

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01176

YIDISHE KLASIKER POETN

N. B. Minkoff

*Permanent preservation of this book was made possible
by The Karma Foundation
in memory of
Louis & Tillie Matlofsky*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

נ. ב. מינקאוו

אידישע קלאסיקער פאָעזי

(עפייטן)

פארלאנג, באַדן

ניו-יאָרק, 1937

פתח זעלבן מחבר :

לידער, פארלאג אינויך, 1924

אונדזער פיעראָ, פארלאג אידיש לעבן, 1927

סיסטעם און רעלאַטיווקייט אין פּאַעזיע (וועגן מיכל ליכטן),
פארלאג אידיש לעבן, 1927

מסעות פון לעצטן שאַטן, פארלאג „באָדן“, 1936

אברהם רייזען (דער דיכטער פון ליד), פארלאג „באָדן“, 1936

אידישע קלאַסיקער פּאַעטן (עסייען), פארלאג „באָדן“, 1937

Copyright 1937

By N. B. MINKOFF, New York

N. B. MINKOFF—YIDDISH CLASSICAL POETS (Essays: S. Frug,
I. L. Peretz, M. Rosenfeld, Yehoash, A. Liessin and A. Reisen).
—Bodn Press, New York, N. Y., 1937.

אינהאלט:

7	ש. פרוג
33	י. ל. פריץ
65	מאָריס ראָזענפעלד
99	יהואש
145	א. ליעסין
181	אברהם רייזען

ש. פרונ

ש. פ ר ו ג

וועגן פרוגן איז דאָ אַ לעגענדע, אַז אין רוסישן איז ער אַן „אמתער, וואָרער און גרויסער דיכטער“, און אַז אין זיינע אידישע ליי-דער איז ער בלויז „אַ מאַטער אָפּלאַנץ“, אַ „מידער עפינאַן“. די לעגענדע ווערט צערונגען ווען מען באַטראַכט זיינע רוסישע און זיינע אידישע לידער אין שייכות מיטן צושטאַנד פון די ביידע ליטעראַטורן פון זיין צייט.

מען קאָן אָננעמען אַז אַן „עכטער, וואָרער“ דיכטער איז דער, וואָס באַנוצט זיך מיט זיינע קינסטלערישע אייגנשאַפטן אָן שום שווע-ריקייטן, כמעט אומבאַוואוסטזיניק. מען מוז אָבער צוגעבן, ניט גלויבן די אַפילו אין סופערלאַטיוון, אַז אַ „גרויסער“ דיכטער איז אַ סיר-שפרעכער, אַ סך־הכל, אַ הויכער פונקט פון זיין עפאָכע; ער איז דער אָנאָגער און דער ביישפּיל פאַר אַ נייער קינסטלערישער קאַנצעפּציע. ער שאַפט אַ נייעם שפראַך־מעדיום און ווערט, אַזוינאָך, זיין מיסטער. זיין מאַטעריאַל, ווי אויך דער אופן ווי ער באַהאַנדלט אים, איז ספּע-ציפּיש זיינער. ווי איינגעבאָרן עס זאָלן אָבער ניט זיין די אייגנשאַפטן פונם „גרויסן“ דיכטער, קאָן ער זיי ניט אַרויסברענגען דערפאַלגרייך אָן דער הילף פון באַוואוסטזיניקער קולטיווירונג.

דער זיין פון דערדאָזיקער דיסציפּלין ליגט אין קאַנטהאַלירן דעם ניט־געצאַמטן דראַנג און אים דערפירן צו אַן אַקטיווער קינסטלערישער פאַרמירונג. צו דעם שטרעבט און דאָס דערגרייכט יעדער „גרויסער“ דיכטער.

ש. פרוג איז אין רוסישן ניט געווען קיין פירשפרעכער און אויך ניט קיין סך־הכל פון זיין עפאָכע, ניט קיין אָנאָגער און ניט קיין ביי-שפּיל פאַר אַ נייער קינסטלערישער קאַנצעפּציע. ער איז דאָס אָבער פולשטענדיק געווען אין דער אידישער ליטעראַטור, ניט קוקנדיק אויף זיין פאַסיווי־קינסטלערישער, הגם הויך־באַנאַכטער, נאַטור. אין די אַכציקער יאָרן פון פאַריקן יאָרהונדערט, ווען פרוגס ליי-דער האָבן זיך באַוווּזן, זיינען פאַרגעקומען וויכטיקע ענדערונגען אין

דער רוסישער ליטעראטור, ספעציעל אין דער פאָעזיע. די צייכנס פון אַ נרויסן איבערברוך אין דעם טראַדיציאָנעלן גאַנג פון דער רב-סישער וואָרט-קונסט האָבן זיך שוין געמערקט מיט איין און צוויי דע-קאָדעס פריער. די באַפרייאונג פון די פויערים, צוערשט אַ פאָליטישער און סאָציאַלער אַקט, האָט איבערגעבויט דעם גאַנצן קולטורעלן איינ-שמעל. זי האָט איבערגעאַנדערשט דאָס אויסזען פונם קלאַס „נאָבע-לע“, וואָס פלעגט פראָדוצירן ליטעראַטור אַ דאַנק זיין העכערן קולטור-רעלן מצב. זי האָט אויך אָנגעהויבען פורעמען אַ נייעם קולטורעלן קלאַס פון ברייטערע מיטל-קלאַס שיכטן, וואָס האָט ניט נאָר פאָרגע-זעצט די פריערדיקע ליטעראַרישע טראַדיציע, נאָר אויך פאַרקערט, רע-וואָלטירט קעגן איר. דער דאָזיקער שטריך איז געווען דער מהות פון דעם נייעם „אינטעליגענציע“-קלאַס. זיין איינפלוס, אין אָנהויב, האָט נאָך שטאַרקער געווירקט אויף דער אַלגעמיינער נעגאַטיווער באַציאונג צו „פאָרם“; און האָט אין דער דאָזיקער איבערגאַנגצייט נאָך מער מיטגעהאַלפן צום באַרג-אַראָפּ פון דער קינסטלערישער קוואַליטעט פון דער פריערדיקער עפאָכע. אינהאַלט איז פאַרדעכנט געוואָרן פאַר דער הויפט-וויכטיקייט לנבי דער פאָרם, וואָרן פאָרם איז געטייטשט געוואָרן ווי אַן אויסערלעכקייט און ווי אַ טראַדיציאָנעל-לער לבוש. די לעצטע קאַריפייען פון יענער עפאָכע, די זיילן פונם רוסישן ראָמאַן, ווי טאַלסטאָי און טורגעניעו, האָבן ווייניק דערפון געליטן (מיטן אויסנאַם פון דאָסטאָיעווסקין). זיי זיינען אַליין געווען מיסטרעס פון פאָרם, אַפילו ווען זיי פלעגן איר ניט צוטיילן צו-פיל וויכטיקייט. דערפאַר אָבער האָבן די שפעטערדיקע שריפטשמעלער געהאַלטן אין איין איבערחוין דעם „אינהאַלט“, וואַריאירנדיק אים אפילו. און צוזאַמען מיט דער נאַכלעסיקייט פון פאָרם האָבן זיי גע-שאַפן גאַנץ אומאַריגינעלע ווערק, ווי דער פאַל איז געווען מיט זאַ-סאָדימסקין, זלאַטאוואַטסקין, און אַפילו מיט די מער טאַלאַנט-פולע, מיט פאָמיאַסלאָווסקין און גלעב אוספענסקין.

אין דער דיכטונג איז די לאַגע ניט געווען בעסער. וואָס ווייטער פון דער פּוּשקין-לערמאַנטאָו טראַדיציע, אַלץ געפאַלענער און עקלעק-טישער איז געוואָרן דער קינסטלערישער „הויכער פונקט“ פון דער פאָר-ציע. בעילינסקיס אידעאָלאָגיע, דער סאָציאַלער צוועק אין דער לי-

טעראטור, די וואקסנדיקע אומנויטווענדיקייט פון קינסטלערישן אויס-
לעב ביים אָפּגאַנג פון די „נאַבעלע“, און די פאַרשידענע נייע מעגלעכ-
קייטן פאַר קולטור-אויסדרוק און קולטור-טעטיקייטן, וואָס די
רעפּאַרמען פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטן האָבן פאַרן מיטל-קלאַס גע-
עפנט, — דאָס אַלץ האָט פאַרוקט אין הינטערגרונט די לירישע פּאָע-
זיע, צוליב איר ריינ-סוביעקטיוון כאַראַקטער. צו דעם וואָלט מען גע-
קאָנט צורעכענען נאָך אַ וויכטיקן מאָמענט: טיוטשעוון. ער, וואָס
האַט באַדאַרפט איבערנעמען די פּושקין-טראַדיציע און קרעפטיקן זי,
איז געווען אָפּגעריסן פון דער רוסישער ווירקלעכקייט. זיין „מערכב-
רײט“ און די אידעאָלאָגיע פון זיין קלאַס האָבן אויך מיטגעהאַלפּן,
אַז ער זאָל אוועקטראַגן ווערן אין אַ סענסועלער וועלט. און דיראַ-
זיקע וועלט זיינע איז געווען אַ פּאַסיווע, צוליב דער אָפּוועזנקייט פון
בולטן באַוואוסטזיין און פון אינטעלעקטועלן פאַרנעם. זיין קרעאַט,
אַז פּאָעזיע איז „דער הייליקער בוימל פון שלום“ האָט זיך אָפּגעשפיגלט
אין זיין וועלט.

דאָס זיינען די סיבות פאַרוואָס עס איז שווער צו געפינען אָר-
גינאַליטעט ביי פּרוגס נאָענטע פּאַרלויפער, ווי אַלעקסעי טאַלסטאָי און
די „פאַרנאַסיער“ פּאַלאַנסקי און מאַיקאָוו. זיי האָבן ניט באַזיצט
טיוטשעווס פּאָעטישע קוואַליטעט, געוואַנטקייט אין קאָמבינירן ביל-
דער דורך מייסטערישער פּאַרס; דאָך האָבן זיי, אויב אפילו אומבאַ-
וואוסטזיניק, געזוכט קאָמפּהראַמיסן צווישן „קונסט צוליב קונסט“
און „קונסט מיט אַ צוועק“. אָן אַ געזונטן סאָציאַלן באַוואוסטזיין און
אונטערן דרוק פון די קרייצצוגן קעגן דער עסטעטיק מצד די אוטילי-
טאַריער, האָבן די קאָמפּהראַמיסלעך ניט דערהויבן ניט די קינסטלערי-
שע פאַרטראַכטונג און ניט זייער מעטאָד.

פונקט ווי זיינע פּאַרלויפער, האָט פּרוג ניט פאַרמאָגט יענע אַק-
טיווע קראַפט אין דעם פּאָעטישן אויסדרוק, ווי דאָס האָבן פאַרמאָגט
די צוויי קעגנזייטיקע פּאַליוסן, אידעאָלאָגן פון פיינטלעכע לאַגערן,
נעקראַסאָוו און פעט. זיי איז געווען פּרעמד די לעבלעכקייט פון די עק-
לעקטיקער-פּאָעטן, און דערפאַר טאַקע האָבן זיי פאַרזעט פּילבאַ-
דייטנדיקע קערנער פון שפּעטערדיקע צוויי ריכטונגען אין דער רוסי-
שער פּאָעזיע. די פּאַסיווקייט פון פּרוגס קינסטלעריש באַוואוסטזיין

איז געווען ענלעך אין כמעט אלע שפעטערדיקע דיכטער ביזן סוף פון די ניינציקער יארן. קיינער פון זיי האָט ניט באַרייכערט די דערגרייך כונגען פון די צוויי וויכטיקע אויסנאָמען.

נעקראַסאָוו, דער יסוד פון דער פּראָלעטאַרישער רוסישער פּאָעזיע, האָט צוליב זיינע סאָציאַלע טענדענצן אַריינגעבראַכט דעם רעאַליזם, גרויס־שטאַטישקייט, דעם פּויער און די פּרימיטיווע נאַטור. פּעט, דער אַנזאָגער פון דעם רוסישן סימבאָליזם, האָט צוליב זיינע אינדיווידוּאַליסטישע טענדענצן אַריינגעבראַכט אַבסטראַקציע, פּאַרם־מייסטער־שאַפט, קאָמפּאָזיטיוויטעט פון אויסדרוק, און עסטעטישן אידעאָליזם. די דערנרייכונגען פון די דאָזיקע צוויי באַנייער זיינען שפּעטער דעגראַדירט געוואָרן אין פון די „פּאָליטיקעס“, „נאַרדניקעס“, ווי נאָדאָסאָן און פּרוג, און אין פון די „עסטעטן“, ווי פּאַפּאַנאָוו און לאַכוויצקאַיאַ.

ניט באַזיצנדיק קיין אַריינגעלן קינסטלעריש־רעוואָלוציאָנאַרן שוואַנג, האָט פּרוג, אין אַזאַ עפּאָכע, ניט געקאָנט זיין קיין פּירשפּרע־כער און ניט קיין סך־הכל פון דעם דעמאָקראַטישן קינסטלערישן געדאַנק. ער איז געווען אַ פּאַסיווער מיטגליעד אין דעם שטראַם פון פּאַרטיקע איבערחזרונגען, אומצופרידנקייטן און אַנגענומענער סענטימענטאַלער מידיקייט. ער האָט מיט גאַרניט באַנייט די רוסישע פּאָעזיע, אַ הויז מיט דעם טענדענציעזן ציוניזם, ד. ה. מיט יענעם טעמאַטישן מאַטעריאַל, וואָס איז געווען גאַנץ נאַטירלעך פאַר אים, און צופּע־ליק פאַר דער רוסישער פּאָעזיע. די אלע מעלות, וואָס סקאַביט־שעווסקי שרייבט אים צו, ווי צ. ב. „פּשטות, קלאַרקייט, באַשטימטקייט און קלאַנגפולקייט פון אַ געוואָגטן און ענערגישן פּערז, רייכע בילד־לעכקייט, האַרציקייט און וואַרימקייט“ — זיינען גאַר אויבנאָויפיקע גענעראַליזאַציעס — זיינען ניט ספּעציפיש פּרוגישע. זיי זיינען פון אים ניט אַרויסגעבראַכט געוואָרן אין אַ באַדייטנדיקער פּולקייט און זיי זיינען ניט פּאַנאַנדערגעוויקלט געוואָרן צו אַ הויך, וואָס איז בלוז באַראַקטעריסטיש פאַר אים.

אין גרונט פּאַסן זיך די דאָזיקע מעלות פאַר יעדן פּרוגס צייט־קאָלעגע. אין דעם מידן, וויינענדיקן טאָן זיינען גאַר אַ סך דיכטער פון יענער עפּאָכע געווען ענלעך איינער צום צווייטן:

Аккорд еще рыдает. (Надсон).

עס קלאַגט נאָך דער אַקאָרד (נאָדסאָן)

И струны рыдали и пели рыдая. (Фрут).

און געקלאַגט האָבן סטרונעס און קלאַגנדיק געוונגען (פּרוג)

Рыдает и плачет тоскливая скрипка. (Фофанов).

עס קלאַגט און עס וויינט אַ בענקענדע פּיזל (פּאַפּאַנאָו)

אַפּילו, נאָך פּריער, ביי נעקראַסאָוון, דעם קערנדיקסטן און פּאַר-
וואַרצלסטן אין רעאַלקייטן, און ביי פעטן, דעם אַבסטראַקטן שייך-
גייסט, פּלעגט אויך זיך דערהערן דערזעלבער טאָן:

Зарыдав над ней и над собой. (Некрасов).

אויפקלאַגנדיק אויף איר און זיך אַליין (נעקראַסאָו)

Тебя любить, тебя ласкать и плакать над тобой. (Фет).

און ליבו דיך, און לאַשטשען דיך, און וויינטן איבער דיך (פעט)

זיי זיינען אויך געווען ענלעך אין זייער אינטאַנאַציע, אין זייער

פּאַעטישן ווענד און אין דעם, וואָס זיי פּלעגן ניט אַרויסברענגען

: זייערע פּאַרמולאַטיווסטע שורות צו אַ פּלוצימע אַנטפּלעקונג:

Он растоптан и смят мой мой душистый венок,
Я без песни борюсь и без песни грущу. (Надсон).

צעטראַטן, צעקנייטשט איז מיין דופּטיקער קראַנץ,

אַן לידער מיין קאַמף און אַן לידער מיין קומער (נאָדסאָן)

В этой тьме, беспросветно царящей кругом,

Где, как осень глухая, нема и бледна,

Без цветов и без песни проходит весна. (Фрут).

אין דעם קושך, וואָס הערשט אַן אַ דורכשיין אַרום

וואו, ווי אַסיען, דער טויבער, דער שטומער און בלאַטער,

גייט דורך דער פּרילינג אַן בלומען, אַן לידער (פּרוג)

Мне больше некого любить

Мне больше некому молиться. (Надсон).

כּיהאָב מער קיינעם ניט צו ליבו,

צו קיינעם מער קיין תּפּילה טאָן... (נאָדסאָן)

И род людской, как бред земной мечты,

Исчезнет сном — и даже смерть забудет,

И некому тогда воскликнуть будет. (Фофанов).

און דער מענטשן-מין, ווי וואָן פון חלום ערדישן

פּאַרשווינדן וועט מיט שלאָף — און טויט אַפּילו וועט פּאַרגעסן,

און קיינער וועט ניט זיין דאָן אויפצושרייטן... (פּאַפּאַנאָו)

Широка, как моя роковая печаль,
Как мое безысходное горе. (Фруг).

רחבותדיק ווי מײן שיקזאליקער טרויער
ווי מײן אומענדלעכער קומער. ... (פרוג)

Проходит жизнь в мечтаньях об ином
Ничтожна и пуста. (М. Лохвицкая).

סיגייט דורך דאָס לעבן, אײן טרויערע וועגן אַנדערן,
גאַרנישטיק און פּוסט. ... (ח. לאָכוויצקאַיאַ)

די געפאלנקייט און די אפאטיע אין דער צייט פון דער רעאקציע פון די 80-ער יאָרן, דער רוחק אין אקטיווע פאָעטן-פּערזענלעכקייטן, ווי אויך דאָס פעלן פון אַ ברייטער ליטעראַרישער קולטיווירונג, האָבן געשטערט יעדן דעמלטיקן פאָעט, פּרוגן איינגעשלאָסן, צו ווערן אַליין אַן אָנזאָג פון אַ דיכטערישער באַנייאונג. קיין איינער פון די דיכטער פון די 80-ער יאָרן האָט דערפאַר ניט באַנייט די רוסישע דיכטונג, — ניט ריין-פּאָעטיש, ווי דאָס האָט שפּעטער געטאָן ברוסאָוו און באַל-מאַנט; ניט פּילאָסאָפּיש, ווי דאָס איז דערגרייכט געוואָרן פון דעם אינגערן שיכט סימבאָליסטן, אַנדערע ביעלין און אַלעקסאַנדער בלאָקן. זיי האָבן אַפילו ניט דערהערט בולט די אַנקומענדיקע טריט, ווי דאָס האָבן דערהערט מערעזשקאָווסקי און מינסקי.

קאָנען מיר פאַרענטפּערן פּרוגן דערמיט, וואָס ער איז געווען אַ „פּאָלקיסט“? די ספּער פון די „פּאָלקיסטן“ איז באַמט געווען פּרימיטיוו און אומאַרטיקולירט, שוואַך אין פאַרגלייך מיט טאַלאַנטאָיס רעליגיעזן אידעאָליזם און וולאַדימיר סאַלאָוויאַווס עסטעטישן מיסטי-ציזם. אָבער מיר האָבן דאָך צוויי פּאַקטן, וואָס ווידערשפּרעכן אזאַ פאַרטידיקונג פון די „פּאָלקיסטן“, פּרוגן אַריינגערעכנט: 1) די דיכ-טער מערעזשקאָווסקי און מינסקי זיינען אויך געווען צוערשט אוטילי-טאַריער. דאָך האָבן זיי געגרייט אַ נייעם ווענדפונקט אין דער רוסי-שער פּאָעזיע. 2) דער אוטיליטאַרישער פּאָזיטיוויזם האָט זיך אין די 80-ער יאָרן אָנגעהויבן מער צו באַפעסטיקן צוליבן אויפגייענדיקן מאַרקסיזם און באַוואוסטמיניקן אַרבעטער-קלאַס. דער פּאָזיטיוויזם האָט געפאָדערט נייע קונסט-מיטלען פאַר זיינע נייע צילן. פּרוג האָט אָבער דאָס נייע ניט געזוכט.

די עפאָכע האָט זייער שטאַרק געווירקט אויף פּרוגן, אָבער זיין

נאָכניין געהאָרכאָזט די דעמלטיקע טראַדיציע איז געווען אַ פּועל יוצא אויך פון זיין פּאַסיוון קינסטלערישן כאַראַקטער. די פּאַסיווקייט פון פּרוגס פּאַעטישן פּלוס געפּינט זיך סיי אין זיינע רוסישע, סיי אין זיינע אידישע לידער. אויב זיינע רוסישע לידער שיינען צו זיין מער פּאַעטיש, איז דאָס בלוז דערפאַר, וואָס דאָס רוסישע פּאַעטישע לשון, לנבי דעם אידישן, איז אין די 80-ער יאָרן געווען מער אויסגעפּיינערט, און זיין איטלעך וואָרט איז געווען אָנגעזאַפט מיט אַ באַשטימטער שטימונג און מיט סימבאָלישקייט.

ניט באַזיצנדיק קיין אינערע אַגרעסיווקייט אין זיין אויסדרוק, האָט פּרוג ניט געקענט צווינגען זיין פּאַעטישן שטראָם צו זוכן אַ ניי ליד. ער איז נאָכגעגאַנגען די טריט פון דעם גענעבענעם שאַבלאָן, פון דער צווענגרייטער טראַדיציע. צוליב זיין פּאַסיווקייט האָט ער אַפילו דערנידעריקט האָס שוין־דערוואָרבענע. וואָלט פּרוג געווען אַ רעוואָלוציאָנערער כּוח קעגן זיין טראַדיציע, וואָלט פון אים אַריינגעטראָגן געוואָרן אַ באַנייטער מאַמענט ניט נאָר אין דער רוסישער פּאַעזיע, נאָר אויך אין דער רוסישער פּאַעטישער דיקציע.

כאָטש פּרוואוון אין ווערסיפּיקאַציע און דאָס אַריינברענגען נייע ווערטער־ און זאַץ־קאָמבינאַציעס זיינען וויכטיקע טיילן אין דער באַנייאונג פון פּאַעטישן לשון, זיינען זיי ביי פּרוג אָבער ניט קיין דע־זולטאַט פון אַן אַקטיוו־באַוואוסטזיניקן אָדער אַן אימפּולסיוו־דראַג־זיקן פּראָצעס; זיי זיינען גיכער אַ רעזולטאַט פון ווייניק אָנשמרענ־נונג און שוואַכן ווידערשטאַנד.

עס איז וויכטיק זיך אָפשטעלן אויף די פעלערן, וואָס מעלשין ווייזט אָן, ווי צ. ב. אויף פּרוגס געוויסע גראַמען

Облака — берега, меня — дитя, мое — тебя.

אָדער אויף געוויסע ווערטער

Стоит много (?) (многих) мучительных слез, детскую душу пленя (?) (пленяя), все божки ты изрубил, а крупнейший (?) (крупнейшего) оставил, а сильнейший (?) (сильнейшего) пощадил.

אָדער ניט־ריכטיקע אַקצענטירונגען אין די ווערטער

Соками, вздрогнул, разрушенный.

די דאָזיקע פעלערן קאָנען ניט באַטראַכט ווערן ווי אַ רעזולטאַט

פון א באוואוסטויניקער קעגנערשאפט צו טראדיציאָנעלע מאָדעלן. זיי זיינען ניקער א צופאַל פון א דיכטער, וואָס האָט ניט איבערגענומען בירושה א טיף-דורכגעיערט לשון. דאָס נייע אַדאַפּטירטע לשון שמעלצט ניט צונויף האָס וואָרט מיט דער נאַנצער פּסיכיק אַזוי, אַז די אורשפּרינגלעכע לעבן-קוואַליטעטן און דער גייסט פון דעם לשון נופא זאָלן זיך אַנטפּלעקן אין די קינסטלערישע פּראָצעסן פון זיין דיכטונג.

עס איז שווער אָנצואווייזן, צווישן אַזויפיל טאַלאַנטפולע וואָרט-קינסטלער אין פּרעמדע לשונות, כאָטש אויף איינעם, וואָס איז אין דעם נייעם לשון געווען א באַנייענדיקער סטיליסט. דאָס וואָרט „באַ-נייענדיקער“ דאַרף דאָ פאַרשטאַנען ווערן אין דעם זין פון דערפילן אינם לשון אַ נייע קונסט-אָנצעפּציע, ווי דאָס איז געווען דער פּאַל מיט פּעטראָניוסן און ראַבלעיען, שעקספּירן און מילטאָנען.

דער צושטאַנד פון ביידע ליטעראַטורן אין פּרוגס צייט און זיין נאַטירלעכע צונויפגעוואָרצלטקייט מיט דעם אידישן לשון, ווי אויך מיטן אידישן לעבן, מיט זיינע טרוימען און גאַרונגען, זיינען געווען די סיבה פאַרוואָס ער איז געווען אין דער רוסישער פּאָעזיע אַ ווייניק אַריגינעלער פּאָעט און אין דער אידישער — דער פּאָעט פון דער מאָדערנער פּאָעזיע. אין זין פון פּיאָנערישקייט האָט פּרוג אין דער אידישער פּאָעזיע פאַרנומען אַן ענלעך אָרט, וואָס מענדעלע אין דער פּראָזע. דאָך איז ער ניט געווען דער מייסטער איבער זיין וואָרט, ווי דאָס איז געווען דער קינסטלעריש-אַקטיווער מענדעלע. פּרוג איז געווען אַ באַנייער, פּאַרמירט אונטערן דרוק פון דרויסנדיקע באַדינגונגען. דאָס דערקלערט אפשר פּרוגס ניט-דערהויבענע טענדענצן לידער (זיינע ציוניסטישע און גלות-לידער), זיין אויבנאויפיק באַזירן-זיך אויף דער ביבל און די אָפּוועזנסקייט פון מייסטערשאַפט, ווי האָס באַזווייזן זיינע פילע מעכאַנישע גראַמען און די אַרימקייט אין גע-העריקע עפיטעטן. אים האָט גרינג צופּרידנגעשמעלט דער אָפּקלאַנג וואָס ער פלעגט געפינען אין דעם „לעזערס זעל“.

צוליב דעם נידעריקן מצב פון דער אידישער פּאָעזיע האָבן פּרוגס פּאָעטישע קלישעען, געבאַרגט פון דער רוסישער ליטעראַטור, געדינט ווי באַנייאונגען אין דער אידישער דיכטונג. זיין אַנסומען אין דער אי-

דישער ליטעראטור איז דערפאר פאר אים געווען אן „אהאפשטייג“. די בעסטע אידישע פערזן-שרייבער פון זיין צייט זיינען געווען פרימיר-סיווע באלמעלאַכעס און א שאַפּערישן פּונק, אָדער רייכע פּאַעטישע נאַ-טורן און שום פּאַעטישער קולטיווירונג, אָדער גאָר טענדענציעזע פּראָ-זע-שרייבער אין גראַמען. פּרוג אַליין באַשרייבט ווי דער שומר פון גן-עדן איז צעטומלט געוואָרן ווען ער האָט דערהערט וועגן פּראָסאַדיע:

„צעזור מיט אַ משקל ? ! אוי ווי איז מיר ווי !

דו ביסט דאָך אַ קדוש, אויף מינע נאחנות !

זשאַרגאָן מיט אַ משקל ? ! זשאַרגאָן מיט צעזור ?

קאַפּויר איז די וועלט, אי די גאַנצע נאַטור !

קוט, קרוי מינע, קוט ! ... ברוד הבא !

גענוג דיר, דו ביסט שוין מיט צרות גאַנץ זאַט,

דו האָסט אויף דער ערד שוין גיהנום געהאַט

האַסט כשר פּאַרדינט עולם הבא !

די אידישע מוזע האָט אויסגעזען אין פּרוגס אויגן ווי אַן

„אַלטע יתומה און טאַט, און מאַמען,

וואָס שלעפט אויף די פּלייצעס אַ טאַרבע מיט גראַמען“ ...

פּרוג האָט אַרײַנגעבראַכט זייער וויכטיקע עלעמענטן : וואויל-

קלאַנג, בויגיקייט און ריטם — שוין פון לאַנג אָנגענומענע זעלבסט-

פאַרשטענדלעכקייטן אין דער רוסישער פּערזן-קונסט. זיי זיינען אָבער

געווען נייע און אָפּפּרישנדיקע דערשיינונגען אין דער אידישער

פּאַעזיע.

כדי אַרײַנצוברענגען דיהאַזיקע עלעמענטן האָט זיך ניט געפּאַ-

דערט פון פּרוגן, אויף זיין וועג פון אַ העכערער צו אַ נידעריקער ליי-

טעראַטור, קיין שום אָנשטרענגונג. און ניט געקומט אויף דעם נסיון,

וואָס ליגט אין באַנייאונג, פּלעגט פּרוג זיך אָפט באַוועגן — ווי דאָס

ווייזט אַ היפּשער טייל פון זיינע לידער, — אין גראַמונגען, פּיל-וואָר-

טיקייט, רויער טעמאַטיק און אויבנאויפּיקער אַלעגאָרישער בילדלעכ-

קייט. דאָס זיינען געווען די כאַראַקטעריסטישע עלעמענטן פון דער

השכלה-פּאַעזיע.

און אַן ענטפּער

רבניס, גבירים הערט דעם רוף,

גייט ברענגט איר די נחמה :

מיט רייכקייט שטאַרקן איר דעם גוף,
מיט פרומקייט די נשמה ...

ניטאָ קיין ענטפער ... פוסט און שטוס ...
דער רב האָט אַלע מעלות,
וואָס מען באַדאַרף, איז גוט און פרום
און זיצט און פסקנט שאלות.

געשעפטן טויזנט האָט דער גביר
אויף אַלע העכסטע גראַדן:
אַ פאַבריקאַנט און אַ באַנקיר
און נעמט דערצו פאַרדיאַדן.

דער ערשטער האָט צו טאָן מיט גאָט,
דער צווייטער — מיטן פריץ ...
אַד, ביידע האָבן זיי כלאַפּאַט
גענוג אין חוץ־לאַרץ !

מתחתן זיך זיין מיט דער „גאַלדענער פּאַן“,
און האָבן גרויס כבוד ביי קהל,
דערלעבן אורייניקלאַד, בויען אַ קלויז
און שטאַרבן אין ארץ ישראל —

אַט דאָס פלעגט זיך ווינטשן דער ערלעכסטער איד
און גלויבן, אַז אמת צופרידן
איז ארץ ישראל, וואָס איר איז באַשערט
צו זיין אַ בית־עלמין פאַר אידן . . .

אַדער :

ווי אויסגעהאַקט פון אַלטן העלפּאַנד־ביין
אַ הוילער שאַרבן, אויגן טיפע, בלאַע
ווי ים־וואַסער ; אַ באַרד אַ לאַנגע, גראַע,
אַ מויל אַן איינגעפּאַלענעס, אָן ציין,
אַ וואַקס אַ הויכער, אַקסלען דאַרע, שמאַלע,
די ברוסט, דער רוקן — הויט און ביינער גאַלע ...

א זאמדיאור האלט ער אין דער לינקער האנט,
 א קאסע — אין דער רעכטער ... דורות בליען
 און וועלן ווי די בלעטער ... יאָרן פליען
 פאַרביי ווי שאַטנס אַרף אַ ווייטער וואַנט ...
 ניטאָ פאַר אים קיין שואה, קיין רחמנות,
 ניטאָ קיין פרייד, קיין לייד, קיין שמערץ און וואונד ...
 פאַרצייטן איז געווען זיין נאָמען „קראָנאַס“,
 די וועלטגעשיכטע — רופט מען אים אַצינד ...
 דער אַלטער אָפּגאַט שטייט און שווייגט, באַהאַלטן
 אין טויטן גראָען נעפל אין דער הויך ...

(צוויי טאַסטן)

פּרוג האָט מיטגעטראָגן די חסרונות פון זיין „סביבה און צייט“.
 ער איז ניט אַרויסגעטראָגן קעגן זיין טראַדיציע ווי אַ מורד. ער האָט
 ניט באַהערשט באַוואוסטזיניק דאָס וואָרט, הגם ער האָט
 „געביסן און געריסן דעם זשאַרגאָן“. זיינע נייקייטן האָט ער
 ניט אַרויסגעפירט ווי אַ רעזולטאַט פון אַן אינווייניקסטן מוז. ער האָט
 זיי אַראָפּגעבראַכט ווי פאַרטיקע קלישעען פון דער רוסישער פּאָעזיע,
 וואו ער האָט זיי שוין געפונען צוגעגרייטע. די געוואוינהייט צו דער
 גלאַטקייט און צום שאַבלאָן פון זיין רוסיש פּאָעטיש לשון האָט אַרויס-
 גערופן אין אים אַ דערווידערדיק געפיל קעגן דעם לשון פון „וויילנער
 מאַרק און דינאַבורגער יאַטקעס“. דער פּראָזע־פּיאָנער מענדעלע, אַנב,
 האָט פון דעמזעלביקן לשון אויפגעבויט דעם קערנדיקסטן, לאַגנישסטן
 און קינסטלערישן מאָדערנעם אידישן סטיל.

פּרוג איז ניט געווען אַקטיוו, — ניט אינם אינערלעכן פּאָעטישן
 מוז צום אויסדרוק, וואָס איז די אָפּשפּיגלונג פונם קינסטלערס פּסיכיק,
 און ניט אין דעם ווילן בייצוקומען דאָס אָפּגעלעבטע פון זיין עפּאָכע
 און איר מיליע. פּרוג איז אַ קלאָרער באַווייז ווי אַזוי די „סביבה און
 צייט“ גרייט צו פון זיך אליין, און אויסערגעוויינלעך לאַנגזאַם, באַ-
 זיסן פאַר באַנייאונג. אָבער דערפאַר פאַרהאַלט זי, ניט אַן ערך שנע-
 לער, דעם דראַנג פון יענעם קינסטלער, וואָס איז, אַ דאַנק דעם וויכ-
 טיקסטן שטיצפונקט (טראַדיציע), דער מורד קעגן דערזעלביקער
 „צייט און סביבה“.

אין זיין קעגנערשאפט צו זיין עפאָכע וואָרפט אָפּ אַן אַקטיווער כוח דאָס איבערהערנדיקע און דאָס נוצלאָזע. ווען ער איז דערצו נאָך פאַרנונפטיק, נעמט ער אָן דאָס עצם דערהויבענע. ער שטעלט זיך אַפילו קעגן יענע צעשטערנדיקע מיטלען פון זיינע אייגענע נע מיטקעמפער, וואָס וואָרפן אָפּ, צוזאַמען מיט די קלישעען די פרוכטבאַרסטע אייגנשאַפטן און לייט-מאָטיוון פון דער פריערדיקער עפאָכע. אין זיין נייעם אָנשלאָג זעצט דער אַקטיווער קינסטלער פאָר דאָס לעבן-פּיאַיקע; אזא באַוואוסטזיניק פאָרזעצן די געגעבענע טראַד-דיציע אויף נייע וועגן איז אַ רעוואָלוציאָנערער אַקט. און דאָס איז דער וועג פון יעדן פאַרנונפטיקן נייעם קינסטלער.

פרוג איז ניט געווען אייפערדיק גענוג אין זיינע קינסטלערישע זוכענישן, אין אויספירן זיינע פאַרטראַכטונגען. ער האָט געפירט זיין טעמאַטישן מאַטעריאַל קעגן דעם קלענסטן ווידערשטאַנד, און ער האָט זיך באַנוצט מיט אַ פאַרטיקן שטאַמפּ פון אַ געגעבענעם מעמאָד. כאָטש ער איז געווען אַ הויך-באַגאַבטע פּאָעטישע נאַטור, איז ער גע-ווען אַ קרבן פון זיין „צייט און סביבה“, און דאָך אַ גייער דיכטער: (1) אין יענע עלעמענטן, וואָס מען קאָן פאַסיווערהייט אַריינ-ברענגען פון אַ העכער-אַנטוויקלטער ליטעראַטור, און (2) אין יענע באַנייאונגען, וואָס קומען אין זעלטענע מאָמענטן פון אַ דרויסנדיקן אָנשטויס, און וואָס זיינען גורם אויף דער קוואַל-ליטעט און קאָנצענטרירונג פונם קינסטלערישן שטייגן.

זיין עפאָכע האָט אויף אים אַרויפגעצוואונגען דעם כּוּמ־אַביעקט-טיוון בליק, וואָס די משכילים האָבן געהאַט אויף די אידישע מאַסן, אויף זייערע זיטן און אויף זייער אַרומיק פינצטערניש. ראַציאָ-נאַליסטיש באַגרענעצט, עמאַציאָנעל סענטימענטאַל, פלעגן זיי פאַר-ענטפערן אַלץ שכל-הישרדיק. כדי אויסצומענטשלען די מאַסן האָבן די אומדעמאָקראַטישע צווישן זיי, אָפגעליקנט יענע פּאָלקישע לעבן-און וועלט-באַגריפן, וואָס זיינען געווען די נשמה פון די זעלביקע מאַסן, און זיי פאַרשפּאַט. אויך די דעמאָקראַטישע משכילים האָבן זיך באַנוצט מיטן מיטל פון אָפּחוזקן. זיי האָבן טאַקע געהאַט אַן אוצר פאַר זייער אָפּשפּעטן, אַ זייער נאָכגעביקן מאַטעריאַל, ווי די „שיינע אידן“, בעלי-טאַקסעס, „פייע בריות“, „פּיאַווקעס“ און די

אויסטערלישע „מאדאמען“ און „מאמזעלן“. צוליב זייער אַפּהוּזקן
האַט זיך די משכילישע דיכטער זעלטן ווען אינגעגעבן צו
דערהויבן זייער אַפּליקענונג צו דער מדרגה פון סאַטירע. סאַטירע
איז כאמת די קריסטאליזאציע און די אַביעקטיוויזירונג פון זיך אַליין,
ווי אויך פון די, וועמען מען סאַטיריזירט.

אַט איז פון לעקעד־טייג געמאַכט,
(אַ נייס פון אַלע נייסן !)
אַ גביר, וואָס פאַרו אַרימאַן
איז „זיס“ און „לאָזט זיך בייסן“ ...

ער מאַכט זיך ניט ניט־וויסנדיק
פון דעם עולמס צרות,
ער גאַרט ניט נאָך אַ חניפהלע,
דאַרף כבוד אויף כפרות ...

אַט איז אַ אידישע „מאָדאַס“,
און קוקט, אַריסטאָקראַטקעס :
זי קרימט זיך ניט, דערהערנדיק
פון קוגל, טשאַלנט, לאַטקעס !

אַט איז אַ אידישע „מאַמזעל“,
וואָס, אַז מען רעדט אויף אידיש,
וועט זי ניט קוקן ווילד אויף אייך,
ווי עפעס אויף אַ חידוש.

און קריכט אין קלוב ניט אויסגעפוצט,
אַ נחת איז איר באַבע ! —
צו הערן דאַרט אַ סקאַצ־קומט :
„זשידאָוואָ, ברוך הבא זי“ ...

אַט איז אַ אידל, וועלכער וועט
ביים קבצן פאַר אַ קאַפקע

די הויט ניט שינדן,
דוקא די „קארעבאקע“ ...

פון צוקער-גלאָז א „וואַכערניק“
פאַר אַרימע אלמנות
וואָס אַז טריפט אַ הייסע סרעד
„צעגייט“ ער — פאַר רחמנות ! ! ? ...

אַט נאָט אייך א „חלמד“ —
איר נעמט אַקאָרשט דאָס שטיקל
פון האַניקל-לעקעד אויסגעטאַקט,
אַ צאַצקע, און אַנטיקל :

קיין טשאַכאַטקע האָט ער ניט
און איז ניט קייין האַרבאַטע,
זאַאיקעט זיך ניט, איז ניט בלינד,
ניט קרום און ניט פאַנפאַטע ! ! ...

(שלח-מנות)

פרוג האָט איבערנענומען פון די משכילים דעם עלעמענט פון
אַפּפּחוזקן. דער עכטער דיכטער אין אים פלעגט אָבער געפינען אַ וועג
צו ראַפּינירטער איראַניע און אמתער פּאַעטישער סאַטירע: זיין
אויפריכטיקע געפילפולקייט פלעגט מיט איר ליריזם פאַראיידלען
זיינע סענטימענטן. זי פלעגט זוכן מיטגעפיל ביים דיכטער אַליין.
דערפאַר אַזויפיל מאַטיוון, באַפרייטע פון חזוק. דערפאַר אַ היפשע
מאָס אָביעקטיווקייט אין זיין באַדויערנדיקער איראַניע.

„ווי פויל און ווי שלעפעדיק קריכן די טעג,
ווי אָבער פליען די יאָרן !
ווייט, ווייט איז נאָך ביז צו דעם עק פון מיין וועג,
און זעט, ווי איד בין שוין פאַרחושכט געוואָרן.“

פארוואַסזשע זינגסטו אַזוי טרויעריק, שטייל,
מיין פידל, מיין אַלטע, צעבראַכענע פידל? "
(א בלעטל ווידוי)

דאָס קאָן מען נאָכמער באַמערקן אין

זאַמד און שטערן

עס שיינט די לבנה; עס גלאַנצן די שטערן;
די נאַכט שוועבט אויף באַרג און אויף טאָל...
דאָס אַלטיטשקע ביכעלע ליגט פאַר מיר אָפּ,
איך לייען עס, לייען עס טויזנטער מאַל.

איך לייען די הייליקע, טייערע ווערטער,
מיר הערט זיך אַ שטימע: „איך שווער —
מיין פּאָלק, דו וועסט זיין, ווי די שטערן אין הימל,
ווי זאַמד אויפן ברעג פונם מער! ...”

רבונן של עולם! עס ווערט ניט פאַרפּאַלן
פון דייע הבטחות קיין איינציקעס וואָרט:
מקוים מוז ווערן דיין הייליקער ווילן,
אַלץ קומט אין זיין צייט, אין זיין אָרט.

און איינס איז שוין טאַקע מקוים געוואָרן —
דאָס פיל איך, דאָס ווייס איך געוויס:
מיר זיינען געוואָרן ווי זאַמד, וואָס איז הפּקר,
וואָס יעדערער טרעט מיט די פיס... .

יא, גאָטעניו, אמת, ווי זאַמד און ווי שטיינער,
צעשפּרייט און צעוואָרפן אויף שאַנד און אויף שפּאַט...
נו, אָבער די שטערן, די ליכטיקע, קלאַרע —
די שטערן, די שטערן — וואו זיינען זיי, גאָט? ...

זיין נאָענטקייט צו דער רוסישער פּאָעזיע צוזאַמען מיט זיין עכ-
טער סענטימענטאַלקייט האָבן אים געהאַלפן צו דערהויבן זיין סאַטירע
צו אַ פּולקאַמער מדרגה. פון דער רוסישער פּאָעזיע האָט ער געירשנט
אַ גרויסע באַהאוונטקייט אינם פּאָעטישן אויסדרוק. דערמיט איז ער

געשטאנען העכער איבער זיינע אידישע צייט־קאלענן, און במילא איז זיין ליד געווען ריפער פון די אנדערע אידישע לידער פון זיין צייט. די וואלגארע און דרויסנדיקע סענטימענטאליטיט, די מליצה, וואָס איז דעמלט געווען אָנגענומען, האָט ער אויסגעמיטן אַ דאָנק זיין הויך־אנטוויקלטן געשמאַק. ער פלעגט אָבער דערהויבן זיין סאַטירע בלויז דעמלט, ווען ער פלעגט אויך אָפּוואַרפן דעם ניט־דורכגעליי־ מערסן מוסר־השכל.

דער מוסר־השכל זוכט צו פאַרענטפערן תיכפדיקע פּראָבלעמען פונם אַרומיקן לעבן און איז אַ פּוּעלי־וצא פון דער ווירקלעכקייט. דערפאַר נעמט ער אָן געוויסע מעטאָדן פון דעם ליטעראַרישן רעאַ־ ליוז. ביי די משכילישע פּאָעטן איז דערדאָזיקער עלעמענט געווען אַן אומרייפֿע טענדענציעזקייט. דער מוסר־השכל האָט גורם געווען, אַז מען זאָל אַריינברענגען אין דער דיכטונג דעם מעטאָד פון דירעקטן צוגאַנג און פון דירעקטן באַהאַנדלען דעם מאַטעריאַל.

דער ציל איז געווען אָנצו־אוויוון מעלות־חסרונות : אַבערגלוי־ בענישן, אָפּגעלעבטע פּאַרמען, נייע וועגן, און לערנען זיטלעכקייט. דערפאַר האָט אַלץ באַדאַרפט דערקלערט ווערן דירעקט און רעאַליס־ טיש, אַפילו אין דער אַלעגאָריע. די אומפרוכטבאַרקייט פון דערדאָ־ זיקער דירעקטקייט איז ניט געלעגן אין דעם מעטאָד גופא. זי האָט געשטאַמט דערפון, וואָס צוזאַמען מיט דעם מעטאָד איז ניט צוגעגרייט געוואָרן אויך אַ קינסטלערישע קולטיווירונג. די, וואָס וואָלטן גע־ קאַנט און באַדאַרפט האָס טאַן, זיינען געווען ראַציאָנאַליסטיש און די־אקטיש. אָט איז אַ מוסטער ווי אַזוי עס האָט געזונגען איינער פון די לירישסטע פּאָעטן פון דער משכילישער עפּאָכע, מיכל גאָרדאָן :

„שטיי אויף, מײן פּאָלק, גענוג דיר שוין שלאָפּן.

שטיי אויף און מאַך שוין דיינע אויגן אָפּ;

וואָס איז אויף דיר אַליין אַ גרויס פּלאַג,

וואָס דו אַליין שלאָפּסט ביזן האַלבן טאַג ?

די זון איז לאַנג שוין אַרויס אויף דער וועלט,

זי האָט שוין אַלע מענטשן אויף די פיס געשטעלט ;

נאָר דו אַליין ליגסט געקאָרטשעט, געבוירן

און האַלטסט נאָך פעסט פאַרמאַכט די אויגן.

טו אָן דייע קליידער, ווי אַלע זיך קליידן,
וואָס דאַרפסטו די קליידער פון דיין עלטער-זיידן?
גיי אויפן גאַס ניט אַרויס אין לאַנגן כאַלאַט,
זאָלן מענטשן ניט ווייזן: אַט גייט דער אזיאַט.

דו דאַוונסט און קרימסט זיך, מיאויקעסט ווי אַ קאַץ,
איך זע פרעמדע לאַכן, איך קריג שיר די פלאַץ."
און פרוג, דער קולטיווירטסטער פון זיי אַלעמען, פלעגט אויך אונ-
טערפאַלן אונטער דער השפעה פון דער צייט:

" — וואָס זשע דען? — "איך שמייסט ניט."

" — וויהייסט איר שמייסט ניט? — "גאַר

פשוט: ניט קיין קאַנטשיק,

ניט קיין בענקל — גאַר ניט,

כירך ניט אָן דעם תלמיד

ממש אויף אַ האָר."

" — מיט דעם טייטל? — "אויך ניט."

" — גלאַט אַ קלאַפּ? — "חלילה."

"נו, און אז אַ אינגל

איז אַ שייגעץ? — "ניין

באַלעבאַט, דעם מענטשונט

האַרץ איז שלעכט פון יוגנט;

דאַרפן מיר עס מאַכן

ווייך און גוט און ריין,

אַבער ניט מיט שמייסן —

שמייסן העלפט צו גאַרניט ...

(דער נייער מלמד)

" — סטייטש ... איר הערט? ... אַ חוצפה!

לערנען און ניט שמייסן!!

דאָס איז דאָך אַ מעשה

שלא היה ... גוואַלד,

באַלעבאַטיס, אידן,

ראטעוועט די קינדער! ...

אוי, דאָס לעצטע ביסל
אידישקייט פאַרפאַלט ! ...

— דינגט און טאַנצט און הוליעט,
קינדער ! אַ מפּלה
אויפן קאַנטשיק ! מכות
זאָל דער טייטל זיין !

שלעפט אַרויס דאָס אַלטע
בענקעלע פון חדר.
האַקט עס, ברעכט אויף שפּענדלעך,
גראַבט אין דריערד אַרײַן" ...

(חברה הוליעט)

דער ניט־פאַרטיפּטער רעאַליזם, די אויבנאויפיקע באַהאַנדלונג
פונם מאַטעריאַל, און נאָכמער, די דיאָקטיק, ברענגען מיט זיך
פיל־וואָרטיקייט. עס ווערט, אַזוינאָך, ניט געגעבן דעם לייענער קיין
מעגלעכקייט צו דערשאַפן, צו דערנאַנצן דעם דיכטערס אָנרעג, און
דורכלעבן אָדער באַגרייפן אַן אייגענע דערפאַרונג. אַלץ ווערט געד
געבן זעלבסטפאַרשטענדלעך און צוקלאַר. דער לייענער, ניט קריגנדיג
דיק קיין שום שטויס פאַרצוועצן און דערשאַפן דעם דיכטערס אָנוויי,
קאָן ניט פאַרוואַנדלען דאָס ליד אין אַ טייל פון זיך. דערדאָזיקער
אויבנאויפיקער מוסר־השכל־עלעמענט, מיט זיין שוועריקייט און מאַך
נאָטאָניע, האָט ניט קיין קינסטלערישע פּאָזיטיווע ווירקונג, ניט נאָר
אויף דעם לייענער, נאָר אַפילו ניט אויף דעם דיכטער אַליין. דער
גרעסטער טייל פון דעם נאַנצן דור משכילישע פּאָעטן האָט צוליב
דערדאָזיקער סיבה זיך שטענדיק איבערגעחזרט, און האָט מיט נאָר־
ניט דערהויבן זיין דיאָקטיק.

אַפילו ביי פּרוגן, אין מאַמענטן לירישע, וואו ער טויכט־אויף
אויף אַ קינסטלערישער הויך, ווערן אַ סך לידער איבערגעפירט דורך
דער טענדענציעזיקייט, און מערסטנס דערפאַר, ווייל ער געפינט פאַר
ניטיק אונטערצושטרייבן די מאַראַל פון דער טעמע. שווער איז
אים געווען אַרויסצורייסן זיך, אַפילו קומענדיק פון אַ העכערער פּאָך־

עמישער קולטור, פון די חסרונות פון דער דעמלטיקער אידישער דיכטונג.

פרוגם ריין-לירישע לידער פלעגן אָפֿט, טיילווייז אָדער אינגאַנצן, איבערגעפירט ווערן ניט צוליב שאַפּערישער אינטעלעקטועלקייט, נאָר, פאַרקערט, צוליב דעם זיכרון, וואָס טראַגט צו אַלעמאָל פאַרטיי קע מוסטערן. און דאָס איז דאָס מעכאַנישסטע אין דער טענדעציעזער באַאַרבעטונג פונם מאַטעריאַל.

ווי אַ ביישפּיל קאָן אונדז דינען דאָס פאַרגעלייגטע ליד. פון אָנהייב טראַגט דאָס ליד פּרוּגם אַלע פאַעטישע מעלות:

„שוין שלאָף און טונקל זיינען מייע אריגן,
מיין קאָפּ געבויגן, שוואַך און גרוי
און אויף מיין האַרץ, אַ טראַפּן נאָך אַ טראַפּן,
פאַלט שוין דער קאַלטער אָונט־טוי.

די לעצטע בלוס איז שוין פאַרוועלקט, פאַרדאַרבן,
די לעצטע בלעטער פאַלן אָפּ ...
דערלויב אויף דייע קני אַנידערלייגן
מיין אַלטן, קראַנקן, גרויען קאָפּ.

איך האָב שוין אַלע טרערן אויסגעגאָסן:
מיין האַרץ איז טויט ... דאָרט וואו אַמאָל
פלעגט גרינע גראַז און פּרישע בלומען בליען,
איצט וואַקסן דערנער אָן אַ צאָל;

דאָס אָרט, וואו בלויע אינדן פלעגן פליסן,
איז שוין, מיין קינד, פאַרוויסט, פאַרשטיינט ...
איך האָב שוין אַלע לידער אויסגעזונגען,
שוין אַלע טרערן אויסגעוויינט ...

און דאָ הייבט אָן פאַלן דער מאַן פונם ליד צוליב דער רעזאָנירונג
און צוליב דער טעטיקייט פונם זיכרון:

אַך, הייס און ביטער זיינען זיי געווען,
די טרערן, וועלכע טאָג און נאַכט
פלעג פאַרגייסן, זינגענדיק די לידער —

און וואָס האָב איך מיט דעם געמאַכט ?

אַ איד איז גאָר צו אַנדערע געפילן
געוואוינט געוואָרן זינט ער האָט
זיך אויף די פיס געשטעלט און אָנגעהויבן
זיין גלייך צו לייטן — דאַנקען גאָט —

ער האָט געהאַט פון אייביק אַן אַ חגיד,
וואָס האָט אים יעדע וואָך „געזאָגט“
און הערנדיק האָט טרערן ער געגאָסן,
געזיפצט, געאויקעט און געקלאָגט :

ער האָט געהאַט אַ ווילדע זאָך — אַ בדחן,
אַ שאַרפן מוח, אַ קלוגן יונג ;
ער פלעגט זיך קוויקן, כאַפנדיק די גראַמען
און אונטערקלאַקן מיטן צונג . . .

ווען פרוג, דער עכטער, וואָרער דיכטער, וואָלט געווען אַן אַס-
טיווע נאַטור, וואָלט ער געקאָנט פאַראויסבאַשטימען זיין מאַטעריאַל
און מעטאָד, און צווינגען זיין פאַרטראַכטונג און זיין אויסדרוק צו
בלייבן אין אַ קינסטלערישער רעגונג און הויך ביזן סוף פון פראָצעס.
ביי אַ פאַסיוון טעמפּעראַמענט קאָנען דער טענדענציעזער עלע-
מענט און דער דירעקטער מעטאָד ניט דערפירן די קינסטלערישע עני-
ערגיע צו אַזאַ מדרגה, וואָס זאָל געפינען אַ תיקון אין אַן אָריגינעלן
אויסדרוק. פאַרקערט, ביי אַ פאַסיוון טעמפּעראַמענט וועט דיראָ-
זיקע טענדענציעזוקייט אַרויסרופן בלוז אַ מעכאַנישע באַהאַנדלונג
פון דער טעמאַטיק און פאַרם. אַזאַ גרינגע אָנשטרענגונג, אַזאַ שוואַ-
כער ווידערשטאַנד, לייזט ניט אויס דעם פאַרטיק-באַשטימטן מאַטע-
ריאַל. די ניט-אַבסטראַקטקייט פון דער דעמלטיקער אידישער פאַע-
זיע, אירע פשוטע געדאַנקען און אָרימע קונסט-באַגריפן, האָבן פאַר-
פרונגן ניט צוגעגרייט קיין שום גרויסע מעגלעכקייטן. דערפאַר איז
ער זייער אָפט געטריבן געוואָרן צו ביבלישע מאַטיוון און צו לעגענ-
דעס, די לעגענדעס, וואו ער פלעגט געפינען אַ ניט-דאָאיקע וועלט.
און נאָכמער, די ביבלי-מאַטיוון האָבן אַ שקוואַל מיט מאַטעריאַל

און אָנרעג פאַר אומדערוואַרטע אילוזיעס און טרוימען, ריזיקע חלומות און פאַרנאָבלטע רעאַליטעטן, איבערברוכן פון גרויסן פּראָ-טעסט צוזאַמען מיט דעם עניוותרדיקן אָנגעם פונם שיקזאַל, אָבער אויך די לעגענדעס און די ביבל־מאָטיוון האָט פּרוג ניט איבערגע-דיכט אין אַן אָריגינעלן און פּאָעטישן מוסטער.

היסטאָרישע טעמעס, זוי ביבלישע מאָטיוון, לעבן זיך אַמפּולסטן אויס, צוליב זייער אָפּגעווייטערטקייט, אין דער עפישער פּאַרם, וואָס פּאָדערט אָביעקטיווע באהאַנדלונג. דאָס קאָן דערגרייכט ווערן ניט מיט זיכרון־אָדער קאָפּ-אַרבעט, נאָר דורך קינסטלערישער באַגרייפ־לעכקייט. אָביעקטיוויטי און אינטעלעקטועלעקייט, זוי אויך די קול־טיווירונג פון קינסטלערישן זין, האָבן זיך ביז פּרוגס צייטן ניט באַ-וויון אין דער אידישער דיכטונג. ער אַליין האָט זיי פאַרמאָגט. אָבער זיין טעמפּעראַמענט האָט ניט שטענדיק ארויסגעבראַכט דיִאָזיקע איינגשאַפטן. בלוז אונטער באַשטימטע תנאים פלעגט זיך אַנטפלעקן זיין קלאַרע פּאָעטישע געשטאַלט. זיינע לעגענדעס און ביבלישע מאָ-טיוון זיינען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין טענרענץ, וואו די בילדלעכקייט איז געקינצלט. אין אזא אַטמאָספּער וואַקסן אויס אומוויזיאָנערישע, אומנאַטירלעכע בילדער, וועמעס שטריכן ווערן זייער אָפט צערונען און וועמעס לשון איז באַרעדעוודיק און רעטאָריש. אַזעלכע פּאַלן באַ-וויון אַ גרינגע אונטערגעביקייט און דעם קלענסטן ווידערשטאַנד. דאָס וואָרט איז פאַרוואַנדלט געוואָרן ניט אין אַ סימבאָל פון עקזיסטירנ-דיקע עלעמענטן און פּראָצעסן אין לעבן, נאָר אין אַ מיטל, מיט וואָס מען קאָן אַמגרינגסטן דורכפירן די טעמע, באַצירנדיק זי מיט אַ דאָק-טיקל אָדער אַנאַפעסט, מיט אַ צעזור אָדער גראַם.

די טענדענציעזקייט אין דער קונסט געפינט זיך אויף דער פּלאַך, ווייל איר פּאַרטיקער צושטאַנד איז ווייט פון יענעם יערנדיקן פּראָצעס פונם איינדרוק, וואָס זוכט אויסוואַקס, רייפּקייט און אויסגאַנג. דער פּאַרטיקער צושטאַנד רעגט ניט אָן די ענערגיע און וויזיע פון קינסט-לער צו אַן אַבסאָלוטן מוז. און דערפאַר קאָן די טענדענציעזקייט ניט דינען ווי אַ דורכלייטערונג, ווי אַ מין קאָטאָריזם צו אַן עקזאַל-טירטער קוואַליטייט. דערפירן טענדענציעזקייט צו אַזא הויכן צו-שטאַנד ניט זיך איין זייער זעלטן.

פרוג אָבער פלעגט, אין זיין טענדענציעזוקייט, זיך געפינען אויף דער פלאך, ניט ווייל אים האָט געפעלט קינסטלערישע קולטור, נאָר צוליב זיין ניט־בונטאַרישן כאַראַקטער און צוליב זיין אינטעלעקטועלער פאַסיווקייט. ווי נאָר אָבער ער פלעגט פאַרלאָזן דאָס, וואָס איז געווען פאַר אים טענדענץ, און זיך געפינען אין אַנדערע טעמעס, טעמעס פול מיט אומדערוואַרטן אַנרעג און אויפשוואונג, פלעגט ער זיך דער־הויבן צו אַ דורכזיכטיקן עמאַציאָנאַליזם און צו דער העכסטער קאָמפאָסטיק פון זיין אויסדרוק. אַזעלכע דערגרייכונגען זיינען געווען די וויכטיקסטע פונקציעס אין באַנייען די דעמלטיקע אידישע פּאָעזיע. דאָסזעלביקע, אפשר אין אַ קלענערער מאָס, קאָן מען באַמערקן אין זיינע שיינע רוסישע לידער. דאָרטן אָבער האָבן די־דאָזיקע מעלות, צוליב דער הויכער פּאָעטישער קולטור, שוין ניט געדינט ווי באַניי־אונג.

ווערנדיק אָבער אַראָפּגעצויגן צו די חסרונות, וואָס די דעמלטיקע אידישע ליטעראַרישע און געמאָטרעדיציע האָט געשאַפן, האָט פּרונג באַפרייאונג אָפט געמיינט דאָס אַרויסרייסן זיך פון דער סביבה אָדער, דיטלעכער, דאָס ווערן אַרויסגעשטויסן פון זיינע טעני־דענציעזוקייטן דורך אַ באַנייאונג. דאָס באַפרייען זיך פלעגט זיך צו־זאַמענבריען אין אַ פּראָטעסט־שטייגונג, וואָס איז אייגנטלעך אַ הויכער פונקט אין קונסט. דערדאָזיקער פונקט פון שטייגנדיקן אימפולס איז ביי פּרוגן אויסגעדריקט געוואָרן אין זיינע שענסטע לידער, וואָס פלאַטערן נאָך איצט אונטער ברייטע, פרייע און ליכטיקע זעגלען.

צו די־דאָזיקע לידער דאַרפן ווערן צוגערעכנט ניט זיינע ציונים־טישע אָדער גלות־לידער, וואָס זיינען ביי אים געווען זעלבסטפאַר־שטענדלעך טענדענציעז, נאָר די נאַטור־און, הויפּזאַכלעך, די פריי־הייט־לידער. זיי זיינען פאַר אים, דעם ציוניסט, משכיל און טרוי־מער פון קליינבירגערלעכער ראָמאַנטיק, געווען אומטענדענציעזע שטאַף; דער ספּאָנטאַנער שטויס דערבראַכט צו אַ ברען־פונקט.

כאָטש ניט איינער פון די דיכטער פון זיין צייט איז געווען, אַ דאַנק דער שטעמלדיקייט, נאָענט צו דער נאַטור, זיינען אָבער זייערע נאַטור־לידער ניט אַזוי הויך פּאָעטיש און שטימנונגפול ווי פּרוגס.

די נאטור איז ביי פרוגן ניט נמשלדיק פארמענטשלעכט און טראגט
 ניט די נאאיווע עפיטעטן, וואָס זיינע נאָענטע פאָרגייער האָבן מעכאַ-
 ניש איבערנעניצעוועט פון דער ביבל. אַלע עלעמענטן, וואָס פרוג
 האָט באַזיצט, אַ דאָנק דער רוסישער פּאָעזיע, פלעגן זיך אין זיינע
 נאַטור־לידער אויסלעבן סיי אין אַ פּאָעטישער עקזאָלטירטקייט און
 סיי אין אַ קרעפטיקער, שטאַנדהאַפטיקער מאַלעריי.

ש ב ו ע ת

אַ כישוף־מאַכער איז די נאַכט,
 די שטילע, בלויע נאַכט —
 מיט צאַרטע פינגער האָט זי מיך
 די אויגן צוגעמאַכט ;
 די אויגן מיר פאַרשלעפערט שטיל,
 דאָס האַרץ מיר אויפגעוועקט :
 מיט ווייטע פליגלען, ווייך ווי זייד.
 מיך ליבלעך צוגעדעסט.
 דער ליבער, גרינער יום־טוב גייט,
 די לופט איז בלוי און רייך :
 אויף יעדן גרעזעלע שטראַל־ט־אויף
 אַ העלער איידל־שטיין ...

נדער דאָס ליד

אַלץ אין אַרדנונג

עס גייט אַרום דער פּראָסט דער אַלטער
 וואַלד אויס, וואַלד איין, פון פעלד צום טייך,
 פון באַרג צום טאָל ; באַקוקט זיין נחלה —
 זיין טויט־פאַרוויגטעס קעניגרייך.
 „ — גוט ! — זאָגט ער. — זייער גוט ! מיין מלאכה
 איז רואיק, וואָס אַן אויג נאָר זעט,
 איז אַלץ פאַרשמידט אין שווערע קייטן,
 אַלץ פאַדפּראָרו און פאַרשנייט ...

„עס רוישן נאָר די וואַסער־פּאַלן,
 עס פליט און שפּריצט דער שוים פון זיי ;
 נאָר אויך פאַרקלעמט אין טויטע ראַמען
 פון בלאַען אייז און ווייסן שניי.
 „נאָך ערגעץ דאָרטן אין די טיפע
 און ענגע קעסל־גריבער שיסט
 און שלאָגט דער וואַסער־זייל דער בייזער
 פון אָפּגרוט . . . נאָר — אומזיסט, אומזיסט !
 „סיאיז אַלץ פאַרגאַסן און פאַרקאָוועט
 אין שטאָל און אייזן דאָרט און דאָ . . .
 עס וואָיען נאָר די וועלף פון הונגער,
 עס קארקעט נאָר די שוואַרצע קראָ.
 „און פון די וויסטע, ווילדע טונדרעס,
 פון יענע זומפן, וואו עס זעט
 קיין איינציק גרעזעלע דאָס אויג ניט,
 וואו אייביק הערשט און אייביק ווייט
 „דער שלאָף דער טויטער, קומט צופליען
 די ווייסע סאָווע. זי צעשפרייט
 אויף מיר, ווי זעגלען אין דער לופטן,
 די פליגלען אירע פריי און ברייט ;
 „זי שאַרפט און שאַרפט דעם קרומען שנאָבל, —
 זי פילט — סיוועט זיין אַ רייכער רויב . . .
 עס פאַלן שפערלינגען פאַרפראָן,
 פאַרחלשט זיצט אין נעסט די טויב . . .
 „די זון איז מאַט, די זון איז רואיק . . .
 אַלץ ליגט פאַרשטיינט, פאַרגליווערט שוין,
 עס פינקלט נאָך און בליצט די נאָרד־שיין —
 די קאַלטע, טויטע ווינטער־קרוין ! וי

פּרוגם לידער פון אַרבעט און זיינע פרייהייט־מאָטיוון זיינען נאָך
 אַ שאַרפערער ביישפּיל, ווי נויטיק עס איז פאַר אים געווען יעדער
 דרויסנדיקער אָנשטויס. אַזאַ אָנשטויס פלגעט תמיד אַרויסרופן זיין

קינסטלערישע פאסיווקייט צו אן אקטיוון אויסדרוק.
 פרוגס סימפאטיעס מיט אלע אונטערדריקטע (צוליב זיין טיפן
 מיטלעבן מיט זיין אונטערדריקט פאלק) וועלן נאך ניט דערקלערן
 פארוואס זיינע ארבעטער און פרייהייט-לידער זיינען פון א גרעסע-
 רער פאָעטישער באַנייאונג איידער זיינע גלות-מאָטיוון. דידאָזיקע באַ-
 נייאונג איז אויגנשיינלעך אין זיינע שוודות, וואו וואוט, דוף און עכט-
 קייט האָבן דורך זייער העכערער ניוואָ פאראייניקט די גאנצע עלאַס-
 טישקייט, וואוילקלאַנג, פינקטלעכקייט און ליכט פון זיין לשון. ווידער
 אין זיינע רומין-טענדענציעזע-לידער פלעגן אלע זיינע הויכע פאָעטי-
 שע אייגנשאפטן בלייבן פארבארגענע אין זיין אונטערבאוואוסטזיין.
 דער אימפעט פון די פרייהייט מאָטיוון האָט פרוגן געגעבן דעם נוי-
 טיקן אָנרעג, אז ער זאָל אייפערדיק זוכן נייקייטן. זיין ליד „די פאָן“
 דאַרף פאררעכנט ווערן צווישן אונדזערע דערהויבנסטע פרייהייט-
 לידער. און מיט דעם איינציקן ליד אליין האָט ער געקאָנט קארדינאַל
 איבערבייטן די פאָעזיע פון זיין צייט.

ד י פ אָן

ניט וון גאָלד-שטאַף, ניט וון זיידנס
 איז די פאָן געמאַכט ;
 אין אַ שרעקלעכן געוויסטער,
 אין אַ שטורעם-נאַכט
 האָט גערוישט דאָס אַלטע שפינראָד ;
 און די בלייכע נויט
 אין אַ פייכטן קעלער-ווינקל,
 ביי אַ חלב-קנויט,
 האָט געוועבט די גרויע פאָדים
 ריין און שטייף און גוט,
 און געפאַרבעט זיי — מיט די לעצטע
 טראָפן אייגן בלוט.
 אַלע ווייטיקן און ליידן,
 יעדע פרישע וואונד
 וון די טיפע תפיסה-גריבער,
 פונם שוואַרצן גרונט.

פון די הונגעריקע דערפער, ...
 פון די דושנע שטעט,
 וואו עס איז פארבלענדט דאָס לעבן,
 ווי פון הינערפלעט;
 אלע ווייטיקן און ליידן
 אלץ וואָס יאָרן־לאַנג,
 האָט פאָרגיפטעט די נשמה,
 ווי די בייזע שלאַנג;
 אלץ מיט וואָס געדריקט איר לעבן
 האָט די טיראַניי
 אין געמיט איר גאַל געגאַסן
 און אין האַרצן בליי —
 האָט די פּאָלקס־נויט אין די רויטע
 פעדים איינגעוועבט ...
 זעסט? די פּאָן — זי ווייט, זי פּלאַטערט
 און צום הימל שטרעבט!
 און די שפּאַנס ווערן בלייכער,
 און עס קרייט דער האָן;
 און עס שיינט דער מאָרגנשטערן
 אויף דער רויטער פּאָן!

אויפגעקומען איז פּרוג אין אַ משכילי־ש־בדחנישער צייט. זיין
 גרויסע דערפארונג אין דער רוסישער פּאָעזיע, זיינע אייגענע עכטע
 פּאָעטישע אייגנשאַפטן און זיין הויכער עמאַציאָנאַליזם האָבן אים גע־
 שטעלט אין דער מדרגה פון דעם פּאָטער פון דער מאָדערנער איר־
 שער פּאָעזיע. ער האָט אַריינגעבראַכט מיט זיינע נאַטור־ און פּריי־
 הייט־לידער, ווי נאָך קיינער פאַר אים, אַן איבערברוך און אַ נייעם
 אַקאָרד אין דער אידישער פּאָעזיע פון זיין צייט. פאַר אַ פּאָטער
 פון דער מאָדערנער אידישער פּאָעזיע דאַרף ער פאַרדעכנט ווערן דער־
 פאַר, ווייל ער האָט געעפנט נייע וועגן פון פּאָעטישער קולטור און
 אַריינגעבראַכט נייע מאָטיוון. דערמיט האָט ער געעפנט אַ ני
 קאַפיטל: ער האָט אָנגעהויבן און געשטאַרקט די אָנקומענדיקע מאָ־
 דערנע אידישע פּאָעזיע אין אַלע אירע פּאָזן.

י. ל. פרק

(דער דיכטער פון ליד)

י . ל . פ ר י ן

(דער דיכטער פון ליד)

אין אומקלאָרן פּאַרשפּיל פון יעדער נייער באַוועגונג קאָן מען מערקן אַן אויפערדיקן און כאַאָטישן צוזאַמענשטויס פון די אַנונגען וועגן דעם נייעם, נויטיקן איבערבוֹי. באַווייזט זיך אינגיכן אַ יחיד, וואָס דעפינירט, ווי ער וואָלט צום ערשטן מאל אַנטפלעקט, דעם תּוֹך פון דעם איבערבוֹיט. ער דייט אָן אויף די נייע ריכט־שנוּרן, וואָס וועלן פירן דערצו.

ווען מען ווערט אָן די סאַציאַלע אינטערפּרעטאַציע פון פּאַסי־רונגען, ווערט קלאָר, אַז אַן אידיע האָט ניט איר אורשפרונג אין געדאַנק, נאָר אין שטראָם פון לעבן־פּראָצעסן; אידיען ווערן אונדז קלאָר ניט אין אָנהייב נאָר צום סוף פון זייער פּאַרמירונג, ד. ה. זיי ווערן ניט אָן שום אורזאָך אויפגעלויכטן אין אונדז, נאָר זייערע אור־זאַכן ליגן אין יעדן נייעם איבערבוֹי. דערפון קען מען אפשר דרינגען אַז אידיען, פונקט ווי איבערבוֹיאונגען זיינען ניט אויסשליסלעך אַ פּראָדוקט פונם איינצלנעם.

לויט דעמדאָזיקן שטאַנדפונקט איז דער איינצלנער, וואָס ס׳-מירט דעם נייעם איבערגאַנג אין באַשטימטע פּאַרמולעס, צוערשט אויך אונטערוואַרפן דער אומקלאָרקייט פון צוזאַמענגעשטראָמטע פּראָצעסן. דאָך איז נויטיק אונטערצושטרייכן די וויכטיקייט פון אינדיווידועלן ליכט און פון אייגנאַרטיקער אינטערפּרעטאַציע; דורך זיי אַנטפלעקט דער איינצלנער די אידיע פון זיין צייט.

דערדאָזיקער יחיד קאָנצענטרירט אין זיך, אויף וויפל זיינע אינ־דיווידועלע מעגלעכקייטן דערלויבן אים, די פּאַרשידענע אידיען־געשטאַלטונגען (אַפילו ווען זיי ווייזן זיך צייטנווייז אויס צו זיין קעגנ־זעצלעכע) אין אַ פּילגראַניקער, אַבסטראַקטער זעאונג, וואָס דינט ווי

א טעאָריע פאַרן דענקער און ווי אַ בילד פאַרן קינסטלער. אַזוינאָך ווערט אַן אידיע, וואָס איז אַ געזעלשאַפֿטלעכער פּראָדוקט, אינדר־ווידערל דעראַרעכט און אַנטפּלעקט, מעג אַפילו דאָס געארבט אינדיווידועלע זיין פאַר זיך אַ רעזולטאַט פון פּריעדריקע, געזעלשאַפֿטלעכע פּראָצעסן.

די פּראָבלעם וועגן די דרכים, וואָס פירן פון „צייט און סביבה“ צום אינדיווידועלן חותם, קאָן פאַרלייכטערט ווערן מיט דעם קלאָרן אַנאַליז:

- 1) פון די אידיען אין דער געזעלשאַפֿט, און זייער וויר-קונג אויף דעם באַטרעפּנדיקן איינצלנעם.
- 2) פון דער טראַדיציע, וואָס גרייט צו פאַרן איינצלנעם אַ שטיצפונקט פאַר זיין ווייטערדיקער טעטיקייט (וואָס דאַרף אָנ-נעמען אָדער נעגירן פאַרשידענע גרונטלאַגן).
- 3) פון דעם אופן ווי אַזוי די דאָזיקע אידיען און רעוואָך-לוציאַנערע אַקטן קעגן דער טראַדיציע, און דאָך אַלס אַ המשך-ליניע פון דערזעלבער טראַדיציע, ווערן געזען און באַוווּזן פון דעם יחיד.

פילגעזיכטיק אַנטפּלעקן און באַזעלן וויזיעס פון אַן אידיע, וואָס וועט אַמאָל רעאַליזירט זוערן, קאָן הייסן אַרויסטויכן און באַוווּזן דורך שאַפּערישע יחידים דעם טיפּסטן זין פון אַן עפּאָכע. און פאַר-קערט, די עפּאָכע קאָן אָנדייטן דעם תּוך פונם יחיד אין צוזאַמענהאַנג מיט זיין צייט.

די צייט ווען פּרץ האָט זיך באַוווּזן האָט שוין געטראָגן אין זיך די לעצטע טענער פון דעם אַלטן אַפּיציעלן השכלהנטום מיט דעם פאַר-שפּרייטן מעטאָד פון דערציען דעם אָפּגעשטאַנענעם דור דורך אָנ-וווּזן זיינע חסרונות און זיי פאַרניכטן מיט דער הילף פון הוּזק. דער פּאָזיטיווער און מער הומאַנער מעטאָד האָט דעמאָלט אָנגעהויבן צו זוכן פאַרגיטיקונג. ער האָט אָנגעוווּזן די ליניעס און מיטלען דורך וועלכע מען זעט דערהויבן דעם מצב פון פּאָלס.

אין זיין ערשטן אידיש ווערק, „מאָניש“, באַנוצט זיך ניט פּרץ מיטן שאַרפּן שפּאַטמיטל, ווען ער באַשרייבט די מסעות פונם געטאָ-טראַדיציאָנעלן אידנטום צווישן

„טויזנט גרילן, טויזנט שפינען,
פלעדערמיז און איילן . . .“

ווען

„פונם הימל קנאלט א דונער ;
פון גיהנום פונם טיפן —

א געלעכטער, א גערודער,
און פון שוועבל יאָגט א ריח.
און ער פליט שוין „פאָד קאָוואָיעס“
אויף אַ בעזים אין דער הייד“.

פּרץ רירט עס אָן מיט אַ לייכטן הומאָר, מיט מיטגעפיל צו מאָר-
נישעם מאַטערנישן, מיט אַ מאָדנער בענקשאַפט אַז
„אַטעם פאַרפעלט מיר,
„סיאיז ענג אין דער ברוסט,
איך וויל זיי פאַרהאַלטן,
די טענער, — אומזיסט !“

אַזוי פּאָלגט פּרץ נאָך מאַנישן, פון זיין גייסטיקער העלדישקייט
אין עילווישער אָפּגעזונדערטקייט ביז
„אין דער טיר (וואו עס) שטייט געשלאָסן
אונדזער מאַניש אויף אַ קייט . . .
און מען לייגט שוין אָן אַ פייער,
און די שפיז איז אויך שוין גרייט !“

פּרצן איז שוין קלאָר געוואָרן די נוצלאָזיקייט פון מליצה און די
אומעטישקייט אין זיין טאַטלאָז ווען טאַט איז אַמערסטן נויטיק. אין
איינעם פון זיינע העברייאישע לידער, „נגניאל“, הערט זיך שוין זיין
אָפּגעפרעמדקייט פון דער פאַרנייענדיקער עפּאָכע. ער זוכט זיך
אָפּצוטיילן פון איר, שליסן די עפּאָכע און אָנהייבן אַ נייעם טראַגט.

„ידעתי גם אותך, גם כל רעיד,
לפעלכט אין ידיים, אד השפה אהבתם,
ספרו מה כתבתם ?
זרו נא הלאה את המלות השונות
ומליצות שדופות־קדים אספתם לרבבות,

„שחוק המלות“ כחצץ וגרם שנים
וכפל ענין במלות שוות שבעתים,
תנו לבכם אם לא לשוא עמלתם,
שירים הרביתם, אך מה פעלתם ? !

(„איך קאן אויך דײך און אלע דיינע פריינט, אייער ארבעט האָט ניט
קײן האַפּט, בלויז דאָס לשון האָט איר ליב. דערציילט בעסער, וואָס איר
שרײַבט ? וואַרפּט־זשע אוועק די משיקאווע ווערטער. אויסגעדראַשענע
מליצות האָט איר צענויפגעזאַמלט אין די צען טױזנטער. דאָס ווערטער־שפּיל,
ווי שטיינדעלעך, ברעכט די צײַן. און איר טאַפּלט דעם ענין מיט זײַבן־
גאַרנדיקע ווערטער. באַטראַכט נאָר: אויב איר האָט זיך ניט אומזיסט
געמיט ? איר האָט פיל שירים געשריבן, אָבער וואָס האָט איר אויפגעמאַן?“)
פּרצעס האָפּענונגען זײַנען ניט געווען די „תּלמודיסטן און בור־
זשואַזע“, „נאָר דער פעבל, די אַרבעטער־מאַסע“, וואָס „איז אַ פעלד
צו אַרבעטן... אן אומגליקלעך פּאָלק, אָבער אַ פּײַאיקס“, וואו עס
„געפינט זיך פיל אידעאָליזם, נאָר מען דאַרף זיי בילדן, מען האָט זיי
פאַרנאַכלעסיקט...“ און די ערשטע טריט פון זײַן נײַעם אַקט זײַר
נען: „... שאַפן אַ אידישע לײַטעראַטור, רעדן און שרײַבן צום
פּאָלק אויף זײַער שפּראַך“... „אויפוועקן זײַערע געדאַנקען“.

אין דעם אופן פון פּרצעס טראַכטן וועגן פּאָלק, און אין זײַן צור
נאַנג צו אים, מערקן זיך די געוועבן, וואָס האָבן געפירט זײַן זוכנדיקע
נאַטור פון דער השכלה־טראַדיציע, דורך סאָציאַלע מאַטיוון, צו דעם
קעגנזאַץ פון דעם השכלה־ראַציאָנאַליזם. זײַן זוכן האָט אים אָנגע־
וויזן אויף אַ מין פּילאָזאָפּישן אידעאָליזם. סײַ די געזעלשאַפּטלעכע
פּראָצעסן, וואָס האָבן געביטן דעם צוגאַנג צום פּאָלק ווי צו אַן
„אַזיאַט“, און סײַ פּרצעס אַקטיווע־ענערגישע נאַטור האָבן אויסגע־
דריקט די עטישע און עסטעטישע באַגריפן וועגן דעם פאַרבאָרגענעם
מהות פון פּאָלק. פּרץ האָט דערזען, אַז אין פּאָלק ליגן אוצרות פון
גײַסטיקער ענערגיע און מסירת נפש, וואָס וועלן דורשטיקע פון זײַר
ערע טיפּקײטן ארויס און אומוואַנדלען דאָס לעבן אין אַ גערעכטן
און שײַנעם זײַן. מען דאַרף בלויז אויפוועקן זײַנע געדאַנקען, ניט
מיט שטראָפּרייד און באַלידיקונגען, נאָר מיט „שולטער און שול־
טער“ צוגאַנג און ליבשאַפּט, און אויסערגעוויינלעכן מיטליידן. אַזאַ

באציאונג צו די „דערנידעריקטע און באלידיקטע“, אזא האפענונג אויף זיי האָבן געפירט צו דערזען דאָס אלמענטשלעכע אין די פּאַלס-מאַסן, ווי זיי וואָלטן, אַ דאַנק זייער פאַרבאָרגן ליכט, זיך געצויגן אַלץ ווייטער פון רעאַלע פּלאַכן צו אַלץ אַ טיפּערער גייסטיקייט. פון דער צווייטער זייט האָט זיין האַפענונג ארויסגערופן ראַמאַנטישע באַוואונג-דערונג, אַן אידעאָליזירונג, וואָס איז געלעגן אויפן גרונט פון דער דעמאָטיקער נייער עפּאָכע.

אין פרצעס סאָציאַלע לידער ווערט דער ליטעראַרישער רעאַ-ליזם (אוינגשיינלעכער טרואיזם, פּאָטאַגראַפישער אמת), וואָס איז אזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר דער השכלה עפּאָכע, פאַרוואַנדלט אין אַ סימבאָליזם באַפאַרבט מיט ראַמאַנטישער שילדערונג און אידעאָלי-זירטער דערהויבונג. זיינע סאָציאַלע מאַטיוון האָבן אַ וויכטיקן באַ-דייט אין דער אַנטוויקלונג פון דער אידישער פּאָעזיע: פּרץ האָט דעם כלל־מאָטיוו, דעם מאַטעריאַל פאַר גראַמען ביי די משכילישע פּאָעטן, אַרויסגעפירט צו אַ העכערער שטייגונג אַ דאַנק דעם אינדיווידועלן אופן פון צונויפוועבן רעאַליטעט און ראַמאַנטישקייט. זיינע סאָציאַלע מאַטיוון, וואו ביידע עלעמענטן זיינען צונויפגעפלאַכטן, וואָלטן געקאָנט באַטראַכט ווערן ווי אַ בריק צווישן צוויי פּילאָסאָפישע אַס-פּעקטן: דעם רעאַליזם, מיט זיינע כאַראַקטעריסטישע כלל־מאָטיוון, און דעם אידעאָליזם (טראַנסצענדענטאַליזם) מיט זיינע אינדיווידו-אַליסטישע נייגונגען.

דער אויפלעב פון רעאַליזם אין דער מאָדערנער פּילאָזאָפיע, די דאָקטרינן, וואָס באַצוועקט דאָס אַריינדריינגען אין דעם תוך פון יעדן אָביעקט דורך דירעקטער און פינקטלעכער באַטראַכטונג, איז צונויפ-געפאַלן מיט דער דערשיינונג פון רעאַליזם אין דער ליטעראַטור. דער ליטעראַרישער רעאַליזם איז בלוז געווען אַן אויבערפלאַכלעכע באַ-צייכענונג פונם זעלבן טערמין אין דער פּילאָזאָפיע. דער צוזאַמענ-מיש אין די טערמינען ווייזט ניט אויס צו זיין אינגאַנצן אַ צופע-ליקער, ווייל איז דען ניט אַ פּאָטאַגראַפישער באַריכט פון אַ דערשיי-נונג די ערשטע און באַליקע שילדערונג פון דער זאַך?

נאָך אַ טראַט נעענטער צום אינדיווידואַליזם איז געווען דער

אינגאנצן נייער אקארד פון פרצעס ליבע-לידער. די איינטימלעכע
באפארבונג, וואָס ליבע-לידער רופן ארויס, האָט זיך אויך אָפּגעשפּיגלט
אין זיינע סאָציאלע מאָטיוון. די ליבע צו דעם „דערנידעריקטן און
באליידיקטן“, צו זיינע פאַרבאָרגענע חלומות און צום הויכן זין פון
לאַקנדיקע, נאָך-ניט-געזעענע מעגלעכקייטן, אז נאָר זיי וועלן דער-
הויבן און שענער מאַכן די וועלט, אז,
„מאָרגן שיי איד אויף“.

— האָט געעפנט דורך פרצעס לידער די וועגן ניט פון חומרדיקער, נאָר
אידעאליזירטער מעטאמאָרפּאָזע: פון דעם אַלגעמיינ-קאָלעקטיוון צו
דעם איינצלנעם; פון דעם שטאַרקן און וואָרשיינלעך-שיינעם צו דעם
שוואַכן און דערנידעריקטן.

„קאַלט קוק איד אָן

ויוילד רויטן מאָן;

פאַרשייט און צעפלאָסן,

מיט פלאַמען באַגאַסן,

ווינקט ער פון צווישן די זאַנגען ...

כיבאַוואונדער, ווי טישיסט

צום הימל די רויז;

עס פלאַטערט איר שויט,

זי ציטערט און פליסט

מיט האַרציק און דופטיק פארלאנגען!

אין איר חופה-קלייד

שטייט די ליליע פייך;

ווי דער פרישער שניי,

ווי דער הימל רייך ...

נישט זי דאָך האָט מיין האַרץ געפאַנגען!

סיפאַרשטעקט זיך שטיל אין גראַז

אַ בלימעלע אַ קליינס,

אַ פיינס,

אַ בלויס, —

און טיציט מיך מיט אייזערנע צוואנגען!

(צווישן בלומען)

צוזאמען מיטן ראציאנאליסטיש-ווירקלעכן באנעם האָט יעדער אָנגענומענער טרואים פארלאָרן דעם זין און גלאַנץ אין פרצעס אויגן. הינטער דעם ווירקלעכן אויסזען פון פאַלק, וואו עס זיינען געלעגן אזויפיל צוזאָגן, האָט פּרץ געפונען אַ פּאַעטיש, פּאַרבאָרגן ליכט און טיפע פּילבאָדייטנדיקע וואָרצלען. אזוינאָך איז די ווירקלעכקייט און דאָס שילדערן אירע געזיכטן געוואָרן פאַר פּרצן אַ ניט-אמתער און אויסגעטראָטענער וועג.

פּרצעס ווילנפּולע נאַטור האָט דעמדאָזיקן וועג ניט געקאָנט לאַנג באַטרעטן אָן ווידערנעפּיל. ער האָט אָנגענומען, אַז דורך יענעם ראציאָנאַליזם, וואָס פאַרדוזאַכט אומפּערזענלעכע קונסט, ווערט צו-גענומען און אָפּגעשאַפּן דער הימל מיט דער וועלט פון שאַינבאַרקייטן; אזוינאָך ווערט פאַרשמעלערט דער זין און ס'ווערט אָפּגעווענדט די טרייסט פון דעם מענטשן. די אמתע ווירקלעכקייט, האָט פּרץ גע-גלויבט, איז ניט דאָס וואָס איז. זי קאָן בלויז דערקאָנט ווערן אין יענע אומזעבארע יסודות, אויב וואָס עס איז באַזירט נאָר דאָסדאָ-זיקע רעאַלע, וואָס מיר דערקענען דורך אונדזערע חושים. אזא דער-קענטיש איז אַ סוביעקטיוו וויסן און שטאַמט פון טראַנסצענדענ-טאַלער דערפאַרונג. און אזוינאָך ווערט פּרץ געפירט צו דער גע-נאַציע פון רעאַלע דערקענטנישן. אויב די רעאַלע סיסטעם פון זאַכן, צו וואָס באַוואוסטזיניקע דערפאַרונג באַציט זיך, זאָל באַטראַכט ווערן ווי זי איז בלויז אין צופעליקער שייכות מיט דערדאָזיקער דער-פאַרונג, דעמאָלט איז ניטאָ קיין גרונט צו וועלן און קענען פאַרווירק-לעכן אָנונגען, וואָס וועבן זיך אין אונדזער געדאַנק. מיר קאָנען פאַרווירקלעכן בלויז דאָס, וואָס ווערט דערקענט פון אונדז דורך די צוויי סוואַלן פון וויסן: חושים (אידעאַליזם) און פאַרשטאַנד (רעאַ-ליזם). דאָס דערקענטע ווידער אַריבערפירן אַריבער די גרענעצן פון חושים און פאַרשטאַנד, דאָך אָנהאַלטנדיק דעם דירעקטן צוגאַנג צום עצם פון סובסטאַנץ, איז אוממעגלעך, ווייל אפילו צייט און רוים, דאָס איינציקע פּאָזיטיווע וויסן וואָס מיר פאַרמאָגן, זיינען סוביעק-טיווע פאַרמען, וואָס מיר באַגרייפן דורך אונדזערע חושים, אָבער וואָס מיר ווייסן ניט דורך דעם 'לעגעס אינטעלעקטוס'. די עמפינד-לעכקייטן, פאַרמירט דורך צייט און רוים, זיינען אונדזער וועלט פון

אָנונגען. אזוינאך איז יעדע זאך אין איר אינערן מהות ניט דאָס וואָס זי איז, נאָר דאָס וואָס זי שאַנט אונדז צו זיין. קאַנט גייט נאָך ווייטער אין זיין דערקלערונג אז די פאָרמעלע און מאַטעריעלע אַספּעקטן פון באַוואוסטזיניקער דערפאַרונג האָבן ניט קיין שום גרונט פון אַביעקטיוון וויסן, צי דאָס איז אַ פּריאָרי צי עמפּיריש, ווייל דערפאַרונג און וויסן זיינען סוביעקטיוו, און ווייל, דער פאַר-שטאַנד דערשאַפט דאָס, וואָס מיר קאָנען ניט דערגרייכן דורך אונדז זערע חושים.

דער אידעאָליזם האָט געפירט פּרצן צו באַגריפן וועגן אַ וועלט אַרי-בער די גרענעצן פון אונזער תּיכּפּדיק לעבן. זיין אויסלעב האָט ער געפּו-נען אין קונסט, וואָס ער האָט באַטראַכט אלס „סוראַנאַט“ פון לעבן און „זייער אָפט טיפּער, ערהאַבענער פון לעבן“. „דאָס קינסטלער אויג זעט די ווירקלעכקייט, ניט אזוי ווי זי איז, נאָר פיל ווירקלעכער, וואָד-רים עם זעט איר אינערלעכן אינהאַלט, איר באַצויאונג און אָפּהענ-ניקייט פון דער נשמה פון דער וועלט, און מיט דעם וואָס טוט זיך הינטער די קוליסן פון דער וועלט, די אָפּהענגיקייט פון זיין קינסט-לערישער וועלט-אַנשוואונג“. בלויז „אַפּשפּיגלען“ אָדער „מאַלן, שניצן און שרייבן“, ווי טריי און אויפריכטיק דאָס זאָל ניט זיין, האָט פאַר פּרצן קיין שום באַדייט ניט געהאַט, ווייל ווירקלעכקייט אין קונסט אָן דעם אייגנאַרט פון אַנטפּלעקונג איז קיין קונסט ניט. „דאָס אָפּשפּיגלען“ קאָן ניט אויפּדעקן דעם טיפּסטן, דעם פאַרבאָרגן-„ווירקלעכסטן“ עצם פון לעבן. דערדאָזיקער אייגנאַרט, „דאָס קינסט-לער פּראָבלעם... די עטיש-פּילאָזאָפּישע באַלויכטונג, ביי וועלכע די דערשיינונגען ווערן געזען“, ברענגען אַרויס דאָס ווירקלעכסטע, און אזוינאך איז ביי פּרצן קונסט — אן אינטימ-סוביעקטיווער פּראָצעס. „דאָס דיכטן מוז זיין אַריגינעל... אַ פּערזענלעכע שאַפּונג“, ווייל „פּאַעזיע איז פּערזענלעכקייט“.

דער ווילן זיך צו באַפּרייען פון פּאַטאַנאַפּירטע ווירקלעכקייטן, „אומקערן“ דעם הימל און אויפוועקן די פּאַנטאַזיע, האָט אויך אויפ-געוועקט אין פּרצן חלומות וועגן דעם „הויכן פּונקט“ אין דיכטונג. די-דאָזיקע חלומות זיינען געוואָרן פּרצעס האָפּענונגען צו דערגרונטע-ווען זיך, מיט דער הילף פון פּרישע כוחות, וואָס דרעמלען אין פּאַלקס,

צו א העכערן באנעם פון לעבן. ברענגענדיק מיט זיך ראָמאַנטיזם
 און טראַנסצענדענטאַליזם, וואָס באַרייכערן אַלעמאָל די ליטעראַטור
 מיט זייערע פילפאַכיקע זעאונגען, איז פּרץ, „הויכער פּונקט“ פאַר זיין
 מאַנטיקער בטבע, אַליין געווען דער „הויכער פּונקט“ פאַר זיין
 עפאַכע. אין אים האָבן זיך איבערגעבראַכן: דער פאַרטיקער מוס-
 טער פון רעאַליסטישע שילדערונגען — אין אַן אידעאָליזירטן אויס-
 דרוק; און דער געזעלשאַפטלעכער מאָטיוו פון פאַראַלגעמיינטע —
 אין אינדיווידועלע אינטערפּרעטאַציעס. אַרויסרייסן זיך פון זיין
 „סביבה און צייט“ האָט פּרץ ניט געקאַנט, אָבער דערפאַר האָט ער
 זי צוזאַמען מיט זיך אוועקגענומען ווייט אפער פון דעם צורנאָענטן,
 און דערהויבן זי צו אַ דיסטאַנץ, וואָס ווייזט אַביעקטן און שייכותן
 אַ סך בולטער און אמתער. אזוינאָך איז דיראַזיקע דיסטאַנץ גע-
 ווען דער „הויכער פּונקט“. דער פּונקט איז אָבער ביי פּרץ ניט גע-
 ווען יענע אויפלייזונג, וואָס קומט נאָך דער אומדערטרעגלעכסטער
 אָנשטרענגונג; ער איז אויך ניט געווען ווי אַ קאַטאַרוזיס, וואָס פיל-
 טרירט אַדורך דאָס ברוטאַל-אויגנשיינלעכע — אין אַ ריינערן זין. דער
 „הויכער פּונקט“ איז שנעלער געווען דער לעצטער שלאַמבאַן פון דער
 פענאַמענאַלער וועלט און די ערשטע שוועל פון דער נומענאַלער. מיט
 זיין גאַנצער ענערגיע האָט פּרץ אַלעמאָל געשטרעבט ווייט
 אוועק פון דעם דערקענטן, פון דעם וואָס איז אומווירדיק צו ווערן
 דערהויבן און פאַרשענערט. בלויז דעם הלום, די שטרעבונג און,
 צייטנווייז, דאָס דערנענטערן זיך צו דער וועלט פון הינטער-אַלע-
 ווירקלעכקייטן, האָט פּרץ דערגרייכט, אָבער צו דער נומענאַלער וועלט
 איז ער ניט צוגעטראָטן און האָט פון דאָרטן גאָרניט באַשאַפן.

„כּיבּוֹ אַ רעגן-וואָרעט, דו זעסט

ווי טיף אין בלאָטע כּיבּוֹ באַגראָבן;

דאָך חלומט מיר אַן אָדלער-נעסט,

אָדלער-פּליגל וויל איד האָבן!

שווימען וויל איד אין דעם העלן,

הויכן זעפיר אומגעשטערט;

זאָל דער וואָלקן מיר פאַרשטעלן

נישט דעם הימל, נאָר די ערד!

דער „הויכער פונקט“ ביי פרצן האָט געמיינט דער „הויכער זע-פיר“, די שוועל, ניט אַלס אַ פּאַרוועג פון דער נומענאַלער וועלט, ניר ערט אַלס אַ צוריקוועג, אַ דיסטאַנץ, פון וועלכער דער אמת „זאָל גע-זען ווערן“. די פּילאָסאָפּיע פון סוביעקטיוון רעאַליזם איז אויף אַזאַ אופן ניט אין קעגנזאַץ צו דער אידעאָלאָזירונג, אין וועמעס ספּער די דיסטאַנץ ענדערט, מאָדעלירט און שאַפּט-איבער די רעאַליטעט אין אַ מער-גראַניקייט, אָבער אַלץ אין די גרענעצן פון דערזעלבער די-עקטער סובסטאַנץ. אויב אים איז אַמאָל אויסגעקומען (אין „צווישן צוויי בערג“) אַריבערטערטן דעם „הויכן פונקט“, איז ער דורכגע-גאַנגען אַ לערע וועלט, בלויז מיט ווענט, בלענדנדיקע ווענט, אָבער קאַלטע. צוריק פון דער פרעמד און פּראָסטיקייט האָט ער זיך דע-מאָלט דערפילט זיכער און אין אַ וואַרימער וועלט, ווען ער האָט זיך אומגעקערט פון דער טעאָרעטישער, פאַר אים לערער וועלט, און דער-זען פון דער ווייטן זיין רעאַלע וועלט, אמת, אַ ווייט אָפּגערוקטע אַ פאַרראַמאַנטישטע און פאַרגייסטיקטע, אָבער אַלץ אין דעם באַ-וואוסטזיין פון ווירקלעכקייטן. אַנדערש האָט עס אויך ניט געקאַנט זיין. די טראַדיציע פון זיין צייט, קעגן וואָס פּרץ האָט זיך אַפילו געשמעלט, האָט אים צוגעגרייט אַזאַ שטיץ-פונקט: רייסנדיק זיך ווייט אַוועק פון דער ווירקלעכקייט כדי צו דערזען דאָס „רעאַלסטע“ אין איר, און זי אַווינאָך דערהויבן, איז אים אויסגעקומען אויך צו בויען אויף אַ ווירקלעכן באַדן.

פּרץ, דער שטרעבנדיקער צו יעדן מעגלעכן הויכן מצב, האָט געמוזט איינזען, אַז „ניט אַיראָפּע פעלט . . . אידיש פעלט, עברי פעלט“, און רייסנדיק זיך צו אַיראָפּע, האָט ער געהאַלטן אין איין אַריינברענגען אידיש, אַ פּאַעטישן אידיש, וואָס זאָל דינען אַלס עברי, ווערטער, פאַר די פאַרבאָרגענע דימענסיעס הינטער דער ווירקלעכקייט. זיין באַרייכערטער אידיש טראַגט דערפאַר דעם שטעמפל פון דער ביבל, פון דעם חסידישן מעשהלע, און פון געוויסע ניואַנסן איבער-געטראַגענע פון קאַנאָפּניצקא און נאדסאן, היינע און שאַמיסאָ. פּרצס ענערגיע האָט טיילווייז געמוזט פאַרשווענדט ווערן אויף צוגרייטן דעם מאַטעריאַל פאַרן שפּראַך-מיטל-אינסטרומענט. אַ פאַסיווער כוח, ניט ווי דער פּאַל איז געווען מיט פּרצן, וואָלט מיטגעטראַטן און נאַכגע-

טרַאָטן די איבערהזונגען פונם גרייטן. ס'איז ניט קיין וואונדער, וואָס צווישן די מערסטע לידער, וואָס פּרץ האָט איבערגעזעצט פון פּרעמדע ליטעראַטורן, און נאָכמער, וועמעס עלעמענטן ער האָט אריינגעבראַכט, זיינען געווען: די פיינלעכע, ראַפּינירטע איראָניע פון היינען, און די סענטימענטאַלע ראַמאַנטישקייט פון נאַרסאַגען. די דאָך-זיקע צוויי עלעמענטן, ספּעציעל אין ליבע-לידער, האָבן לחלוטין אויסגעפּעלט אין דער אידישער פּאָעזיע. זיכער וואָלט פּרצעס ליד אַנדערש געקלונגען ווען זיין ענערגיע וואָלט געפונען די ערשטע עלעמענטן פון אַ פּאָעטישער עברי, מסוגל אויסצודריקן אידעאָלאָגישע אומוואַנדלונג פון דער ווירקלעכקייט.

אַנווייזונדיק און באַטרעטנדיק נייע וועגן, האָט פּרץ געוואָלט אריינטראָגן לאַגיק, נויטווענדיקע אַנטוויקלונג פון „אורזאָך און וויר-קונג“. די געפאַר אז מען וועט אָנהייבן מאַלן איידער מען קאָן צייר כענען, אז עס וועט ווערן איין „אויסגוס און צוזאַמענמישונג פון פאַרבן, אָן קאָנטורן, אָן ליניעס און פונקטן“, און אז מען וועט נאָך דאָס אַלץ פאַרדעקן „מיט אַ מיסטעריעזן געפּל“, האָט געפירט פּרצן צו איראַפּעאיזירן דאָס אידישע ליד. דערפון — עקספּער-מענטן אין פאַרשידענע מעגלעכע פאַרמען. הינטערשטעליקייט און אומאַריגינאַליטעט איז ביי אים געווען געטאָ, ד. ה. אימפּאַטענץ. „קולטור קרייצונג“ איז פאַר אים געווען „די איינציקע מעגלעכקייט פאַר דער . . . מענטשלעכער אַנטוויקלונג“. אין זיין איראַפּעאיזירן דאָס אידישע ליד האָט ער דערפּילט, אז ס'איז ניט גענוג אריינצוברענגען מאַטיוון, פאַרמען און ניואַנסן, נאָר דאָס וויכטיקסטע און אפּשר אויך דאָס שווערסטע איז: „געמען און זיך ניט פאַרלירן“. די דאָזיקע פּראָבלעם פּאָדערט דעם באַוואוסטזיין-עלעמענט, וואָס האָט איינגעטלעך געפונען זיין אויסדרוק אין דעם מאָדערנעם צערעבראַליזם. דאָ פאַרלירט זיך דעם קינסטלערס אויסגעשפּראַכענע אינדיווידואַליטעט אין די גרענעצן פון אַ נייער פאַרטראַכטונג, אן אומדערוואַרטער עמאָציע, און האַלט אין דערזעלבער צייט וואָך דאָס באַוואוסטזיין, כדי צו קענען אָבסערווירן, מעסטן און שאַפן, ד. ה. זיין וואַכזאַם אין דער „פאַרלאָרענער ראַמאַנטישקייט“.

„כ וויל מיך וואָסן ריין
אין דיִינע שטיִל־ציטערדיקע וועלן ;
אין דיין שטיִל־ציטערדיקער זילבער־נעץ,
היל מיך איין“

(צוריק אין דער אַלטער היים)

„ . . . . . וויל איך אַלץ פאַרגעסן :
די בלומען, וואָס האָבן פאַרבליט,
די דערנער, וואָס האָבן געשטאַכט . . .
די שלאַכטן, וואו איך האָב געזיגט
און די וואונדן וואָס בלוטיקן, בלוטיקן . . . “

(צוריק אין דער אַלטער היים)

ווייל

„ . . . איך לעב, איך שטרעב, איך וויל . . .
איך שלאָף שוין נישט, אָ, ניין ! “

(פּרילינג)

דער ליריזם און דער אידעאליזם, די פאַרשידנאַרטיקייט פון
זיינע פאַרזוכן, די אינטואיטיווע, ראַמאַנטישע ספּאַנטאַנקייט, דאָס
באַוואוסטזיין בעת דער אַנשטרענגונג פון עמאַציע און וויזיע —
דאָס אַלץ קאָן שאַפן דעם איינדרוק, אַז פּרצעס קינסטלערישער מהות
איז אַמערסטן צוגעפאַסט צו דעם פּערזפּאַרם־אויסדרוק. און צייט
ווייז קומט אויס מאַדנע דאָס, וואָס ער האָט ווייניק פּערזן געשריבן,
אין פאַרגלייך מיט אַנדערע ליטעראַרישע פּאַרמען. די אַלע „פּאַסעטן“,
פּאַרמען, מאַטיוון און אידיען פון דער אייראָפּיאישער פּאַעזיע, מיט
וועמעס הילף ער האָט געוואָלט באַרייכערן דאָס אידישע ליד, האָבן
באַדאַרפט פּרצען, דעם עמפּינדלעכן טרוימער, שטאַרק אַנרעגן כדי זיי
ער רייז זאָל פאַר אים אַנטפּלעקן נאָך־ניט־באַטראַטענע וועגן פונם
אידישן ליד. נאָך מער ווערט דאָס אַ פּראַגע ווען מען האָט אין זי
נען דעם שפּאַרעוודיקן און לאַקאָנישן באַראַקטער פון זיין אויסדרוק,
וואָס איז איינער פון די הויפּט־עלעמענטן פון זיין ליריק. מיט איין
שטריק, מיט איין וואָרט, שייַלט זיך באַ פּרצען אויס אַ בילד, אַן איי
בערלעבונג, אַן אילוזיע. ניט קוקנדיק אויף דעם איז אים ענג געווען
אין די ראַמען פון פּערזן, און ער פּלעגט זוכן אויסדרוק אין פּאַרמען,

וואָס גיבן מער רחבות פארן וואָרט. אָבער רחבות פארן וואָרט האָט אין דער אידישער ליטעראַטור ניט געמיינט ברייטער שוואונג, נייערט באַרעדעוודיקייט. ניט זייענדיק אליין קיין נאַראַטיווער פּאָעט אין דעם זין פון דעמאָליזירן פּאַסירונגען, איז אָבער באַרעדעוודיקייט גע-ווען אזא אײנגעוואָרצלטע אין זיין עפּאָכע, אז ווי שפּאַרעוודיק פּרץ איז ניט געווען, האָט ער זיינע שטימונגען ניט געקאָנט אָפּראַטעווען פון די שטריק, וואָס זיינען געקומען שוין פאַרטיקע מיט זיינע פּליגל.

צוליב דעם טאַקע האָט אויך ער ניט דערגרייכט קיין רייפן סימ-באָליזם. דער באַרן פאַר סימבאָליזם איז די פּילאָסאָפּיע פון אידע-אָליזם, און פּרעזעס פּילאָסאָפּישע טענדענצן האָבן אים שוין במילא געמוזט פירן צו א סימבאָליסטישן אויסדרוק, כאַטש זיינע סימבאָלן זיינען געווען מאַט און אַלעגאָריע־מעסיק. דער טערמין, סימבאָליזם, מוז אין דעם פאַל פאַרשטאַנען ווערן ניט אין פשוטן זין אַלס אַן אייגנ-שאַפט וואָס שפּיגלט אָפּ די אַטריבוטן פון דער זאַך אָנשטאַט דער זאַך גופא; אויך ניט אַלס אַ מעגלעכקייט צו באַגרייפן איין קאָנקרעט-קייט, ווי אידעאָליזירט דאָס זאָל ניט זיין, אָנשטאַט אָנצאָליקע גע-זיכטן פון דער זאַך, אויפן בליק ווייטע איינס פון צווייטן. די פּיר-לאָסאָפּיע פון סוביעקטיוון רעאַליזם, וואָס האָט אַ נאָענטן צוזאַמענ-האַנג מיטן אידעאָליזם, שטעלט מיט זיך פאַר אַ באַזים פאַרן ראַי-מאַנטזם. צוליב די אומוואַנדלונגען פון רעאַליטעטן, און צוליב די נייגונג זיי אויבערפּלעכלעך צו „פאַרגייסטיקן“ אַן דעם אריבער-טראַגן זייערע גראַניקייטן אין העכערע דימענסיעס, איז דער סוב-יעקטיווער רעאַליזם ניט נאָכגעביק דעם שטרענגן סימבאָליזם (ווי דאָס איז אָנגענומען געוואָרן פון די פּראַנציוזישע סימבאָליסטן, ספּעציעל פון רעמי דע גורמאַן). גורמאַן האָט געבויט דעם סימבאָליזם אויף קאַנטס אידעאָליזם, וואָס איז ווייט פון נאַקעטע פאַקטן און וואָס באַשטייט פון אונדזער וועלט פון פאַרלאַנגען און דוכטענישן. אזוי-נאָך האָט סימבאָליזם ביי אים געמיינט — זעלטענע און אינדיווידועלע דערזעאונגען פונם קינסטלער, געבויט אויפן טראַנסצענדענטאַליזם. דערפון איז געדרונגען אז אַ קינסטלער, וואָס באַנוצט זיך מיטן סימבאָליסטישן מעטאָד, מוז אָפּוואַרפן מאָדוס, צייט און פּלאַץ, ד. ה. קולטור־לאַסט, עפּאָכע און סביבה. וואָלט פּרץ געווען ניט

דער סוביעקטיווער רעאליסט, נאָר דורכום א טראַנסצענדענטאַליסט, וואָלט ער אין זיין אָפגעריסנקייט פון קולטור, טראַדיציע און לעבן געווען ווייניקער צעריסן צווישן זיין ניינער צו דערהויבן די רעאלי־טעט צו ראַמאַנטישקייט (די דערהויבונג פון „די אונטערדיקטע און באַלידיקטע“), און די פּרישע וואַרצלען פון דעם נאָרוואַס אָנגעקומענעם אידישן רענעסאַנס. ניט זייענדיק אָפגעריסן אינגאַנצן פון דער ווירקלעכקייט, האָט די צעריסנקייט, וואָס קומט פאַר אין יעדן איר בערגאַנגפּעריאָד, פאַררואַכט אין פּרצן פּראַגמענטאַרישקייט און, צייטנווייז, כאַאָטישקייט.

דיראַזיקע פּראַגמענט־ און כאַאָס־איינגשאַפּטן האָבן געשטערט פּרצן צו קאָנצענטרירן די טיפּסטע געפילן, דורך וועלכע דאָס בילד, איבערלעבונג, סימבאָל און טאָן ווערן אויסגעדריקט אין אַ פּאַרמולע־שורה. פון דיזעלכע דעטאַליזירטע, ניט צונויפגעהאַפּטע און רויע עלעמענטן, דערבראַכט צו אַ סינטעז, וואָס ווערט פאַרפיקסירט דורך דער פּאָעטישער ענערגיע פון קאָנצענטראַציע, ווערן פּאַרמולעס דער־גרייכט בלויז אין אַזאַ פּאַל, ווען דער אינטעלעקט שטיינט צוזאַמען מיטן אומדעהטרעגלעך עמאַציאָנעלן אַנשטרענג און היט־אַפּ פון „פאַרלירן זיך“ אין די אויבנדערמאָנטע עלעמענטן. פּרצעס פּאָזעס, שאַרה־געשניטענער זאַץ, אָפגעבראַכנקייט און איין־שטרימישקייט זיינען די באַדינגן וואָס העלפּן דערגרייכן אַ פּאַרמולע. אָבער, צוליב דער אומפּעסטיקייט פון סימבאָל, ווייניק אויסדויער נאָכצופאַלן די פּראַ־פּאַרציאָנעלע שטייגונג פון אינטעלעקט און עמאַציע, און צוליב דער אָפּוועזנקייט פון קאָנצענטראַציע ביז צו אַ קאטאָרזיס, האָבן זיך ניט אויסגעפאַרמירט אין פּרצעס לידער קיין פּאַרמולעס. דאָס קאָן איר לוסטירט ווערן מיט שורות ניט פון לענגערע זאַכן, וואָס זיינען סיי ווי צעצויגן און געבויט אויף סיפור המעשות, נייערט פון קלענערע, וואָס האָבן צוליב דערזעלבער אומקאָנצענטרירטקייט זיך געפילט ענג אין ריטם פון ליד און האָבן, אזוינאָך, זיך אויסגעדריקט אין אריט־מע. אזוי איז ער געקומען צו דעם, וואָס מען האָט איז אַ מער באַ־וואוסטויניקער פאַרם אָנגערופן „פּרייער פּערז“.

„שוואַרצע פּליגל — — שוואַרצע קראַען — —
פּינצטער־שוואַרצע געדאַנקען !

קאָנסט זיי פאַרטרייבן, לייג צו דיין האַנט נאָר
מיר, צו מיין שטערן, דעם קראַנקן!
(רעָמאַנצערעָ)

אָדער

„ביסט אליין ?
אין דער פינצטער אַליין ?
איך האָב עס געוואוסט,
און דעריבער געקומען.
צינד נישט אָן קיין ליכט ...
ניין, ניין !
זע מיך נישט, און גלויב,
אַז איך בין דערזעלבער —
וואָס אַמאָל ...

נישט גערונצלט איז דער שטערן,
גריי — איז קיין איינציקע האָר ...
און דאָס האַרץ איז ווי אַמאָל —

זיי דו אויך אזוי ...
דו ביסט אזוי ? וואָס, ניין ?

דאָ,
וואו מיר זענען אַמאָל געזעסן,
און צום לעצטן מאָל ...
גיב מיר דיין האַנט,
דיין ווייסע שמאָלע האַנט ...

דו רויטלסט זיך ?
איך זע נישט, קינד,
פילן פיל איך עס ..

און — וואָס קלאַפט אזוי ?
שלאָגט א זייגער וואו ?
פיקט א פייגעלע אָן שטייג ?
אָדער דיין האַרץ שלאָגט ?

אָדער — מ י י נ ס ? (צוריק אין דער אַלטער היים)

מיט די אויבנדערמאָנטע עלעמענטן, וואָס זיינען געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר זיין ליד, האָט פּרץ אָנגעזאָגט דעם קומענדיקן „פּרייען פּערז“ און אויך די פּאַרמולאַטיווקייט פון דער פּאָעטישער שורה. וויי-ניק ווער פאַר אים פּלעגט אָפּוואַרפן דעטאַלן און שטרעבן גלייך צום קערן פון אַ פּאַרטראַכטונג, באַשרייבנדיק דערביי די רמזים און שאַ-טירונגען, וואָס פאַרוואַנדלען אייגנאַרטיקן אויסדרוק אין אַ מיסטיש-ראַמאַנטישער אָפּשפּיגלונג. אויב עס קאָן זיך צייטנווייז דאַכטן, אַז זיין אייגנאַרט איז ניט מיסטיציזם נאָר מיסטיפיקאַציע, ווערט דער פּאַרדאַכט אינגאַנצן פאַרשוואַנדן ווען מען דערזעט די יאָדרע, וואָס טויכנדיק, רירט ער אָן און ברענגט איר פאַר אונדז ארויס מיט אַ פאַרגיטיקונג.

אָן קאַנצענטרירטער פּאַרמולע און, פון דער צווייטער זייט, אָן דער נייגונג אָנצואוואַרפן פרטים, וואָס וואַלטן פאַרהאַלטן זיין טעמפּאָ און צוליב וואָס ער וואַלט אפשר פאַרלאָרן דעם קערן פון זיין מאַטעריאַל, האָט זיך זיין קינסטלערישער מעדיום אויסגעדריקט אין אַ פּאָעטישער פּראָזע און אין אַן אומרעגלמעסיקער, אַריטמישער פּאָעזיע. זיין פּראָזע שיינט אונדז צו זיין עקאָנאָמיש אין ווערטער, בשעת זיין פּאָעזיע איז ניט צופיל קאַנצענטרירט. ניט קיין פּולקאַמער סימבאָל ליסט, האָט פּרץ ניט באַטראַכט קונסט פאַר אַן אַבסאָלוט פּרייער קאַטעגאָריע פון עקזיסטענץ און שאַפן, וואָס האָט קיין מיסיע ניט. ניט קיין דידאַקט, האָט ער אויך ניט באַטראַכט קונסט פאַר אַן עובדא. פאַר אים איז דער פּראָזעס שנעלער געווען אַ דראַנג נאָך דעם, פון אים אַליין געזעענעם, בילד, אַ מאַטערנחיקער דראַנג. דער פעסטער צונויפכינד ביים איבערגוס פון איינדרוק אין אויסדרוק איז פאַר אים געווען אַ פאַרבאָרגענע, און פון דער טראַדיציע אַ ניט קלאַר-געאַנטע, פּראַבלעם.

כאָטש ער אַליין האָט געשפּאַסט וועגן דעמדאָזיקן מאַטערנדיקן דראַנג, ווי אין זיין ליד „אויספאַרקויפט“,

„מיט אַ וואַרעם האַרץ געגאַנגען
איז ער צו דער וועלט ;
ריאז געפעלן ! ס'האָט דער עולם
האַרץ ביי אים באַשטעלט.

האַרץ אויף לויטן, האַרץ אויף קווינטן,
וואַרעם האַרץ אַהער !
דאַמען קויפן פאַר אַ שמייכל,
מיידלעך — פאַר אַ זיסע טרער.

און פאַר קליינגעלט קויפן לעזער...
פאַר אַ גראַשן, פאַר אַ דרייער.
און עס שמעקט אזוי דעם עולם:
אַי, דאָס האַרץ איז טייער !

און ער האָט געהאַט אַ מחיה —
גרויס געווען סיפּאַרלאַנגען;
ביז ער האָט פאַרמאַכט דאָס קרעמל:
סי'האַרץ איז אויסגעגאַנגען !"
האַט ער אָנגעדייט אויף דעם טויטלעכן כּוּחַ, וואָס אַ ליד טראַגט אין
זיך

„וואָס האָט איר פון די לידער ?
דריקעניש — נישט מער !
עס ציטערן די ברעמען,
אַט, אַט, פאַלט אַ טרער...“

און אז טרערן פאַלן
פון דער שווערער נויט —
אויף די ווייסע קליידער
ווערט אַ פּלעק אויף טויט.

(ביי דעם פרעמדן חופּה-קלייד)

די סתירה צווישן דער פאַרמולעלאַזיקייט פון זיין שורה און דער
שפּאַרעוודיקייט פון זיין וואָרט איז פאַר פּרצן געווען א טויטלעכע
מאַטערניש. זי פלעגט אים צווינגען איבערגיין פון פּערז-פאַרם צו
פּראָזע, וואו די פּאַעטישע פאַרמולע פלעגט אויך פּעלן; אָבער דערפאַר
פלעגט אים די פּראָזע ארויסטראַגן א פאַרטיקונג פון פּאַעטישער
קוואַליטעט מיט דער הילף פון זיין קורץ-וואָרטטיקייט. דערמיט לאַזט
זיך אפשר דערקלערן דאָס וואָס פּרץ, דער ליריקער, צוגעפאַסט לויט
זיין מהות צו דער פּערז-פאַרם, איז געצוואונגען געווען צו שרייבן

מער פראָזע, און אויך ניט פון איין רעגלמעסיקן כאַראַקטער. די אויבנדערמאָנטע סתירה האָט אָנגעלאָרן פּרצן מיט אַן אַקטיוויטעט, וואָס האָט ווידערשפּראַכן זיין אומזיכערקייט. עס האָבן זיך אין אים נערצנגלט ווילן און דראַנג צום אויסדרוק, מיט דער אומרו פון צעריסנסקייט, — וועגן וואָס פירן צו כאַאָס. זיין ענערגישער כאַראַקטער און זיין צובונד צו די וואַרצלען פון דער ווירקלעכקייט האָבן ניט דערלאָזן זיינע עמאָציעס אריינפאלן אין פולשטענדיקן כאַאָס. אָבער אומרואַיסע, איינגעשטילט־הייסע טענער לאָזן זיך דאָך הערן דורך זיינע לידער.

„אָ, שטערן מיינער, אָ, מזל מיינס,

וואו פירסטו מיך?

וואו גייט מיין וועג?

. . . . .

וואָס שטראַלט אַקעגן מיר?

האַפּנונג אָדער טויט?

. . . . .

און עס ווילט זיך לעבן,

צו וויסן דעם סוף;

און עס ווילט זיך שטאַרבן,

ווייל עס גלויבט זיך נישט . . .

(בענקשאַפט און טרויער)

אַדער אין ליד —

„אַ טעאָטער איז די וועלט,

גאָט איז רעזשיסער —

סישטיק איז פייו, — ליידער איז

דער טייוול דער סופלער —

די בודע איז דאָס שוואַכע האַרץ . . .

דער טייוול פעלשט דאָס שטיק!

און אויב מען זאָגט ארויס אַ גרייז,

כאַפּט מען נישט צוריק!

און מען קאן דען היטן זיך,
נישט מאכן קיין סקאנדאל?
עס איז מייסטערהאפט דאָס שטיק,
די גרייזן — געניאל!

און עס שטרויכלט דער אַקטיאָר —
און ווען ער דאַרף מיט גרויל
שמעטערן פון זיך דעם כוס,
כאַפט ער אים צום מויל!

פלאַמיק פערלט זיך דער וויין
און ער טרינקט אים אויס . . .
און דער דונער איילט זיך נישט . . .
גאַטס גערולד איז גרויס . . .

אַדער אין דער שורה:

„עס מאַכט מײַך משוגע דער, טאַמערײַ“ . . .

ווען מען וואָלט נאָכגעפּאָלגט אַלע קרומע וועגן פון כאַאָס, וואָס
האַבן אין דער מלחמה-צייט געהערשט אין אונדזער פּאָעזיע, וואָלט
מען דורך די אַלע זוכענישן און בלאַנדזשענישן צוקומען צו זייער
הויפט-צוגרייטער, צו פרצן. ער איז געווען „יענער כאַאָס וואָס איז
אַלע געשטאַלטן און אַלע זאַכן, ווייל ער איז ניט קיינער פון זיי און
איז די יבולת און דער זאַמען פון זיי אַלע“ (יהוָאָש). זיין אַקטיווער
כאַראַקטער האָט אין אים פאַרזייט די זאַמען פון אַלע געשטאַלטן,
ניט גרינגער געמאַכט דעם וועג. זי האָט ניט מעגלעך געמאַכט, אַז
ער זאָל קאַנען ווערן די האַנט וואָס באַהערשט זיי אַלע צוזאַמען,
דאָס פאַרטיקע פאַרבילד, די קווינטעסעניץ, צונויפגעשמעלצט פון פריער
צוגעגרייטע מיטלען מיט זיין אייגענער פערזענליכקייט. פאַרקערט,
פרצן האָבן אַלע געשטאַלטונגען און כוחות געריסן אין פאַרשידענע
ריכטונגען. אזוי האָבן אין אים געקעמפט: צעשפּליטערטקייט מיט
דידאַקטיק, פאַרם-זוכעניש מיט פאַרמולע, ראַמאַנטיזם מיט סימבאָליזם,
דאָס רעאַלע לעבן מיט דוכטענישן, קלישע מיט בענקשאַפט נאָך
אַריגינאַליטעט, עובדא פאַרן כלל מיט דער אומאָפּהענגיקייט פונם

יחיד, נידעריקער מצב פון דעם אידישן ליד מיט זיין אייגענעם פאָעטישן דראַנג צו אַ העכערער פאָרם.

זיינע סאָציאלע מאַטיוון, פול מיט מאָראַל און עטיק, האָבן צוליב זייער סיפּור־המעשה און לענגלעכער פאָרם געוואונען, אזוי ווי זיין פּראָזע, פון דער ניט־דיסציפּלינירטער אַרטיקולירונג פון אזוי־פיל ווידערשפרעכנדיקע כוחות. די ניט־פאָרמולאַטיווקייט, צ.ב., אין אַ מעלה אין יענע לידער, וואו דאָס וואָרט נויטיקט זיך, צוליב דער נאַראַטיווער פאָרם, אין מער רחבות. דער דערציילערישער, דער ניט־אָנגעשטרענגט־הייסער טאָן ווערט ניט געשטערט אין זיין גאַנג, און די קורץ־וואָרט־קייט גיט־צו היסטאָריע, ווייט־אָפּטרעטנדיקע באַטויקייט און ראַמאַנטיש־אידיעאָליזירטן זיין. דער רעאַליזם, אַ נויטיקער עלע־מענט אין סאָציאַלער פּאָעזיע, ווערט ביי פּרצן, אַ דאַנק דעם צוזאַמענ־שטויס מיטן אידיעאָליזם, פאַרוואַנדלט אין אַ האַלב־הלום, וואו דאָס ווירקלעכע לעבן ווערט געזען אין זיינע פאַרשידענע געזיכטן און אין טיפּערן באַדייט. אין „ביי דעם פרעמדן חופּה־קלייד“ ווערן די אַלע קעגנערישע כוחות דערהויבן צו אַ סימפּאָניע פון אומראַיקע סימבאָל־און געמיט־שפיגלונגען מיט האַלבע טענעראַנדייטן. זיי ברענגען אַרויס בולט די פאַרבאָרגענע שיקזאַלן און טראַגעדיעס פון סאָציאַלן לעבן דורך דער קלאַרער פּריזמע פון אינדיווידועלן ליידן. אַן אָפּשפיגלונג פון קוים באַמערקטן וואַניזן בליצט אויף אין די רמזים פון די שורות, ספּעציעל, אין דעם אופן ווי אזוי די טיילן פון די רעפּליקעס און כאַרן ווערן אומדערוואַרט, אויפן אויגנבליק כאַאָ־טיש, איבערגעבראַכן. די סיפּור־המעשה האַפט צונױף די פאַרשי־דענע פּאַרמען פון אַלע טיילן און די קאַנטראַסטנדיקע מעלאָדיעס ווערן אזױנאַך פאַרייניקט. אין דערראַזיקער אייניקייט דערזעט מען בולט דעם כוח פון פּרצעס דיכטערישער אָריגינעלקייט די באַשרענקט־קייט פון פּלאַץ דערלויבט ניט איבערצוגעבן דאָס גאַנצע ליד צוליב זיין לענג, אָבער עס גענוגט נאָכצופאַלגן דעם ריטם און אינהאַלט פון יעדן ערשטן אַקאָרד פון עטלעכע טיילן:

מאַדאַם:

היינט ווערט געשטעפט און גענייט,
היינט וועט מען ליידיק נישט זיצן!

טוריי — טוריי — טוריי !
זעט נאָר די גאַזן, די שפיצן !
זעט ווי דאָס זיידנס וועט בליצן !

. . . . .
. . . . .

האַנט־מיידלעך (כאָר) :

אַט האָט איר אַ וואונדער,
כילעבן קיין שפּאַט !
צי הייסט דען נישט „פּאַוועי“ —
יאָ, פּאַווע — די גאַס.

. . . . .
. . . . .

די ערשטע מאָדיסטקע :

סאַטע־דע ליאָן . . . און שפיצן, און גאַזן,
עס פעלט נאָר בריליאַנטן צום רימל . . .
דיוואַנען, און בלומען, און לאַמפּן . . . די כלה
וועט אויסזען — אַ מלאך פון הימל !

. . . . .
. . . . .

האַנט־מיידלעך (כאָר) :

נישט קיין גראַשו פאַר דער דירה
און אין מויל קיין ביסן !
כיוויל ביים מלאך פאַרשוט בעטן !
ניין זי וויל נישט וויסן !

. . . . .
. . . . .

די צווייטע מאָדיסטקע :

בלאַט איז דאָס זיידנציג, פונקט ווי מיין פּנימל,
דורכזיכטיק־דין, ווי מיין הויט . . .
רירט מען עס, קרעכצט עס „אוי!“, פונקט מייע
ביינדעלעך —

דאָס הייסט אַ גליקלעכע מויד !

. . . . .
. . . . .

האַנט־מיידלעך (כאָר) :

עס איז פאַראַן אַ שטיבעלע
אויף אַ שטילער גאַס !
סײַהאַט קיין טיר, קיין פענסטערל —
אייביק שטיל און נאַס !

. . . . .
. . . . .

פון קיין שטעפן ווייס מען נישט,
עס ווערט שוין נישט גענייט . . .
צום שטיבעלע קומט איטלעכער
אויף אייביק שוין באַקליידט !

. . . . .
. . . . .

די צווייטע מאָדיסטקע :

שטעפּ, נאָדל, שטעפּ די בראַבאָנדערנע שפיצן —
פאַר איר, פאַר איר !
תכריכימלעך וועסטו גיך און באַלד שטעפן —
פאַר מיר, פאַר מיר !

. . . . .
. . . . .

מאַדאַם :

שטילער, שטילער, שטילער,
שטיל איין אויגנבליק !
טוריי — טוריי — טוריי !
אַט דאָס הייסט מוזיק !

די אויבנאויפיקע שילדערונג פון די געשפרעכן אין דעמדאָזיקן
ליד ווערט אַריבערגעטראָגן אין אַ האַלב־פאַנטאַסטישן כאָר פון

מאָדיסטקעס־מיידלעך און זייער מאַדאָם. די פאַרשידנאַרטיקע מעלאַך־
 דיעס, ניט צוזאַמענגעהעפט, און דאָך פאַרוועכט אין איין גרונט־טאָן,
 פאַרוואַנדלען די פּערזאָנען אין אַלעגאָרישע געשטאַלטן, און זייערע
 איבערלעבונגען און געדאַנקען אין אידעאָליזירטער דיכטונג. אין
 דעמאָזיקן ליד שפּילט די אומפאַרמולאָטיווקייט אַ גליקלעכע ראָל
 דערמיט, וואָס די שפּאַרעוודיקע שורה מיידט אויס טיילן פון דער
 דעטאַליזירטער סיפור המעשה פון רעאַליסטישע, אין יענער צייט
 שאַבלאָנע, כלל־מאָטיוון. עס ווייזן זיך טיפע אינדיווידועלע טראַג־
 געדיעס, וואָס ווערן ווירקזאַמער און בולטער געזען, ווייל אידעאָליזירט
 און דערהויבן. אין לעצטן סך־הכל: אַ ליד פון קאָלעקטיוון געזאַנג,
 וואו עס באַווייזן זיך די שטריכן סיי פון דעם יחיד, סיי פון דעם
 כלל, לויט זייערע באַזונדערע כאַראַקטער־עלעמענטן — אזא ליד
 שאַפט אַן אייגנאַרטיקייט. דאָס קומט פאַר ווען די צוויי מאָטיוון
 העלפן איינער דעם צווייטן אַרויסצוטראַגן אין פולער רעליעפּקייט.
 די שאַרפע קאָנטורן באַווייזן זיך אַ דאַנק דעם קאָנטראַסט.

אין לידער פון פּראָטעסט, וואו די נאַראַטיווקייט דאַרף נידערן
 צוליב דער עמאָציאָנעלער שטייגונג, און, נאָכמער, צוליב דער נוי־
 טיקער קאָמפּאַקטקייט פון פאַרמולאָטיוון אויסדרוק, ווערן באַ פּרצן
 אַ סך קורצע שורות, ווי אויך די שפּאַרעוודיקייט פון וואָרט, דערהערט
 אַלס צופיל־קלינגענדיקע גראַמונגען. דאָס איז דערפאַר וואָס סיי דער
 נאַראַטיוו גייט באַ אים ניט פאַרלאָרן און סיי די פאַרמולע ווערט
 פון אים ניט דערגרייכט. אין יענע שורות אָבער, וואו דער גראַם
 קומט ניט איינער נאָכן צווייטן, אָדער וואו אַ נייער ווענד קומט אָן,
 ווי אַן איבערבראָך, ווייט פון אַן אָפּגעלאָפּענעם גראַם, — אין יענע
 שורות געוויינט דאָס קורצ־געשניטן וואָרט דעם פעסטן און עקסטאַמישן
 צונויפנעם פון די אויבנדערמאָנטע עלעמענטן, וואָס בריוון און
 שטרעבן צו אַן אָריגינעלן אויסדרוק.

פּוֹן יַחְזָק אַל

(קאַפיטל 5"ג)

ס'שליכט צו אַ שטאַט ביינאַכט
 די שווערד!

נאָר אויפן טורעם דער וועכטער וואַכט —
ער הערט !

און בלאָזט טראָמפּייט
און שמעטערט מיט מאַכט,
עס ציטערט די נאַכט
דאָס פּאָלק ערוואַכט — —
דער שונא גייט, דער שונא גייט !
און עס פּלאַקערט אויף אַ שלאַכט
אין הויף אין גאַס,
אויף טויער און וואַנט,
פאַר ווייב און קינד,
פאַר פּאָלק און לאַנד !
פאַר רעכט, און פריי גייט אַלץ אין קאָן !

ווער זיגן וועט, דאָס ווייסט איין גאַט ;
דער וועכטער האָט דאָך זיינס געטאָן !
ער האָט זיין ערע נישט באַפּלעקט,
ער האָט געוועקט !
ער האָט געדינט זיין פּאָלק, זיין לאַנד !

נאָר וויי דעם וועכטער, שפּאַט און שאַנד,
וואָס האָט ביינאַכט
אַן אויג פאַרמאַכט
און דערוואַכט
ערשט אין בראַנד !

דאָס מאַטערניש פון די סותרדיקע כוחות אין פרצן, וואָס ווייזן
זיך ארויס אַמשטאַרקסטן אין זיין פּאַעזיע, האָט אים געפירט צום פּאַעז-
טישן נאַראַטיוו אין זיין פּראָזע, ווי צו אַן אַפּרו נאָך אַן אויסערגעוויינט-
לעכער אַנשטרענגונג. נאָך לאַנגע דערציילערישע נסיעות, געפירט פון
דראַנג נאָך האַרמאָניע און קאַנצעטרירטע פּאַעטישע סענטענצן, קערט
ער זיך ווידער אום צו די מער געבונדענע פּאַרמען : ווי דאָס ליד און
די דראַמאַטישע פּאַעמע (וואָס טראַגט ביי פרצן דיזעלבע בוישטריכן
ווי זיין ליד).

פּרץ פלעגט זיך אומקערן צום ליד אין צייט פון פאַרשידענע זוכענישן פון זיין אומרואיקן נייסט און דערפאַר זיינען זיינע לידער אזוי פאַרשידנאַרטיק און מאַכן דעם אינדרוק פון פּראוואון. דערצו ברענגט אויך דער פאַקט, וואָס דאָס אידישע ליד פון זיין צייט איז ניט געווען פּילפאַרמיק, און וואָס אים האָט זיך איינגעגעבן אריינפירן אַ מין איראָפּיאישקייט אינם אידישן ליד.

מיט דעם „איראָפּעאיזירן“ דאָס ליד האָט פּרץ אריינגעבראַכט דאָס, וואָס איז געווען אין איינקלאַנג מיט זיינע כאַראַקטער־שטריכן. דאָס מערקט זיך אפילו אין זיינע איבערזעצונגען, צ.ב., פון נאַדסאַנען און מאַריאַ קאָנאַפּניצקאַ. זיי דייטן אָן אויף פּרצעס ראָמאַנטיש־טרויעריקן טאָן. ספּעציעל קאָן מען זען זיין נייגונג צו קורצקייט אין דעם פּרייען איבערטראַגן פּרעמדע לידער: נאַדסאַנס ברייטן פּלוס, צ.ב., באַמערקט מען ניט אין פּרצעס איבערזעצונג.

Если ты друг—дай мне руку, отрадной вдвоем
Честно бороться за общее братское дело.
Если ты враг—будь открытым и смелым врагом,
Грозный твой вызов приму я открыто и смело.
Если же ты равнодушен...

Надсон.

ביסטו מיין פריינד,
אהער גיב דיין האַנט!
מיר וועלן שטרײַטן
און ליידן ביינאַנד!
אויב פיינד, שטעל דיך
פריי און פעסט אַקעגן!
נאָר אַראָפּ פון וועג,
אויב ס'איז דיר נישט געלעגן!"

אויך דאָס פּריי־איבערגעטראַגענע ליד „מיט פּערל פון טוי“ איז לויטן כאַראַקטער און שטימונג אינגאַנצן אַ פּרציזש ליד. דאָסזעלבע קאָן אויך באַמערקט ווערן וועגן די לידער פון קאָנאַפּניצקאַ. אפילו די לידער פון די נביאים טראַגן דעם פּרציזשן טאָן און די קרובה־

שאפט מיט פרצעס פראַטעסטאַנטישן כאַראַקטער קעגן סאַציאַלער אומגערעכטיקייט און פאַעטישער בילדלעכקייט.

צונלייך מיט דערדאָזיקער קרובהשאַפט איז אויך געווען אַן אַנדערע. מיט דעם מאָטיוו פון ליבע, אָפטמאָל צארט ביז דענער-נעראַציע, צוליב דעם זיסביטערן הומאָר, וואָס פּרץ האָט פאַרזייט אינם באָדן פון אידישן ליד, צוליב דעם טראַגיקן, דער צאַרטקייט און אידעאַליזירטער טרייסט פון זיין איראַניע, האָט ער אַמשטאַרקסטן זיין קרובהשאַפט מיט היינען דערפילט. ביידע, פאַרענדיקער פון די עפאָד-כעס, וואָס האָבן זיי צוגעגרייט און וועמעס שוואַנען-לידער זיי האָבן געדונגען. היינע, אויף וועמען, ווי מעטיו אַרנאָלד דריקט זיך אויס, איז „געפאַלן דער אָן אַן ערך גרעסטער טייל פון געמעס מאַנטל“, האָט געדשלאָסן דעם דייטשישן ראַמאַנטיזם, נאָוואַליסעס בענקשאַפטן; און געדשלאָסן האָט ער עס מיט זיין ביטערער איראַניע און אַנטווישונג. פּרץ האָט אַנטערגעצויגן דעם סך-הכל פון דער „משכילישער פעריאָדע, מיט פולן גלויבן אין דעם גענויס פון די „אונטערדריקטע און דערנידער-ריקטע“, מיט ראַמאַנטישער אידעאַליזירונג פון זייערע דרעמלענדיקע כוחות. פרצעס איראַניע איז אָבער ניט געווען אזוי אַרנאָניש ווי היינעס, ווייל ביים לעצטן איז דאָס מער געווען אין איינקלאַנג מיט זיין גאַנצער אַנטווישונג פון אַ ראַמאַנטישער זעל, בעת ביי פּרץ איז דאָס געווען בלויז אַ באַשטעטיקונג פון אַנטווישונג אין איין ספער-כדי צו באַטרעטן אַן אַנדערע. מיט דעם האָט פּרץ געקאָנט אונטער-שטרייבן, אַז די וועלט איז ניט אינגאַנצן האָפּנונגלאָז. ביידע ראַמאַנטיקער: איינער מיט דעלזיעס, דער צווייטער מיט אילזיעס; אַ פאַרענדיקער פון ראַמאַנטישן אָפּפלוס, און אַן אָנהייבער פון זיין שטייגן. ביי היינען איז די איראַניע געווען אַ דורכגעברענטע, אַן אַרנאָניש-קאָנצענטרירטע, ווייל אַ רעזולטאַט פון העכערער פאַעטישער אַנשטרענגונג און גרעסערע דורכפאַלן און אַנטווישונגען פון זיין עפאָכע. פּרץ האָט אָבער שטענדיק געזוכט, אפילו זייענדיק אַנטווישט, פלעגט ער שטייגן פון אַ נייעם צו אַ נייעם גלויבן. „דער דערנידעריק-טער און באַליידיקטער“, וועמעס אויפשוואונג פּרץ האָט מיטגעהאַלפן, איז געווען דער טרעגער פונם אידישן רענעסאַנס, אַ לעבעדיק-אויפּוואַכנדיקע ענערגיע. היינע, דער אַנטווישטער אין דעם דייטשישן

ליבעראליוז פון זיין צייט, וואָס האָט נאָך נאפאָלעאָנס פאלן געזאָלט אויפֿוועקן די אידייען פון דער רעוואָלוציע פון יאָר 1789, האָט געזען אין דעם דייטשישן „דערנידעריקטן“ אַ האַפנונגנלאָז־פאַרפאַלענעם מענטשן, וואָס „האָט געעפנט די אויגן, בלוז כּדי זיי ווידער גלייך צומאַכן צוריק; האָט אַ גענעץ געמאַן, בלוז כּדי ווידער אין דער קומענדיקער מינוט אָנצוהייבן כּראַפּן העכער ווי ווען ניט איז פּריער; ער האָט אויסגעצויגן זיינע שטייפּע, אומגעלומפּערטע גלידער, בלוז כּדי ווידער אַראָפּזינקען גלייך נאָכדעם און ליגן ווי אַ טויטער מענטש אין דער אַלטער בעט פון זיינע איינגעוואָרצלטע געוואוינהייטן“.

פּרצעס זוכענישן, אין קענזאַץ צו היינעם פעסטן פּאַעטישן באַדן, האָבן ניט געגעבן זיין ליד די מעגלעכקייט צו קומען צום קאַנצענטרירטסטן אויסדרוק ווי דער פּאַל איז געווען מיט היינען. פּרצעס ניט דעטאַליזירן בילדער און ניט דערענדיקן ווערטער איז ניט אזוי פון צופיל רייכקייט אָדער אַרימקייט, ווי פון אומגעדולדיקייט פון אַ פּיאַנער, וואָס באַזיצט ניט די אייגנשאַפטן פון סיסטעמאַטישן, קאַנצענטרירטן אינטעלעקט. אזוי אַז ווען ביי היינען איז גרינג צו געפינען אַ סך עקזאָטע פּאַעטישע אויסדרוקן, זיינען זיי אָבער אַ זעלטנקייט ביי פּרצן, צב., די שורות וואָס שליסן אין זיך אַ לעצטן אַקאָרד, אַ פּיאַל־סענטעניץ, שטייגן ביי היינען צוליבן העכערן עמאַציאָנעלן אָנשטרענג און פּאַעטישער רייכקייט. ווי אַ מוסטער־ביישפּיל קאָן מען ברענגען די לעצטע 1½ שורות, אַלס שלום־אַקאָרד, פון דעם ליד „אַנפאַן פּערדי“:

Ferlorner Posten in dem Freiheitskriege,
 Hielt ich seit dreissig Jahren treulich aus,
 Ich kaempfte ohne Hoffnung, dass ich siege,
 Ich wusste, nie komm' ich gesund nach Haus.

. . . . .

Ein Posten is vakant! — Die Wunden klaffen —
 Der eine faellt, die andern ruecken nach —
 Doch fall ich unbesiegt, UND MEINE WAFFEN
 SIND NICHT GEBROCHEN — NUR MEIN HERZE BRACH.

די קרובהשאַפט מיט היינעם ראַמאַנטיזם און איראָניע האָט פּרצן

געהאלפן בארייכערן דאָס אידישע ליד מיט חידאָזיקע איינגשאפטן, ווייל אַ חוץ זייער מקור אין פרצן גופא, האָבן זיי געדינט אין היינעם לידער אלס קאָנקרעטע כיישפילן. אזוי אז פרצעס ליבע־מאָטיוון, די ערשטע אריינצוטערעטן אין דער מאָדערנער אידישער פּאָעזיע מיט אידעאָליזירטער בילדלעכקייט, ראפינירטן טרויער און ביטערן שמויכל, האָבן באַרייכערט די מעגלעכקייטן פון ליד, אָבער אַליין—ניט אַלעמאָל דערפּאָלגרייך אויסגעדריקט. אין די ליבע־מאָטיוון וואו עס פעלט די איראָניע און דער אַנשלאַנג אין דער לעצטער שורה, וואָס דאַרף אויס־לייזן אָדער איבערברעכן די שטימונג און חי בילדלעכקייט פונם ליד (און דערמיט ארויסברענגען אַן אומדערוואַרט־פאַרקערטן עפעקט), האָט זיך פרצן גיכער איינגעגעבן אָנהאַלטן די שטימונג און ניט אַראָפּפּאַלן פונם דערהויבענעם טאָן.

„אויף זיין באַלקאָן הענגען מיינע אויגן ;

זיי זעען דיך נישט !

ס'וועלן דאָרט בלומען, די טיר איז געשלאָסן,

די שויבן פאַרווישט . . .

ווי אַ פויגל פליט אויף מיין נשמה

און שלאָגט זיך דאָרט צווישן די אייזן . . .

שטילערהייט קלאַפט זי ביי דיר אין די שויבן, —

דו ווילסט זיך נישט ווייזן . . .

דאָן פליט זי צוריק באַנג און דערשראָקן,

דערשלאָגן און מיד ;

אין האַרץ אין האַרצן הייבט אָן צו קלינגען

דאָס טרויעריקע ליד !

אין יענע לידער אָבער, וואו ער פלעגט געפינען אויסדרוק, מער ענלעך צו היינעם אַ מוסטער פון איראָניע אין דער לעצטער שורה, פלעגט פרצן זעלטן געלינגען אַרויסצוברענגען אַ העכערן עפעקט, ווי דער פּאַל איז מיט היינעם לידער פון זעלבן כאַראַקטער. די לעצטע שורה פלעגט ניט נאָר דערהויבן דאָס געפיל, וואָס דאָס ליד פלעגט טראַגן מיט זיך, נאָר פאַרקערט, לאָזן אין איר פּאַלן דאָס, וואָס דאָס

ליד האָט דערהויבן. די סיבה דערפון איז געלעגן אין דעם וואָס אַן אָנשלאַג-שורה דאַרף זיין פאַרמולאָטיוו און ביי פּרצן האָט די פאַרמור-לע ניט געקראָגן איר קאַנצענטרירטן, סובלימירטן אויסדרוק.

אין מיילעכלעך רויטע נישט איינמאָל געקושט
ביז ס'האָט געקרייט דער האָן...
וואָס שאַדט דיר מיין לעבן? דאָס אַלץ איז פאַרווישט —
היינט דאָך ביסטו מיין שגעון.

גרענצלאָז איז דאָך, מיין ליבע, מיין קרענק,
אומענדלעך מיין גליק און מיין לייד!
איך שווער דיר אומענדלעך כאָטש נישט אין דער לענג
וואָס שאַדט דען דיר, אַז — אין דער ברייט? !"

אזוי האָבן אין פּרצן פאַרשידן געשפּילט די פּילע ערשטע דורכ-
שטראַלונגען, וואָס האָבן זיך אזוי רייך און פּילפאַרביק צעוואַקסן אין
דעם שפּעטערדיקן אידישן ליד. די טרייבקראַפט איז געווען זיין
אקטיווער כאַראַקטער, וואָס פּלעגט זיך אַלעמאָל רייסן פאַרויס, צוליב
דער שטענדיקער ענגקייט אין דעם שוין-דערוואַרבענעם. די קערנער
פון דער פּילפאַרם אין פּרצן זיינען געווען דער ערשטער דינאמישער
שטויס אין דער אידישער פּאָעזיע. זיין

„... איך לעב, איך שטרעב, איך וויל...“

איז געווען די אומרו, אָבער אויך די ענערגיע פון זיין ראָמאַנטיזם.
די דינאַמיק האָט געשטאַרקט זיין אידעאליזירטע אומרעאַלע וועלט,
און דער ראָמאַנטיזם האָט נייטראליזירט דאָס שאַרפע און רויע פון
זיין אקטיוון כאַראַקטער. פּרץ האָט אין דערזעלבער צייט רעוואָלטירט
קעגן דעם משכיליזם און אָנגעצייכנט אַ וועג פאַר נייע אידיען.
זייענדיק אַליין פּראַגמענטאַריש איז ער געווען דער גליענדיקסטער
אָנזאָג אויף רייכע קינסטלערישע מעגלעכקייטן אין דער אידישער
פּאָעזיע. דאָס איז אפשר די דערקלערונג, וואָס ער האָט אזוי געבענקט
נאָך יענע, וועמען עס איז באַשערט פאַרצוועצן זיין דינאַמיק, זיינע
טרוימען, און וואָס ער האָט אזוי ליב געהאַט „יעדן נייעם דיכטער“.

מארים רצוענפערד

מארים ראָענפערד

אויב דער עצם פון אַן עפאָכע ווערט אויסגעדרוקט דורך אירע באַנייער, טרעט אָבער דער דאָזיקער עצם אַרויס בולטער אין די אַר-בעטן פון אירע עפיגאַנען. דורך זיי ווערן באַשטעטיקט אירע הויפט-עלעמענטן. באַנייער, אַליין פאָרמירטע אָדער באַאיינפלוסטע, פון איין עפאָכע, שלאָגן אָן צוזאַגן און דייטלעכע שטריכן פון אַ קומענדיקער עפאָכע. ווידער, די אַרבעטן פון אירע עפיגאַנען, צוליב זייער אומזוכערישן עסטעטישן פאַרנעם, שמעלן מיט זיך פאַר אַ ווילנלאָזן אַפּאַזי.

די דורכפאלן פון עפיגאַנען טראָגן אין זיך, אין פולער ממשות-דיקייט, די מירקייט און, דערהויפּט, די טעותן פון דעם פאַרגייענדיקן צייט-אַפּשניט. דאָס שטערט זיי, די זעלבע עפיגאַנען, צו דער-הויבן זיך, אין די לעצטע מאָמענטן פון דער עפאָכע-גיססה, צו דעם אומבאַגרייפלעך-אויפגעלויכטענעם לעצטן אָנדייט, וואָס אַנטפּלעקט דעם יסוד און דעם זין פון אַן אַפּגעלעבט לעבן. שליסער פון עפאָכע-כעס זיינען אויסערגעוויינלעך ענערגישע נאַטורן און דערפאַר — אויך אָנזאָגער פון נייע עטאַפּן. דאָס גילט אויך דעמלט, ווען די נייע עטאַפּן ווערן ניט תיכּף געזען, ווען זיי באַווייזן זיך ערשט נאָך אַ צייט פון אומפאַרשטענדלעכער פאַרבאָרגנקייט און פולן פאַרנעם. אין די דורכפאלן אָבער פון באַנייער, די פורעמער פון דער עפאָכע, איז שווער צו באַשיידן וועלכע חסרונות שטאַמען פון אַ פאַרטיקן טראַ-דיאַציאָנעלן צוגרייט, און וועלכע זיינען באַשטימטע שטריכן אין דעם אינדיווידועלן געבוי פון יעדן באַנייער.

אָנדייטן און דערקלערן באַזונדערע דערשיינונגען אין די ערשטע פּאָעטן פון דער מאָדערנער אידישער פּאָעזיע איז נאָך פּראָבלעמאַ-טישער דערמיט, וואָס דאָס דערשיינען פון אַ נייעם פּאָעט איז שוין אַליין פאַר זיך געוואָרן אַן אויפטו. נאָך דער פּאַסיוויקייט נאָך פון זיך

ערע סינסטלערישע נייגונגען, וואָלטן טייל דיכטער געווען בלויז מיט-
שטראָמער אין ליטעראַטורן מער אַנטוויקלטע. אין די יוגנט-מעג
פון דער מאָדערנער אידישע פּאָעזיע האָט מען זיי אָנגענומען פאַר
באַנייער, אַ דאַנס יעדן צופעליקן אומבאַדייטנדיקסטן צוגאַב. אפילו די
מער דראַגניקע און אַקטיווע, שניידנדיק זייער וועג קעגן שטראָם,
האַבן צוזאַמען מיט זייער נייעם וויכטיקן אָנשלאָג מיטגעבראַכט
אויך איבערחורונגען פון שאַבלאַנען.

די אַרימקייט פון אונדזער אַנאַליטישער ליטעראַטור-קריטיק און
פון אירע קרובישע וויסנשאַפטן האָט נאָך שווערער געמאַכט די פּראָב-
לעם פון ניט קאָנען צוקומען צו די טיפּ-גייענדיקע וואָרצלען פון אַ
פּאָעטישער דערשיינונג.

דער צוגאַב פון יעדן ניי-אַנגעקומענעם דיכטער פאַרלירט זייער
אַפט, אין לויף פון יאָרן, זיין בולטקייט. ספּעציעל איז עס אַזוי
ווען דער צוגאַב באַשטייט פון אַ נייער טעמאַטיק אָן אַ פּאַסיקן אויס-
דרוק-מעטאָד. דאָס אונטערשיידט דעם עפּאָכע-באַנייער, דעם איבער-
שאַצער פון ווערטן און צוגרייטער פון אַ נייער זעאונג, פון יענעם
פּסעוודאָ-באַנייער, וואָס ברענגט אריין בלויז טעמאַטישע באַשטאַנד-
טיילן.

די אַרבעטן פון זוכנדיקע און וואַכזאַמע דיכטערישע נאַטורן,
וואָס האָבן אָבער ניט קיין אייגענעם מעטאָד און וועמען די אימפּולסן
שטויסן אָן אויף פאַרם צופעליק און טיילווייז, זיינען אַ ספּעציעלע
פּראָבלעם פון צונויפגעפּלאַנטערטע, אומבאַוואוסטזיניקע מעלות און
חסרונות. זייערע דערנרייכונגען זיינען באַנייאונגען, זייערע הינטער-
שמעליקייטן — מעגלעכקייטן, וואָס האָבן זיך ניט דערהויבן צו דער
פּולונג. די מינוסן, זייערע שטרויכלונגען, קאָנען אונדז דינען ווי אַ
וואָרנונג, כאַמטש נייע מינוסן שטרויכלען יעדן איינעם ביי נייע
שוועלן. און נאָכמער, אַפּשאַצנדיק זייער טראַדיציע און זייער כאַראַקט-
טער קאָנען מיר ערשט באַגרייפן די טעותן פון זייערע אַרבעטן.

ניט האָבנדיק קיין אייגענעם באַוואוסטזיניקן מעטאָד איז אומ-
מעגלעך צו האָבן אַן אייגענע פאַרם. פאַרם דאַרף פאַרשטאַנען ווערן
ווי אַ געשטאַלטונג: — פון דעם אָנהייב, ווען אַ רעגונג געבערט אָנ-

דייטונגען, ביז זיי ווערן פארוואנדלט אין א סכעמע פון געדאנק. דער געדאנק, ווידער, באוועגט זיך אין אן אבסטראקטער אידיע און קומט צו א קאנקרעטקייט: א פארפיקסירט קונסטווערק דורך א בולט-אויפטויכנדיקער זעאונג. דערדאָזיקער פראָצעס איז דער וועג דורך דעם אָביעקטיוו רעפּלעקט, וואָס מיט זיין הילף הערשט יעדער קינסטלער איבער זיין מאַטעריאַל און איבער דעם אופן פון זיין אויסדרוק.

דער אָביעקטיווער רעפּלעקט איז די אָפּשפּיגלונג פון דעם קינסט-לערס איינדרוק אין א גאמע פון קאנקרעמע, באוועגלעכע קאנטורן. צוזאמען מיט די מעגלעכקייטן צו ווערן איבערוואנדלט מיט דער הילף פון אבסטראקטע אידיען, שטייען דידאָזיקע קאנטורן פאר די אויגן פון דעם קינסטלער און ווייזן אים אן אויף זייערע אייגענע באשטיי-מונגען און אופנים פון געוואונטשטן אויסדרוק. באהאנדלען דעם מאטעריאַל און אים דערליוון דורך זיין פאָרם, הייסט געפינען און אויסשעפן זיין אָביעקטיוון רעפּלעקט. ווי א ביישפיל פון דערפולונג קאן אונדז דינען דאָנטעס „געטלעכע קאָמעדיע“, און פון דורכפאל — אזא מעגלעך-ערשט-ראַנניקער דיכטער, ווי ראָזענפעלד, וואָס שלאָגט אן אינסטינקטיוו אין זיין איינדרוק-אָפּשפּיגלונג. אָבער אַנשטאָט דאָס אויסצושעפן צו א פולער געשטאַלטונג, צו א פאָרם, פאר-פלאַכט ער עס. ווי א געוויסער אריבער די ברעגעס ווערט פארטראָגן פונם שטורעם, אזוי ווערט ראָזענפעלדס איינדרוק-אָפּשפּיגלונג פאר-טראָגן פון זיין דינאמישן, אָבער ניט געצאמטן כוח.

די עפאָכע פון א נייעם ווענד אין דעם אידישן לעבן, א דאָנס דער פראָלעמאָריזירונג פון די אידישע מאַסן און דער אויסקריסטאַ-ליזירנדיקער אידישער אַרבעטער באַוועגונג, האָט פון זיך אַרויסגע-טראָגן א נייעם באַנעם, א נייעם מעמאַטישן מאַטעריאַל, וואָס ראָזענ-פעלד האָט אויסגענוצט. א נייע פאָרם פאר דעמדאָזיקן מאַטעריאַל איז פון אים, ליידער, ניט געשאפן געוואָרן. א פאָרם, וואָס גייט דורך אַדער פאָדערט יערונג אין דעם שאַפער, קאָן דעזען ווערן פון דעם ועלכן, ווען די פאָרם ווערט דערהויבן מיט דעם באהערשטן מאַטעריאַל.

אין די שפעטערע יאָרן פון ראָזענפעלדס שאַפן, ווען ער האָט

פארלאָרן זיין פרימיטיוון אימפעט און האָט אָנגעהויבן זיך אַליין
נאָכצומאַכן, האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז
„עס האָט די וועלט קיין נייקייט מער,
איר קאָנס קיין נייט ניט לעזן“.

אַז

„די פאַרמע, זי קאָן זיין נאָר ניי“.

(דאָס אייביקע ליד)

דאָך האָט ער זיך פארלאָזן אויף צופאַלן פון שטימונג. ער האָט ניט
באַגריפן, אַז פאַרם איז אויסגעלייזטער, סובלימירטער אינהאַלט; אַז
דער וועג צו פאַרם דורך אַבסטראַקטע אידיען מיינט ניט דער וועג
פון קאָפּ-אַרבעט און פובליציזירטע פראָבלעמען; אַז אַבסטראַקציע
איז ניט כאָאָס און אומפינקטלעכקייט.

„צו זוכן ליגט ניט אין מיין פאַד,
פון וואָנען ווערטער שטאַמען“.

(אידיש)

„מיין ליד איז מיט אַ ווילדן ברען
ביי מיר אַרויסגעקומען“.

(אַ טויט האַרץ)

דער געדאַנק, אויסגעדריקט אין די נאָרוואָס ציטירטע שורות,
קאָן אָנגעווענדט ווערן אויף ראָזענפעלדס באַגריף וועגן אויסטראַגן
און אויסקלאָרן פאַר זיך די עטאַפן, וואָס פירן צו שאַפונג, צו פאַרם.
דאָס טראַכטן ווי אַן אונטערשטראַם פון מעדיטאַציע איז אים
אינגאַנצן געווען פּרעמד.

„עס האָט גערעדט נאָר (זיין) געפיל.
(ער האָט) ניט געהאַט קיין צייט צו דענקען,
דער חוץ האָט געשוויגן שטיל,
דאָס האַרץ פלעגט ציטערן און בענקען“

(פאַרוואָס איך בין איד)

אויב מען זאָל אָננעמען פלאַטאָס באַהויפטונג, אַז „קונסט איז
וויטאַליטעט“, איז דעמלט ראָזענפעלדס דינאַמיק די שטאַרקסטע און

אומבאגערנעצסטע טרייב־קראפט, וואָס האָט זיך באַוווּזן אין דער
אידישער דיכטונג. דער אימפעט האָט אַרויסגעטראָגן פון דעם
קינסטלער דיכטערישע עלעמענטן אין זייער פולער רויקייט און אין
זייער אומפארשטענדלעכן באַדייט. אים אַליין איז ניט געווען אומ־
באַקאַנט זיין אייגנשאַפט, אַז

... מיט אַ פּלאַס לעבט אויף מיין ליד,

אַ גרויסע קראַפט האָט זינגען מיר געבאַטן, —

מיין ליד האָט זיך ווי לאַוואַ דורכגעבראַכן.

(דאָס ליד אין פאָרוואָרט „פון דיכטער צום פּאָלק“)

איך ליב דעם ווינט, איך ליב דעם ים,

דען ווי דער ערשטער בין איך עלנד

און ווי דער צווייטער רוישט מיין האַרץ.

(האַרבכט בלעטלעך)

די רויע עלעמענטן אין האָזענפעלדס אימפעט, פונקט ווי די נאַ־
טור אין אירע אויסברוכן, זיינען צעשטערהעריש. זיי זיינען, אמת, אַ
דערשיינונג פון אַ זעלטענעם כוח און פון אַן אַנטבלוזטן ווילדן
אורשפּרונג — אַ געשאַנס פון נאָר געצייילטע פּאַעטן. אָבער איז
ניט דיראַזיקע דערשיינונג, פונקט ווי זי איז אין דער נאַטור, אַ
זינלאָזע און אַ צעשטערנדיקע, אויב זי ווערט ניט געצאַמט און
אויסגעפורעמט אין אַ הויכער אָרדענונג, וואָס דערהויבט דעם
מענטשן? דער מענטש ווערט דורך „זעלבסטבאַהערשונג נאַטס
פריינד און דערנרייכט אומשטערבלעכקייט, אויב אַ שטערבלעכער
האָט עס ווען ניט איז דערנרייכט“ (פּלאַטאַ). ראָזענפעלדס דינאַ־
מישקייט איז געווען אומגעצאַמט, ניט קאָנטראָלירט, און דערפאַר אין
די לעצטע יאָרן אויסגעשעפּט. ואיר האָט געפעלט די מיטוויקונג
פונם אינטעלעקט, וואָס וואָלט מיט דער הילף פון זיין ענערגיע און
אַנשטרענונג געפונען דויערהאַפטיקייט.

אין יענע לידער, וואו זיין אימפעט האָט ניט פאַרפלייצט דעם
אינהאַלט, וואו די קלאַריקייט האַלט איין די קערנדיקייט, אַנטפלעקט
זיך ראָזענפעלד ווי אַ זעלטענע קלאַסישע דערשיינונג אין דער איד־
שער דיכטונג. ער טראָגט דורך דאָס טיטאַנישע אין אים אין אַ

שוואונניקער טעמפּאָ, ברייטן פארנעם און פילבאדייטנדיקן, קרעפטיקן
טאָן.

„שטיי אויף, אָ, מוזע! זינג מיין ראָנג;
מיין ווערט ביי אידן און ביי שקלאָפּן!
באַלייכט דעם קוואַל פון מיין געזאַנג!
אַנטפלעק די סודות פון מיין שאַפּן!

דערצייל דער וועלט און זאָג איר אָן!
זי זאָל דעם גרויסן אמת וויסן:
ווי יעדער קלאַנג, ווי יעדער טאָן
עס האָט זיך פון מיין ברוסט געריסן.

דערקלער פאַרוואָס איך האָב געוויינט!
זאָג אויס פאַרוואָס איך פלעג זיך פרייען!
דען דו נאָר האָסט אין מיר פאַראיינט
די גרעסטע פריידן און די ווייען.

דערצייל פון וואו עס שטאַמט מיין כעס
און וואָס עס האָט מיך אָפּט דערביטערט,
אַז ניט קיין שטימונג משוגעת
האַט מיך גערייצט און אויפגעציטערט.

איך האָב געטריי געפאָלגט דיין רוף,
מיין הימלס הייליקע נחמה! —
עס האָט נאָך קיינמאָל ניט דער גוף
באַהערשט דעם שוואונג פון מיין נשמה“.

(פון ליד „פאַרוואָס איך בין איד“)

אַדער

„טוט אָן די מאַסקעס! קומט צום באָל
אַוואו די טענצער שוועבן
און פאַרמאַסקירט זיך כאָטש איין מאָל
אין מענטשן וועלכע לעבן“.

(אויף אַן אַרבעטער מאַסקן-באָל)

אָדער

„מיט הימלס פייערדיקע פערד —
אין מאָרגנס רייטוואָגן געשפּאַנט
פּאַרט אָן דער טאָג און וואָרפט אויף דרייערד
אַראָפּ זיין שטראַלנדן געוואַנט“

(מאָרגן)

אָדער

„צו ווינציק אייזן אין דער ערד,
צו ווייניק פּלאַקס אויף אירע בייטן,
צו מאַכן שטריק און ביקס און שווערד
אַ פּאַלקס באַפרייער אויסצוטייטן.“

דער גייסט ווערט קיינמאָל ניט פּאַרלענדט,
עס קאָן די גרוב אים ניט פּאַרשלינגען.
די תּלּיה איז זיין מאָנומענט,
פון וועלכע יונגע דורות זינגען.“

(פרייהייטס אייביקייט)

זיין שטורמדיקע ענערגיע איז געווען זיינע אָן אינדווידועלע
אייגנשאַפט, זיין מעלה. דער חסרון אָבער פון זיין אומקריטיש-
פרימיטיוון אופן פון באַהאַנדלען זיין מאַטעריאַל ליגט אין זיין
סביבה, אין זיין קלאַס, וואָס איז געווען באַרויבט פון זעלכע ניט
איז קונסט-קולטורעלע מעגלעכקייטן. האָט דען ניט געהערשט דעמלע
דער באַגריף, אַז פּאַרם איז אַן עסטעטישע, ד. ה. אַ דרויסנדיקע און
אַן אומנויטיקע קאַטעגאָריע?

טראַכטן וועגן דער ענערגיע פון קריסטאָליזאַציע און וועגן דעם
אַנשטרענג צו באַהערשן דעם מאַטעריאַל איז געווען פאַר ראָזענ-
פּעלדס סביבה אַן אוממעגלעכקייט און אַן אומבאַוואוסטע דערשיי-
נונג. די אוממעגלעכקייט איז געלעגן אין דעם מצב פון דעם אידיש-
עמיגראַנטישן לעבן אין אַמעריקע אין דער צייט פון ראָזענפּעלדס
פּאַעטישן אויפבלי. די „שוויץ-פּאַבריק“-סיסטעם איז געווען דער באַ-
זיס פון דעמדאָזיקן לעבן אין אַ ברוטאַלער וועלט פון דאָלער, פּויסט
און ווילדער שויןלאָזיקייט. דאָס רויע אין לעבן איז אָנגענומען גע-

וואָרן ווי דאָס פּאַזיטיווע און, נאַטירלעך, — דער רעוואָלמ קעגן דער רויקייט האָט אַרויסגעפירט פּראָבלעמען פון עטישער דערהויבונג אין דער געשטאַלט פון אַ שטאַרקער אַרבעטער באַוועגונג און פּרעסע. דאָס פּרימיטיווע, סיי אין מיטלען און סיי אין קאָנצעפּציעס, איז אָבער אַלץ פּאַרבליבן דאָסזעלביקע ביי די דעמלטיקע אידיש־עמינראַנטישע אָנזאָגער פון סאָציאַלער גערעכטיקייט.

עסטעטישע פּראָבלעמען זיינען פאַר זיי געווען, און לידער פאַר־בליבן ביז איצט, אַן אומבאַוואוסטע קאַמענגאַריע. די געשטאַלטונג פון פאַרם אין די ערשטע אידיש־אַמעריקאַנער פּאַעטן אין, פּאָלנלעך, גע־ווען אַ זעלמנטיקייט. דעריבער האָבן אורשפּרינגלעכע כוחות, וואָס האָבן געדערעמלט אין דער פּאַעזיע, זיך אַרויסגעריסן, אָן זייער שולד, מיט אַ כאַאָטישן איבערפּלוס פון עמאַציע און מיט אַן ענערגישער שלאַבעריקייט. דער באַגריף פון העכערער אָרדענונג דורך אָנונג האָט פאַר זיי ניט עקזיסטירט.

די אַלע אומגינסטיקע באַדינגונגען פון ראַזענפעלדס שאַפּונג־וועג, וואָס זיינען, אַגב, ענלעך צו די תנאים פון אַ גרויסן טייל איצטר קע דיכטער, דערקלערן כולט זיין אומגעשטערטן, ניט קולטיווירטן פּאַנאַנדערפלאַקער.

„אַ קראַנקער שקלאַף, צעדריקט, פאַרלענדט,
מיט עלנט און מיט צער אומגעבן —
האָב איך נאָר יאָמערן געקענט
מיט וויי אויף אַ געשטאַרבינעם לעבן.“

איך האָב דעם שענסטן וואַלד פאַרלאָזט,
דעם שענסטן טייך, דעם שענסטן הימל,
איך האָב געזשאַווערט און געראַסט
אין דעם פאַרפּלוכטן שקלאַפּן־שימל.

עס האָט דעם טרייבערס ווילדער גוואַלס,
די נויט מיט אידע ביינער־פינגער,
צעדריקט מיין קראַפּט, געמאַכט מיך אַלס,
געמאַכט מיך פאַר אַ קברים־זינגער.

וואָד אויף מיין יוגנט איין מינוט !
דערוואָד ! מיין לעבנס גרעסטער קרבו,
און זאָג ! וואו ליגט דיין יוגענט בלוט,
זאָג ! ביסטו ניט אין שאַפּ געשטאָרבן ?

אַ, דו מיט דינע פריינד אַ סך,
עס האָט אייך פרי דער שױט געפאַנגען
און איך אַליין, אַליין נאָר, אַד !
בין נאָך די מתים נאָכגעגאַנגען.

אַ, ניט קיין צוקוקער געווען
בין איך צו דעם באַרויבטנס קלאַגן,
דאָס איז מיט מיר אַליין געשען,
אַליין די אומגליקן געטראַגן.

כיהאָב יעדן טאָג אַ שטיק פון זיך
געמוזט באַוויינען און חערשטיקן,
אַזוי בין איך געוואָרן איך,
דער דיכטער פון די שוויץ־פאַבריקן.

(פאַרוואָס איך בין איך)

ווי ריכטיק עס זאָלן ניט זיין די דערקלערונגען, וואָס רעכט-
פאַרטיקן אונדזער דוחק אין קונסט־פּראָבלעמען, בלייבט דאָך דער
רויער באַגריף וועגן קונסט אַ גילטיקער ביי היינטיקן טאָג. סיי פאַר
דאָזענפעלדן און סיי נאָך אים האָט דאָס צופעליקע געהערשט אין
דער אידישער פּאָעזיע. דערפאַר האָבן זיך טראַדיציעס פון פרעמדע ליי-
טעראַטורן, ווי אויך פון אונדזער אייגענער, ניט אויסגערייפּט צו אַ
געזינגנ, נאָר האָבן זיך געטראַגן ווי היסטעריש־איפּערדיקע גע-
וויסערס.

דער באַגריף וועגן „גבורה“ אין אונדזער ליטעראַטור קאָן דינען
ווי אַ ביישפּיל. איז עס ניט אַ כאַראַקטעריסטישער באַווייז פון אומ-

רייפֿקייט, ווען ס'ווערט אָנגענומען, אז גוואַלדנדיקע און ליאַרעמדיקע איבערנוסן רייקן אויס כּוח? דאָס הילכיקע וואָרט און שטאַרקע פּראַזירונג איז פאַררעכנט געוואָרן פאַר גבורה. דאָס האָט געשאַפן אַפּשוי פאַר דעם פּרימיטיוו. דער אויסלייז, דערגרייכט דורך גייסטי־קער דיסציפּלין, דורך ריינקייט, שפּאַרעוודיקייט און דורך הויכער שכלדיקייט, האָט ווייניק וואָס באַדייט. נאָר דאָס רוע, דאָס אומ־פּינקטלעכע, דאָס כאַאָטישע, וואָס איז אין דער אמתן לויז און שוואַך אין באַצווינג, האָט אויסגענומען. דאָס געברויכן דאָס שטאַרקע וואָרט און „גבורהדיקע“ פּראַזע — איז דאָס ניט די שטענדיקע פאַרניטיקונג פאַרן שוואַכקייט־קאָמפּלעקס פון די „גבורהדיקע“?

די ליאַרעמדיקע טעמפּאַ און די אומגעלומפּערטקייט פון דעם רוען מאַטעריאַל שאַפן אַפּטמאַל דעם פאַלשן איינדרוק פון גבורהדי־קייט. דאָס דירעקטע וואָרט און דער עצם־אויסדרוק פונם מאַטע־ריאַל ווערן דאָ פאַרלאָרן. ס'איז פונקט ווי מיר וואָלטן הערן ליידיג פולע ווערטער פון אַן אַקטיאָר, וועמעס שפּילן צווינגט אונדז אָבער ניט דורכצולעבן צוזאַמען מיט אים דעם וועזנטלעכן פּראַצעס פון ליידיג. מיר הערן און מיר זעען די שאַלעכקייט, אָבער מיר פאַרנעמען ניט דעם קערן, וואָס זוכט אין אונדז, די צושויער און די צוהערער, זיין עקויוואַלענט.

דער קערן, אין דער פאַרם פון אַ פולקאָמען אויסדרוק, זוכט אויך באַהעפּטונג, דורכגייענדיק דעם זעלבן שטח, — נאָר דער פּראַצעס איז אַ פאַרקערטער: איינדרוקן טרעטן אַרויס פון דעם אויס־דריקער און באַווירקן דעם צושויער. דער לעצטער באַגרייפּט די אייני־דרוקן דורך זיין אַלגעמיינ וויסן, מיט דער הילף פון קונסט־קולטיווי־רונג און אורטייל פון פּריער דערוואָרבן. אורטייל איז, אייגנטלעך, אַפּקלויב, געדאַנק און ראַפּינירונג. הער אינערלעכער פייער פון דעם פּרימיטיוו איז אין דעם פּראַצעס ניט פאַרלאָשן געוואָרן, ווי טייל וואָלטן מיינען. נאָר אפשר פאַרקערט, ער איז געוואָרן פאַרשטאַרקט, קלאַרער און דערהויבן אין דעם שאַרפּסטן רעליעף.

ביי ראַזנעפּלעך איז די „שטאַרקייט“ ניט געווען קיין מאַניער ווי ביי אַנדערע „גבורהדיקע“. ביי אים איז דאָס געווען אַ וואונד־

דיקער דראַנג, אַ טראַגישע אויפריכטיקייט און אַ ספּאַנטאַנער אויס־
ברוך.

דער קינסטלער אין אים האָט געפילט די ניט־באַפרידיקונג פון
פולן אויסלעב, וואו אינהאַלט און פאָרם זאָלן געפינען תּיקון אין
שוואונגיקן פאַרנעם, ברייטן טעמבער און גרויסע דימענסיעס. ראָד־
זענפעלדס פאַטעטישער אָנשלאָג, וואָס שטויסט אַרויס זיין הייסן
טעמפּעראַמענט אין אַן אימפּעטיקער באַוועגונג, איז „האַס און צאָרן“.
דערדאָזיקער עלעמענטאַלער אויפרייץ שלאַגט זיך צונויף מיט זיין
קינסטלערישער ניט־דערפולונג. דער שטענדיקער הויפט־אויסגעשריי
אין זיין וואונדנדיקן דראַנג טראָגט זיך פאַנאַנדער מיט טראַגזום און
שרעקלעכקייט. אומבאַגרענעצטע, געפינען זיינע „בלינדע אינסטינקטן“
דעם פולן גאַנג. זייער אימפעט פאַרשלינגט אַפילו די מעטאָדן זיינע
און פאַרכליניעט זיין מאַטעריאַל. האָט ראָזענפעלד אַליין דאָס פאַר־
שטאַנען? ניין, ער האָט געלאָזן זיינע „בלינדע אינסטינקטן“ שטאַלץ
און טראַגיש צו באַשטעטיקן:

„נאָך יענער מוראדיקער קנאַל
קלינגט פאַרע איו מיינע לידער
און הילכט און רוישט, און ברומט און קראַכט,
און וואַרפט אַ פּחד אויף דער נאַכט.“

(פאַרוואָס איך בין איד)

אין אזאַ פאַל מוז דער מעטאָד ניט זיין קיין זייטוועניקער, נאָר
פון דירעקטן ווענד, פון נאַקעטער אויפריכטיקייט. אין מאַמענט
פון איבערברוך, אונטערן שטראָם פון אַ קעגנזייטיק געפיל, פירט
דערדאָזיקער מעטאָד אַרויס אומדערוואַרטנדיקע ניואַנסן. דאָס זייער
נען אַלץ קערנדיקע עלעמענטן און זויכטיקע אָנשלאָגן פון אימפולס,
וואָס ווערן אָבער, ליידער, אָפּגעשוואַכט אין זייער לויף.

ראָזענפעלדס דירעקטקייט פאַלט דעריבער אָפט אַריין אין אַ
לעבנלאָז פלאַך בילד, דערהויבן כלויו דורך דעם אויפריכטיקן טאָן
און דורך דער ריטמישקייט ווי צ. ב.,

„איך קרעכץ און הוסט און פרעס און קלער,
מיין אויג ווערט פייכט, עס פאלט אַ טרער,
דער אייזן גליט: — דאָס טרערל מיין —
דאָס קאָכט און קאָכט און זידט ניט איין.“

אַ, שטומע טרער, אַ, שטומע שפראַך!
זאָג, האָב איך זיינע נאָך אַ סך?
צי דו ביסט שוין די לעצטע היינט,
פון אַלע מיינע הייסע פריינט?

ביסט אפשר גאָר אַ קוריער,
זאָגסט אַן מיר, אַז עס קומען מער?
איך וואָלט עס וועלן וויסן, זאָג:
ווען ענדיקט זיך דער גרויסער קלאָג?

(אַ טרער אויפן אייזן)

דער דירעקטער אופן פון באהאַנדלען דאָס בילד און דאָס וואָרט
דאַרף דאָ ניט באַטראַכט ווערן ווי אַ מעטאָד פון רעאַליסטן אָדער נאָר-
טוראַליסטן, וואָס ווילן אויסדריקן און באַווייזן זייער מאַטעריאַל
פינסטלעך ווי זיי זעען אים. דאָמאַנטיקער קאָנען אַנלאָדן זייער אויס-
דרוק מיט אַ שוין, אַ סך אַ טיפערן פונם פשוטן מיין. זייער מעטאָד פון
אַרויסברענגען זייער פילגראַניק וואָרט און דעם אינערלעכן ווערט
פון זייער בילד קאָן זיין נאָך אַ מער דירעקטער. ביי די ערשט-דאַנטיקע
קינסטלער-דאָמאַנטיקער איז דער דירעקטער מעטאָד אַפילו אַ מוז, אַ
נויטווענדיקייט. דאָמאַנטיקער איז בלוין שווערער צו דערנרייכן דעם
דירעקטען מעטאָד הערפאַר, ווייל זייער בילד, אין דער נאַנצער אָנגע-
העריקייט צו נאַטירלעך-רעאַליסטישע ווירקלעכקייטן, איז אַן עטערישע
זעאונג.

פאַר ראָזענפעלדן איז דער מעטאָד פון דירעקטן צוגאַנג געלעגן
צוגעגרייט אין זיין רעאַליזם. ראָזענפעלד איז געווען אינגאַנצן פאַר-
טראָגן מיט דעם שמראָם פון סוביעקטיווע איבערלעבענישן און באַ-
טראַכטונגען. זיין טעמפעראַמענט האָט נאָך צוגעגעבן מער טראַגיי-
שעם דערמיט, וואָס ער האָט ניט געקאָנט אָפּווייכן פון דער ווירקלעכ-

קיים און זיך אריבערטראָגן אין אַ וועלט פון טרוימען. זיין אומדערמיידלעכע רויע שטרעמיקייט האָט אַנטפלעקט דאָס טראַגישע אין דעם סאַמע נאָענטסטן און גשמיותדיקסטן פון אונדזער לעבן. אָן שום לייוונגען אָדער אַפילו מיסטישע פאַרענטפערונגען האָט ער נישט געקאָנט געפֿינען קיין זין אין דער זינלאָזיקייט פון זיין וועלט. פאַר ראָזענפעלדן האָט זיך די זינלאָזיקייט און דער ווילקיר באַוויזן אין דעם שוידערלעכן לעבן פון דער „שווייץ־פאַבריק“ און פון זיין פּאָלק, וואָס האָט, איינגטלעך, געמיינט — אין זיין אייגן לעבן. דער מאַטעריאַל פון זיינע לידער האָט זיך שטענדיק געפונען אַרום אים, און דערדראָזיקער אָפטער באַריר האָט אַרויפגעצוואונגען אויף אים דעם דירעקטן אָננעם און דעם דירעקטן אַרויסשמעל.

ראָזענפעלדס סאַטירע און עפיגראַם, פול מיט לעבן־חכמה, באַשטעטיקן זיין פאַרוואַרצלונג אין דער ווירקלעכקייט. אומברחמנות־דיקע סאַטיריקער און לעבן־קלאַנג, אָן דעם ראַמאַנטישן באַרויער, אָן אַ חוש פאַר הומאָר, אָן דעם פאַרדאַכט פון דער מעגלעכקייט זיך אַליין צו דערזען אין דעם שפּיגל, זיינען באַאַבאַכטער אָן זעאונגען, אָן פאַרשטעלונג־קראַפֿט. דאָס געזעענע איז ביי זיי דאָס אומצווייפֿל־דיקע און דאָס פאַקטישע. זייער געדאַנק שפּרייט זיך אויס פון דעם אַבסאָלוטן אויף יעדן דעטאַל, אויסגעדריקט אין איטלעך סאַטיריש ליד און עפיגראַם. גאָכמער, זיי זעען שטענדיק אַ רעמונג פון דעם גאַנצן לעבן דורך אַ דעטאַל. דאָס ניט קאָנען איינזען דעם אינטרלעכן ווערט פון דערשיינונגען, גילט אין דער זעלבער מאָס פאַר בענטשן אַזוי גוט ווי פאַר שעלטן פאַסירונגען. דער אונטערשיד ליגט נאָר „אין יענעם אָרט, אַוואו עס נוצט קיין איידל וואָרט“.

„די מענטשלעכע חספּחה
 חוז האָבן אויף זיך אַ רוט,
 צו בלייבן ערלעד, ריין און גוט“.

ער האָט אין זיינע סאַטירישע לידער ניט גלאַט „דעם עולם אָפֿ געשמיסן“ נאָר „נאָר פּראָסט די הויט געריסן“. ווי איבעראַשט ער פלעגט עס ווערן, ווען אָפּשמיסנדיק און שינדנדיק אַלעמען, פון דעם רבין מיט די גבאים, אַהאַפּ ביז צום פּשוטן עולם און דעם

בעדער, האָט ער געמוזט אויסהערן קאָמפּלימענטן פאַר זיין אַרבעט פון יעדערן פון זיי. ער האָט געמוזט דערביי ביטער איינזען, אַז קיינער טראַכט נישט אַז דאָס האָט מען אים געמיינט. זיין „אומ-מאַראַלישע מאַראַלישקייט“ פּרעגט נישט אַפּ סיבות און ווירקונגען פון לערנען דורך שינדן. האַלטנדיק זיך אָן דער תּיכּפּדיקער ווירקלעכ-קייט פון זאַכן, בלייבט ער פאַרטרויערט און אומגליקלעך.

„איך האָב פאַרווענדט מיין גאַנצע מאַכט און ליידער פילט דאָס קיינער.“

(אומזיסטע כוחות)

האָט דאָס נישט דערפירט דעם וואולקאַנישן ראָזענפעלדן, דעם סינסטלעריש-אומקולטיווירטן, צו פאַרביטערטן ציניזם? ליגט נישט די סיבה אין דעם, וואָס די דאָזיקע וואולקאַנישע נאַטור קאָן נישט געפינען קיין שטייפונקט און זיין אימפעט רייסט זיך דורך ווי לאַוואַ? ברענגט עס דען נישט אַזאַ ענערגישן כוח צו פאַרצווייפלונג, ווען ער קאָן נישט אויסחלומען אַפילו אַ במקום שטייפונקט אין זיין טרוימען-וועלט? וואָרן דאָס פאַר אים אַבסאָלוטע, אין זיין פאַל די דרויסנדיקע ווירקלעכקייט, פילט נישט זיין „מאַכט“, און פאַרלירט דערפאַר אין זיינע אויגן דעם גאַנצן זין.

אין זיינע ליבע-לידער, — וואו דער מאַטעריאַל און סענטימענט שאַפן דעם אָפּשיין פון אַ פאַרפיינערטער דיסטאַנץ, אילוזיע און אַפילו פון טראַנסצענדענטאַליזם, — פאַרבלייבט ראָזענפעלד נשמיותדיק אין תּוך. ער באַנוצט די דורכשניטלעכע עלעמענטן פון די ליבע-לידער פון זיין צייט, ד. ה. דעם אַלגעמיינעם עפיטעט, וואָס איז, נאָך יענער צייט נאָך, געווען דאָס „שיינע“ וואָרט און דער אויב-דרוק פון „שיינעם געפיל“.

ווי ער ווייזט אָן אין דער פאַררעדע פון „דאָס בוך פון ליבע“, האָט ער געוואָלט אויסמיידן די שאַבלאָגען פון זיין צייט, „די נע-מאַכטע, צוגעקלערטע, פאַפירענע“ ליבע, די „מאַכערייקעס“, „אין וועלכע מאַכע שרייבער האָבן סתּם גערעוועט „איך ליב דיך“, „איך שטאַרב פאַר דיין פנים“ און אין וועלכע „מאַנכע זיינען נאָר פאַר קראַכן צו פיל „אָן אַ זייט“, מיינענדיק, אַז דאָס איז ליבע...“ ראָזענ-

פעלד איז אין זיינע ליבע-לידער ניט פארקראכן „אן א זייט“ ; נאָר צוליב זיין רוער סענסיטיווקייט און „אמתע, דורכגעלעבטע“ עלע-מענטאלע געפילן איז ער פארבליבן גשמיותדיק, רעאליסטיש, דירעקט. ער האָט זיך ניט געקאָנט אָפּרויסן פון דעם תיכפדיקן און נאָענטן, ד. ה. פון די שאַבלאָנען פון זיין עפאָכע.

„ביסט ניט צופרידן, הייסגעליבטע ;
ביסט ניט צופרידן מיט דיין באַרוף
אַלט פרוי. דיך אַרט די גרויסע שאלה,
פאַרוואָס איך זוך נאָר ביי דיר דעם גוף.

דו נאָר ! מיר פעלט ניט קיין נשמה,
איך קאָן פאַרטראָגן אָבער מערער לייב,
אַזוי ווי דו ביסט איצטער מיינע,
געפיו איך דאָס ביי דיר, טייער ווייב !”

(ביסט ניט צופרידן)

ווערטער פאַר זיינע ליבע-לידער האָט ער געפונען אין דעם אומ-נאנג פון דעם דעמלטיקן לשון : „הייסגעליבטע“, „בלום“, „קושן נעטוישט“, „איך גלעט דינע שיינע לאָסן“, „פאַרשיכורט פון הימלשן נענום“, „געבענטשטע, איך האָב דיך ליב“, „די בעקעלעך דינע ווי קווייטן“. נוצנדיק פאַרטיקע ווערטער האָט ער דינאַמיש מיטגעריסן דעם שאַבלאָן. די קאָמפּענסאַציע דערפון איז : „שטאַרקע“ ווערטער און בילדער, מער דירעקטקייט און פאַרפלאַכונג. די פאַלגנדיקע שורות האָבן צ. ב., געמיינט צו זיין „שטאַרקע“ :

„גענוג, דו מאַי, גענוג, ניט מער !
איר, פייגל, הערט אויף זינגען !
עס ווערט דאָס האַרץ מיר פיל צו שווער,
עס וויל אין ברוסט צעשפּרינגען.

איך וויל נאָר איינע שיי און פיי,.
הערט אויף מיך מער צו וועקן !
זאָל איינע און אַ רעכטע זיין,
און סיוועט מיר ענדלעך קלעקן”.

(אין פּרילינג)

אָדער :

„איך האָב מיין העלע נשמה אַריינגעפלאַכטן
אין דינע שוואַרצע צעפּ די ריינע.
איך האָב זעם פּויגל פון מיין פּאַנטאַזיע געשאַכטן.
מיט אים באַפּוצט דיין הוט די שיינע.
איך האָב אַרויסגעריסן פון מיין האַרצן די בלומען.
געמאַכט אַ קראַנץ און אים געבראַכט דיר,
איך האָב די ליאַלקע פון מיין אויג אַרויסגענומען.
אַ שפּילקע פאַר דיין ברוסט געמאַכט דיר.“
(מיינע מחנות)

אָדער :

„ער קומט ; זי לויפּט אים גיך אַנטקעגן.
מאַכט אויף די טיר מיט זיסן גרוס,
און ער ברענגט גרייט פון אירעטוועגן
פון קוזניע מיט אַ הייסן קוש...
אַ קוש געשמידט אין האַרצנס פייער,
און גרויס און הייליק ווי די וועלט,
און ער דערלאַנגט דאָס זיין געטרײער,
און זי עמפּאַנגט דאָס און זי קוועלט“
(אַרבעטער ליבע)

אַ סך לידער, בלויז אויסרעכענענדיק עטלעכע, ווי צ. ב., „לעבן
און טויט“, „חתן תורה“, „בריסט“, „אַ בוך“, „אַן ווערטער“, ווערן
נאָר אַפּגעשוואַכט דורך די דירעקטע „שטאַרקע“ ווערטער. די פּלאַכ-
קייט שטאַמט פון זיין אומשולדיקער וואולגאַריטעט.
אַ מאַטעריאַליסט, נאָך זיין אינהאַלט נאָך, און אַן עפּיקורייער,
נאָך זיין ניט-אַננעמען דאָס ליידן אין לעבן, האָט ער ניט געקאָנט
אַנטלויפן פון דעם אמת אין אַן אויסגעטראַכטער וועלט. זיין כוח
איז אַבער געווען שטאַרקער און שוואַנדיקער פון זיין ווירקלעכער
וועלט, וואו דערדאָזיקער דראַנג האָט געקאָנט געפינען רחבות פאַר
זיין פּולן אויסלעב.
דערפאַר פּלעגט זיין רעאַלע וועלט ווערן פון אים מיטגעריסן

אריבער אירע גרענעצן, וואו קיין עזאטערישקייטן זיינען פאר אים
 ניט געווען. דאָ האָט זיין קינסטלערישע אומקולטיווירטקייט, זיין
 טראַנישע אויפריכטיקייט און דאָס שפּיל פון „בלינדע אינסטינקטן“
 אים ניט דערלויבט אָנהאַלטן דעם אָנשלאָג אין פּולן אויסלייז.
 זיין דירעקט-שאַרפע טעמפּאַ, מיט אירע ריטמיש-מוזיקאַלישע
 אייגנשאַפטן, מיטגעריסן פון דער ליידנשאַפט אויסצודריקן זיך, האָט
 אָנגעלאָרן זיינע ווערטער מיט אַ פּרישן, שלאָגנדיקן קוואַל פון פּשטות,
 וואָס איז אין זיין לאַנגן לויף אָפּגעשוואַכט געוואָרן. זיין העראַיאישע
 טעמפּאַ איז פּאַרלאָרן און פּאַרפלאַכט געוואָרן. די פּאַרפלאַכונג האָט זיך
 געוואַרצלט אין דעם מעכאַנישן אופּן פון נאַכמאַכן זיך אליין, שטיצנ-
 דיך זיך הערביי אויפן זיכרון. דאָס ליר איז, אין אזא פּאַל, פּאַר-
 וואַנדלט געוואָרן אין געגראַמטער פּראָזע, ווי צ. ב.,

„אַ, דאַרף מען גיט רוען כּאָטש איין טאָג אין וואָך,
 אַ טאָג מער גיט פּריי זיין פון שרעקלעכן יאָד ?
 פּאַרגעסן דעם באָס, דעם פּאַרביסענעם מרוק,
 זיין פינצטערע מינע, זיין שרעקלעכן קוואַל,
 פּאַרגעסן דעם שאַפּ און דעם פּאַרמאַנס געשריי,
 פּאַרגעסן די קנעכטשאַפּט, פּאַרגעסן דעם וויי,
 פּאַרגעסן זיך ווילסטו און רוען דערצו ?
 גיט זאָרג זיך, אָט באַלד וועסטו גיין אין דיין רוי ?“
 (פּאַרצווייפּלונג)

„אונדזער פּרוטאָ שטעכט די אויגן,
 אונדזער עלנט זעט גיט קיינער.
 אַד ! מיר אָרמע, אָרמע וויינער,
 איז אַ קנאה-לופּט דערצויגן !
 אויגן בליצן
 ציינער קריצן,
 אַלץ איז פּיל,
 וואָס מיר באַזיצן,
 אַלץ איז פּיל און קרענקט דעם וואָרעם...
 אַלץ חוץ אונדזירע פּילע קברים.“

(אַלץ צופּיל)

זייט איד האָב זי אָנגערטראָפֿן
 אין מיין וואַכן און מיין שלאָפֿן,
 און מיין שלאָפֿן און מיין וואַכן
 און מיין זינגען און מיין לאַכן
 אָפּגעמעסערט, אָפּגעשניטן,
 וויי, ווי איד האָב זיך פאַרביטן!
 ווער עס קוקט מיך אָן,
 מוז אַ ציטער טאָן.

(פאַרליכט)

מיט דעם וואַנדערשטאַק אין האַנט,
 אָן אַ הייס און אָן אַ לאַנד;
 אָן אַ גואל, אָן אַ פריינט,
 אָן אַ מאַרגן, אָן אַ היינט, —
 ניט געדולדעט, נאָר געיאָגט,
 וואו גענעכטיקט ניט געטאַגט,
 שטענדיק וויי, וויי, וויי,
 שטענדיק גיי, גיי, גיי,
 שטיענדיק שפּאַן, שפּאַן, שפּאַן,
 כל זמן כוח איז פאַראַן.

(אַ גלות־מאַרש)

ראָזענפֿעלד לאָזט אָפּט אַרויס וואַקאלן צוליבן וואוילקלאַנג און
 מעטריק־באַלאַנס, ווי ער האָט זיי פאַרשטאַנען, אָנשטאַט נאָכצוטראַכטן
 און איבערבויען די שורה. דאָס קאָן אפשר דערקלערט ווערן ווי אַ
 רעזולטאַט פון זיין האַסטיקייט בלויז אין יענע לידער, וואו דער טאָן
 איז אַ פּלוצים־דערהויבענער. אָבער אין לידער, וואו די דערהויבנדיג
 קייט פון טאָן פאַלט, זעט זיך בולט זיי מעכאַנישער מעטאָד, וואָס
 מיסברויכט די „ליצענציאַ פּאַעטיקאַ“, ווי צ. ב.,

„לאָזט דעם וואַנדל'רער גריסן“ (וויזער זינג איד) ...

„מיט שענר'ן רויזנגלוט“ (זי...)

„אַ בלומענקוסט מיט אָפּגעריס'נע רויזן (פאַר דער חופּה)

„דער הייז'ריקער גריל“ (נאַטור און מענטש)

„דעם הייליקן וואָרט אין באַגייסט'רונג גערעדט“ (נאָטור און מענטש)

„און אין מיטן ציט'רען שופרות“ (מתן תורה)
„זיי האָבן טיפע ג'פילן“ (קאָנצערט)

אינם לויף פון שטראַמיקער, איינפאַכער עלאָקווענץ, ווען זיין אינערציע טראַגט דעם אויסדרוק ביז אָפּשוואַכונג און צעברייטקייט, פאַלט זיין פּשטות און וואָרט-באַדייט אַראָפּ אין רויקייט, אַראָפּני-דערנדיק אויך דעם מוזיקאַלישן שוואַנג.

„דער טייך איז באַזילבערט און גלאַנצט אַזוי שיין,
עס טאַנצן די וועלן מיט זעלטענעם חן, —
אַ, דאָרט זיך צו באַדן ווי גוט מוז עס זיין!
ווי וואַלט איך מיט חשק אין וואַסער אַרײַן!
מיין גוף איז פון שרעקלעכע אַרבעט פאַרשוואַכט, —
ווי וואַלטן די בעדער מיך שטאַרקער געמאַכט!
אַ, באַדן זיך ווילסטו, זיך וואַשן אין טייך?
ניט שרעק זיך, מען וועט זיך אַרומוואַשן גלייך!“
(פאַרצווייפּלונג)

„פינצטערע געדאַנקען וועקן,
אין מיין בוזים טיפע שרעקן,
דענקענדיק — אַ, שוואַרצער תהום!
דענקענדיק, אַז אונדזער לעבן,
האַנדלען, וואַנדלען, ווידקן, שטרעבן
איז אַ שאַטן בלויז, אַ טרוים!“

— — — — —
אַ, פינצטערע אומענדלעכקייט!
אַ, שטומע אומפאַרשטענדלעכקייט!
בלייבט אומזיסט מיין דענקען נאָך?
אַלץ דערהרגעסטו, דערשלאַגסטו, ...
אַלץ פאַרשלעפּסטו, אַלץ פאַרטראַגסטו,
שטילער גאַרניט, — שטילער גאַר!“

(דער אייביקער סוד)

די מעכאנישע און זיכרון־ארבעט איז ביי ראָזענפעלדן אַן אָפּ־
 געשוואַכטע אינערציע, אַ באַוועגונג פאַרלאַנגזאַמט פון פּריערדיקן איי־
 בערפּלום און שפּעטערדיקער מידיקייט. אין אויסדרוקן, וואו דער
 מאַטיוו איז צאַרטקייט, איז די דיסהאַרמאָניע צווישן דעם אינטימן
 און אומשולדיק־פּראָסטן אַזוי אומדערוואַרט, אַז עס דוכט אויס ווי
 מען הערט אַ געסיניצלטע נאָמע.

„גיב מיר דיין שייניקע
 הערצעלע רייניקע,
 נעם מיר אַרום !

דיר זיינע בליענדע
 ליפעלעך, גליענדע :
 קוש מיר, מיין קינד !

הייליקייטס קרוין ביסטו,
 הימלס פאַרשוין ביסטו,
 זיסע פיגור !

(צו דער פּאַסטושקע)

האַבנדיק אין זיין ראָזנפעלדס אומגעהובלטע געצייג, דירעקטן
 מעטאָד און נייגונג צום פּולן און ברייטן אויסדרוק, קאָן מען איינזען,
 אַז זיינע צאַרטע געפילן ווערן ניט פאַלש אויסגעדיקט, נאָר זיי ווערן
 ניט דערהויבן. זיי זיינען ניט אויסגעלייזט פון אַן אומשולדיקער
 וואַלגאַרטיקייט.

פונקט ווי זיין וואָרט, פּשמות און אויפריכטיקייט, האָט אויך
 זיין פּראָטעסטאַנטישער, צייטנווייז פּייערלעכער און הערפּאָאישער,
 טאָן געליטן. נידערנדיק, האָט ראָזענפעלדס זעלטענער שוואַנגניקער
 טאָן זיך אויפגעלייזט אין רעטאָריק און אין אַ שאַבלאָן־פּאַעמישן
 ווענד, ווי צ. ב.,

אַ, פרעג ווי זעס אויס זייער היים וואו זיי קומען
 ביינאַכט, ווען די פינצטערע רעדער פאַרשטומען !
 אַ, פרעג וואָס זיי טוען אין צייטן פון דאַרבן : —

אין צייטן פון סלעק, יאָ, די צייטן פון שטאַרבן!
אָ, פרעג ווער האָט שולד אין דעם עלנט דעם שווערן
און פעלט זיי באַוואוסטזיין. — זאָלסטו זיי דערקלערן!
(די איינשווערונג)

און זיין נויטווענדיקער מעטאָפּאָר איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַן
איבערביטונג.

אויך די אומדערוואַרטע אָנדייטונגען פון באַשטימטע בילדער,
קעגנשטאַנדן און נעדאַנקען, וואָס דאַרפן ערשט אַנטפלעקט ווערן אין
זייער וואַקסן און ווייטערער באַווירקונג, ווערן ביי ראַזענפעלדן אָפּ-
געשוואַכט. זיי פאַלן אונטער דעם שטראַם פון זיין טעמפּעראַמענט.
דאָס לעצטע פאַרוואַנדלט די דיסחאַרמאַניע צווישן זיין מגושמדיקייט
און דער רמזדיקייט פון מעטאָפּאָר און סימיל — אין אַ גוזמא. אַזוי-
נאָך ווערן פּרעכטיק-אויסגעהאַלטענע שורות, ווי

אָ, דו, אין וועמעס שטאַרקער זינגער-ברוסט
עס האָבן זיך צוויי אָפּגרויסן פאַרייניקט:

— — — — —
אין וועמעס וואונדער שטאַרקעס ליד מען פילט
די אַלמאַכט און די קראַפט פון דער נאַטור,
פּראָפּעט, אומשטערבלעכער, איד גיב דיר לויב,
איד פאַל אין שטויב יעצט פאַר דיין שטויב און זינג.
(וואָלט וויטמאַן)

מיט הימלס פייערדיקע פערד
אין מאַרגנס רייטוואָגן געשפּאַנט
פאַרט אָן דער טאַג און וואַרפט אויף דירערד
אַראַפּ זיין שטראַלנדן געוואַנט.

(מאַרגן)

די תליח איז זיין מאַנומענט
פון וועלכע יונגע דורות זינגען

(פרייהייטס אייביקייט)

„פארדאמטע פרעסערקע, אַ ביזע ערד,
וואָס דיין צערייצטע האַלדז שלינגט אַלץ אַרײַן

— — — — —
און נאָר מצבות זאָגן וואָס דו האָסט פאַרצערט.
(ערד)

פאַרוואַנדלט אין אָפּגעשוואַכטע שורות ווי
„כײַהאָב ניט געוויינט צוליב געוויין,
מיין יעדער טרער האָט שטרייט פאַראַסן,
פאַרמסרט אַ באַהלטינעם מיין :
איך האָב גענאַכן מיט גראַנאַטן...
(פאַרוואָס איך בין איך)

„נאָר הינטער דער סצענע פאַרביסערט
מיט יאוש באַטראַכטנדיק דיז —

— — — — —
כײַהאָב אין מיר געטראָגן די קוואַלן
און שטיל האָט גערעגנט מיין בליק.
(טראַגעדיע)

„עס ציט'רען דינע ברייט ווי וועלן,
וואָס פון די טיפענישן קוועלן,
פון ווילדן, קאַכעדיקן שטראַם
(צו...)

(די אויבערשטע שורות זיינען אונטערגעשטראַכן פון מיר —
נ. ב. מ.)

דאָס אומבאַהאַלפּענע ליידיט ניט נאָר פון איבערטרייבונג. די
אינטענסיווקייט איז אָפּגעשוואַכט, ווייל דאָס וואָרט האָט פאַרנומען
דעם פּלאַץ פון בילד. דער „גבורהדיקער“ אויסדרוק פון אַ ניט-באַ-
צוואונגענעם מאַטעריאַל רוקט אַרויס דאָס וואָרט ווי אַ שטאַמפּ, וואָס
בלייבט אויפן אָרט פון בילד. דאָס בילד איז ניט אויסגעקריסטאַלי-
זירט געוואָרן, די שמריכן ניט דייטלעך געצייכנט.

באַווירקן אונדזער פאַרשטעלונג-קראַפט דורך אימאַזשן פאַדערט

פריער פאר אלץ געבורט און עקזיסטענץ פון אימאזשן. דער פראצעס פון זייער אויפלויכט אין אויסדרוק ווערט געהאלפן און באווירקט דורך דעם צושטאנד פון מעדיטאציע. וויזיאָנערישע און טרוימער־שע עלעמענטן ווערן ביי אומשטענדן פון איילעניש און אימפעט ניט אנטוויקלט אין א בילד. אפילו קאלידאָסקאָפּישקייט איז בליצט בלויז אין איר אויסדרוק־עזולטאט, אָבער ניט אין דעם פראַצעס, וואָס פירט צום אויסדרוק. פון אזא ניט דערלויזט בילד באַקומט זיך אַ מין אַלעאָגראַפיע אָן אַן אינערלעכן דינעם מוד־צוזאַמענהאַנג :

„דער בעל־תקיעה גיט אַ בלאָז ;
עס פאַלט אַ 'טריבעס וועטער,
עס וועלסט אין פעלד דאָס יונגע גראָז,
דער בוים פאַרלירט די בלעטער“.

(אלול־מעלאָדיען)

ניט די „שוויץ פאַבריק“, ניט די קולטורעלע ניוואָ פון דעם איי־מיגראַנטישן לעבן, און ניט זיין האַסטיקער שוואַנג האָבן געשאַפן פאַר ראָזענפעלדן די מעגלעכקייט צו קולטיווירן אין זיך דאָס קינסט־לערישע באַוואַסטזיין, מיט וואָס די אידישע ליטעראַטור קאָן בכלל ניט צופיל שטאָלצירן. דאָס צופעליקע וואָן ניט דאָס פינקטלעכע האָט געהערשט אין דעם דיכטער, אין דעם גאַנצן פראַצעס, וואָס פירט פון זיין איינדרוק ביז צו זיין אויסדרוק. אפילו אין דעם אויסקלייב פון אַ מאַדעל, פון אַ מייסטער פאַר זיך, האָט זיך מער געמערקט די ניי־נונג צו ווייניק־מעטאָדישע ראַמאַנטיקער און ניט צו יענע געצאַמטע, וואָס האָבן אַליין דערפונען אַ נייעם מעטאָד און אים פינקטלעך אָנגע־ווענדט. ראָזענפעלדס ניי־נונג צו היינען האָט אים ווייניקער געשאַדט אין זיינע ענג־אינדיווידועלע מאַטיוון, ווי אין זיינע כלל־מאַטיוון. צווישן דעם הייניש־אינדיווידועלן און ראָזענפעלד'ישן אינדיווידועלן מאַטיוו האָט זיך ניט געקאָנט באַווייזן, צוליב דער ענלעכקייט, אַזאַ דיסאָנאַנס, ווי דאָס האָט זיך באַוויזן אין ראָזענפעלדס כלל־מאַטיוון. פאַנאַנדערטיילן מאַטיוון אויף געזעלשאַפטלעכע און איינדיווידועלע, אויב דאָס איז בכלל מעגלעך, איז זייער אַ שווערער און ספּעקולאַטיווער ענין. עס קאָזט זיך אפשר אָנעמען די השערה אַז :

אן אינדיווידועלער מאָטיוו איז אַן אויסדרוק פֿון
ענג-סוביעקטיווע איבערלעבונגען, ניט פֿארטיפט צו אור-
שפּרונגעכע עלעמענטן און ניט דערהויבן צו אַן אַלגע-
מיינ-מענטשלעכער כאַראַקטעריסטיק;
אַ געזעלשאַפֿטלעכער מאָטיוו איז אַן אויסדרוק פֿון
פֿאַראַלגעמיינערטע איינהייטן, באַוווּזן אין זייערע פֿאַר-
שידענע לאַגעס.

צו די דערפֿאַלגרייכסטע מיטלען, וואָס פֿירן צום אויסדרוק פֿון
אַן אינדיווידועלן מאָטיוו, קאָן מען צורעכענען:

דעם סוביעקטיוון אופן פֿון כאַטראַכטן דערשיינונגען; דעם באַ-
גרענצטן אַנשטרענג אין אויסווילן און אין אויסשעפֿן די טעמעס;
געפֿילפֿולע לירישקייט; דעם קאָדענז-טאָן; און די פֿערזענלעכע
רעאַקציע.

די דערפֿאַלגרייכסטע מיטלען, וואָס פֿירן צום אויסדרוק פֿון גע-
זעלשאַפֿטלעכע מאָטיוון, זיינען:

דער וויזיעסערטירנדיקער אופן פֿון כאַטראַכטן דערשיינונגען;
פינקטלעכקייט און פרעציזקייט אין דעם אויסוואַל פֿון טעמע; די
אַנשטרענגונג סיי אין דערנענטערן די טעמע צו זיך און סיי אין
שאַפֿן פֿערעספּעקטיוון, כדי קלאָרער צו דערזען די טעמע; אויסשעפֿן
די טעמע אין איר פֿולקייט; אָפּווייכן פֿון לירישער געפֿילפֿולקייט,
קאָמפּאַקטער טאָן; פֿאַרמולאַטיווער אויסדרוק; די אומפֿערזענלעכע
האַנדלונג; און אָנווענדן די דריטע פֿערזאָן.

די מאָדערנע דיכטער פֿונם ערשטן דור זיינען געווען געזעל-
שאַפֿטלעך נאָך זייער „צייט-און-סביבה“ נאָך, אָבער נאָך זייער
קינסטלערישער קולטיווירונג נאָך זיינען זיי געווען ראַמאַנטיש-סוב-
יעקטיוו און פֿרימיטיוו זעלבסט-צענטריש. די ווירקונג פֿון היינען
און פֿון די רוסישע דיכטער פֿונם פֿאַריקן יאָרהונדערט איז אויף זיי
געווען זייער שטאַרק. זיי האָבן זיך ניט אויסגעהיט אינגאַנצן פֿון
דעם פֿלאַנטער צווישן די מעטאָדן און מיטלען, וואָס דער מאַטעריאַל
האַט געפֿאַדערט, און דעם אויסדרוק, מיט וואָס זיי האָבן געוואַלט

אויסלייזן זייער מאטעריאל. יענע גראדן, וואָס פירן זיי אַרויס העכער פון דעם דאָזיקן פּלאַנטער, זיינען די עדות וועגן דער מדרגה פון קולטיווירטקייט און פון באַוואוסטזיניקן צוגאַנג פון יעדן דיכטער.

אומקולטיווירטע דיכטער קאָנען זיך נאָך ראַטעווען פון דערדאָ-זיקער סתירה דערמיט, וואָס זיי נעמען אָן און מאַכן נאָך פּאַרטיקע מוסטערן פון זייער צייט. זיי פאַרלאָזן זיך, אַז אינסטינקט, וואָס ווערט פון זיי פאַלש פאַרביטן מיטן וואָרט אינטואיציע, וועט זיי שוין ווי ניט איז אַרויספירן פון אַלע שוועריקייטן, און אַנטפּלעקן דעם „טיפּסטן“ מין און „העכסטע שיינקייט“ פון זייער זעל. אין אַזא פאַל ווערן ווידערשפּרוכן און פּראַבלעמען ניט באַהאַנדלט און ניט געלייזט. עס וווייזט זיך ניט, דעריבער, קיין שום נויטווענדיקייט זיך אָנצושטרענגען, כדי פטור צו ווערן פון אַפּשוואַכנדיקע איבערחזרון-גען און שאַבלאָגען.

ווען די-דאָזיקע סתירה ווערט געטריבן פון אַזא הייסן טעמע-ראַמענט און ניט געצאָמטן דינאַמישן כוח ווי ראָזענפעלדס, איז אומ-געלעך צו לייזן אָדער דערהויבן דעמאָזיקן ווידערשפּרוך צו אַ נייער קאָמבינאַציע. דער אויסדרוק ווערט אַרויסגעשטויסן פון זיינע אינער-לעכע מוזיקאַלישע אייגנשאַפטן, פון פינקטלעכן בילד און טיפּערן צווישן-ווערטער-אָנדייט. אַזא אויסדרוק ווערט פאַרוואַנדלט אין רע-טאָריס, אין פּראָזע וועגן בילד און אין פאַרפּלאַכטן רעאַלן מיין פון וואָרט.

אין קאָלעקטיוויסטישע און אויך אין סימבאָליסטישע מאָטיוון פּאָדערט דער פּראָצעס צום אויסדרוק אַ סך אַ ווייטערע און קלאָרערע דיסטאַנץ צו זען דאָס לעבן פונם אָביעקט, ווי דאָס פּאָדערט דערזעל-בער פּראָצעס אין מאָטיוון ענג-סוביעקטיווע. דערדאָזיקער פּראָצעס פון פאַראַלגעמיינערטן אויסדרוק ווערט דערנרייכט פון יענע דיכטער, וואָס קאָנצענטרירן אין זיך דעם טיפּערן סך-הכל פונם קאָלעקטיוו, ווי אויך פאַרשידענע גראַדן און שאַטירונגען פון דערשיינונגען. דער רעזולטאַט פון זייער אויסדרוק איז אַ קאָמבינאַציע צווישן:

זייער קינסטלעריש באַוואוסטזיין, אין דעם פאַל, דעם קאָנצענ-טרירטן סך-הכל ;

דעם עמאָציאָנעלן אימפעראַטיוו, און
דעם אומפּערזענלעכן בילד און אָנדייט.

אַזוינאָך ווערט דער אויסדרוק, אין מאַטיוון קאָלעקטיוויסטישע
אָדער סימבאָליסטישע, א פּאַראַלגעמיינערטע ווירקלעכקייט. ער איז
אַן אַרויסגענומענער פּון דעטאַלן, און דערהויבן, דורך קאַנצענטריר-
רונג, צו אַ בילד אָדער וויזיע פּון אַ געוויסן מאַמענט, טייל; אָדער
פּון אַ געוויסער עפּאָכע, גרופּע, קלאַס, פּאָלק אָדער ראַסע.

די כלל-מאָטיוון אין דער אידישער פּאָעזיע פּון דער השכלה און
פּון ראָזענפעלדס פּעריאָדע ווייזן ניט אָן אויף אַ באַוואוסטזיניקן אופּן
פּון באַטראַכטן אַביעקטיוו: סיי פּראַגמענטן פּון אַ מעגלעך עפּאָכע-
בילד, און סיי אַן אַרויסטויכנדיקע כלל-פּאַראַמולע. זיי דייטן אויך
ניט אָן אויף קיין שום ממשותדיקע קונסט-פּראָבלעמען אין שייכות
מיט דער עפּאָכע און דעם כלל. ביידע זיינען באַטראַכט געוואָרן פּון
אַ קולטור-היסטאָרישן שטאַנדפּונקט און קיינמאָל ניט ווי מאַטעריאַל
פּאַרן קינסטלערישן אויסדרוק. דאָס האָט געלאָזן פּלאַץ פאַר
סותרדיקע, צופּעליקע אויסדרוק-מיטלען פּון אַ באַשטימטן ראַציאָ-
נאַליסטישן געדאַנק. געמערט האָבן זיך: איבערחזרונגען, אַגיטאַ-
ציעס אין גראַמען, קלישע-אויטאָמאַטישקייט, און סענטימענטאַליקייט.
ראָזענפעלד האָט געגלויבט, אַז זיין פּאָעטישע שליוות איז דאָס,

וואָס די „צייט און סביבה“ האָט געפּאָדערט. זייענדיק אָבער אַליין
אימפּולסיוו אין זיין אויסדרוק, האָט ראָזענפעלד ניט געשאַפּן קיין
קאָלעקטיוויסטישע לידער, וואו דעטאַלן ווערן פּאַראַלגעמיינערט אין
הויפּט-סך-הכלען. ער האָט געשאַפּן בלוזי אינדיווידואַליסטישע ליד-
ער. זיי זיינען ניט געוואָרן אויסגעקריסטאַליזירט אין סימבאָלן.
זייערע דעטאַלן פּונם קאָלעקטיוו זיינען ניט צנויפגעברייט געוואָרן
אין קאָמענטאַרישע פּאַרמולעס. אין זיי זעט זיך ניט דער כלל אָדער
זיין אָנדייט. אין זיינע אַרבעטער לידער זעט זיך אַ געוויסער
איינצלנער אַרבעטער און אין זייטע נאַציאָנאַליסטישע לידער אַ גע-
וויסער איינצלנער איד.

אַפילו יענע לידער, וואָס זיינען צופּעליק געווען נאָכגעביקער מאַ-
טעריאַל פאַר סימבאָלן און קאָלעקטיוויסטישע אויסדרוק-מעגלעכ-
קייטן, זיינען קיינמאָל ניט דערבראַכט געוואָרן צו זייער פּולן אויס-

דרוק. דאָס זיינען ראָזענפעלדס באַוואוסטע לידער, ווי צ. ב., „מײן אינגעלע“, „דער בלייכער אָפרייטער“, „אידישער פּנקס“, „משה“, „מיר זיינען פרייהייטס סאָלאַטן“ און אַנדערע פון זעלבן שניט. גע- שטערט אין דעם האָט זייער דערציילערישקייט, אומפאָרמולאטיוווקייט אָדער געראַמטע פּראָזע.

פון דעם קאָן מען זען, אז דער טעמאַטישער מאַטעריאַל איז פאַר אים שטענדיק געווען קלאָר, און האָט אַפילו געהאַט אין זיך אַ געוויסן פּלאַן. אַ דאַנק זיין רעאַליסטישן באַנעם און פרימיטיוון אויסטייטש איז זיין מאַטעריאַל געלעגן אויבנאויף. דידאַזיקע אויבנ- אויפיקייט און זעלבסטפאַרשטענדלעכקייט האָבן אַפילו זיינע „בלינדע אינסטינקטן“ ניט געקאַנט צעשמערן. אין דער פאַרטיפונג אָבער פון זיין מאַטעריאַל, וואָס האָט באַדאַרפט באַשטיין אין שאַפן און אַרויסברענגען ניט די טעמע, נאָר די מיטלען מיט וואָס די טעמע דאַרף אַרויסגעבראַכט ווערן, דאָרט האָט שוין פאַר אים קיין שום פּלאַנמעסיקייט ניט געדינט. אין אַזעלכע פּאַלן ווערט ער אין מאַך- מענטן פון שטאַרקן אַנרעג געשמויסן פון זיינע „בלינדע אינסטינקטן“, און אין מאַמענטן פון אָפּפלוס באַנוצט ער זיך מיט זיינע איי- גענע שאַבלאָגען. אין ערשטן פּאַל מערקט זיך אַ דיסאָנאַנס צווישן זיין פאַרם און שטאַף, און אין דעם צווייטן פּאַל — מעכאַנישע אַרבעט.

פאַרלאָזנדיק זיך אויף אימפּולס און אינסטינקט, האָט ראָזענ- פעלד בלוז אין דריי פּאַלן דערגרייכט זיין פולן אויסדרוק :

1) ווען זיין פרימיטיווע דראַגיקייט שוואַכט ניט אָפּ איר דינאָ- מישן כוח, און האַלט אָן די היץ פון זיין אורשפּרונגלעכן אָנרעג גליי- איק ביזן סוף פון ליד. אין דעם פּאַל שעפּט-אויס דער צונויפשמעלץ פון אַלע אויסדרוק-עלעמענטן דעם גאַנצן מאַטעריאַל. ער פאַרלאַרט ניט דערביי זיין ליניע און ער פּאַלט ניט אַראָפּ פן איר, פון דעם אָנ- הויב ביזן אויסגאַנג-פונקט. דערדאַזיקער דויערנדיקער צונויפשמעלץ דערלויבט צייט פאַרן רעפּלעקט, וואָס שאַפט אַ העכערן אָפּשיין פון אַ סימבאָל, אַ טיפּערן מײן פון ליד, און אַ הויכן טאָן. האַלטנדיק זיך אויף אַ באַשטימטער גליאַיקער מדרגה, פּאַלט דער טאָן ניט אַריין אין רעטאַרישקייט, נאָר, פאַרקערט, לַעבט זיך אויס אין פּאַטאָס און עקסטאַז.

דעהרֶאָזיקער פֿאַטמאָס און עקסטאַז, געשמאַלצן מיט דינאַמיש-
קייט, דערמעגלעכט ראָזענפעלדן צו שאַפן אַ וואָגניקע פּולקייט, ד. ה.
אין זיין צייט אַ נייעם עלעמענט אין דער אידישער פּאָעזיע.

פ י י ע ר

ניס זינגט פון חופות! — הערט! אַ רעס,
אַ וויי, אַ קלאַג פאַרטומלט אַלעס.
חתנים זוכן אום אין אַש
מיט יאָמער זיירע טויטע כלות.

דער קלעזמער שווייגט... סיפּאַרן צוריק
די פייער־וואָגנס — אַלץ פאַרלאָרן!
פאַרבענט די בלוטיקע פאַבריק,
צעשטערט אַ ים מיט יונגע יאָרן.

עס ליגן אַרבעטס טעלעטער, — קויל
און שטויב, — ווער וועט זיי איצט דערקאָנען?
דאָס לעבן קוקט מיט פיין און גרויל
און ווייס ניס וואו זיין רעכט צו מאָנען.

אַ פייער־פּאַסטקע איז געווען
דער אָרט וואו קנעכטשאַפט האָט געוויסערט.
זיי האָבן טעגלעך דאָס געזען,
געזען, געאַלט און טיף געציטערט.

דאָז ווילד געטרובן האָט די נויט
זיי דאָרט אַהין יעטוועדן מאָרגן
אין שרעק אַחריות זוכן ברויט
אין חורא מילדערן די זאָרגן.

איין נויט־אַרויסגאַנג נאָר געשיצט
האַט אין דעם יאָז־נעסט די קרבנות
סי־האַט מער געסטראַשעט ווי געניצט
און מער געוויזן די סכנות.

זיי האָבן קוים דעם טאָג געקענט,
דעם לעצטן טאָג פון זיירע פלאַגן.
גאַנץ פרי אַוועק, ביי נאַכט פאַרברענט,
און הונדערטער געזינדן קלאַגן.

אַ וועלט מיט ליבע ליגט צעשטערט,
מיט טאַטע מאַמעס טייערע גליקן ;
אַ וועלט וואָס האָט אַ וועלט גענערט
מיט שמייכלס און מיט זיסע בליקן.

דער פייער־שד האָט אויסגעקושט
מיט טייוולשקייט די יונגע לייבער,
געמאַכט זיי מיט גיהנום־לוסט
פאַר זיינע ווילדע פלאַמען־ווייבער.

ניט זינגט פון חופות ! סיהאַט די נאַכט
איר שוואַרצן חופה־ליד געזונגען.
געזונגען — יאָ, געקאַכט, געלאַכט ...
און גאַט מאַמאָן האָט צוגעקלונגען ...

וואָס זוכט די בלינדע גירעכטיקייט ?
זי וויל די שולדיקע געפינען ?
דאָס איז די שולד פון אונדזער צייט,
וואָס האָט נאָר רויב און מאַרד אין זינען.

פון קברים שפראַצט דעם רייכנס גליק,
און קיינעם קימערט ניט די מאַסע.
דער מענטש איז הפקר, די פאַבריק,
זי איז פאַרהיט דורך פייער־קאַסע.

ניט זינגט פון חופות ! זאָל געזאַנג
פון פרייד און לוסטיקייט פאַרשטומען !
לאַזט הערן דומפן גלאַקן־קלאַנג !
זאָל אומעטיק דער אָרגל ברומען !

אַרונטער אויף די קני, אַ, וועלט !
פאַר דיזער הייליקער רואינע,

דאָ האָט דאָס לעבן זיך געקוועלט,
דאָ שוועבט אַרומעט אַרבעטס שכינה.

פון דאָ שפּראַצט אויף דער שענסטער קוסט,
פון העלירע שטראַלן אויפגעצויגן —
דאָ פּורעמט זיך די נייע ברוסט,
וואָס אַ פּאַריונגטע צייט וועט זויגן.

2) ווען אין דעם לויף פון זיין לעמפּאָ קומט ניט פאַר קיין לאַנג
זאַמע אָפּשוואַכונג, נאָר אַן אומדערוואַרטער ווענד. דאָס ברעכט איי-
בער די עמאַציאָנעלע שטייגונג און דורך דעם די אינטאַנאַציע. דער-
דאָזיקער איבערברוך שאַפט דעם איינדרוק פון ספּאַנטאַנקייט, פאַר-
אורזאַכט איבעראַשונג, סובלימירטן מיטשאַפן און מיטדענקען:

„פאַרדאַמטע פּרעסערקע, אָ, ביזע ערד,
וואָס דיין צערייצטע האַלדזש שלינגט אַלאַ אַריין,
און לאַזט נאָר איבער לעבעדיק די פּיין;
וואָס אין דיין גרויסן בויד ווערט אַלאַ צעשטערט
און נאָר מצבות זאָגן, וואָס דו האָסט פאַרצערט;
פאַרשאַלטן וואָלט איד דיד, אָ, דו מרשעת,
פאַרפּלוקט דיין שטויב מיט ווייטיק און מיט כעס,
דאָך ווי זאָל איד פאַרשעלטן דיר אַצינד,
אַז אין דיין שוואַרצן בוזים רוט מיין קינד?
פאַרשלונגען האָסטו, דעם זיסן בליק,
אין וועמעס ליכט עס האָט געטראַנט מיין גליק,
וואָס איז איצט אויך ניט מער ווי ערד אַ שטיק“.

(ערד)

ביי ראָזענפעלדן ווייזט זיך דערדאָזיקער איבערברוך בולט אַרויס,
ווייל דער אונטערשיד צווישן זיינע האַסטיקע אָנשלאַג-שורות און
די שטיילע שורות, איז זייער אַ באַדייטנדיקער און אַן איינדרוקפולער.

3) ווען דער ריינער פּאָעטישער אָנרעג ווערט ניט אַרויסגעשטויסן
צו האַסטיק און האַלט-אַ דעם קערנדיקן מיטל-פּונקט צווישן זיין
מאַסיווקייט און זיין שטימונג. דאָס דערלויבט מעדיטאַטיווע קוואַ-
ליטעט און פּאָעטישע באַטראַכטונג. אין דעם פאַל באַווייזט זיך דאָ-

זענפעלד ווי א ריינער ליריקער, פול מיט פאָעטישע בילדער און אויס-
דרוקן. זיי טראָגן מיט זיך דעם אָפּקלאַנג פון דורכגעלייטערטע אי-
בערלעבונגען און לאַמענטן.

אין דיראַזיקע ריין-לירישע לידער איז ניט צו מערקן די חסרונות
פון זיינע יענע הייסע אויפשוואונג-לידער, וואו עס שאַלט-און-וואַלט
רעטאַרישקייט, גוזמא, אָדער נאָר אָפּגעשוואַכטע מעכאַנישקייט. זיי
פארנעמען צווישן זיינע פעלערלאַזע לידער דאָס ערשטע אָרט:

„דער וועג איז ווייט, דער טאָג איז קורץ ;
די זון זינקט באַלד אַרונטער ;
דאָס וואַסער רוישט, צום ברעג איז ווייט —
מיין שיף, מיין שיף גייט אונטער !

אָ, זיי געזונט, דו שיינע זון !
דו שיינסט נאָך ווידער מונטער ;
נאָר איך — די כוואַליעט רוישן שרעק —
מיין שיף, מיין שיף גייט אונטער !

(הערבסט בלעטלעך)

גרויע האָר, בית-עולם בלומען !
איך קוק אייך אָן און פיל אַ קעלט —
צו שנעל זייט איר צו מיר געקומען,
שלוחים פון אַ טויטער וועלט !
איר ווייזט צו שנעל מיר מיין פאַרבליען,
מיין זון צו גיך ווי זי פאַרגייט,
דער בייזער ווינטער קומט צו ציען,
ער האָט דעם קאַפּ מיר שוין פאַרשנייט.

(גרויע האָר)

אין די אויבנאויסגערעכנטע דריי פאַלן, אין וועלכע ראָזענפעלד
האָט דערגרייכט זיין געווינטשטן אויסדרוק, איז ער געווען אַ פּאָעט
פון גאָר גרויסן שניט. סיי זיינע דורכפאַלן און סיי זיינע דערגריי-
כונגען זיינען געווען פון אזא ברייטן פאַרנעם, וואָס האָט זיך מיט
אים באַוויזן צום ערשטן מאָל אין דער מאַדערנער אידישער פּאָעזיע.

זיינע חסרונות, וואָס זיינען באַשטאַנען מערסטן אין ניט באַצווינגען זיין מאַטעריאַל און אין ניט קאָנטראָלירן זיין וואַלוקאַנישע קראַפט, זיינען שנעלער געווען די חסרונות פון זיין עפּאָכע. האָט דען ניט זיין עפּאָכע באַטראַכט קונסט פאַר אַן אומבאַוואוסטזיניקער עמאַציאָנעלער צופאַל־אַקטיוויטעט? ראָזענפעלדס דורכפאַלן קאָנען אונדז דינען פאַר אַ וואָרנונג, פאַר אַן אָנווייז, אין וואָס מיר נויטיקן זיך נאָך אַלע. באַגרייפן די וואָרנונג און דעם אָנווייז הייסט פאַרוואַנדלען זיי אין שטורקאַצן צו באַלייכטן דעם חושך, וואָס ראָזענפעלד איז מאַרטירע־ריש דורכגעגאַנגען, און וועלכער הערשט נאָך, ליידער, ביז היינט.

צו זיין באַנייאונג אין דער אידישער פּאָעזיע זאָל צוגעשריבן ווערן:

זיין דינאַמישער שוואונג, וואָס פלעגט, צייטנווייז, דערהויבן זיין ליד ביז פּאַטאָס און עקסטאַז.

זיין אומדערוואַרט־סובלימירטער, פּאָעטישער איבערברוך פון איין שטימונג אין דער צווייטער; און

זיין סערנדיקער, פּוֹל־טאַניקער ליריזם, וואָס פאַרלירט ניט זיין פּוֹל־קייט און טאָן־אַרט אין געלייטערטע מאַמענטן פון לאַמענט און מעלאַנכאָליע.

יְהוֹאָשׁ

י ה ו א ש

געמען פון ווערק זיינען ניט קיין צופעליקע באשטימונגען פון זייערע שאפער. פארטיפטע שטודיעס וועגן די דאָזיקע נעמען, זייער געבורט, לעבן און שיקזאל, וואָלטן אונדז געבראַכט פנים אל פנים מיט דער קאָמפליצירטער אייניקייט פון דעם אַוואָר, זיין ווערק און עפאָכע. אונטער אַ שאַרף ליכט וואָלט דער גאַנצער געבוי מיט זיינע באַשטאַנדטיילן זיך אַנטפלעקט. זיינע בייטנדיקע שטאַפלען, געפורעמט פון אַלץ, וואָס דאָס באַוואוסטזיין גרייט צו פאַר מעגלעכע חלומות, וואָלטן געמוזט זיך באַווייזן. די האַזיקע שטאַפלען, ווי נאָר באַלויבטן, טויבן אַרויס פון תהומען און שטראַמען זיך פאַנאַדער מיט זייערע קלענסטע און ווייטסטע שייכותן. און די שטראַמיקייט צווייגט זיך פאַנאַדער אומדערמידלעך און אָן אויפהער. פונקט ווי באַך וואָלט געשאפן די אינערלעכע וועלט, מיט אַן אומפאַרשטענדלעכן, אָבער קאָנסטרוקציע־רייכן זין, מיט אַ צוועק און מיט דעם שטענדיקן אַנטפלעקן דעם קערן.

דער פינקטלעכער נאָמען פון אַ ווערק איז דערדאָזיקער סאַמע קערן. און שווער איז אים אָנצורופן, ווייל ער איז דער ברען־פונקט פון גאַנצן געבוי, די פאַרמולע פון זיינע שטענדיק־מערנדיקע מדרגות. דאָס איז אַ פאַרמולע, וואָס האָט גענוג רוים איינצוזאַפן, איבערוואַנדלען, און כפּל'ען אונדזערע מעגלעכסטע רמזים און זעאונגען; ווייל זי האָט האַפט אין אַ וועלט, וואָס ווערט אין אונדזער באַוואוסטזיין איבערגעלעבט.

דער נאָמען פון אַ ווערק לנגי דעם ווערק אַליין איז פונקט ווי אַ פיל־גראַניט צווייט לעבן איז קעגן דעם דאָאיקן ווירקלעכן לעבן. אין דעם צווייטן געאָנטן לעבן איז אַלץ מעגלעך צו דערנרייכן נאָך אונדזערע דוכטענישן נאָך. דאָרטן איז דער וואונטש דער פאַטער פון פאַסירונגען, געדאַנקען און טרוימען. אזוי איז אויך מיטן נאָמען פון אַ ווערק; מיר קאָנען אים אָנלאָדן מיט די מערקווירדיקסטע

רמזים און באדייטן. מיט אלץ וואָס אונדזער דוכטעניש קאָן נאָר
ווינטשן, מיט אונדזערע אלע רייכטימער.

דאָס קאָן אָבער ניט געמאָן ווערן מיט דעם נאָמען, מיט דער
פאָרמולע פון איטלעך ווערק. וואָס רייכער דאָס ווערק איז מיט איר
גענע אוצרות, אלץ מער קאָן די פאָרמולע באַרגן פון אונדזער עשירות.
אויב מען פעלשט אין דעם פרט, אויב מען טרייבט דאָ איבער, ווערט
דאָס ווערק פאָראַרימט אין אונדזערע אויגן.

פארטיפן א פאָרמולע ביון סאמע סוף איז, ווייזט אויס, ניט
גרינג. דערפאר טאקע ווערן שטענדיק געזוכט גרינגערע וועגן. צוליב
אינטעלעקטועלער פוילקייט הערשט אן אומוילן זיך אָנצושטרענגען
און גראָבן אין דער טיף פון רעאלע און טראַנסצענדענטאלע דערשיי-
נונגען. וואָרן גרינגער איז צו אַנטלויפן פון פאקטן, אונטערן אויס-
רייד, אַז זיי עקזיסטירן גאַרניט. וויפל ביישפילן מען קאָן דאָס ברענ-
גען פון יעדער ליטעראַטור, וואָס וועלן באַשטעטיקן ווי אזוי מען
לייקנט דאָס אומליקנבאַרע. אזא לייקענען שטאַמט ניט פון שטאַנד-
האַפטיקע דערפאַרונגען, נעמליך, פון גענויע פאקטן. אויך פירט עס
ניט צום אַרומגראָבן זיך הינטער די פאקטן און דערגרייכן יענעם
דמיון פון אַ ספינאָזישער אומבאַוועגלעכקייט אָדער יענע אַבסטראַקט-
ציע, וואָס דינט ווי אַן אָפשיין פון פאקטן. צוליב דער אינטעלעקטור
עלער פוילקייט פאַרלאָזט מען זיך אינגאַנצן אויף צופאַל, וואָס טרעט
נאָר אַרויס ווי אַ שאַבלאָן. צוליב דעמזעלביקן אומוילן צו דיסציפּ-
לינירן זיך געפינט מען ניט דאָס פאַסיקע און פינקטלעכע וואָרט, אפילו
פאַר דעם דאָזיקן צופאַל אַליין. דאָס גרינגסטע איז אָנצורופן דאָס
צופעליקע מיט אַ פאַלשן נאָמען: „אינטואַיציע“. און די פאַלש-
אָנגערופענע „אינטואַיציע“ דאַרף עס קענען אַלצדינג לייזן, ווי זי וואָלט
געווען אַ נס. איז דעריבער ניטאָ וואָס צו קולטיווירן. אויב מען זאָל
די „אינטואַיציע“ קולטיווירן, כדי בעסער צו פאַרשטיין דעם קערן
פון בילדער, זעאונגען און אידיען, און ווי אזוי זיי אַרויסצוברענגען
פון כאַאָס, קאָן נאָר, כלומרשט, דער נס ווערן אָפגעטאָן. אין דער
אמתן אָבער, אַן אזא קולטיווירונג ווערט געמינערט די אַנטוויקלונג
פון קינסטלערישער לאַגיק און אָנונג.

נאכמער ווי פאקטן איז פרעמד אין קונסט־קרייזן דאָס וואָרט „באַוואוסטזיין“. זייענדיק „ליריש צעשוּיבערט“, סענטימענטאַל און פויל צו דערלערנען און צו טראַכטן וועגן אָט דעם „אומקרינסטלערישן“ וואָרט, האָט מען אים זייער פשוט פאַרענטפערט. מען האָט אָנגענומען דעם באַגריף „באַוואוסטזיין“ פאַר אַ מין קאַפּ-זאַך, פאַר אַ פשוטער מעכאַנישקייט. עס איז פאַרזען געוואָרן, אַז דאָס באַוואוסטזיין איז דאָס ווערן, דער שווערסטער וועג, וואָס פירט: פון כאַאָס ביז צו איינ־נעסטאַלירטע ווערטן. דאָס זעלבע באַוואוסטזיין זעט אומדערשראַקן און קלאָר זיין שווינלאַזיקייט און שטרעבט צו ברענגען האַרמאָניע צווישן סוביעקט און אָביעקט. איז דאָס ניט אַ נאָבעלע רעאַליטעט אילוזאָרישער פון אילוזיעס? און האָך איז דאָס סינסטלערישע באַ-וואוסטזיין געהאַלטן געוואָרן הינטער אַ דיִקן וואַואַל.

באַוואוסטזיין איז ניט נאָר פאַרעכנט געוואָרן פאַר מעכאַניש-קיט, נאָר איז געמייטשט געוואָרן — ניכטערקייט. דאָס איז ניט באַטראַכט געוואָרן ווי די מי צו געפינען דייטלעכן און פינקטלעכן אויסדרוק צווישן אומפאַרשטענדלעכקייטן, נאָר ווי אַ ניכטערקייט, וואָס חזרט איבער אויבערפֿלעכלעכע טרוואַיזמען. באַוואוסטזיין איז ניט געזעען געוואָרן ווי דאָס לאַקאָנדיקע, וואָס פירט דורך אַ מאַטערנדיקן וועג און איז צוגלייך דער וועג אליין. אָטאַ די פיינלעך-שטראַלנ־דיקע אילוזיע צווישן מוזן און תהומען האָט מען גאָר באַטראַכט ווי אַ מין חשבונ־סטערעאַטיפ פון אלץ, וואָס איז גרינג און פאַרענט-פערנדיק.

צו וואָס פאַראַ אויספירן קאָן מען קומען וועגן דעם דרויסנ־דיקן ועמאַציאָנאַליזם אין דער אירישער ליטעראַטור? וואָרן דאָס וואָס איז דער תמצית פון באַוואוסטזיין האָט מען, צוליב גרינג גער אומבאַשטימטקייט, אָנגערופן „אינטואַיציע“, וועמעס סינאָנים איז געווען דער „עפעס“. אויף אַזאַ מין טעאַלאָגישן אופן פון טראַכטן איז געווען גרינג זיך צו פאַרלאָזן. דאָ האָט מען זיך אָנג־פאַרטרויט אינגאַנצן דעם צופאַל, דעם „עפעס“. אין דער אמתן אָבער האָט עס געפירט צום שאַבלאָן, הגם דאָס איז פאַרדעקט גע-וואָרן מיטן אויסרייד: שטימונג און פאַרשיכורונג. אַזוינאָך האָט מען געהאַלטן אין איין פאַרשיטן און מאַטערן דאָס אייגענע באַוואוסט-

זיין. וועלענדיק פארניכטן די ניכטערקייט האָט מען ניט באַמערקט ווי מען פאַרניכט דעם האַפּטנדיקן קלאַר־זעער, דאָס באַוואוסטזיין. דערביי האָט מען זיך שוין אָנגעהויבן צו וואונדערן, וואָס דער אויפֿ־ בלייז פון צופאַל שטאַרבט אָפּ און ווערט אַלץ זעלטענער. און ווי האָט עס געקאָנט דען אַנדערש זיין? מען האָט דאָך געמוזט געפּינען אַ וואָרט, וואָס זאָל פאַרענטפּערן די קוואַלן פון אינטעלעקט און שכל, וועגן וואָס מען האָט ניט געהאַט און ניט געוואָלט האָבן קיין קלאַרן באַ־ גריף. און איז ניט די אומפּינקטלעכקייט און פאַרקריפּלונג פון דעם וואָרט „אינטואַיציע“ אַ גוטע באַהעלטעניש פון אַלץ, וואָס איז ניט באַגריפּנדיק? אזוי האָט דער פּאַסיווער געדאַנק געפונען אַן אַלגע־ מיינעם באַגריף, וואָס האָט געזאָלט דינען ווי אַ שם־המפורש.

אָנונגען און שטימונגען האָבן זעלטן ווען אַן אינערלעכן ווערט, אויב זיי ווערן ניט אַרזיסגעבראַכט דורכן ליכט פון אונדזער באַ־ וואוסטזיין. און צום פּולן אויסדרוק ווערן זיי אַרויסגעטראָגן מיט דער מי פון שמעלצן און לייטערן. דער אינטואַיטיווער עלעמענט איז, אין בעסטן פאַל, דער אָנרעג צו דערזען די סכעמע פון אַ ווערק, אָבער ניט דער כּוח, וואָס שאַפט אויסדרוק. ער איז ניט מער ווי אַן אינטעלעקטועלער פונקט געבוירן און פאַרגאַנגען אין אונדז. די מעטיקייט פון באַוואוסטזיין באַשטייט אין דערפאַרן און אַנטפּלעקן די פאַרבאָרגענע באַדייטן פון אינטואַיציע. וואָרן אינטואַיציע איז די אייגנשאַפט, וואָס העלפט צו באַגרייפן דאָס פאַקטישע. אייגנטלעך איז דאָס דער בערגסאַנישער באַגריף, ווען ער ווערט ניט פּראָפּאַגירט. אָדער ווי פּואַנטאַרע האָט עס פאַרמולירט, אַז אינטואַיציע דינט ווי דער זיניקער צוזאַמענהאַנג צווישן צוויי עמפּינדלעכקייטן אָדער פאַרשטעלונגען.

אין דער פּעריאָדע פון פּרימיטיוון אימפּרעסיאָניזם אין דער אי־ דישער ליטעראַטור האָט מען ניט באַגריפּן, אַז באַוואוסטזיין איז דער אַקטיווער טייל פון קונסט. אַז זיין ווילן איז צו דערזען און צו אור־ טיילן איבער יענער ספּאַנטאַנער באַגרייפלעכקייט, וואָס איז, אייגנט־ לעך, דאָס אומבאַוואוסטזיין. מען האָט ניט צוגעלאָזן דעם געדאַנק, אַז אינטואַיציע ווערט געשאַפן דורך קולטיווירן און איבן דאָס באַ־ וואוסטזיין. מען האָט געוואָלט גלויבן און געגלויבט, אַז אינטואַיציע

איז א מין געמלעכע מתנה פאר גליקלעך-אויסדערוויילטע. עס האָט זיך ניט געוואָלט איינזען, אז אינטואַיציע איז אַ רעזולטאַט פון צו-גרייט און איבונג. האָט מען דעריבער ניט אַנאַליזירט אינטואַיציע, און ניט דערזען זי אונטער איר אמתן שיין, ווי אַ פאַרטיפט געוואוינ-הייט און דערפאַרונג-באַוואוסטזיין. נאָכמער, ווי אַן איבערבאַ-וואוסטזיין.

אויב מען האָט אָנגערופן פאַרשידנאַרטיקע ניט-באַגריפּענע קינסטלערישע דערשיינונגען מיט איין וואָרט „אינטואַיציע“, האָט מען דערמיט באמת געשאפן ניט מער ווי איין דערקלערונג פאַר אומ-צייליקע קעגנזעצלעכע טעטיקייטן. דאָס הייסט, מען האָט זיך באַ-וואָרנט מיט אַן איין-און-איינציגן מעכאַנישן פאַרמל. דאָס האָט גע-שטערט דעם קינסטלערישן באוואוסטזיין. נאָכמער, דאָס האָט געמוזט פירן דערצו, אז דער אינטואַיטיווער עלעמענט זאָל פאַרטריקנט ווערן און פאַרלירן זיין שאַפּנדיקע קוואַליטי. ניט קליין איז געווען, און איז נאָך איצט, די צאָל פון יענע קינסטלער, וואָס שטעלט מיט זיך פאַר פּראָבלעמען פון אַ-באַוואוסטזיניקייט. דעריבער זיינען ביי אונדז אזוי ווייניק קונסט-פּראָבלעמען געלייטערט געוואָרן. ווי מאָדנע עס הייבט אָן אויסצוזען אונדזער גאַנצער עמאַציאָנאַליזם, ווען מען דער-זעט, אז די „אינטואַיטיסטן“ אַרבעטן נאָר נאָכן זכרון נאָך, נאָך אַן איין-און-איינציגן אָנגענומענעם שטאַמפּ. און נאָך די „ניכ-טערע“ ווערן נאָר געזען ווי זוכער און שטייגער אין פאַרפּלאַנטערטע, צוזאַנגנדיקע ספּערן.

עס איז דעריבער ניט קיין צופאַל, וואָס די פאַרמולע פון יהואשעס רייפסטע און דורכגעלייטערטסטע לידער איז פון אים אָנגערופן גע-וואָרן „אין געוועב“. יהואשעס קינסטלעריש באוואוסטזיין האָט אפּירגעשטיגן פון דער גרינקייט, אין וואָס די קלישע „אינטואַיטיסטן“ האָבן זיך פאַרוויגט. ער האָט געפילט, אז דאָס אומבאַוואוסטע ליגט ניט אין אויגנשיינלעכקייטן. האָט ער געשטרעבט זיך צו דערפילן אין יענע שאַפּנדיקע אָנהייבן און סופּ'ן, וואָס האַלטן פאַרבאַרגן אין זיך דעם זין פון דעם אומבאַוואוסטן. אויפדעקן מיסטעריעזיע פאַרהאַנד-גען האָט פאַר יהואשען געמיינט אַנטפּלעקן הויכע דערפאַרונגען, שאַפּן באוואוסטקייט פונם אומבאַוואוסטן. דאָרטן וויל ער באַשטעטיקן

זיין זיין. און די באשטעטיקונג ווערט גאר א טראנישער ניצחון. וואָרן אין דער אמתן האָט דער זיגער דערזען זיך שטרויכלען אין די נעצן פון פאטום. יעדער שטרייט „אין געוועב“ איז פול מיט סתירות און טראַגט אין זיך אומציייליקע גורלות. האָט יהוואשעס קאמף „אין געוועב“ געשאפן חלומות און שידווענן, קנוילן און לייוונגען. דאָס האָט אַ שטויס געמאַן די אידישע פּאָעזיע צו אַ שטאַרקן באַוואוסטזיין, צו נייע זוכענישן און רעטונגען, צו אַ דראַנג און איבערהוואַנדל, ווי דאָס האָט פּרץ בשעתו געמאַן. יהוואשעס שפינוועב-פעדים, זיינע אָנ-רעגונגען און אַנטפּלעקונגען, האָבן זיך געהאַלטן אין איין מערן, פאַר-פּלאַנטערן, אָפּפּלאַנטערן און באַנייען. דאָס אַלץ צו דערזען, צו דיס-ציפּלינירן און פאַרטיפּן האָט געמיינט צו שאַפן נייע מעגלעכקייטן:

„פון זומערפּעדעס קייטל איך אַ בריק.“
 און זע זיי איך אַ פעסטן פעלז זיך קערן;
 איך אייל ניט גיין פאַרויס, ניט גיין צוריק,
 און ניט איך פּוּחג ווי לאַנג עס וועט געווערן“

(א זאַמען ליכט)

„און פריידיק טראַגן וועל איך אומעטום
 מיט זיך, דאָס זיסע וויסן אַז איך לעב
 אין מיטן פון דיין הייליקן געוועב...“

(געוויסנהייט)

„איך האָב אַ קאַרב פון שלאַנגען גיפטיקע געבראַכט,
 און האָב געהויערט פאַר דיין שוועל אין שוואַרצער נאַכט,
 און אויף די בלאַע ליפּן מיינע, אויפגעדרייט
 געלעגן זיינען ווערטער ווי די שלאַנגען, גרייט
 אַראָפּצושפּרינגען ווען דו וועסט צו מיר אַרויס: —

האַסטו באַוווּזן זיך... און פון דיין אויג האָט מילד
 אַרויסגעשפּונען זיך אַן איינציקער לאַנגער בליק
 און מיר פאַרוועבט, ביז כּיהאַב געבויגן מיין געניק
 אין שאַנד צו דינע פּיס...“

(דער הייליקער)

און אונטער טויטע בלומטן,
וועט זיך אַ פּאָדעס שפּינען...

אַ פּאָדעס צוגעבונדן
צו ווייטע וואונדער־וועלטן —
וועט ער פאַר אַלע וואונדן
דיך טויזנטפּאָד פאַרגעלטן...".

(פאַרזאַמט)

און דו ביסט געלעגן פאַר דיין געז
און פרום געבוקט זיך צו דער הייליקער געשטאַלט,
איז אַ שפּין אַרויסגעקראַכן פון איר נעץ
און דיך באַוועבט, און אַ קנופּ דיך האַלט
געבונדן צו דיין אַפּגאַט, קיינמאַל ניט צו שיידן
ביז דערזעלבער מאַגיל וועט אויפּעסן אייך ביידן...".

(געבונדן)

„איך זוך אין פּלאַנטער פון יסורים“

(אַ ליכט וואָס צאַנקט)

„אַ פּאָדעס האָט פון קנויל זיך אַפּגעדרילבט,
און איז אין פינצטערניש צו מיר דערגאַנגען,
האַב איך מיט מי געצויגן און געגריבלט,
און האָב אַרויסגעצויגן שלאַנגען...“

מיין זעל, מיין מידע זעל,
האַסט דריבלענדיק אין פינצטערנישן
זיך פעדעמווייז אַליין צעריסן —
מיין זעל, מיין מידע זעל...“

(שאַטונס)

דורכן פאַטום אָנגעהאַנגען אין דעם אומענדלעכן געוועב, אַלע־
מאַל אויף אַן אַנדערן „שפּינוועב־פּאָדים“, „אַן אַ שטערן, און אַ מילכ־
וועג“, האָט בלויז זיין ווילן צום באַוואוסטזיין אים דיקטירט צו זוכן
אַן אויפהער לייזונגען און פּערספּעקטיוון. זיין געוועב האָט זיך,
אַזוינאַך, געהאַלטן אין איין בייטן פאַר זיינע אויגן. אין דעם לעצטן
סך־הכל האָט ער פאַר זיך קלאָר געמאַכט דריי באַשטימטע ספּערן:

אור-חושך, הימלליכט, און צווישן די ביידע — אויפליכטנדיקע און לעשנדיקע נאמעס. און ער הענגט און וויגט זיך פון פאָרדן צו פאָר-דים. מיט איין וויג געפינט ער זיך פאר דער אַנטפלעקונג פון דעם טראַדיציאָנעלן אָנהייב פון אלע אָנהייבן; ער איז אין דער קעגנ-וואַרט פון „כביכול, אין ים פון רושיק-שימערדיקע פליגלען...“; ער גרייכט ביז צום געזאנג פון „געבערונג“, „פון יונגער פליגל-שפּרייט טונג“. און אָט מיט אַ צווייטן וויג איז ער אין האַרץ פון „שרעקע-נישן“, ער שלומדט אין דעם טויט. אָט איז ער אַ פּורעמער פון „גרויסע רונדע זונען“, וואָס ער, דער מייסטער, לאָזט רינגלען איבער זיך און אונטער זיך. און פּלוצים — „גרויסע שוואַרצע טייכן“, און ער איז בלויז „אַ מיכל אין רעגן, הענגט... אויף אַ שפינוועב-פּאָרדן“.

דער גרעסטער טייל יהואשעס אַרבעטן פון דער פּעריאָדע, וואָס פאָר „אין געוועב“, איז כאַראַקטעריסטיש מער פאָר זיין עפּאָכע איר-דער פאָר אים אַליין. זיינע אַרבעטן בעת יענער פּעריאָדע זיינען פאָרן דיכטער געווען בלויז צוגרייטונגען און איבונגען. ער האָט דעמאָלט געזוכט בייצוקומען און באַהערשן די כליזין און די מאַטע-ריאַלן, וואָס זיין צייט האָט פאָר אים צוגעגרייט. פאָר אַ דויערהאַפּט טיפּן קינסטלער איז ניט גענוג צו ווערן דער געוועלטיקער איבער די כליזין און מאַטעריאַלן, וואָס די עפּאָכע צוויינט אויף אים אַרויף. דאָס וויכטיקסטע איז בייצוקומען און באַהערשן די עפּאָכע אַליין. יהואשעס אַרויסרייסן זיך פון ראַציאָנאַליסטישע שאַבלאָגען און אין אַ רעאַליסטישער עפּאָכע אַנטפלעקן אַ וועלט פול מיט ניואַנסן פון צעפּלאַנטערטע געוועבן, — דאָס האָט שוין געמיינט געוועלטיקן איבער דער עפּאָכע. קלאָר האָט זיך אָנגעהויבן הערן אַ נייער גרונטמאָטיוו פון יהואשן אַליין: די אומבאַזינגבאַרקייט פון פּאַטום.

פון די ראַציאָנאַליסטישע מוסטערן פון זיין צייט האָט ער זיך באַפרייט דורך דעם ווילן צום קינסטלערישן באַוואוסטזיין. ער האָט זיך אַליין דערבראַכט צו זיין אייגענעם קונסט-אויסדרוק, צום „געוועב“, צו זיין שיקאַל און צו דער וועלט פון זיינע אָנונגען. יהואש איז אַ ביישפּיל ווי אַזוי באַוואוסטזיין איז ווייט פון ראַציע, און ווי פּרעמד אַ געוויסע השפּעה קאָן זיין אַפילו פאָר זענעם, וואָס איז איר אַ צייט אין דינסט. שוין נאָך אין זיין ראַציאָנאַליסטישער פּעריאָדע רייסן זיך

דורך יהואשעס אייגענע טענער. ווי נאָך דאָס באַוואוסטזיין טוט אָפּ פֿון אים די „צייט־און־סביבה־מאָטיוון, וויקלט זיך פֿאַנאַנדער זיין סוביעקטיווקייט. און דייטלעך הייבט מען אָן צו הערן זיין לייקענען די אויבנאויפיקע קלישע־ראַציע. דאָס ווערט ביי אים אַן איבערציי־נונג, אַ גלויבן.

„מענסט טױזנט לאַנגע טעג און נעכט

זיך גראָבן און זיך גריבלען אין דיין זינען,
די האַנט וואָס טרייבט דיך ווי אַ בלינדן קנעכט —
זי וועסטו, מיט דיין פֿאַרשו נישט געפֿינען.“

(דער גבול)

נאָך דייטלעכער רעדט ער וועגן הערשאַפט פֿון שיקזאַל, וואָס האַלט אין איין אַנטפֿלעקן פֿעסימיסטישע, מאַרבידע זעאונגען:
„איך דעמערונג געפֿולגן איז אַ גרויסער ראַב,
און מיט אַ שאַרפֿן שונאָבל מיר דעם וועג געוויזן,
און רעכטס און לינקס, וואַהין איך האָב געקערט דעם קאַפּ,
פֿון ערד און בוים אַרויסגעשפרונגען זיינען ריזן
מיט שווערע קייטן איבער זייער גאַנצער גרייס:
„דערלייז! דערלייז!“

פֿון שטודעמדיקע אינדן האָט אַ פעלז אַרויסגעשטאַכן,
און איך בין אומגעשוואומען ווי אַ טױטער פֿיש
מיט גרויסע קאַלטע אויגן... האָט אַרויסגעבראַכן
פֿון האַרץ פֿון פעלז אַן אומדערבאַרימדיק געמיש
פֿון שרעק און פֿון געשפּעט, פֿון צאָרן און געוויין:
„צעברעד דעם שטיין!“

אַ מדבר קברים האָט זיך ווייט און ברייט געצויגן,
און אין דער מיט געשפּרייזט האָט איינער מיט אַ הוילן
און שטאַרקן אָדעם, און די ברוסט אַרויסגעבויגן...
און ווי ער האָט באַשוואַרן, און ווי ער האָט באַפּוילן,
האָט אים פֿון דריערד אַ הייזעריקער קול צעגרוילט:
„צעפּוילט... צעפּוילט...“

(זעאונגען)

יהואשעס פעסימיום איז ניט א רעזולטאט פון א סענטימענטאלן בליק אויפן לעבן, נאָר פון א פילאָסאָפישן באַנעם; כאָמט אין ביידע פאלן טרייבט איבער דער פעסימיסט זיינע סך־הכלען וועגן לעבן. קומט ער דען ניט צו אַזאָ אַנשוואַונג דורך זיין אייגענעם סוביעקטיוון צושטאַנד? דאָך ליגט דער אונטערשייד צווישן דעם סענטימענטאלן און דעם פילאָסאָפיש־גענויגטן פעסימיסט אין דעם גראַד פון אינטער־לעקט. אין ערשטן פאַל ווערט דער פעסימיסט דערטרונקען אין זיין פעסימיום. ער איז דער פאַסיווער קרבן און דער פעסימיום הערשט פולשטענדיק איבער אים. אין צווייטן פאַל ווערט דער פעסימיסטי־שער צושטאַנד באַגריפן, די סיבה געזוכט און דאָס באַוואוסטזיין כאַ־הערשט דעם צושטאַנד. אין דער רגע ווען דער סוביעקט באַטראַכט אָביעקטיוו זיין צושטאַנד, ווערט פאַר אים אָפן דער וועג צו אַ ווילן־וועלט, וואָס לעבט אין דער ספּער פון פאַקטן און האַנדלונגען. יהואש וואָלט זיך קיינמאָל ניט באַפרייט פון זיין עפּאָכע, ער וואָלט געדערמלט חלומלאָז אין בלינדער יכּוֹלֶת, ווען זיין באַוואוסטזיין וואָלט ניט באַהערשט די רוע צופּלוסן פונם אונטערבאַוואוסטזיין.

אויב דער שאַפּענהאַזערישער ווילן איז אַ ווילן צו לעבן און דער טויט איז זיין שונא, דעמלט איז דאָס באַוואוסטזיין, טאַקע געבאַרן פונם ווילן, אַ געפאַטגענער מייסטער, וואָס האַלט דאָס גלייכגעוויכט צווישן צוויי געפאַרן: דעם בלינדן אינסטינקט, וואָס תּהוּמט אין אונדז דינאַמיש און זינלאָז מיט ענדלאָזע יסורים, און דעם טויט, וואָס קאָן אויסלייזן דעם איינצלענעם פון ליידן, אָבער ניט דעם מענטשלעכן מין.

וואָס מער מייסטער, וואָס מער „מעטאַפיזישע חיה“, אַלץ מער דערזעט מען זיך געכאַפט אין פּלאַנטער פון „געוועב“. וואָס העכער די מדרגה, וואָס גרעסער די בענקשאַפט צו וועלן זיין אָביעקטיוו, אַלץ מאָדנערע אומפאַרשטענדלעכקייטן דערפילן מיר. אַלץ בולטער ווערט פאַר אונדז די שטים און די פאַרשטעלונגען פון דעם וועלטס ווילן, וואָס זוכן ליידנשאַפטלעך אויסדרוק, און געפינען אים סוף־כל־סוף אין סובלימקייט. דער וועג איז אָבער — לויטער יסורים. און אַט זיינען יהואשעס וואָנשאַלן: מיזערערע און שיינקייט, אינסטינקט און אינטעלעקט. ווי נאָר ער ווערט דער זינער איבער זיין „בלינדן

אינסטינקט", קאן ער אויסוויקלן אין זיך אן אָבזיכטלעכע אַנטוויקלונג פון געדאַנק און פאַרשטעלונג-קראַפט, אָנאָנג און אויסדרוק. ער איז אָבער דעמלט אויך אַ געפאַנגענער פראָמעטי, אַ געשמידטער האַר. ער פאַרמערט זיינע לידן און אילוזיעס אין אַ פלאַנטער-וועלט, וואָס ווערט אַ קונסט-דערפאַרונג און וואו יסורים און אילוזיע פאַר גיטיקן איינס דאָס צווייטע.

וואָס פאַראַ כּישופּדיקע דערנרייכונגען קאָן דער אינטעלעקט זיך אַלץ דערלויבן אין אַ וועלט פון אייגענע דוכטענישן. דעהוּיפּט ווען דער אינטעלעקט ווערט דערבראַכט צו יענער הויכער מדרגה, צו יעדע נעם קאַטאַריזם, וואו דאָס באַוואוסטזיין, דער מייסטער אַליין, ווערט פּנימלאָז און פאַרשוואונדן. איז דאָס דען ניט אַ גאָר הויכע מדרגה פון אָביעקטיוויטי?

פון אַ יחידישער, סוביעקטיווער, באַגרענעצטער וועלט, דורך ספּערן פון ווירקלעכע און אילוזאָרישע דערפאַרונגען, פירט דאָס באַ-וואוסטזיין צו אַ פאַרגעסן. ניט צו דעם פאַרגעסן נאָכדעם ווען מען ווערט אויפגעוועקט און בליציק-שנעל פאַרשלאָנגען אין טאָג-טעגלעכע ליידיגשאַפטן און נויטן, וואו דער בלינדער אינסטינקט הערשט ווידער, וואו

„דאָן וויי אָדער לאַך, דאָן בענטש אָדער פּלוצ

דעם נעכטיקן טאָגס פאַרגעניגן...“

(פּוּל ליפּ צו ליפּ)

דאָס באַוואוסטזיין פירט צו יענעם פאַרגעסן, וואו ער אַליין פאַר-שווינדט אין אַן עקזויליבריום, וואָס איז ווי אַן אויסלעש, ווי אַ צו-שטאַנד פון ניט עקזיסטירן, און וואָס בלייבט דאָך פאַראייביקט.

יהואשעס סוביעקטיווע, באַגרענעצטע וועלט איז די וועלט פון „שרעקן“ און „מיזערע“, פון „אַנגסט-געשריי“ און בלוט-פאַרגלייך ווערונג אין „דער בלינדער טויבער נאַכט...“, וואו

...שטום

אַן איינזאַם אויג שווימט אום,

און ניס עס וויינט און ניס עס לאַכס,
 און ניס עס שטראַפּט און ניס עס שפעט,
 און ניס עס בעט,
 און ניס עס חאַנט...
 נאָר שפּוקט אַרום פּון אַרט צו אַרט
 און שפּיאַנט —
 אַמאָל פּון דאָ, אַמאָל פּון דאָרט,
 אַמאָל פּון ווייט, אַמאָל פּון נאָנט...

(אַ אַריג)

פון זיין סוביעקטיווער גרויל־וועלט וויל ער זיך באַפרייען, פון די אַלע
 „ווילקאָלאַקס־ריזן“ און משונהדיקסטע פאַרזענשאַפּן. אָבער וואָס
 שטאַרקער זיין וועלן זיך באַפרייען, וואָס דינאַמישער עס ווערט דורכ־
 דעם זיין סוביעקטיווקייט, אַלץ מער ווערט ער צוזאַמענגעוואָקסן מיט
 זיי, און זיי טאַנצן „הונדערט טעג צו פאַלן און אַ גרונט ניט צו דער־
 גרייכן“ און „טויזנט טויטן שטאַרבן“. אין דער רגע ווען באַוואוסט־
 זיין טרעט אַרײַן אין זיינע דערפאַרונגען, שטייגט ער אַלץ נענטער צו
 אַזאַ הויכער באַהערשונג, צו אַזאַ אָביעקטיוויזירונג, ביז זיין באַ־
 וואוסטזיין ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ קאָסמיש באַוואוסטזיין. און
 אויב עס איז פאַקטיש אוממעגלעך צו דערגרייכן פּולקאַמע אָביעקטיוו־
 קייט, איז אָבער די דורכרייניקונג, די איבערוואַנדלונג פון מדרגה צו
 מדרגה, — די אָביעקטיוויזירונג אַליין, דער זין פון העכערן זיין. דורך
 פיר מדרגות, פיר שטראַמען ווערט די סוביעקטיווקייט, דער עמאָ־
 ציאַנאַליזם פּילטירט. דורך :

- 1) דעם רוען אינסטיקט.
- 2) דעם אונטערבאַוואוסטזיניקן דראַנג צו שאַפּן,
- 3) דער באַוואוסטזיניקער לייטערונג,
- 4) דעם אינטואיטיוון אויפלויכט.

דער עמאָציאָנאַליזם שטראַמט־דורך זייערע טיפּן און, אין לעצטן
 אַנאַליז, ווערט ער פאַרוואַנדלט אין אַן עמאָציע פון דעם אָבסערוויר־
 דיקן „איך“. דאָס איז דעם „איכס“ איבערצייגונג, אַז דער ענאָ פון
 וועלכן ער שטאַמט, איז אונטערוואָרפן די טאַטאַלע סענטימענטן פון
 אַלע וועזנס. דער דיכטער דערפילט זיך דעמאָלט ווי אַ פרט און נאַנצס,
 אַלזייענדיק און אַללעבנדיק :

„איך בין דער נעפל אין דער ווייט
און בין אַ שאל פון הויכע בערג,
און בין די פרייד פון גרויסע ווערק,
און בין דער ווייטיק, וואָס באַנייט...“

איך בין דער טויער און די סיר,
און בין דער שליסל און די שוועל,
איך בין אַן אָנזאָג און אַ טרעל,
און וועלדער פויגלען הינטער מיר...“

(דער נביא)

„איך בין דער טונקעלער טורעם
וואָס וואַכט דורך נאַכט און טאָג;
איך בין די ווייטע גלאַק
וואָס רופט פון שרעק און שטורעם.“

איך בין די קילע שטילקייט,
און בין די פעסטע טיף;
איך טרינק מיט יעדן טריף
די אומדערפילטע פילקייט.

איך שעפ די פרייד פון שאַכטן
אין אומבאַשיינטן גרונט,
און וועב דעם קנויט וואָס זונט
דעם טויט און זיינע נאַכטן.

איך בין דאָס גרויסע גאַר,
און בין די גרויסע זעט;
און בין דאָס גרויס געבעט
וואָס וויינט פאַר אַלע צערן.

איך בין די הויכע מויער
מיט שויבן אין דער וואַנט,
מיט טויבן אויפן דאַנד,
און שלאַנגען אויף דער לוייער.“

(טויבן און שלאַנגען)

ווען א מענטש גיסט זיך צונויף מיט א באשטימטער דערשיינונג, מיט א „זאך“, ווערט די דאָזיקע דערשיינונג, די דאָזיקע „זאך“, ד. ה. דאָס פריערדיקע אָביעקטיווע, פאַרוואַנדלט אין אַ סוביעקטיווער קאַד טענאַריע; און דער מענטש, די פריערדיקע סוביעקטיווע קאַטעגאָריע, ווערט פאַרוואַנדלט אין אַן אָביעקטיווער. ד. ה. דער מענטש, דער סוביעקטיווער איינס, ווערט פאַרלאָשן פאַר אַן אָנגעזוכט פון זיין נייעם אָקאַרשט אָביעקטיווער-עוואָרענעם „איך“.

ער גיסט זיך צוזאַמען, למשל, מיט גראָזן און צווייגן, און ווען זיי רעדן צו אים, אין מאַמענטן פון אויפלויכט, ענטפערט זיין אָביעקט טיוויזירטער „איך“, דער פּנימלאָזער אין אים. אָכער ער, דער מענטש, דער סוביעקטיווער פאַקט, בלייבט דרויסן פון דעם אַלעם; ער האָט ניט קיין צוטריט און קאָן ניט פאַרשטיין דעם געמורמל פון די גראָזן און די צווייגן.

„האָבן גראָזן אונטער מיר
און צווייגן אין דער הויך
גערעדט צו מיר.
און עמיצער אין מיר האָט זיי געענטפערט,
און איך האָב צוגעהערט זיי ביידן,
און ניט פאַרשטאַנען...“

(ביימער)

אין זיינע „בריוו צו פלאקוסן“ שטרייכט פלאַטינוס אונטער, אַז דאָס אַבסאָלוטע וויסן איז באַזירט אויף דער אידענטיטעט פון דעם „באַגרייפנדיקן נעדאַנק און דעם באַגריפענעם אָביעקט“ און אַז דאָס סובלימע איז דער צושטאַנד פון אויפנעמעוודיקייט.

דער דאָזיקער צונויפגום, די אידענטיטעט, און דער הויכער אויפנעם, זיי אויך דאָס אויסלעשן זיך און זיך דערפילן אין אַ קאָס-מיש באַוואוסטזיין — דאָס זיינען יהואשעס אָפטע איבערלעבונגען:

„האָב אַלע ווייסע שטערן איינגעזויגן,
און ליג אין ווייסן שימער אויסגעשפרייט,
און פיל געבורטן סיהאָט דיין אומענד גרייט,
אין מיינע דיכן טראַג איך אַלע רויגן.“

(אַ זאַמען ליכט)

לאָמײַד שלומערן אין דיר,
ווי אַ בלינדער זאָמען שלומערט
אין דער וואַרעמער בייט,
און שפירן בלינדערהייט,
ווי אלע וועלטן צוקו דורך דיין האַרץ..."

(אַ בודאגעבעס)

זיינע דערפאַרונגען גייען-אַפּ און קומען צום זעלביקן קרייז-
פונקט: אויפגעכאַפט פון „שלומערן“ און זיך געפינען אין די נעצן
פון דער פריערדיקער מיזערנער וועלט, אַראַפּפאַלן פון סובלימען
צום אפאטישן, — און ווידער דער קאַמף פון ווילן און באַוואוסט-
זיין. אויב דאָס איז די ווירקלעכקייט, ליגט דען ניט איר צוועק אין
דעם ניצשעאנישן „ווילן צו מאַכט“, מאַכט, אַרויסצוברענגען פון זיך
אַליין דעם זין? ווי ניצשע, געפינט אויך יהואש אַ פאַעטישע באַרעכ-
טיקונג אין לידן, וואָס טראַגן אויף זייערע כוואַליעס אַ העראַאיזם.
די פאַר-סאָקראַטישע דערנרייכונג און ניצשעס באַשטרעבונג — דער
דיאַנים און אַפּאַלאַ סינטעז, האָט געגעבן יהואשעס „טראַגישן אַפּ-
טימיזם“ אַן אַנדער אויסדרוק. באַקום לייכטזין און עקסטאַז, פרייד
פון טאַט און אַוואַנטורע זיינען ביי יהואשן נאָרניט פאַראַן. די דיאַ-
ניסישע סטאַדיע אַליין, אַן דעם צומיש פון דעם אַפּאַלאַנישן, איז
ביי אים ניט קיין לייכטזיניקע. די פרייד — אַ פאַרניכטונג פון טרוי-
ער, דער עקסטאַז — פון אַ גלויביקן, און די זעליקייט — אַ פּערווערזע.

„וועט אין דעם טאָג דעם גרויען
אַ ווינקל דיר באַשיינען,
דער פונק פון גרויסע שעהן
די פרייד פון גרויסע פיינען ...“

(פאַרזאַמט)

פרייד און ציטער,
פרייד און ציטער,
אונטער טויטע הויטן הריכן אום געבורטן,
אונטער שוואַרצע בייטן טאַנצן גייסטער
מיט זאַנגען אויף די שטערנסן.

(ווייסע וואַלסן)

„פול מיט פרייד און מאכט און יוגנט,
צום אונטערגאַנג ...

(אויפן שטרעם)

„און ניט דער הימל אויבן, ניט די ערד פון אונטן
פאַרמאָגן מערער פרייד און מער אנטציקטע טרערן...

און וואו דו ביסט געפאלן פון דעם גודלסט בויגן?
און ווער עס האָט דעם לעצטן זיסן טריף געזויגן,
און אין זיין רויש דעם אויסגעלערטן כוס צעשפליטערט?
איך וועל ניט פרעגן און איך וועל ניט וועלן וויסן,
נאָר אין געהיימע ווינקלען וועל איך זיך פאַרשליסן,
און פילן ווי דיין הייסע ליפ אויף מייער ציטערט...“
(אייביק)

„איך קום מיט אַלצדינג אָן,
וואָס קלייבסטו אויס דערפון? —

צו זיין אַ טוי אויף רויטע מאָן,

און שימערן און אויסגיין אין דער זון...“

(צווישן ביימער)

דאָס אפּאָלאָנישע, ווידער, איז ביי יהואשן אַ דינאַמישע און
ליידיגשאַפטלעכע קאָנטעמפּלאַציע:

„הענגט אויף אַ צווייג

אַ גילדערנע זון אין אַ טראָפן געפאַנגען —

ציטערט און פליטערט אַ וואַלד מיט געזאַנגען

אין אַ קליינינקן שטייג...“

(זעיר-אנפיו)

„זאָג איך זיך: אָט וועט געשען,

איינער פון די איינגעדרייטע וואָרצלען

וועט מיר אייננוואַקסן אין לייב,

און דורך מייע בלוטן וועלן זאָפן

וואַסערן פון אונטער-ערדישע טייכן,

און זאָפן פון שטומע טרויעריקע זאָכן,

וואָס ריידן ניט, און טראַכטן ניט,
נאָר וואַקסן, וואַקסן, וואַקסן . . ."

(ביימער)

יהואשעס אָרדענונג איז סקולפּטור און עפּיש-אַרטיק. זי איז אָבער אויך אַ באַוועגלעכע, פּול מיט שרעקן, אַנגסטן און אַלעמאָל אין דער טעטיקייט פון באַפּרייאַונג. דאָס איז אַ סטרוקטור אָן דער שטרענגער, פאַרפּורירענער סימעטריע. זי איז ברייט־שוואַונגיק, פּרוי־אַטעמדיק, ביבליש און פּרויפּערזיק. יהואש אַליין האָט דאָס גערופן ניט סימעטריע, נאָר האַרמאָניע. אין זיין עסיי, „דער תנ"ך — דאָס מענטשלעכע בוך, דער בונד צווישן פּעלעקער“, שטרייכט ער אונטער דעם אונטערשייד צווישן דעם אַפּאָלאָנישן און דעם ביבלישן: „העלענישע סטיל־שיינקייט איז הויפּטזיכטלעך סימעטריע, גלייכגלייך דערדיקייט, עקוויליבריום. די שיינקייט פון די נביאים איז האַרמאָניע, שיינקייט פון אומגלייכקייט, ווי די שיינקייט פון צווייגן אין אַ ווינט. אויסברוכן וואָס קומען אַרויס דירעקט פון דער נשמה און וואָס קאָנען זיך אין קיין סימעטרישער כלי ניט אַריינפּאַסן“.

ניט געקוקט אויף דעם אמת און דער קלאַסישקייט פון יהואשעס ציטאַטע וועגן דעם אונטערשייד צווישן דער העלענישער און דער נביאישער שיינקייט, ליגט אָבער דער אונטערשייד אַ סך טיפּער. דער אונטערשייד דאָ איז דערזעלביקער, וואָס צווישן עסטעטיק און עטיק, צווישן קונסט און וויסנשאַפּט, צווישן דערקענטניש און זיט־לעכקייט. דאָס ערשטע זוכט צו אידענטיפּיצירן זיך, צונויפּצוגיסן זיך מיט דעם אינערלעכן ווערן און זיין פון אַ דערשיינונג, פון אַן אַביעקט, וואָס דאָס איז דער ווערט. דאָס צווייטע זוכט האַרמאָניע, פּראָגמאַטישקייט, וואָס דאָס איז באַציאָונג.

יהואשעס סינטעז פון „טראַגישן אַפּטימיזם“ איז אינגאַנצן אַן עטישער. ניצשע, ווידער, ביי וועמען דאָס סובלימע איז דער „אַרטיס־טישער באַצווינג פון דעם שרעקלעכן“, דערזעט די וועלט אַלס אַן עס־טעטישן פּענאַמען, — אַ ווערט. אויסלייזן זיך פון דעם שוואַרצסטן און האַפּנונגלאָזן פּלאַנטער מיינט ביי יהואשן צו דערגרייכן אַ האַר־מאָניע, וואו דער פּראָצעס איז אַ תּכּלית־דיקער. דאָס מיינט צו זיין

שמענדיק עמיש. דאָס מיינט צו דערגרייכן אַ באַציאונג. ביי ניצשען איז דאָס אַריסטאָקראַטישע — דער ווערט, די „הערן-מאַראַל“; און ביי יהואשן איז דאָס די באַציאונג, „די הערדן-מאַראַל“. יהואשעס העראַאיום איז ניט פון בלוט און קאמף, נאָר פון זעלבסט-אַפלייקע-נונג, פון נעוויסן. דאָס קאָן מען אַרויסדרינגען אפילו בלויז פון יהואשעס געראַנקען וועגען דעם

„טו דיין טייל און צען מאָל מערער,
 זיי דער ערשטער וואו ס'איז שווערער,
 זיי דער לעצטער וואו ס'איז לייכטער;
 זיי דער זייער און באַפייכטער,
 העלף דאָס גאַנצע פעלד געראַטן,
 און ניט נעם אַ זאַנג פון בייט;
 דין צום ליכט און לעב אין שאַטן,
 לאַך פון לויב און שפּאַט פון טאַדל,
 און טראַג אין טרייסט פון דינע רייד
 דעם צייכן פון דיין אדל...“

(אַריסטאָקראַטיע)

ניצשעס זוכעניש האָט זיך אָנגעהויבן מיט שאַפּענהאָוערס פעסימיום, און יהואשעס — מיט אַ פאַרראַמאַנטישטן ראַציאָנאַליזם. דעם אָנהייב-פונקט גרייט צו די עפאָכע, נאָר די מעטע ווערט צוגע-גרייט פון דעם מענטשן. איינעמס אָנהייב קאָן זיין אַ צווייטנס אויס-גאַנג-פונקט, און דאָס לעצטע — אַ דריטנס אָנפאַנג. וויכטיק איז:

(1) דער פראָצעס פון דערגרייכונג,

(2) זיינע רעזולטאַטן,

(3) דער אויסוואַל (אייגנארט) און

(4) די קוואַליטעט פונם פאַרלאַנג צו דערגרייכן דעם ציל.

די לעצטע צוויי זיינען, אין לעצטן אַנאַליז, אַפּהענגיק פון דער אינטענסיוויקייט פון דער טראַדיציע, ד. ה. פונם אָנהייב-פונקט. האַ-מער און עסכיל האָבן אָנגעהויבן פון מיטאָס און סימבאָל, פון דעם

הערפראישן און שיינעם, און זייער זיג איבערן ווילן האָט געקאָנט געפירט ווערן ביזן באַרגשפיץ; און אין אים האָט ניצשע געזען די רעכטפּאַרטיקונג פון לעבן. ניצשע אַליין האָט אָנגעהויבן פון אַפֿ-לייק, פון רעזיגנאַציע. איז ער, וואָס האָט פאַראַכט דעם "קרויסטלעכן" פּלאַטאָ, ניט אַרויס אַליין ווי אַ פעסימיסט, ווי אַ דעקאַדענטישער קריסט צו "העלעניזירן די וועלט"? ניט דער אידישער אַפּשטאַם פון וואַנגערן, "דער נייער", איז געווען די שולד פון וואַנגערס, ווי ניצשע האָט געטראַכט, דורכפאַל. דער טעות איז געלעגן אין דעם אָנהייב-פונקט, אין דער טראַדיציע, וואָס ניצשע האָט אוועקגעשטעלט פאַר וואַנגערן. דער ניצשע-וואַנגער פאַל איז אַ גוטע אילוסטראַציע ווי אזוי קריטיק מאַכט טעותן, אויב זי קאָן ניט פריער פאַר אַלץ פעסט-שטעלן דעם אָנהייב-פונקט פון פאַרטיק-געגעבענע דערפאַרונגען. געשיכטע חזרט זיך איבער; קיינמאַל ניט אין דערזעלבער פאַרם, נאָר אַלעמאַל נאָך דער אָנהייב-סיבה נאָך. וואָס איז פאַר וואַנגערן גע-ווען צוגעגרייט אין מיטאַס און אין חער מוזיק? אַ פאַרלייגטע, "ניבע-לונגען", וואָס מען האָט באַדאַרפט אָפּפרישן אין דער רעאַליטעט פון אַן אַנדער עפּאָכע, אַ ליטעראַרישע טעמע, אַ מיטאַס-טעמע. און וואו איז געווען די באַקכישיע מוזיק, אַז פון באַכן ביז בעטהאָווענען איז זי, נאָך ניצשעס מיינונג נאָך, געווען סאַקראַטיש אין גייסט, דעקאַדענטיש, אונטערגייענדיק? איז אין דעם, "ניבעלונגען רינג" ניט פאַרפאַלן געגאַנגען אַ סך מוזיק און, זוכנדיק אויסדרוק, זיך פאַרוואַנדלט אין דראַמע? די שטענדיקע טראַגעדיע — וועלן בייצוקומען, מיט גראַנדיעזן פאַרנעם און געטערמעגלעכקייטן, די אייגענע עפּאָכע און ניט קאָנען זיך אינגאַנצן אַרויסרייסן פון איר אָן שיף-ברוך. אַליין אַ ראַמאַנטיקער, "אַ נאַר אין קריסט", האָט ניצשע ניט געזען די נאַטירלעכקייט פון וואַנגערס, פאַרצווייפלט און "אַפּגעלעבטן" ראַמאַנטיזם, און דערפאַר איז ער געווען איבעראַשט פון וואַנגערס פּלוצימדיקן צוזאַמענברוך, "פאַרן הייליקן קרייץ".

הואשעס אָנהייב-פונקט איז געווען אַ פאַררָאָגאַנטישער ראַ-ציאָנאַליזם. דאָס איז, אייגנטלעך, רוע ראַמאַנטישקייט, סענטימענט-טאַלענטיקייט, אויסגעדריקט אין אַ פאַרם פון פרימיטיוון רעאַליזם. זיין אומדערמיטלעכער וועג אָבער האָט געפירט דורך דעם, ווילן צום

לעבן, „וויילן צו מאכט“, כדי ארויסצוברענגען דעם פולן „איך“. יהואש האָט אין זיינע נסיעות ניט געזוכט קיין זיגרייכע שלאַכטפעלד-טרוימען. ער האָט געזוכט זיין פולן „איך“ ניט אין „...ביירוט“, וואָס איז געווען פאַר ניצשען „דער סאַקראַמענט אין טאָג פון שלאַכט“. יהואש האָט געזוכט זיין דערפולונג אין באַציאונגען צו אַרומיקע דערשיינונגען. ער האָט עס געזוכט אין דעם זין, אין דעם צוועק. זיינע באַציאונגען, זיין עטישקייט האָט, פאַקטיש, ניט געשטילט זיין דורשט. ער האָט געשטרעבט נאָך זויטער, נאָך טיפער. ניט וויסנדיק אַליין, האָט ער ניט איינמאַל באַטראַגן יענע אַביעקטיווע דערפאַרונג, וואָס פירט צו אַן עסטעטישער רעכטפאַרטיקונג. דאָרטן פלעגט יהואש אַזוי רירן און דערשפירן דעם ווערט, דעם צענטער, וואָס האַלט אין זיך די עצם דערקענטיש.

אויב יהואשעס „טראַגישער אָפטימיזם“ האָט זיך ניט אָנגע-הויבן פון מיטאַס, האָט אָבער דער וועג אים געפירט פון שכלדיקייט צום מיטאַס. די ביבל איז פאַר דעם שפּעטערדיקן יהואשן ניט געווען קיין ליטעראַרישע טעמע, אַז אויסגאַנג-פונקט, נאָר די „אַלצדיקייט“ מיט וואָס ער האָט זיך צוזאַמענגעגאַסן. דער ביבל-אַביעקט איז נע-וואָרן זיין איבערדיכטונג, זיין אָנרעג צום אויסדרוק; און זיין באַ-וואוסטזיין — ביבליש: זיניק און פאַטעטיש, באַוועגלעך און קלאַ-סיש. דערפאַר איז זיין פּאָעזיע פול מיט דראַמאַטיזם און האַנדלונג. „עס ווערט מער געוויזן ווי געזאָגט, מער געמאַלט ווי באַשריבן, מער געמאַן ווי גערעדט“. ניט רייד וועגן דירעקטן צוגאַנג, נאָר דער צו-נאַנג אַליין רעדט פאַר זיך, און דערפון — יהואש דער מאלער און דעמאַליסט, דער שוואַונגיקער אָנגרייפער און ענערגישער זוכער פון עצם, פון ווערט.

אין זיין ריטם איז יהואש פול מיט אקצענטירונגען און אונטער-שטרייכונגען, מיט איבערברוכן און מיט אַראַפּ-און אַרויף-שטייגונג-גען, מיט רעפרענען און קאָדענצן. שטרעבנדיק נאָך אַן „אַלצדי-קייט“ פון טעמע, ווערט ביי אים פאַרשידנאַרטיק פאַרענטפערט די מור-זיקאַלישע פּראָזירונג. אין אַ „געוועב“ פון „אַלצדיקייט“-פאַרשטע-לונגען, דערהויבענע אָדער אַפירגעשוואַונגענע, איז זיין ריטם ניט קיין רעמאַרישע דראַמאַטישקייט, ווי דער פאַל וואָלט געווען אין רעאַליס-

טישע בילדער-דעקלאמאציעס. יהואשעס פאָעטישע דינאמישקייט, זיין דראַמאַטיזם, זוכט אויסצודריקן דעם אינערלעכן ווערט, אַ דאַנק דער אידענטישקייט צווישן אים און זיין אָביעקט. די ביכל-תלמוד און לעגענדע-מאָטיוון, מיט וועלכע ער האָט זיך באַנוצט איידער דער „אין געוועב“ פּעריאָדע, זיינען פאַר אים ניט כאַראַקטעריסטיש. זיי זיינען גיכער אַ מעמאָטישער טייל פון זיינע מאַטעריאַלן, איידער אַן אינער-לעכער טייל פון זיין קונסט-באַוואוסטזיין. דאָסזעלביקע קאָן געזאָגט ווערן וועגן דעם מוזיקאַלישן כאַראַקטער פון די דאָזיקע מאָטיוון. זיי טראָגן אין זיך אַ מין ראַציאָנאַליסטישע גראַמען-מעכאַניש-קייט, אַ שאַבלאָן פון זיין צייט. וואָס פאַראַ טייל פון די מאָטיוון מען זאָל ניט אַרויסנעמען וועט עס דינען ווי אַ כּלל:

„עס רוישן די בויען פון אַלטן בית-עולם
די לבנה קוקט בלייז און פאַרקלערט,
איצט קומען די מתים, סיי יונגע סיי אַלטע,
אַרויס פון דער פינצטערער ערד“.

(הינטערן פאַרקאָן)

פאַר אים זיינען כאַראַקטעריסטיש ווענדונגען און אַנפראַגעס,

„מיינע אוצרות זיינען זאַמד,
און וואָס אַנגסט איד און איד היט?
דו ליכטיקער,
דו ריכטיקער,
באַשייד מיר מײן געמײט“.

(דו ליכטיקער)

„ווען וועלן מיינע שיפן קומען?“

(מיינע שיפן...)

„פאַטער פון מײן זעל,
„וואו זאָל איד דײַ געפײנען? —
פאַרשוועכער!
קוק אַ דײַן ווערק:“

(לינטשן)

„א קאַרב מיט רויון אָנגעשאַטן —
צו וואָס?“

(איינע)

„אַ זיגל, אַ זיגל,
ווי שטאַרק וועסטו זיין? —“

(אשמדאי)

זיין מוזיקאַלישע שטייגערונג האָט ליב דעם איבערברוך אין דער
פּאָליפּאָנישער פּראָזע, ווי דער פּאַל איז אינם פּאַלאַנדיקן ליד, נאָך דער
עלפּטער שורה:

„איך האָב דיין רופן ניט געהערט,
און שלאָג אַצינד זיך אין דער ברוסט,
איך האָב געלעכצט און האָב באַגערט,
און ניט געמערקט אַז מיין געלוסט
געקומען ביסטו צו דערפילן...
איך בין ביים וועג געלעגן און געהיט,
דאָס אויער אָנגעשפּאַנט אויף יעדער טריט,
און אויסגעמאָלט אַ הויכן און אַ שטילו,
וואָס ברענט אַ נייע ערד צוטראַגן...
אַ וואָרט וואָס שפּרייט אַ קוויקונג אין געמיט,
אַ האַנט געגרייט צו היילן און צו קילן...
און אָנגעקומען איז אַ פייער וואָגן,
די רעדער שטורעם און געווייטער,
די פּערד צום האַלדז מיט בלוט באַצוואַגן,
אין הייסער יאַגד אויף שניט און שניטער...“

איך האָב דיין רופן ניט געהערט,
און שלאָג זיך אין דער ברוסט אַצונד,
דו ביסט דאָס לעבן און זי ערד
און מיר אַ פעלד מיט טויטע קרייטער...
דייס אַלע וואָרצלען אויס פון גרונט,
און פליק אין פעדים אַלע בענדער,
דו יונגער, שטאַרקער שטורעמדרייטער,

מיר גריסן דיך אין לעצטער שטונד,
דו שרעקלאַכער, דערלייזער און פאַרלענדער..."
(מאָריטורי סאלוטאמוס)
ער פאַרטיפט זיין עמאַציאָנאַליזם און זיין שטימונג מיט דעם אויס-
נאַנגטאָן און רעטארד, מיטן רעפרען און איינשטיל,

„מיין קינד,
נעם אַלע דיינע בלומען צו,
און פליק זיי איינציקווייז אין זאַמד
און זאָג: איד האָב פאַרזאַמט..."
(פאַרזאַמט)

אָדער

„געפאַלו איז אַ שאַטן אויף מיין שוועל,
און קיין געשטאַלט איז נישט אַריינגעקומען...
געהערט האָב איד דאָס שווימען פון אַ וועל,
און קיינער איז צום ברעג נישט צוגעשוואומען..."

מיין זעל, מיין מידע זעל,
וועסט אייביק, אייביק וואכן,
און אייביק, אייביק, פרעגן,
און תמיד וועט אַנטקעגן
דאָס לעבן שטיין און לאַכן —
מיין זעל, מיין מידע זעל..."

(שאַטונס)

פון „שימאָנע-סאַן" און „אנגעלום", פון „בודאַנעבעט" און
„די שוואַרצע טיר", דורך „געטער-דעמערונג" און „טאמערלאַן", ביז
צו „אויף די חורבות" און „שויס", וויקלט זיך פאַר אונדז פאַנאַנדער
אַ רייכע און פאַרשידענאַרטיקע ריטמיק, אַ סימפּאָניע פון אַלערליי
מאָדולאַציעס און באַוועגונגען.

ווייל ביבליש און סימפּאָניש שווימען-אויף ביי אים די הויפט-
טענער אין פאַרשידענע שליסלען און דאָס ליד קריגט אַן אָפּגלאַנץ
פון אַ קלאַסישער האַרמאָניע און פון אַ המשכּדיקייט.

„א טויזנט יאָר געוואַרט, אַ טויזנט יאָר געוואַרט,
און פאַלט די שוואַרצע מויער,
וואו וועט איר אַלע זיין, וואו וועט איר אַלע זיין,
איר גלויבער און פאַרטרויער? ...

אַ טויזנט יאָר געוואַרט, אַ טויזנט יאָר געוואַרט,
און פלאַצן אַלע דינגען
ווער וועט דער שטאַרקער זיין, ווער וועט דער
שטאַרקער זיין,

צו קומען און באַצווינגען? ...

אַ טויזנט יאָר געוואַרט, אַ טויזנט יאָר געוואַרט,
און טוט דער פעלז זיך שפאַלטן,
ווער וועט צום פרישן טראַנק, ווער וועט צום
פרישן טראַנק,

זיין קרוג דער ערשטער האַלטן? ...

(אויפגאַנג)

נאַכמער באַמערקט זיך דאָס אין לידער פון גרעסערער לענג, ווי צ.
ב. אין דריטן ליד „צווישן בויען“, אין צווייטן ליד „דער נביא“, אין
„אויפן שטראַם“, „די בריק“, „אויף מוטער רחלם קבר“, „תהלים“,
„אומרו“, „די שוואַרצע טיר“, „שרעקן“. זיינע איבערחזרונגען זיינען
אַ מין דראַמאַטיזם פון דער מוזיקאַלישער פראַזירונג, ווי אויך אַ פול-
קייט, וואָס ברענגט אַרויס און טראַגט פאַנאַנדער די שטימונג שטופּן-
ווייז. אַ חוץ איבערחזרונגען פון אָנהייב פערזן, די ריין מוזיקאַלישע,
באַווייזן זיך ביי אים אומציייליקע אויסרעכענונגען אין דעם סדר פון
זיינע שורות. דאָס איז, אייגנטלעך, די דעטאַליזירונג אין דעם באַ-
שרייב-מעטאָד, וואָס גיט צו פולקייט צום בילד :

„איבער די טאָלן,

איבער די פּלוינען,

איבער די קרוינען,

פון שניי אויף בערג,

אַן אַ צאַם, אַן אַ ציל, אַן אַ וועג,

הינטער שאַריקע כחאַריקע פעק,

הינטער רויזיקע קרויזיקע שטרייפן,
מיט געפלי, מיט געפאָד, מיט געפייפן,

דער ווינט איבער בערג..."

(ווינט)

ענערגישע באַוועגונג איז יהואשעם דראַנג, און דערמיט קאָן
פאַרענטפערט ווערן, וואָס אָנשטאַט אַריינפאַלן אין לאַנגווייל און מאַך-
נאָטאַניע פון אויסרעכענונג, ווערט זיין פילוואָרטיקייט געראַטעוועט
דורך דער פולקייט פון באַוועגונג און באַשרייבונג. ווי נאָך ער קומט
צו קאַנצענטראַציע, פאַלט דעמלט אָפּ דער מעטאָד פון איבערהזונג
און אויסרעכענונג, און עס באַווייזט זיך, אפשר צום ערשטן מאָל אין
דער אידישער פּאָעזיע, אַ שפע פּאָעטישע פּאַרמולעס און מאַקסימם,
אמת, פון אַ מוזיקאַלישן און עטישן מין.

„אויף די הויכע טאָפּאל-שפיצן
שלאַפט איין דאָס העכסטע בלאָט“.

(אויפן לאַנד)

„נאָך ביי דער שוועל וועט שטיין גאָטס ליבשאַפט
און וועט האַרן

צו קושן דיר די וואונד, און היילן דינע צערן...
(גאָטס הויז)

איך בין אן אָנזאָג און אַ טרעל,
און וועלדער פייגלען הינטער מיר...“

(דער נביא)

„און פיל געבורטן סיהאָט דיין אומענד גרייט,
אין מיינע דיכן טראָג איך אַלע רויגן“,
(אַ זאַמען ליכט)

„מיט טויבן אויפן ראַנד,
און שלאַנגען אויף דער ליער“.
(טויבן און שלאַנגען)

„ — — און שפירן בליינדערהייט,
ווי אלע וועלטן צוקן דורך דיין הארץ“,

(בודא געבעט)

„דער דופט אליין האָט אַלע מייענע שלענג געטייט.“
(דער הייליקער)

דורך הוילע צווייגן האָבן
געזיפט זיך זילבער־זאַנגען.“

(הערבסט־חאָטיין)

יהואשעם באַשרייב־מעטאָד ברענגט אין רעזולטאַט קלאַסישע פּולקייט, קאָמפּאָקטע עפּישקייט און, צייטנווייז, אנטבלויזטע פּיער־לעבקייט. דער שטריך פון געוואַנטקייט טרעט בולט אַרויס אין דעם דירעקטן אופן ווי אַזוי ער באַהאַנדלט זיינע פּייזאַזשן, און ווי אַזוי ער לאָרט זיי אָן ענערגיש מיט דעטאַלן. דער פּראָצעס, וואָס פּירט צום צונויפשמעלץ מיטן אָביעקט, איז ביי אים אַן אָננרײפּנדיקער, אַ שמענ־דיק־באַוועגלעכער, אַזוי, אַז עס באַמערקט זיך אַפּילו נישט דער איבער־גוס פון איין טייל צום צווייטן. די קעגננוואַרט און די נאָר נאָענטע צו־קונפט זיינען די צייטן, וואָס יהואש באַנוצט צומערסטן, כדי אויס־צודריקן זיין דינאַמישקייט: „וואַלקנס רוקן זיך צו וואַלקנס“, „פאַלט אַ שאַטן אויף די פּעלדער“, „בייגט דעם קאָפּ די ברייטע ליפּע, לאָזט פון רעג־גום זיך וואַשן“. אַנדערש וואַלטן זיינע באַשרייבונגען פאַר־לאָרן דעם מוזיקאַלישן שוואַנג, וואָס פאַרגלעט, לינדערט זיינע איר בערחזרונגען און אויסרעכענונגען, און פאַרוואַנדלט זיי אין לעבע־דיקע, נאָרוואָס געפורעמטע בילדער. די פאַרגאַנגענע צייט און די ווייטע צוקונפט טרעטן ביי אים בולט אַרויס אין סטאַטישע, שוין־געשעענע פאַסירונגען, וואָס דינען ווי אַ קאָנווע פאַר פּילאָסאָפּיש־פּאַעטישע רעיונות און זעאונגען.

זיינע באַשרייבונגען זיינען פול מיט אַטריבוטן, וואָס שטרייבן אונטער ווי אַזוי ער האָט געזען און וואָס ער האָט אַרויסגעטראָגן און אַליין אַריינגעטראָגן אין דעם מאַטעריאַל. דער אַטריבוט, אָפּשפּיגלענ־דיק אַן איינשאַפט, וואַרפט זיך אונטער צומבעסטן דעם מאַלערישן און וואַקסנדיקן אין דעם בילד, בעת דאָס אַלעגאָרישע איז אַ צונויפ־

נעם, א מין עזאָטערישער צענטער פון א סך ליניעס, וואָס ציען זיך פון פארשידנארטיקע דערשיינונגען און זאכן. דערפאר איז די אַלעגאָריע ביי יהואשן צומשאַרפסטן אין וויזיעס, וואו די פאַרנאַנגענע און ווייט צוקונפטיקע צייט ווערט גענוצט. זיינע לידער „שוים“, „די בריק“, זיינע מדבר-לידער, שטאַט-לידער, זיינען אילוסטראַציעס פון דער באַלדיקער דינאַמישער באַשרייבונג, וואו עס ווערט אָנגעווענדט דער אַטריבוט. דער ברייטער פאַרנעם און אָנגעלאָדענע דעטאַלן-שטריכן דערלויבן ניט צו ציטירן פולע לידער. א קליינע אילוסטראַציע וועט עס אפשר באַווייזן :

„הונדערט איילן אין דער ברייט,
 גרין און זילבער איז דאָס קלייד
 פון דער נעבל-מיידל,
 רעגנבויגס אָנגעצויג אויף די זויען,
 שניי און זון און שורות שווימען
 איינגעוועבט אין צעפ און פלעכטן.“

ווייסע שטויבן,
 שניי און זון פון אויבן,
 און א גורט פון רעגנבויגן.
 טאַנצט די נעבל-מיידל
 מיט די שטאַרקע שרייעדיקע וואַסערן,
 מיט די יונגע שרייעדיקע וואַסערן.“

(די מיידל פון די נעפלען)

אין די לידער ווי „שאַטנס“, „היז און הער“, „זעאונגען“, „אין טאָל פון טויטע ביינער“ און אין יענע אַלע, וואָס טראָגן אין זיך אַ פראַפעטישן טאָן, זיינען די בילדער סטאַטישער. דאָ זיינען די לידער קאַנצענטרירטער. די גאַנצע ענערגיע ווערט דאָ ניט פאַרברויכט אויף דעטאַל-באַשרייבונגען. זי ווערט פאַרווענדט אין העכערן דאָס ליד דורך אַלעגאָריע, דאָ ווערט דאָס ליד קאַמפּאַקטער, אָנגעשטרענגט-שאַרפער און רמזימדיקער :

„און ווי דו וועסט אזוי באפעלן,
וועט יעדער פעלז דיר האָניג קוועלן,
און ווי דו וועסט אזוי באַשווערן,
וועט יעדער שטיין אַ ברוסט זיר ווערן“.

(נאַרונג)

אלעגאָריש זיינען אויך יענע באַשרייבונגען, וואו דער „איך“־מאָטיוו
פאַרוואַנדלט זיי אין ליריק, ווי אין די לידער „דער הייליקער“, „דער
נביא“, „דער שומר“, „דערלייזונג“, „אויף די חורבות“, „דערויסן“...

„די נאַכט האָט זיך געדריקט צו מיר פאַרטרויט און ווייך,
און צוגעהערט מיט גרויסע אויגן וואָס איך טראַכט...
די גרילן האָבן אין די קליינע גרינע וואַרשטאַטס
געשליפן און געפּיילט פון אַלע זייטן...
אַ פּראָש איז אויפגעשפרונגען אונטער מייע פיס,
און זאָט געקערעכצט האָט אונטער מיר דאָס פייכטע גראַז,
דער ווינט איז ערגעץ אויף די בערג
געלעגן איינגעוויקלט אין די סאָסנעס און געשלאָפן...
— — — — —
— — — — —

— — — — — און אומגעריכט
האָט אויפגעציטערט לעבן מיר די נאַכט,
און איינער האָט גענומען אויפקלייבן די שטערן —
אזוי ווי איך האָב נעכטן אויפגעקליבן
דעם פאַרמערט קאַרשן אין אַ קויש —

(זומער נאַכט)

מיט דעם דעטאַל פון קלאַנג שאַפט ער דאָס פאַרשידנאַרטיק־
מוזיקאַלישע און מיט דעם דעטאַל פון באַשרייבונג — דאָס מאַלע־
רישע.

געוויינלעך ווערן בילדער פאַרטושירט בעת זיי גייען דורך דעם
פּראָצעס פון קריסטאַליזאַציע, וואָס דאַרף אַרויסטראַגן אַ סימבאָל.
אַ סך פרטים פון בילד ווערן פאַרלאָרן אויך ביים דורכברעכן אַ וועג

צום ווערט פון אָביעקט, צום ווייטסטן און טיפסטן אינם מאטעריאל. דער מאטעריאל אליין איז ניט נאָכגעבנדיק און ניט באַהילפיק. פאַר-קערט, וואָס שווערער די אויפגאַבע פונם קינסטלער, אַלץ ווייניקער דורכדרינגענדיק, אַלץ תהומיקער ווערט דער מאטעריאַל. ביי יהואשן ווערט די בולטקייט פון דעטאַלן ניט אָפגעשוואַכט אויף זיין וועג צום אינערלעכן ווערט פון אַ דערשיינונג. זיינע דעטאַלן האַלטן אָן אַ לעבעדיקן אויסזען און אָטעם, זוי זיי וואָלטן געווען אַ שמענדיקע ווירקלעכקייט דערנאָנט פון דעם מאַלער. דאָס ווערט ביי אים דער-גרייכט אַ דאַנק זיין דינאַמישקייט, קאָמפּאָזיט און אויסדויער. אָבער נאָכמער דערפאַר, וואָס דעטאַל-שילדערונג איז בלויז אַ האַלב-וועג נסיעה צום האַרץ פון דער זאַך.

דעטאַליזירן אין שילדערונגען איז אַ פרימיטיווער אופן פון וועלן אַנטדעקן דעם ווערט פון אָביעקט. יהואש האָט טאַקע דורכגעמאַכט דעם וועג פון ראָמאַנטישן ראַציאָנאַליזם ביז צו דעם צושטאַנד פון קאָסמישן באַוואוסטזיין. דאָס איז אַ וועג, וואָס האָט אים אויסערנע-וויינלעך באַרייכערט מיט קינסטלערישע דערפאַרונגען. אָבער אָן אַ ספּעציפיש-וואַכיקן הוש פאַר פאַרם וואַלט ער ניט געקאָנט אָנווענדן און אַלעמאַל פאַרבייטן מעטאָדן, וואָס זאָלן שטימען מיט זיין מאַטע-ריאַל און מיטן רעזולטאַט פון זיין אויסדרוק. דעם מעטאָד פון דעטאַל אין דער שילדערונג האָט ער גענוצט, אמת, אין דער שווערסטער קאָמ-פּליצירטקייט: אומדערמידלעך דעטאַליזירט, אָנטעגריפן דירעקט דעם אָביעקט און אָנגעהאַלטן די דינאַמישקייט, פּולקייט און קאָמפּאָזיטקייט. אָבער דערדאָזיקער מעטאָד האָט אים ניט צופרידגעשטעלט. ער האָט געדורשט נאָך אַ טיפערער און אַבסאָלוטער דערקענסניש.

זיין דערגרייכן אַנדערע מעטאָדן איז, אייננטלעך, דער וועג, וואָס האָט געפירט פון באַציאונגען צום אָביעקט — ביז צו זיין ווערט, פון עטיק ביז עסטעטיק. זיין פאַרעטישטע עסטעטיק אונטערשיידט זיך פון דער ריינער: אין דעם אופן פון דערגרייכן דעם ווערט, און אין דעם רעזולטאַט פון דעם דערגרייכטן ווערט.

פון דעם אופן ווי אזוי אים ווייזט זיך אויס אַן אָביעקט, ניט ער אַריבער צום אַטריבוט. דאָס איז דער אופן, דורך וועלכן ער

שרייבט צו פארשידענע אייגנשאפטן צום קעגנשטאנד, וואָס צווינגט
דעם אַביתקט אַרויסצומרעטן ווי אַ לעבעדיקע קאָמענאַריע :

„ווען פלאַמיק זאָפּאָרגאַנג קושט ווילד

די וועלן זיינע

און פאַרב נאָך פאַרב און גלוט נאָך גלוט
פליסט פון אויקינוס אין דיין בלוט“.

(וואָס איז די מאָס ?)

„די ביימער־שפּריצן דוישו,

און טרייסלען אָפּ אַ טרויס ...“

(אויפן לאַנד)

„אויבו וואַלקנס ווילד צעפלאַקערט,

אונטן בייטן גאַלד צעאַקערט ...“

(אויפן ים)

„און ערגעץ אין אַ ווינקל איז אַ פלאַס

געטפּרונגען און געלעקט די נאַכט ...“

(נאַכט)

שמרעכנדיק אָבער צו אַנטדעקן די עסענץ פון אַ דערשיינונג, נע-
פינט ער, אַז ער מוז זיך באַנוצן מיט אַ ראַפינירטערן מיטל, מיט דער
אַלעגאָריע, און, צום סוף, מיטן סימבאָל. דורך דעם וואָס ער טראָגט
איבער דעם זין פון איין זאך אויף דער צווייטער, דייט ער אָן אויף
אַ טיפּערן זין פונם קעגנשטאַנד. וואָס ווייטער ער גייט אַוועק פון
שילדערונג און וואָס דירעקטער ער קומט צו צום אַטריבוט, אַלץ וויי-
ניקער ווערטער נוצט ער, אַלץ פאַרמולאַטיווער באַווייזט זיך זיין שורה:

„בלומען ליכט באַגאַסענע

לאַכן רונד אַרום,

איינע אַ פאַרשלאַסענע

שטייט די אָוונט־בלום ...“

בלאַט אויף בלאַט פאַרדעקנדיק

אין אַ קנויל געדרייט,

סוליעט זי זיך שרעקנדיק

ביז דער טאָג פאַרגייט ...“

שטאַרבט די זון זיך סוקנדיק
אין אַ טייך מיט בלוט,
קומט די נאַכט, באַקוקנדיק,
וואָס די שטילע טוט ...

פינטלען שטערן טויזנטער,
זוכן זיי די בלוט :
„סױט דער טאָג דער ברויזנדער,
קום, דו קליינע, קום ...“
שפּרינגט זי אויף אַ ציכטיקע,
נאַקעט פון איר כּוּס ...
פּאַלו שטערן ליכטיקע,
„שמאַכטנדיק אין גראַז ...“

(נאַכט־בלום)

אָדער

„אַ שטערן איז אַריינגעפּאַלן
דורכן שױב,
איז מײן שװאַרצע פעדער
טױט געבליבן אין די פינגער.
האַבן אַלע קליינע שײנע זאַכן
זיך אויסגעשטאָן און צעפּלויגן
ווי שטױב פון אַלטע בגדים
און כּיבין געבליבן ברייט און ליידיק
ווי אַ שנייאיק פעלד
מיטן שטערן אין דער מיט ...“

(אַ שטערן)

אויך דער מעטאָד פון דעם אָביעקטס דירעקטן איינדרוק אויפן
דיכטער שפּילט אַ גרויסע ראָל אין יהוּאַשעס לידער. די עמד
פינדלעכקייט פונם דיכטער ווערט אונטערגעשטרעכט און גיט אַ קלאַרע
מעגלעכקייט צו באַגרייפן די פּערזענלעכקייט. דאָס פּאַנאַניסטישע אין
דער שילדערונג, דאָס קוויקן זיך מיט דער שילדערונג אַליין, טרעט אָפּ
פאַר די איבערלעבונגען פונם דיכטער. די ליכשאַפט פון מאַלן אַליין
אַלס אַ טעטיקייט, ווי צ. ב.

„ביז פון דער ווייטן וועט א פונקלדיקער ראָד
זיך גליטשן אויפן וואַסער, און אַ קאַרעהאַד
פון שטערן וועט זיך פיצלען און צעפאלן
איז בלויע שאַטנדיקע וואַלן —“

(שוים)

ווערט פאַרביטן אויף אַ דראַנג צו פאַרשטיין דעם מהות, דעם זין,
דעם צוועק פון אַ דערשיינונג:

„איך האָב געוויינט און האָב פון שלאָף זיך אויפגעכאַפט
און ניט געוואוסט פון וואָס,
איך דרויסן ביי מיי קאַמער האָט אַ גריל געקלאַפט,
באַהאַלטן אין זיין גראָז.
פון פענצטער איז ווי דינע איין אַ ווייסער פאַס
געפאַלן איבער מיר;
איך בין געלעגן שטאַר, די ברעמען קאַלט און נאַס,
און שטום געקוקט צום טיר.“

(איך האָב געוויינט)

יהואשעס דירעקטקייט, פינקטלעכקייט און דעטאַל־שילדערונג
פון זיין יעדן מעטאָד העלפן אים אַרויסצוברענגען דעם פולן קערן פון
זיין אויסדרוק. זיי גרייכן אָבער ניט דעם אַבסאָלוטן ווערט פון אַ דער־
שיינונג, פון אַן אָביעקט. ווי גרינג עס וואָלט פאַרענטפערט געוואָרן
די הויפט־פראָבלעם פון דער עסטעטיק, און דערמיט אויך פון דער מע־
טאָפּיזיק, ווען ס'וואָלט געווען אַ דירעקטער וועג אַריינצודרינגען אין
אַ דערשיינונג, אין אַן אָביעקט. וויסנשאַפט וואָלט דעמלט פאַרנומען
דאָס אָרט פון סנסט, און לאַגישקייט און אינפערענציאַלקייט וואָלט
פאַרביטן דאָס שטייגן פון קינסטלערישע דערפינדונגען. דער פראָצעס
פון אויפליכט וואָלט, אַזוינאָך, געוואָרן אוממעגלעך. און דער וועג,
וואָס פירט צו אידענטיטעט פון סוביעקט און אָביעקט, צום צונויפ־
שמעלץ אין אַ קינסטלעריש באַוואוסטזיין, און דורכדעם צום געפיל
פון אומשמערבליכקייט, — וואָלט אָפגעווישט געוואָרן. עסטעטיק איז
דער דראַנג צו אַנטפּלעקן דעם אָביעקטס אינערלעכן ווערט; אירע אַב־
סטראַקציעס רוקן אַרויס דעם אָביעקט אַזוי, אַז ער זאָל אויפליכטן און

הערקענט ווערן. דאָס איז, אייגנטלעך, ריינער סימבאָליזם. סימבאָליזם איז אַן אַוניווערסאַליזירונג אָדער אָביעקטיוויזירונג פֿון אַ זוערט. אַן איינדרוק פֿון דעם עגאָ ווערט אָנגענומען פֿאַר אַן איינדרוק וואָס אַנט־האַלט אַן אַוניווערסאַלן אמת בלויז דעמלט, ווען ער ווערט אומאַפֿ־הענגיק פֿון דעמזעלבן עגאָ; ווען דערדאָזיקער אמת איז אָנווענדבאַר ווי אַן איינדרוק אויף אַנדערע. דער אינטערעס דערפֿון ליגט דעמלט ניט אין דעם עגאָ, און ווערט דערפֿאַר אַן אָביעקטיווער ווערט.

ביי יהואשן שפילט דער סימבאָליזם ניט קיין אָביעקטיווע, נאָר אַ סוביעקטיווע ראָל. דאָס נעמט זיך דערפֿון, וואָס זיין הויפטזאַכ־לעכע נייגונג איז געווענדט צו זיינע מעטאָדן פֿון אַנטדעקן דעם אַטרי־בוט. כאָטש ער באַמיט זיך צו קומען און קומט פֿון דעם אָביעקטם באַציאָונגען און שייכותן — צום ווערט, דערנרייכט ער בלויז דעם סוביעקטיווע ווערט. זיינע סימבאָלן ווערן ניט אָפּגעטיילט פֿון זיין עגאָ און בלייבן דערפֿאַר אויף ווייטער אין שייכות מיט אים:

„ווער האָט מיין זעל געווערדיקט און געוויילט
צו זיין די פֿייל פֿון זיין געהיימען בויגן?“
(אור זרוע . . .)

„איך בין דער אקער, און די זאָט,
איך בין דער שטורעם און דער בראַנד . . .“
(דער נביא)

„ווען איך בין פֿויגל און בין טרעל,
ווען איך בין רינג און איך בין קייט —
ווען איך בין שפּראַך צום ערשטן מאָל באַפֿאַרבט
פֿון זון, און אויך דער גערשט וואָס שטאַרבט
אין טיפּעניש פֿון בייט“

(דאָנק)

דידאָזיקע עטישקייט אין זיין סימבאָליזם ווערט נאָך בולטער אין יענעם מעטאָד, וואָס איז ווייטער און טיפּער ווי עס איז דער אימ־פרעסיאָניזם. מיט יענעם טיפּן מעטאָד באַנוצט זיך יהואש איידער ער גיסט זיך צונויף מיט זיין אָביעקט. דאָס איז דער מעטאָד פֿון

לאזן די דערשיינונג, דעם אָביעקט אַריינצודרינגען אין דעם טוב יעקט, אין זיך אליין:

„האָב אַלע ווייסע שטערן איינגעזויגן,
און ליג אין ווייסן שימער אויסגעשפּרייט,
און פיל געבורטן סיהאַט דיין אומענד גרייס,
אין מייע דיכן טראַג איד אַלע רויגן“,
(א זאַמען ליכט)

„מיין צוקאַפּנס זיינען
האַרטע איינגעדרייטע וואָרצלען,
זאָג איד זיך : אָט וועט געשען,
איינער פון די איינגעדרייטע וואָרצלען
וועט מיר איינוואַקסן אין ליב,
און דורך מייע בלוטן וועלן זאַפן
וואַסערן פון אונטער-ערדישע טייכן,
און זאַפטן פון שטומע טרויעריקע זאַכן,
וואָס ריידן ניט, און טראַכטן ניט,
נאָר וואַקסן, וואַקסן, וואַקסן . . .“

(בויםער)

„דער ווינטער האָט מיר אייז אריינגעפראָרן
אין געבליט“

(ווייסע וואַלקן)

„א זאַמען ליכט איז איינגעזייט אין מיר,
ווי אין דעם גרונט איז איינגעזייט אַ קערן“,
(א זאַמען ליכט)

„איד וועל געהאַרכיק טרינקען אַלע סמען,
נאָר זאָל דיין האַנט דעם כוס צו מיר גענענען,
כיוועל זויגן גאַל ווי סיקינד די ברוסט פון מאַמען,
און וועל באַגלייך אויף דייע הענט זיך לענען“,
(א זאַמען ליכט)

די וועגן, וואָס פירן צום קאָסמישן באַוואוסטזיין, קאָנען זיין

אָביעקטיווע און סוביעקטיווע; עסטעטישע און עמישע. אין דער אי-דענטיטעט, אין דעם צונויפגיסן זיך מיט א דערשיינונג, מיט אן אָביעקט, קאָן מען אונטערשיידן צוויי פּאַלן:

- (1) ווען דער סוביעקט דרינגט אַריין אינם אָביעקט;
- (2) ווען דער אָביעקט דרינגט אַריין אין דעם סוביעקט.

אין דעם ערשטן פּאַל, ווען דער עגאָ טרעט אַריין אינם אָביעקט, ווערט דער אויף אַזויפיל קלענער פונם אָביעקט, אַז אַנטפּלעקנדיק די עסענץ פונם אָביעקט, ווערט דער עגאָ אַלץ אומבאַדייטנדיקער, ביז וואָ-נעט ער ווערט אינגאַנצן פּאַרלוירן. ער ווערט אומפּערזענלעך. אַזוי פּאַסירט עס אין דעם ריינעם סימבאָליזם. דאָרט ווערט די אָביעקטיווע קייט געשאַפן צוליב דעם פּאַרשווינדן פונם עגאָ. צוליב דער געשאַ-פּענער אייניקייט טרעטן ניט אַרויס די שייכותן פון איין קאַטעגאָריע צו דער אַנדערער. דער אָביעקט ווערט אן אומאַפּהענגיקע דערשיינונג, מיט שאַרפע קאָנטורן. דאָס, אייגנטלעך, איז דער ציל פון דער עסטעטיק.

אין דעם צווייטן פּאַל, ווען דער אָביעקט דרינגט אַריין אין דעם סוביעקט, בעסער געזאָגט, ווען דער אָביעקט ווערט פון דעם עגאָ אַריינגעלאָזן אין זיך, ווערט דער עגאָ טיזש פון דעם סוביעקט פּילפּאַך פּאַרגרעסערט. די דערשיינונג, דער אָביעקט, ווערט פון דעם עגאָ באַ-נוצט אַלס אן אָנהייב-פונקט, א מיטל. ער ווערט, נאַטירלעכערהייט, פּילפּאַך פּאַרקלענערט, אָבער ניט פּאַרשוואַנדן. ער בלייבט פּערזענלעך. דער צושטאַנד ווערט דאָ אַ סוביעקטיווער. צוליב דער באַציי-אונג פון איין קאַטעגאָריע צו דער צווייטער ווערט דער סוביעקטיווער צושטאַנד אַן עטישער.

ביידע וועגן קאָנען פירן צו אַ קאָסמיש באַוואוסטזיין, צום צו-נויפגיסן זיך מיטן אָביעקט אין איינס, און ווערן מיט אים אידענטי-פיצירט. מען דערגרייכט אָבער שאַרפּערע קאָנטורן און פינטקלעכערע דערקענטנישן פון אָביעקטיווע אידען פון סוביעקטיווע ווערטן. דורך דער עסטעטיק מער ווי דורך דער עטיק. דורך אַנטפּערזענלעכן זיך מער ווי דורך קאָנצענטרירן דאָס אייגענע און דאָס אייגנטימלעכע פון דער פּערזענלעכקייט. דאָס גרעסערע וויסן, דער רעזולטאַט פון אן אַנטפּלעקונג, ליגט אין דעם סוביעקטס אַריינדריינגען אין אַ גרעסערער

זאך ווי ער אליין איז . דער אריינגעדוונגענער אביעקט ווערט חער סימבאָל, דער קאָסמישער אספעקט פון אַ דערקענטער זאך. אין דעם פארקערטן פאל איז דער ענאָ גרעסער פון דעם אביעקט, וואָס טרעט אין אים אַריין, און דער אביעקט ווערט אזוינאָך ווייניקער דערקענט. פון באַציאונגען אליין דערפירט יהואש זיין דערקענטניש צום ווערט. זיין דערקענטניש איז אַ סוביעקטיווע, אַ פערזענלעכע ; זיין שטרעבונג, ווידער, איז צו דערגרייכן דאָס אביעקטיווע, דאָס ווייטע. דעכנט מען זיך נאָך מיט זיין צייט און מיט דעם עטישן ווי מיט אַ ספעציפיש אידישן אָנהאַלט, ווערט העמלט פארשטענדלעכער דער מאַטיריער-וועג, וואָס יהואש איז דורכגעגאַנגען מיט ווילן און אויסדויער. דיסציפלין איז אַ פאָדערונג פון קונסט. ווי העראַ- איש איז זי אָבער ביי פּיאַנערן מיט דינאַמישע נאַטורן. זייער באַ- וואוסטזיין טרייבט זיי אַרויסצורייסן זיך פון זייערע, זיי געגעבענע, גרענעצן, און פאַרוואַנדלען זייער העכסטע דערגרייכונג אין אַ סלאָרער דערקענטניש. יהואש איז געווען סלאָר זיין וועג און דערפאַר זיינען זיינע שטרעבונגען אזוי זיניק און אָנגרייפנדיק. די סוביעקטיווע ווערטן באַפרידיקן אים ניט. שטרעבט ער דען ניט בייצוקומען זיין ענגאַיזם אין צוזאַמענגוס מיט דער דרויסנדיקער וועלט? איז דען ניט די באַפרידיקונג דער וועג, וואָס פירט צו טויט? וויפּל דאַסן-סיבות ליגן הינטער זיין בענקשאַפט נאָך אביעקטיווע ווערטן, און וויפּל באַ- דויער און טראַגישער אַפטימיזם — ביים האַרץ פון דרויסנדיקן אביעקט :

„אַ פּרילינג, ווי וואָלט איד זיך וועלן פאַרבייסן
אין ליכטיק געפאַרבענעם בלאַט פון אַ בלוס.“ (פּרילינג)
און זיין פאַרלאַנג איז שטענדיק געווען צו ווערן דער ריינער אביעקט,
צו ווערן

..... אַ זום-זום דורכן סאָג,
און שלומערן אין אָוונט אויף אַ זאַנגי...

צו זיין אַ סוי אויף רויטע מאָן
און שימערן און אויסגיין אין דער זון...
(צווישן בוימער)

זיין דראַנג צום אַבסאָלוטן ווערט האָט אין אים אַרויסגערוּפֿן
גראַטעסקע בילדער, זעאוונגען און טיפע איינלעבונגען:

„אונטער טויטע הויטן קריכן אום געבורטן,
אונטער שוואַרצע בייטן טאַנצן גייסטער
מיט זאַנגען אויף די שטערנס“.

(ווייסע וואַלקן)

„וועט ווי זיך באַקלעמט דער אָוונט־רעגן
וואָס שלוכצט אין דער געדיכטעניש פֿון קרייטער?“
(וועט ווי זיך)

זוכנדיק צו דערגרייכן דעם אַבסאָלוטן ווערט, פֿלעגט אין אים
לעבן אַ געפיל, אז ער האַלט אין בייקומען איבערמענטשלעכע שטע-
רונגען. און אַזעלכע שטערונגען האָבן כאַמת עקזיסטירט. ניט פֿאַר-
לאַזנדיק סוביעקטיווע באַציאונגען צו דערשיינונגען, איז אויסערגע-
וויינלעך שווער, כמעט אוממעגלעך, אויך אָנצורירן בעשת מעשה דעם
אַביעקטיוון ווערט פֿון דיזעלביקע דערשיינונגען. און פֿלעגט ער דאָ
דערגרייכן שלימות, איז דאָס געווען דער עקזיליבריום צווישן די
צוויי צושטאַנדן. אין מאַמענטן פֿון אַזאַ דערגרייכטער באַלאַנסירונג
פֿלעגט דאָס געפיל פֿון וועלן בייקומען, פֿאַרוואַנדלט ווערן אין אַ סענ-
סואַליזם; און אין מאַמענטן פֿון ניט איינגעשטימטע קאָנפֿליקטן —
אין אַן איבערפֿלוס פֿון ליידנשאַפט.

„... איז אַ צווייג אין אַ צווייג
און אַ שטאַם אין צווייטן פֿאַרשלונגען געוואָרן —
צוזאַמענגעקושט אין אַ בונד אַ געהיימען...“

(אין וואַלד)

„און אַ ברייטע ערד מיט אָנגעקוואַלענע בריסט
וועט זיך קרעמפֿן, וועט זיך שטרעקן;
געבורט, געבורט“.

(ווייסע וואַלקן)

אויך מיט דער פֿאַרעטישטער עסטעטיק האָט זיך יהוואש ניט באַ-
נונגט. וואָס ווייטער און טיפער פֿון דעם דערגרייכטן עקזיליבריום,

דעם באַלאַנס צווישן סוביעקטיווקייט און אָביעקטיווקייט, אַלץ מאַ-
טערנדיקער ווערט די פּראָבלעם. ווען מען זאָפט אין זיך אַרײַן, ווען
מען טראָגט אין זיך אַ דערשיינונג, וואַקסט דערביי דער אייגענער עגאָר
טיזם, די אייגענע פּערזענלעכקייט. דעמלט לייזט זיך אויף אין דער
פּערזענלעכקייט די גאַנצע דערשיינונג. אין אַזאַ צושטאַנד איז עס
אוממעגלעך צו לאָזן דעם עגאָטיזם, די פּערזענלעכקייט וואַקסן אין
זיך, און אין דערזעלביקער צײַט זיך אַנטפּערזענלעכן, אויפלייזן זיך
אין דער דערשיינונג, בעת זי אַליין, די דערשיינונג, האַלט אין פאַר-
שווינדן.

דאָס מענטשלעכע לשון ווערט אומבאהאַלפן, פאַראַליזירט אין
דער טראַנסצענדענטאַלער וועלט, ווען דער עגאָטיזם, די פּערזענלעכקייט,
ווייל אָנהאַלטן דאָרט די פּולע סוביעקטיווקייט. ביי דראַנגיקע, אַס-
טיווע נאַטורן ווערט דאָס וואָרט, אין דעם פאַל, הילכיק, פונקט ווי
זיי וואָלטן זיך אויך געריסן אריבער די גרענעצן פון וואָרט. „דער
יחיד קאָן ניט פאַבריצירן זײַן אייגענעם לשון, און אַז ער וואָלט אַזאַ
לשון פאַבריצירט וואָלטן אים זײַנע מיט-יחידים ניט פאַרשטאַנען“
(פון דער עסיי איבערן תנ"ך). האָט יהוּאָש געמוזט אָנווענדן אַזאַ
וואָרט אָדער אַזאַ אויסדרוק פאַר זײַנע באַגריפן, וואָס איז שוין געווען
אין דער שפּראַך און וואָס האָט אין „דער פּרזום פון... (זײַן)...
נשמה אַן אַנדער פאַרב און... אויך אַן אַנדער באַגריף“. דאָס האָט
ער געזוכט און געפונען. און ווי ניט-פאַסיק עס זאָל, צײַטנווייז, ניט
קלינגען זײַנער אַן אויסדרוק אין אַזאַ פאַל, געהערט עס נאָך אַלץ צו
די קאָנישסטע און פינקטלעכסטע אויסדרוקן פון יהוּאָשעם בילד און
באַגריף. טראַכט מען זיך טיפּער אַרײַן אין יהוּאָשעם אַן איבערגע-
טריבענעם אויסדרוק אָדער בילד, דערזעט מען עס ווי דורך זײַן איר
גענער פּרזומע.

„איך בין געקראַכן אויף דעם וועג דעם גראַען,
האָט פון דײַן טריט געשפּריצט אויף מיר אַ שטויב“.
(אַ זאַמען ליכט)

„אַז די טיר וועט בלייבן צוגעשלאָסן פעסט
און וויסן וועסטו ניט צומאָל אוואו דער שלאָס,

האַלטן וועסטו דייע ליפן צוגעפרעסט
צום שוועל, ווי ס'טוט די בין צום צוגעמאַכטן שפראַך.
(אַז די טיר וועט בלייבן צוגעשלאָסן)

„און איך רויזנקאַספּ לעכצט די געזעטיקסטע קווייט,
איר פעסטונג פּאנאנדערצרייסן...“
(קום צו מיר)

„שוין ברעכט דער גייסט די צאַמען,
שוין איז דאָס האַרץ אין פּלאַמען,
שוין פּלאַקערט דאָס געבליט...“

(דאָס ניט געזונגענע ליד)

דערנרייכנדיק דעם ווערט פון אָביעקט, ווען אַפילו דעם סוביעקט-
טיוון, געפינט ער זיך אין אַ וועלט פון טראַנסצענדענטאַלע דערשיי-
נונגען און ראַמאַנטיזם. אין דערדאָזיקער וועלט אָבער איז ער, אַ
דאַנק זיין אומפאַנג, דורכדרינגלעכקייט און זיין דעמאָל-מעמאָד אין
דער שילדערונג, — אַ רעאַליסט. אַ גייטיקער רעוואָלוציאָנער ניט נאָר
פון געדאַנק, נאָר אויך אין דער פאַרשטעלונג-קראַפט, געפיל און
אויסדרוק, איז דער טראַנסצענדענטאַלער רעאַליסט אין אים דער זעער
פון דעם אמתן ווערט; יענעם ווערט, וואָס געפינט זיך אויסער דער
באַגרענעצטער, רעאַלער וועלט. ער ווערט דער פאַקטישער פּולער
אויסדריקער פון דעם פינקטלעכן פון דעמדאָזיקן ווערט.

אין אַ צייט פון ראַציאָנאַליזאַציע, רעוויזיע פון אַלמע אידייען
אין דער רעליגיע, פילאָסאָפיע און סאָציאַלע סיסטעמען; אין אַ צייט
פון וויסנשאַפטלעכן פּראָגראַם און אויפשטייג פון קלאַס-באַוואוסט-
זיין, האָט יהוָאָש אַריינגעטראָגן דעם גייסט פון ראַמאַנטיזם אין דער
וועלט פון פאַקטן. אין דעם ליגט דער צוזאַמענהאַנג צווישן יהוָאָש,
דעם זעער פון סוביעקטיווע ווערטן, און דעם רעאַליזם, וואָס פאַר-
דערט באַציאונגען. פאַקטן האָט ער ניט באַנומען ווי ווירקלעכקייטן,
פאַסיקע פאַר פאַטאַגראַפיעס און פלאַך-שילדערונגען, נאָר ער האָט
זיי באַוווּזן אין דעם טיפערן צושטאַנד, אין דעם ווערט. יהוָאָש איז
אַ ראַמאַנטיקער, אין דעם זין פון באַהאַנדלען פריי אַלע דערשיינונגען
פון לעבן און פון פאַרשטעלונגען. דעריבער שפּיגלט ער אָפּ די קאַמ-
פּאָזיציע פון דעם ווערט פון דעם ווערט פון דעם ווערט פון דעם ווערט

פליצירטקייט פו אונדזער לעבן, און נוצט דערפאר פארשידענע אינ-
האלטן און פארמען. זיין סינסטלערישע ענערגיע פארוואנדלט פאקטן
פון דער אָנגענומענער ווירקלעכער וועלט — אין פאָעזיע. ער שטעלט
טאָקע דעם מאָראַלישן אינסטינקט העכער פון געוויינלעכע איבערציי-
נונגען, דאָס אידעאָליסטישע איבער דעם אוטיליטארן און מאַטעריאַ-
ליסטישן. אָבער ער דערהויבט ניט דעם אינסטינקט העכער פון געדאַנק,
דעם יחיד העכער פון דעם כלל. אַ דאַנק זיין באַוואוסטזיין סינטעזירט
ער דאָס רעאַלע און דאָמאַנטישע. זיין סאָציאַלער חוש איז, אַזוינאָך,
פאַרעסטעטישט. ער פאַרוואַנדלט יעדע דערפאַרונג אין אַ פאָעטישן אָפ-
רופ. אין זיינע לידער, וואו עס שפיגלען זיך אָפּ די וועלט־מלחמה,
די רוסלענדישע רעוואָלוציע און נאַציאָנאַלע באַפרייאונג, מישן זיך
ווירקלעכקייטן מיט אַלעגאָריעס און סימבאָלן. „מאַסוויני“, „גע-
פעלשט“, „לינטשן“, „פירער“, „שמיד דו יונגער“, „אויפן וועג“,
„פאַרשאַלטן“ זיינען אַטמועלע צייט־מאָטיוון דערהויבן צו אַניווער-
סאַלקייט.

... דו וויסט ניט פון דיין מאַכט,
אונדזער שאַנד האָט דיך באַשערט,
אונדזער כעס האָט דיך גענערט ...
אונדזער נויט האָט דיך באַשערט,
דו פאַרויס, און מיר באַנייט
אויסגעוואַקסן וואונדער־לייט ..."

(פירער)

„האַט דיין ליבשאַפט ניט דיין כעס באַרוט,
און האָט דיין פיינטשאַפט און דיין צאָרניק בלוט
צומאָל ניט שטאַרק געמאַכט דיין אָרעם,
צערייס דיין קלייד און לאָז פאַנגאַנדער
דיינע האָר און וואַנדער
אום אין שוואַרצע נעכט ארום די קברים,
און טראַכט ניט וואָס דו וועסט,
און פּרעג ניט וואָס דו ביסט,
נאָר ווי אַ טויטער וואָרעם
דריי זיך איין אין טויט און פעסט“.

(צווישן קברים)

„דער וואָס האָט געפעלשט אָן זיינע ברידער,
 און פאַרלייקנט זייער פּיין,
 וואָס זאָל זיין חרם זיין ?
 מיט שוואַרצע ליכט ?
 מיט שופרות פאַרן אַרונקודש ?
 אַלע שוואַרצע ליכט פאַרלעשן וועט אַ בייזער הויך ;
 אַלע שופרות וועט פאַרשרייען
 דער הילף פון גאָלד,
 דער קלונג פון שפּאַרן ;
 אַלע קללות וועט פאַרמעקן
 די גלאַטע צונג און דער פאַרשייטער פנים ...
 וואָס זאָל דער חרם זיין ? —
 שטילערהייט און נאַכאַנאַנד,
 און ווי די בלעטער פון אַ ברייטן וואַלד,
 דורך אַלע לענדער און דורך אַלע צייטן
 אַ שוואַרץ געדעכעניש :
 „פאַרעטער ! ...“

(פארעטער)

נביאיש-דראַמאַטיש און עמיש איז יהואשעם צאָרן, האָס און
 האָפנונג אין זיינע צייט-לידער. זיינע צייט-לידער זיינען אַ סינטעז
 פון „פאַרשאַלטן“ און פון „דערלייוונג“ פון דעם יחיד און פון קאָ-
 לעקטיוו, פון דעם פאַקטישן און דעם אידעאלן. אַן עמיש-עסמעטישע
 פערזענלעכקייט, נעמט ער אָן זיין צייט און פאַרוואַנדלט זי אין צייט-
 לאַזיקייט, באַזעלטיקט ווירקלעכקייט און טראַגט פון זיי אַרויס טרוי-
 מען און ווערטן. ער איז אַ פעסימיסטישע נאַטור און אַ טראַגיש-
 אָפטימיסטישער קלאַר-זעער, וואָס שטרעבט אומדערמידלעך צו דעם
 הערפאַרשן און דעם מיטאַס. ער איז צוגלייך אַן אַטעאיסט, וואָס זוכט
 דעם ווערט פון דרויסנדיקע דערשיינונגען, און אַ מאַמין. ער פילט
 די אומשטערבלעכקייט פון זיין

„טויזנט-טויזנט יאָרן ב'ן איד אַלט,

און טויזנט-טויזנט יאָרן וועל איד אַלט זיין ...“

(אויף די חורבות)

„און ביסט ווי הונדערט פּרילינגס יונג,
און ביסט ווי הונדערט הימלען ברייט.“
(וואָס איז די מאָס ?)

און ער וויל, ווי אַ גלויביקער, פאַראייביקן דעם זיין

„מייסטער און פירשט און האָר,
אומגעזענער, אויב־קגעגארטער,
ניט פאַרשווינד.
פלימער אַזוי ווי אַ שאַטן אין נעבל,
צינד זיך אָן ווי אַ שימער דורך וואַלקן,
און פיר אונדז . . .“

(מייסטער און פירשט און האָר)

זייענדיק אַן עטיקער און אַן עסטעטיקער, זוכט ער זיין און צו-
זאַמענהאַנג פון לעבן, ווי אַזוי צו דערנרייכן שלימות און אַנטפּלעקן
זיין עצם. ער געפינט מיט דער הילף פון זיין באַוואוסטזיין, ענערניע
און אַנטשלאַסנקייט, דאָס עטישע, דאָס ענאָטיסטישע אין זיך אַליין,
דורכגייענדיק דערביי געוועבן פון דער עסטעטיק.

האָב איך אַ געוועב געוועבט,

און זע ווי טרייסטיק און געבענטשט
מיין געוועב איז אַרויסגעקומען.“
„אין שוואַרצע וואַסערן
האָב איך אָנגעשעפט

און זע דאָס ליכט
וואָס איך האָב אויפגעפאַנגען.“

(אַ זאַמען ליכט)

„די שטראַלן האָבן מיד געשטאַכט,
דער שימער האָט מיין קראַפט געבראַכט,
האָב איך די אויגן פעסט פאַרזיגלט,

און פון דער פינסטערניש האָט העל
אַרויסגעבליצט אַ שטערן —
איז דאָס געווען דער קערן,
דער קערן פון מיין זעל . . ."

(דער קערן)

וועלנדיק פאַרוואַנדלען אין אַן אייביקייט די רגע
... ווען פון יעדן שטיינדל 'טויט

אַרויס דאָס שטומע האַרץ — — — — —

און אַלע קנופּן ווערן אָפּגעריסן — — — — —

(פאַראַן אַ רגע)

רירט ער אָן אַן אייביקע פּראָבלעם פון דעם עטיק-עסטעטיק סינטעזן.
דערמיט דערגרייכט ער אין זיינע לידער ווערטן, אמת, סוביעקטיווע,
האָך באַמיט ער זיך צו דערגרייכן אַביעקטיווערע דערקענטנישן,
אַבסאָלוטע ווערטן. די דאָזיקע אַבסאָלוטע זיינען דאָס די ריין-עס-
טעטישע ווערטן, פאַר וואָס ער האָט אַזויפיל כוחות פאַרלאָרן און נאָך
וואָס ער האָט אַזויפיל געדורשט.

צום באַדויערן האָט זיין עפאָכע ניט נאָר פאַלש געטייטשט דאָס
וואָרט „אינטואיציע“, נאָך אויך דאָס וואָרט „עסטעטיק“.

מען האָט ניט צוגעשריבן צו דער עסטעטיק די אַנטפּלעקונג פון
דעם אינערלעכן ווערט פון אַ דערשיינונג, פון אַן אַביעקט, אינגאַנצן
אָפּטיילנדיק זיך פון זיך אַליין. מען האָט ניט אָנגענומען עסטעטיק
ווי די עצם וועלט-דערקענטניש דרויסן פון אונדז. קעגן דעם
עטישן, ענאָטיסטישן, ענג-סוביעקטיוון באַגריף וועגן שיינקייט, וואָס
רוט אויף שטענדיקע באַציאונגען צו דרויסנדיקע דערשיינונגען, קעגן
דעם האָט מען ניט געשטעלט, ווי אַ קעגנזאַץ, דעם אַבסאָלוטן אַנט-
פּלעקטן ווערט, דאָס טיפּסטע פון אַ דערשיינונג, פון אַ וועלט. קעגן
דעם האָט מען אַרויסגערוקט אַ יוגנטלעכן, סענטימענטאַלן סענסואַליזם.
און מען האָט, לידער, געגלויבט, אַז עסטעטיק מיינט: פּוצעריי און
אידיעלעאַזיקייט, אַ-מאָראַלישקייט און עלפנבין-טורעמדיקייט.

מען האָט געקאָנט מערקן ביי יהואשען, ערגעץ וואו, איינפלוסן פון אַזעלכע מאָראַליסטישע באַגריפן. יהואשעס דראַנג נאָך דיסציפּלין און עסטעטישע ווערטן האָט אים אָבער אַלץ מער און מער דערווייטערט פון דידאַזיקע אויבנאויפיקייטן. יהואש זוכט און געפינט דעם עקוויליבריום צווישן עטישע באַציאונגען און עסטעטישע ווערטן. דאָס איז פאַר אים דער סינטעז פון עטיק און עסטעטיק. די דאַזיקע לייזונג געפינט ער אין דער נביאישער אויפאַסונג פון שיינ־קייט, וואָס איז אַפילו אין תוך פּערזענלעך און עטיש, פול מיט באַ־ציאונגען.

„ווען איך הער זיך צו צו די אַלע פאַרשיידענע נייע שטימען, וואָס ווערן אַלץ הערבאַרער אין דער וועלט פון קונסט און ליטעראַטור, דאַכט מיר, אַז די מאָדערנע דיכטונג ווערט אַלץ מער העברעאישער, אידישער. די פּוצעריי מיט ווערטער, די גראַם און קלאַנג קינסטלעריי, מאַכן פּלאַץ פאַר אוממיטלבאַרן אויסדרוק, פאַר רויע געזונטע ווער־טער, אַזוי ווי שטיקער אויפגעאַקערטע ערד. דער ריטם איז ניט דער קאַנווענציאָנעלער הין־און־העריקער, טאַנצנדיק, זיך הנדלענדיק, ווי עמיצער פאַריכט זיין קראַוואַט פאַרן שפיגל, נאָר דער ריטם פון וואַלסן און ערד, דער ריטם פון שטורעם און דונער אָדער פון דעם פאַרבן־כאַס פון זונאונטערגאַנג.

אין לעצטן אַנאַליז איז שיינקייט און עטיק איינס. אַזוי איז עס געווען ביי די נביאים. דאָס איז די אידישע אויפאַסונג פון שיינקייט. נאָט איז דער מקור און פאַרמאָדעל פון שיינקייט און פון גערעכטיקייט און פון ריינקייט אין איינעם. און דער קולט פון שיינקייט איז גאָט־דינסט, און דער דיכטער איז אַ כּוהן און אַ נביא, און יעטוועדעס וואָרט זיינס מוז קוועלן פון אַ גלויבן, פון אַ טיפן גאָט־גלויבן, פון אַ טיפן דראַנג צו לויטערקייט און צו ריינקייט פון לייב און זעל.“
(דער תנ"ך — דאָס מענטשלעכע בוך, דער בונד צווישן פעלקער).

א. ליעסין.

א. ליעסין

די אנטוויקלונג פון דער ערשטער פאזע אין דער מאָדערנער איי-דישער פּאָעזיע — פון ש. פּרוג, אַראָפּ ביז אברהם רייזענען — קאָן באַצייכנט ווערן ווי אַ דויערנדיקער קאַמף צווישן צוויי כוחות: דעם געזעלשאַפטלעכן און דעם אינדיווידוואַליסטישן.

דער געזעלשאַפטלעכער וועלט-באַנעם איז געווען אַ פּראָדוקט פון אַ נאָך ניט אינגאַנצן פאַרגאַנגענער השכלה עפּאָכע. אמת, ער איז געוואָרן בויגיקער צוליב דער בייטנדיקער סיוושעטיק און פּאַרס, און נאָכגעביקער אונטערן דרוק פונם אַנקומענדיקן אינדיווידוואַליזם. דאָך איז ער נאָך אַלץ געווען מער איינגעפונדעוועט אין דעם אידישן פּאָעטישן צוגאַנג, איידער דער נייער, נאָך דעמלט רויער, פּערזענ-לעכער מאַטיוו.

דער אינדיווידוואַליסטישער וועלט-באַנעם האָט אין זיין אַנט-וויקלונג זיך גענערט פונם שטראָם, וואָס האָט געפירט די אידעאָלי-זירונג פונם אידישן לעבן דורך דעם ראַמאַנטיזם, ביז צו דער מע-טאַפּיזיק. די אידעאָליזירונג, די ראַמאַנטיק און די מעטאַפּיזיק זיינען גרויסע מעגלעכקייטן אויפצואוועקן דאָס עמאַציאָנעלע, און אין דער זעלבער צייט פאַרנעמען נייע ניט-באַטראַטענע ספּערן.

ווי ראַציאָנאַל די השכלה זאָל ניט האָבן געווען בנוגע דעם לעבן, איז זי אָבער געווען טעאָלאָגיש אין אירע קונסט-באַגריפן. איר פּאָ-עטישער געדאַנק איז געווען אַ טראַדיציאָנעלער, אַ פּאַרטיקל-געגעבע-נער, אויף וואָס מען האָט זיך באוואוסטזיניק ניט אָפּגעשטעלט און וועמעס מהות מען האָט ניט אָפּגעפּרענט.

דאָס אידישע קינסטלערישע וואָרט האָט אין צייט פון דער השכלה זיך אָנגעשטויסן אויף צוויי שטערונגען:

אויף דער אָפּענער פּאַראַכטונג, וואָס דער גרעסטער טייל
משכילים, דער אומדעמאָקראַטישער, האָט אַרויסגעוויזן קעגן
דער שפּראַך פּון די אידישע מאַסן; און

אויף אַ שאַבלאָן אין פּרט פּון פּאַראַלגעמיינערן דעם סוּר
זשעט פּון אַ ווערק, וואָס דורכדעם איז פּאַרזען געוואָרן זיין
פּאַרם.

צוליב די דרינגענדיקע צילן פּון זייער טעאָריע, האָבן די משכילים-
פּאַעטן זיך ניט געקאָנט אָפּגעבן מיט פּראַבלעמען, וואָס זיינען געלעגן
דרויסן דעם גדר פּון דער ערשטער נויטווענדיקייט. זיי, די פּאַעטן
פּון דער פּאַר-מאָדערנער צייט, האָבן ניט געקאָנט אפילו טראַכטן
וועגן נייע פּאַרם-מעגלעכקייטן. דערפאַר איז זייער ליד געווען סטאַטיש
און זיך געהאַלטן אויף איבערהזרונגען. אַן אויסנאַם אין דעם פּאַל
איז די צופּעליקע שטייגונג פּון עמאַציע, און דורך דעם, טיילווייז,
די פּאַרפיינערונג פּון דער פּאַרם, ביי די סאַמע טאַלאַנטירסטע פּאַעטן
פּון דער עפּאָכע. דאָס קאָן מען זען, צ. ב., אין מיכל גאַרדאַנס עלע-
ניע „מיון לעבנס-צייט“. די פּאַלק-פּאַעטן דאַרף מען דאָ ניט אַרײַן-
רעכענען, ווייל זייער פּאַרם איז זיי געגעבן געוואָרן אַ פּאַרטיקע.

דער אינדיווידואַליזם האָט זיך אַמשטאַרקטן באַפּעסטיגט אין
דער אידישער פּאָעזיע אין דער צייט פּונם „נייסטיקן ניהיליזם“, נאָך
דער ערשטער רעוואָלוציע פּון פינפטן יאָר. זיין אָנקום אָבער, ווי אַ
רעאַקציע קעגן די איינגעבאַזאָמירטע רעשטלעך פּונם השכלה-געדאַק,
האָט זיך געפילט שוין אין די אַכציקער יאָרן. די דעמלטיקע רוסישע
רעאַקציע האָט גורם געווען פּון איין זייט דעם קליין-בירגערלעכן
ציוניזם, און פּון דער צווייטער זייט די אידישע אַרבעטער באַוועגונג.
די וויכטיקע עקאָנאָמישע ענדערונגען, צוזאַמען מיט דער סאָציאַלער
רעאָרגאַניזאַציע אינם אידישן לעבן, האָבן אָנגעמערקט נייע געדאַנקען,
וואָס האָבן זיך צוערשט אויסגעקריסטאַליזירט אין דער פּסיכיק פּון
שאַפּנדיקע יחידים. די נייע סאָציאַלע געדאַקען האָבן דורך זייער
דעמאָקראַטישקייט געפירט צו דער אידעאָלאָגירונג פּון אידישע מאַסן,
ביז צום האַמאַנאַטיזם, פּון וואַנעט דער אינדיווידואַליזם האָט געצויגן
זיין יניקה.

איידער אָבער דאָס איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין קינסטלערישער
ענערגיע האָבן ביידע, — סיי דאָס אָפּפליסנדיק-פאַרענדיקטע (דער
געזעלשאַפּטלעכער עלעמענט) און סיי דאָס צופליסנדיק-באַנייטע (דער
אינדיווידוואַליסטישער עלעמענט), — זיך געפונען אינם צושטאַנד פון
צוזאַמענברויז.

פאַרן פּאָעטישן אויסדרוק איז דער געראַנגל פון דיראָזיקע צוויי
עלעמענטן ניט בלויז אַ פּראָגע פֿן פאַרשידענעם וועלט-באַנעם.
דאָס איז אויך אַ פּראָגע פון פאַרשידענע דראַנגיקייטן און מעטאָדן,
וואָס ווערן דערביי באַשאַפֿן און אָנגעווענדט. אויף אזאַ אופן האָבן
דער כּמו־אַביעקטיווער פאַראַלגעמיינ-מעטאָד און דער לירישער דע-
טאַליזיר- מעטאָד געשטראָמט איינער קעגן דעם אנדערן. דערמיט
דערקלערט זיך די צווייאיקייט אין די פּיאָנערן פון דער נייער אידי-
שער פּאָעזיע. דער פּרימיוו-אומפּערזענלעכער און פּרימיוו-
קלאָרער, דירעקטער צוגאַנג אין באַהאַנדלען דעם מאַטעריאַל, האָט גע-
קעמפט קעגן דעם אָנגרייף פון עמאַציאָנעלן און אומדירעקטן אופן
פון אַרויסברענגען דאָס איראַציאָנעלע פון דעם יחיד.

אין ליעסינען האָט דערדאָזיקער צוזאַמענברויז זיך אָנגעהייבן
אויסצוקריסטאַליזירן:

אַ דאַנק אַ ספּעציעלן עלעמענט פון זיין טראַדיציאָנעלער סביבה,
וואָס האָט דערציעריש געווירקט אויף זיין נייגונג צו סינטעטיזירן
סתירות;

און אַ דאַנק זיין גייסטיקער ענערגיע.

דער ספּעציעלער עלעמענט פון ליעסינס סביבה, וואָס האָט גע-
קאַנט געפינען אַ צוזאַמענוועב צווישן עקרים, ארויסגעשיילטע פון
זיערע אָנוואוקסן, איז געווען די לערע און די פּירונגען פון די „מו-
סרניקעס“. דער „מוסר“ האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט אַן עטישע
לערע, וואָס האָט געטראָגן אין זיך אַ סינטעז פון צוויי גרונטלאַגן:
סאַציאַלע טענדענץ און אינדיווידוואַליסטישע סוביעקטיוויטעט. די-
דאָזיקע גרונטלאַגן האָבן געפירט דעם „מוסר“ צו אַן אַסקעטישער
מאָראַל. דעם „מוסר“ איז אויך אויסגעקומען זיך אויסצולעבן צווישן

צוויי סתירהדיקע כוחות, אונטערשיידנדיק זיך פון בידע: פון דער השכלה און דעם חסידים.

זיין ענערגיע האָט באַשאַנקען ליעסינען מיט אויסדויער, ניט צו ווערן אין דערדאָזיקער צווייאיקייט היסטעריש אָדער אפאטיש, ווי דער פאָל איז געווען מיט א סך פון זיינע צייט־מיטשאפער.

דער „מוסר“, וואָס איז געווען שטאַרק באַפאַרבט מיט אינדיווי־דואַליסטישן סוביעקטיוויזם, האָט אים באַווירקט מיט קאָנצענטרירט קייט און זעלבסט־אנאַליז. דאָס האָט אים אָפּגעהיט פון די השכלה־שאַבלאָנען און אים דערהויבן, מיט דער הילף פון זיין קינסטלערי־שער קראַפט, איבער דעם פרימיטיוו פון דער דעמאָטיקער באַוועגונג־פּאַעזיע. דאָס האָט אים געטראָגן וואָס ווייטער אַלץ העכער אין די קלאַרע וואַסערן פון ליריק.

אין זיין צווייאיקייט האָט די טראַדיציע אים געדינט פאַרן אינ־האַלט פון זיין מאַטעריאַל, און זיין דויער־ענערגיע—פאַר זיין פאַרם.

אין אַ צייט פון צווייאיקייט אין דער אידישער נייער פּאַעזיע איז ליעסי, אַליין א צווייאיקער, געקומען ווי גלייכהאַלטן און סינ־טעטיזירן די פאַרשידנאַרטן, וועמעס צוזאַמענהאַנג ער האָט אויסגע־דריקט אין זיין דואַליזם.

דער דואַליזם האָט אַלעמאָל באַגריפן די שייכות פון צוויי פאַ־ראַלעלע באַשטאַנדטיילן: געדאַנק און מאַטעריע (אין דער מעטא־פיזיק); גוטס און שלעכטס (אין דער עטיק). פּלאַטאָס אַריינפיר פון אַ דואַליסטישער קאָנצעפּציע פון אוניווערז האָט אונטערשטרעאַכן, אַז בלויז אידיען עקזיסטירן. דערמיט האָט ער געמוזט אָננעמען אַ קעגננעזעצטן פרינציפ פון אַ ניט־זיין, דעם באַזיס פון אַ סענסועלער עקזיסטענץ און פון אומפּולקאָמקייט. אַזוינאָד, מיט דער סתירה פון זיין און פון ניט זיין, האָט ער געשאפן די איינהייט וואָס איז אויך אַ צונויפּשטעל פון דעם נעגאַטיוון און דעם פּאָזיטיוון. בלויז דער פרימיטיווער דואַליזם האָט געליקנט דעם צוזאַמענהאַנג, אפילו צו־פּעליקן, פון דאָכטנדיקע, סתירהדיקע גרונטלאַגן.

דער דואַליזם אין קונסט קאָן דינען פאַר אַן אַרגומענט קעגן

דער פרימיטיווער באהויפטונג פון אזא שייכות צווישן צוויי גרונטר
לאגן: געדאנק און מאטעריע. דער אינהאלט (מאטעריע) און די
פאָרם (געדאנק) קאָנען ניט אויסלעבן זיך איינס אָן דעם צווייטן.
פאָרמלאַזיקייט ווי אַ סך־הכל עקזיסטירט ניט אין דעם אומאַרטיקער
לירטן אינהאלט אָן וואָסער ניט איז פאָרם־אויטענטישקייט.

אפילו ווען דער געדאנק קאָן ניט שאַפן אָדער באַגרייפן די מאַטעריע אין איר עצם, מוז די מאַטעריע דאָך אָנגענומען ווערן ווי די
אַנטישטייאונג פון דעם געדאנק; אָדער ווי די סיבה פון עמפּינדלעכ־
קייטן, וואָס האָבן אַרויסגערופן דעם געדאנק. די געזעצן פון סיבה
און ווירקונג פירן צו אַט דעם אמת.

די פאָרם אין קונסט מוז, אזוינאָך, אָננעמען דעם אינהאלט ווי
אַ נויטווענדיקע היפּאָטעזע. ניט אויסשעפּנדיק אינגאַנצן דעם אינ־
האלט, נעמט די פאָרם אָן דעם אינהאלט ווי איר אַנטישטייאונג־פּונקט,
ווייל עס איז אוממעגלעך צוצוטיילן פאָרם צו דעם וואָס עקזיסטירט
נאָך ניט.

דער דואַליזם ווערט אזוינאָך אַ מין מאַגניזם, וואָס באַהויפט אויך
די עקזיסטענץ פון מאַטעריע. אָבער דערפאַר נעמט ער איר אָן אויף
אַזוי ווייט, אויף וויפל די מאַטעריע ווערט אָנגענומען ווי אַן אינטער־
לעקטועלע באַגרינדונג פאַרן געדאנק.

אין דער פּסיכאָלאָגיע איז די פּראַגע נאָך נעענטער צו אַן אי־
דעאַליסטישן סינטעז. באַוואוסטזיין באַשטייט פון צוויי הויפּט־קאָמ־
טענאַריעס: עמפּינדלעכקייט און לאַגיק. אָבער אַזוי ווי באַוואוסט־
זיין אַליין איז קורץ־דויערנדיק און אינדיווידועל, מוזן דערפאַר אינ־
טעלעקטועלע דערשיינונגען פאַרענטפערט ווערן לויט אַן אורשפּרונג
לעכער טעטיקייט. דידאַזיקע טעטיקייט פאַרהאַלט און סיסטעמאַ־
מיזירט פאַרשטעלונגען און הוש־דערקענטנישן.

פונקט ווי אין דער מעטאַפיזיק די מאַטעריע, אין דער קונסט
דער מאַטעריאַל, אַזוי ווערט אין דער פּסיכאָלאָגיע אָנגענומען אַ הי־
פּאָטענזע פון אַ טעטיקייט, וואָס עקזיסטירט אַ פּריאָרי. זי עקזיסטירט
באַזונדער פון דערפאַרונג און הוש־פּערצעפּציע. אזוינאָך איז דער

געדאנק ניט קיין רעניסטער, וואָס פאַרצייכנט אויטאָמאַטיש די איינ-
דרוקן פון די חושים. ער האַלט אין זיך אַ סיסטעמאַטזירונג, אַ
קריטישע טעטיקייט, וואָס רעאַגירט אויף די איינדרוקן. אין זיין פון
דערלייזן דעם מאַטעריאַל, איז פאַרם אַן אַ פּרױאַרי קאַטעגאָריע. מיט
דעם מאַטעריאַל, און דורך אים, דורכנעמענדיק אַלץ קריטיש, דריקט
די פאַרם אויס דעם שטאַף. די אמתע דערלייזונג פון דעם מאַטע-
ריאַל ליגט דעריבער אין דעם סינטעז, וועמעס גראַדן זיינען אויך די
גראַדן אין דער דערלייזונג פונם ווערק.

די פּראָבלעם פון פאַנאַנדערקלייבן זיך אין דעם אינהאַלט־פאַרם
סינטעז איז ניט קיין פּראָבלעם פון פּאַזיטיוון מאַניזם, נאָר פון אי-
דעאַליזם. אין דעם ליגט די סברהדיקייט: דאָס לייקענען פון וואָסער
ניט איז אמת. וויסן. די פּראָבלעם פון קלאָר ווערן וועגן דעם אינ-
האַלט־פאַרם סינטעז, אַנדערש געזאָגט, וועגן איינדרוק־אויסדרוק
האַרמאָניע, ליגט אין דעם אופן ווי צוצוקומען צו יעדער קאַטע-
גאָריע מיט דער הילף פון דער צווייטער, און דורך איר גופא.

לאָזנדיק די פונקציע פון מיטטילונג אָן אַ זייט, ווי אַ דרויסנדיקע,
אומיליטאַרע עובדא, איז דער וויכטיקסטער פּראָצעס אין דער קונסט
אַפּצושפּיגלען איינדרוק אין אויסדרוק. דער אויסדרוק אָבער איז
קיינמאָל ניט די פולע אָפּשפּיגלונג פון דעם איינדרוק, ווי געלונגען
עס זאָלן ניט זיין די האַרמאָנישע צונויַשטראַמען פון אַלע פּראָצעסן.
וואָס פירן צום געהעריקן אויספיר. יהוּאַשעס אילוסטראַציע וועגן
דעם איז איינע פון נאָר אַ סך.

„און פיל איך זאָל ניט זינגען אייך,
איר וועט בלויז פונקען קריג,
די פלאַם — די פלאַם זי בלייבט ביי מיר
פאַרשלאָסן און פאַרשוויגן ...

און פיל איך זאָל ניט זאָגן אייך,
איר קריגט בלויז וועלן־שפּריצן,
דעם ים — דעם ים וועל איך אַליין
פאַר זיך אַליין באַזיצן ...

און פיל איך זאָל ניט דיכטן אייך
און פון מיין וועלט דערציילן,
מיין סוד — מיין סוד וועט קיינער ניט
מיט מיר אין לעבן טיילן . . .

(מיין סוד)

די סיבה דערפון ליגט, אפשר, אין דעם, וואָס דער איינדרוק
ווירקט אויף אונדז אָן אונדזער ווילן, בעת דער אויסדרוק פאָדערט
באָוואוסמיניקע באַהאַנדלונג.

די פּסיכאָלאָגישע אינטערפּרעטאַציע אין דער קריטיק קאָן אונדז
העלפן אַראָפּנידערן פון דעם שאַפּערס אויסדרוק צוריק צו זיין איינ-
דרוק; דורך די אויסגעדריקטע קאָנצעפּציעס צוזאָמען צו די סיבות
פון די קאָנצעפּציעס, ד. ה. צום איינדרוק.

די סאָציאַלע אינטערפּרעטאַציע, ווידער, קאָן דערקלערן די וויר-
גונג פון דער צייט און סביבה. זי קאָן אָבער ניט דערגרייכן איר
צוועק אָן דעם ביאָלאָגישן מאָמענט, ד. ה. ירושה; אָדער אָן אַ
מעטאָד, וואָס קאָן פאָרשן באָוואוסמיין און באַצואונגען אין דעם
יחיד. וואָרן דיזעלבע צייט און סביבה קאָן פונקט קעגנזעצלעך באַ-
ווירקן צוויי פאַרשידענע מענטשן.

דער עסטעטישער מעטאָד וועט אונדז אָבער פירן צוריק פון דעם
קינסטלערס איינדרוק צו זיין אויסדרוק. דאָס וועט ווייזן ווי אזוי
זיין איינדרוק איז פון אים אויסגעדריקט געוואָרן, ד. ה. דעם סינ-
טעז פון זיין אינהאַלט און פאָרם.

מיט דער הילף פון דעם אויסדרוק-צום-איינדרוק מיטל, באַ-
לויכטן פון מיליע, קאָן מען דערקלערן:

(1) ווי אזוי און פאַרוואָס האָבן זיך פאַרמירט אַזעלכע און
ניט אַנדערע איינדרוקן;

(2) די אינטענסיווקייט פון דעם קינסטלערס נייגונגען צו זיינע
מאַטעריאַלן.

מיט דעם פאַרקערטן אופן, ד. ה. מיט דעם איינדרוק-צום-אויס-
דרוק מיטל, קאָן מען דערקלערן:

1) דעם סובלימיר-פראָצעס פון עמאַציע דורך דער פּאַרשטער-
לונג-קראַפט,

2) דאָס באַוואוסטזיניקע ביים אויסדרוק-נעבורט,

3) די פּאַרס-אַנונג, און

4) ווי אַזוי די אָנונג איז אינטעלעקטואַליזירט און דורכגע-
פירט געוואָרן.

די פּאַרטראַכטונג פון אַ זאך ליגט, אזוינאָך, אין דעם איינדרוק,
ווייל, ווי אַלעקסאַנדער פּאַפּ דריקט זיך אויס, די נעלערנטע פּאַר-
טראַכטן דאָס, וואָס זיי האָבן פון פּריער געוואוסט.

אורטיילנדיק נאָך דעם וואָס ווערט פּאַרטראַכט אין ליעסינס
לידער, וואָלט מען זיי געקאָנט פּאַנאַנדערטיילן אויף עפישע און לירי-
שע לידער. אָבער די פּאַנאַנדערטיילונג אַליין פאַר זיך איז קיינמאָל
ניט וויכטיק. וויכטיק איז דאָס, וואָס די פּאַסיקע באַהאַנדלונג פון
יעדער פּאַרס פּאַדערט געוויסע מעטאָדן. אין ליעסינס פאַל איז די
באַהאַנדלונג פון גרויס באַדייט, צוליב דעם וואָס ער באַרייכערט:

1) די עפישע אָביעקטיווע לידער מיט פּערזענלעכע איבערלע-
בונגען און ריינ-סוביעקטיווע באַפּאַרבונגען. ער פּאַוואַנדלט די
מאָטיוון אין אַן אַנאַלאָגיע און אין אַ קינסטלערישער לייזונג פון גע-
זעלשאַפטלעכע פּראָבלעמען, און

2) די ליריש-סוביעקטיווע לידער מיט אַ שייכות צו אַ קאָלעק-
טיוו. ער דערהייבט זיי צו אַן אַוניווערסאַלן באַנעם.

זיינע פּאָעמעס פון דער סעריע „אַרום דער וואַנט“ אָדער יענע,
וואָס זיינען געבויט אויף היסטאָרישע מאָטיוון, אירישע און ניט איר-
דישע (ווי צ. ב. „רבי עקיבא“, „בר כוכבא“, „על תירא עבדי יעקב“,
„ישוע בן חנן“, „רבי שמעון מיימי“, „יונה“, מהר"ם מראַטענבערג
און די לידער צו און וועגן רוסלאַנד), שפּיגלען אָפּ זיין באַציאונג,
בליק און פּאַרענטפּערונג פון עטישע פּראָגעס. מאַרטירערטום אוי-
מסירת נפש, גייסטיקער אויפשטייג, ווי אויך מאַראַלישע אומבאַזיג-

בארטיט, טראָגן זייער זין און לייזונג אין זיך אליין. אין דעם לינט
דער שליסל פון ליעסינס צונאנג צו דער וועלט. זיין אייגענע באַ-
ציאונג מערקט מען דורך לירישע ווענדונגען אָדער דורך באַשטימט-
געמיינטע אַדיעקטיוון, וואָס טויכן-אויף אינם גאַנג פון ליד. דעם
אומבאַזינגבאַרן ברייכבאַ לאַזט ער ניט פאַלן אין זיין מאַראַלישן
זיג, נאָר דורך אַ סענטימענטאַלן ווענד און אַ פאַסיקן אַדיעקטיוו
דערקלערט ער אַ לעגענדע-עלעמענט: די סיבה פון ברייכבאַס
טויט און דעם גורל, וואָס לינט ניט אין דעם העלדס רשות:

„ניט אַ זון פון אַ פרוי האָט באַזיגט אים,

ניט אַ מענטשן-קראַפט האָט אים געטויט,

נאָר אַ שלאַנג אַ פאַרפּלוצטע; מען האָט זי

אויף זיין קערפּער געפונען פאַרדרייט.“

אין „מהר"ם מאַטענבורג" זעט מען זיין פּערזענלעך רעאגירן אויפן
זעלביקן אופן.

„דער פעלז פון ענזיסהיים איז הארט,

נאָר האַרטער איז אָבער דער ווילן

פון הייליקן גאון, וואָס שמאַכט דאָ פאַרשפאַרט,

האַלב טויט אין אַ קאַמף אין אַ שטילן.“

דער צאָרן פון רודאָלף פון האַבסבורג איז גרויס,

דאָך שוואַך איז די פויסט אין דעם אייזן

צו ברעכן דעם גרייז, וואָס דערלאָזט ניט דורכויס

דעם צורר אַ ביישפיל צו ווייזן.“

נאָך קלערער ווייזט זיך אַרויס זיין באַציאונג אין לירישע-רעטאַרישע
ווענדונגען, וואָס ער באַנוצט אליין אָדער דורך זיין העלד:

„אין דער מיט פון אַ מענטשהייט פון בלוט-פיינד

גייט דאָס פאַלק גלות-אויט, גלות-איין,

דאָ ווי דו, אַזוי שטאַרק און פאַרעקשנט,

אַ בר כוכבא, דו זוניקער מיין!“

אַדער:

„אַ זיי געגריסט, דו תליון, זיי געגריסט, דו לייד,

איך האָב אויף אייך געוואָרט, איך נעם אייך אויף

מיט פרייד

אָ, זיי געגריסט, דו מיתה, זיי געגריסט, באַשערטע, איד גיב זיך איבער דיר, געווינטשע און באַגערטע!"

(רבי עקיבא)

ליעסינס אופן, ווידער, אריינצוטראָגן אן אומפערזענלעכען עלע-
מענט אין לידישע לידער, שאַפט פאַר זיי גיכער אַ ווייטערע דיסטאַנץ
און דערהויבט די ריין־פערזענלעכע אָפּשפיגלונג. עס באַווייזט זיך
אַ ווייט־אַרומנעמענדיקער וועלט־באַנעם. אַזוינאָך ווערט זיין סוב־
יעקטיוויזם אָביעקטיוויזירט און זיין אינדיווידואַליזם — אָנגעלאָדן מיט
אַנדייטן פון פילפאַכע אַטריבוטן, און אָפט מיט אויגנשיינלעכער
סימבאָלישקייט. דעם אומפערזענלעכען עלעמענט דערגרייכט ער דורך
זיין סימיל, וואָס העלפט אים אַריבערטראָגן אן איבערלעבונג אין אן
אניווערסאַלער קאָטעגאָריע. דער אַטריבוט, ווידער, וואָס איז אייגנ־
טלעך די שוועל צום סימבאָל, ווייזט אָן, וואָס ליעסן שרייבט־צו צו
דער וועלט דרויסן פון אים.

„עס גייט פון פינצטערניש די שיף

אין פינצטערניש אַוועק.

באַווייזט זיך ליכט אין שוואַרצן טיף,

עס טריפט א שטראַלכלל — טריף נאָך טריף,

און פלאַטערט אויפן דעק.

פון וואָנעט קומסטו ליכטיקייט,

אין פינצטערניש צוגיין?

צי ערגעץ פון אַ יענער־זייט,

צי נאָר פון מיר אַליין?

איך גיי אין פינצטערניש אַוועק,

אין איינזאַמקייט פון טיף,

באַווייזט זיך וויסט און לער אַ שרעק,

וואָס וואַרפט מיט שאַטנס אויפן דעק

פון גאַרניטיקער טיף.

פון וואָנעט קומסטו, שרעקיקייט,

אין גאַרנישטקייט צוגיין?

צי ערגעץ פון אַ יענער־זייט,

צי נאָר פון מיר אַליין?

און ברענגט די שיף צום ברעג מיר שוין
און לאָזט מיר וואו אין ווייט,
פאָרגייען שוין מיט מיין פאָרגיין
דאָס ליכט, דער שרעק און אויך אַליין
די יענע יענע־זייט ?
עס שטומט דער ברעג פון גאַרנישט טיף,
און דעקלאָז שוואַרצט דער דעק ;
און ווייטער, ווייטער גייט די שיף
אין פינצטערניש אוועק.

(די שיף)

אין אַ סך לירישע לידער פון ליעסינס שפעטסטער פּעריאָדע באַמערקט
זיך דער זעלבער אַריבערטראַגמאָדוס פון איין קאָמענאָריע אויף דער
צווייטער: — פון פּערזענלעכע איבערלעבונגען אויף דער סביבה,
פון געדאַנק אויפן בילד, אָדער פון מיקראַ אויף מאַקראַ. אַזוי איז
דאָס אין זיינע לידער: „די פּייערן פון בראָדוויי“, „ביים ים“, „ניר-
יאָרק בעי“, „אויפן וועג צו סאַנדי הוק“, „אויפן ברעג“.

אין די פּריערע לידער האָט זיך באַמערקט אפילו דער פּראָצעס,
וואָס האָט געפירט זיין ליד צום אויסדרוק פון אוניווערסאַלע באַ-
גריפן. דאָס איז באַשטאַנען אין אָנהאַלטן אַן אינדיווידועלע שטיק-
מונג אין באַריר מיט אַלגעמיינע שייכותן ; און, אָפּט, אין אַרויסשילן
אַ סוכיעקטיוון געדאַנק פון אַ קאַלעקטיווער פּעריפּעריע.

„איד האָב אַ גאַנצע נאַכט דיין לעבנס־בוך געבלעטערט,
און ווידער האָט מיר טיף דערשיטערט און דערשטוינט
דער גרויסער, בייער וואונדער פון דיין וויסטן קיום,
און ווידער האָב איד לאַנג, מיין פּאַלק, אויף דיר געוויינט“.

אָדער

„אז, זאָלן זיי קומען, די הענקער, די ווערגער, די קוילער,
וואָס האָבן דיר אַלע היסטאָרישע וועגן
מיט בלוטן פאַרטרונקען — איד שרעק מיט אַ שמחה
דעם האַלדז זיי אַנטקעגן !“

(זאָלן זיי קומען)

אויף אן ענלעכן אופן קומט פאָר ביי ליעסינען דערזעלביקער פראָ-
צעס אין זיינע סאָציאלע לידער. אין דער צייט ווען די „באוועגונג
פאָעזיע“ איז געווען פול מיט דעקלאַמאַטאָרישער פראָפאגאַנדע און
מיט אלגעמיינע אַבסטראַקטע באַגריפן, האָט ליעסין אריינגעטראָגן
אין זיינע סאָציאלע לידער א ליריש-אינדיווידועלן עלעמענט און קאָנ-
קרעטערן אויסדרוק.

אין זיינע סאָציאלע לידער האָט ליעסין געשאפן בולטע בילדער,
וואָס האָבן אוממיטלבאַר געווירקט מיט זייער דירעקטקייט און מענטש-
לעכן, קאָנקרעטן צוגאַנג. דורכן יחיד באַווייזט ער דעם קאָלעקטיוון,
דורך אן איבערלעבונג רעגט ער אָן קינסטלעריש אויף די סיבות,
וואָס רופן ארויס אַזעלכע איבערלעבונגען. „די שאַפֿ-מיידל“, „דער
ניוסבאָי“, „אַ געוויינלעכע געשיכטע“ זיינען אילוסטראַציעס דערפון.

„אַד, קאַלט און בלאַס און וויסט
חיין יוגנט גייט אַוועק —
אַן שטערן חיר די נעכט,
אַן זונען חיר די טעג.

אַד, ווי אַ פייגעלע,
פאַרוואָרפן פון איר נעסט,
פאַרלאָרן אין דער פרעמד,
פאַרשפאַרט אין שטייגל פעסט.

דורך מאַטערניש און שווייס,
דורך צרות און דורך פייג,
און ביז אין גראָען צאָפּ
און ביז אין גרוב אַרײַן.

(די שאַפֿ-מיידל)

ליעסינס דואליזם מערקט זיך נאָך מער אין זיינע נאַטור-לידער.
זיי זיינען באַשטעטיקונגען פון יענע סתירהדיקע כוחות, וואָס ווירקן
סיי אין דעם איינצלנעם און סיי אין דער מענטשלעכער געזעלשאַפט.
דער קאַמף פון ליכט און פינצטערניש, פון שלעכטס און גוטס ניט
דורך ווי אַ הויפט-מאָטיוו אין זיינע מערסטע נאַטור-לידער. אין זיין

ליד „ווינטער“ ברענגט ער אהאספערן, „מיט אויגן רויט־געצונדענע“,
„מיט וואונדן ניט פארבונדענע“, צום „שמאָלן בערינגים אין אייז,
אין קריעס אַ פאַרנורטן“ און

„צום צווייטן ברעג קומט ווייס אַראָפּ
הערָאָדיאָס אַ צעשוֹיבערטע ;
זי טראָגט דעם טאַץ פון יוחננס קאַפּ
אין מאַרמאָר־הענט פאַרצויבערטע.

זיי קוקן, קוקן שטום אַ ווייל,
וויסט איינער אויפן אַנדערן,
און קערן אום זיך אין געאייל
צוריק אין וויסטן וואַנדערן.

דאָסזעלבע איז אין זיין ליד „ביים זון־אויפגאַנג“,

„אַט פינקלטן אין נעבל די פּורפּור־געוועבן,
אַט פּלאַמט זי, די גרויסע, די גאַלדענע קרוין ;
דאָס קומט ער, דער זיגרייכער ליכט־גאַט צושוועבן,
דער זוניקער אור־אַלטער מיטראַ אַל־יזן.

דער חושד־גאַט לויפט פאַר זיין ליכט־קראַפט אין ציטער,
עס שווינדט פאַר זיין שטראַל דאָס געשפּענצט פון
דער נאַכט,

און אַלץ איז אין גינגאַלד, און אַלץ איז אין פּליטער ;
דאָך לעבט זי נאָך ערגעץ, די פינצטערע מאַכט.

אהורמין און הורמיו, די נאַכט און דער מאָרגן,
זיי בלייבן דאָך טיילן פון גאַנצן באשאַף ;
אַוואו איז דער שטילער באַשאַפּער פאַרבאַרגן
אין שוֹי־שפּיל פון שאַטנס און ליכט־געלאַף ?”

אפילו אין זיינע לידער, וואָס מען וואָלט געקאָנט אפשר אַנרוֹפּן סאַטיר־
רישע, איז דער עלעמענט פון דואַליזם נאָך שאַרפּער אַרויסגעבראַכט.
דער טאָן פון זיין סאַטירע טראָגט אין זיך אַ האַפט פון באַדויערניג־
דיקן הומאָר און טראַגישקייט, וואָס צווינגט אַרויף מיטגעפּיל דורך

א פארפיינערטן און טיפן שוידער. ווי קלאַסישע ביישפילן פון זיין שווערמטיקער סאַטירע קאָנען דינען זיינע לידער „דער געלעכטער“ און „די גאס נאָך האַלבע נאַכט“.

דער תמצית אין דידאַזיקע לידער איז דער
... טרוים און אויסגעליידיקטער,
און אויסגעשפּאַסטער שפּאַסט.
דער חלום, וואָס ווערט אויסגעלאַכט, ווען
... אויפן וואָך שטעלט שטיל זיך פאַר
דער חוזק פון דער גאַכט.

די הויפט געלעמענטן פון ליעסינס אויסדרוק לאָזן אונדז אונטערשטייבן זיין דואַליזם, וואָס מיט זיין הילף דריקן זיך אויס:

1) זיין סאַציאַלע טענדענץ באַפאַרבט מיט סוביעקטיוון אינדיווידואַליזם;

2) זיין אַניווערסאַליזירטער סוביעקטיוויזם;

3) זיין נטיה צו עטיק, וואָס שאַפט אין אים די קאָנצעפּציע פון באַציאָונגען (פון מאַטיריערטום, ווידערשטאַנד, מסירת נפש).

אויב מען נעמט אָן זיין דואַליזם ווי דאָס וויכטיקסטע אין זיין אויסדרוק, איז דאָס אַלץ נאָך ניט דער פולער אָפּגלאַנץ פו זיין איינדרוק. ווי אויבן אויסגעפירט, יעדער אויסדרוק איז קיינמאָל ניט קיין פולער לנבי דעם איינדרוק. זיין איינדרוק איז אַזוינאָך אָנגעלאָרן מיט דיזעלבע הויפט־געלעמענטן, וואָס באַווייזן זיך אין זיין אויסדרוק אין אַ דעסטיילירטער, אָרגאַניזירטער מאָס. זיין איינדרוק איז אַ רעזולטאַט פון ירושה און סביבה־ווירקונג. „זייער און אינטערעסאַנטע פּערזענלעכקייט איז געווען זיין פּאַטער... ער האָט זיך אויסגעצייכנט מיט טיפּער רעליגיעזיטעט. ער האָט אָבער דאָס ניט ליב געהאַט ארויסצואווייזן... ער איז געווען אַ הייסער אָנהענגער פון ר' ישראל סאַלאַנטער און זיין מוסר. אין לערנען האָט ער ניט ליב געהאַט דעם פּוסטן פּשטלען און פּילפּולן זיך, נאָר דעם לאַגנישן, קלאַרן אַרט דענקען. ער האָט זיך געהאַלטן אָן די מעטאָדן פון דעם ווילנער גאון. (דר. אלי' סינטאָוסקי: א. ליעסינס אָפּשטאַמונג.) דידאַזיקע

נייגונגען, וואָס ליעסן האָט געירשנט, זיינען פון פריסטער קינדהייט באפעסטיקט געוואָרן סיי פון דעם, וואָס ליעסן האָט געלעבט אין דער-דאָזיקער אַטמאָספערע פון מוסר און קלאָרן אַרט דענקען, און סיי פון דער דירעקטער השפעה פון זיין דערציאונג. „זיין פאָטער... פלעגט זייער הויכע און ערנסטע ענינים“. (דר. סינטאָוסקי) אויך דער דר-רעקטער באַריר מיט די סלאָבאָדקער מוסרניקעס, וואָס צווישן זיי האָט ליעסן זיך געפונען אין עלטער ווען די כאַראַקטער-שטריכן ווערן שוין בולט, האָט נאָך מער פאַרשטאַרקט ליעסינס נייגונגען.

דער מוסר טראַגט אין זיך אַן ענלעכקייט צום מיטלאַטערלעכן קאַטאָלישן אַסקעטיזם און צו אַ רעליגיעז-פעסימיסטישן מיסטיציזם. דעריבער האָט זיין יסוד גערוט אויף דעם, אַז דערגרייכן גוטע מידות אין זיך קאָן יעדער מענטש אַליין מיט דער הילף פון אומדערמיטלע-כער זעלבסט-קריטיק און שטענדיקער אינערלעכער נאָכדענקונג. ארויסגייענדיק פונם געדאַנק פון פרייען ווילן און פון דער אוממעג-לעכקייט פעסטצושטעלן אַלגעמיינע כללים פאַר אַלע, האָט דער מוסר געוווּן, אַז דעם וועג צו אינערלעכע דערגרייכונגען דאַרף יעדער גע-פינען אַליין און אים צופאַסן צו זיין אינדיווידואַליטעט. לידן און געדולד זיינען די באַדינגונגען אויפן וועג צו אַזאַ דערגרייכונג. האַלטנ-דיק פרייד, ווי זי האָט זיך אויסגעדריקט אין חסידים, פאַר אַ לייכט-זין, האָט דער מוסר געלערנט ערנסקייט אין באַגרייפן און דורכ-טראַכטן דערשיינונגען. ער האָט ווי געצוואונגען, אַז מען זאָל זיך דורכדרינגען מיטן אָביעקט צו אַזאַ מדרגה, אַז דער צונויפגוס זאָל פירן צו עקסטאַז. מען זאָל זיך דורכנעמען מיט אַ צעווייטיקטן ניגון אַזוי, אַז די פאַרשטעלונג פון געדאַנק זאָל געזעען ווערן אין קלאַרע בילדער, וואָס קאָנען פירן צו פילן די גייסטיקע און קערפערלעכע יסורים פון שטייגונג. דערדאָזיקער סוביעקטיווער אינדיווידואַליזם פון מוסר איז באַפאַרבט געוואָרן מיט אַ סאַציאַלער טענדענץ. ווי יעדע עטישע לערע, ווי אינדיווידואַליסטיש זי זאָל ניט זיין, האָט אויך דער מוסר געמוזט דורכגיין פאַרשידענע מדרגות. ער האָט אָנגעהויבן מיט דער קריטיק איבער עקזיסטירנדיקע מאַראַלישע אינ-סטיטוציעס און קאָדעקסן, ווי: תלמוד, חסידים, השכלה. דינדאָ-זיקע קריטיק האָט געוועקט און געפירט צום מאַראַלישן באַוואוסט-

זיין. זי האָט צום סוף געזוכט צו געפינען אַן אוניווערסאַלע קריי-טעריע פון מאָראַל, ניט פאַרלירנדיק דערביי דעם מעטאָד פון אינדי-ווידועלן אופן צו דערגרייכן רעזולטאַטן. סיי דער אַנאַליז פון נאָכ-דענקונג, און סיי דער געדאַנק, אַז אַלע פליכטן און טונגטן ליגן אין אַ העכערן אַל-זיין פון טאָט, האָט אַוועקגעשטעלט דאָס מאָראַלע באַוואוסטזיין ווי אַ מוז, און אַזוינאָך ווי אַן אוניווערסאַלע קרייטעריע. דערמיט האָט זיך אָנגעהויבן די סאָציאַלע באַפאַרבונג פון מוסר. סאַלאַנטער, פונקט פאַרקערט ווי די משכילים, האָט גערופן צוריק צו די אַלטע אידישע מאָראַל-רעליגיעזע גרונטלאַגן. דערפאַר האָט ער אָפגעגעבען די פערזענלעכקייט פון דער זינדיקייט פון דער וועלט. ער האָט אונטערשטרעבן די רעליגיעזע-עטישע עלעמענטן פון אידנטום אַזוי, אַז זיי זאָלן זיין צוגענגלעך צו די פאָלקס-מאַסן, וועמען שיק-זאַל האָט פאַר זיי אומגעגעלעך געמאַכט צו דערגרייכן די לערע אָן צוגרייטונג. קעגן דעם ראַציאָנאַליזם פון דער השכלה און דער פריי-דיקייט פון חסידים האָט ער אַרויסגעשטעלט קאָנצענטראַציע און באַוואוסטזיניקע פרומקייט, אַן אינטעלעקטועלן מעטאָד און אַ מיס-טישן פעסימיזם. די וועלט איז בלוז דער שוידער-וועג צו יענער וועלט און יעדער מענטש דאַרף זיך פילן, ווי אַ שווערד וואַלט אים אַלע מאָל געלעגן ביי די פיס און הינטער אים דער אָפגענער גיהנום.

דעם דואליזם פון מוסר טראַגט ליעסין שפעטער אויך אַרײַן אין זיינע באַגריפן וועגן סאָציאַליזם און נאַציאָנאַליזם. „וואַלטאַוושטישנע“ (נאָך ליעסינס אמתן נאָמען, וואַלט) איז באַשטאַנען: אין קעגנערשאַפט צו דעם קאָסמאָפאָליטיזם פון די אַכציקער יאָרן; צו דעם „בלויז עקאָ-נאָמיזם“ פון די דעמלטיקע סאָציאַליסטן; און צו דער אויבערפלעכ-לעכער אַגיטאַציע. „וואַלטאַוושטישנע“ האָט געפאַדערט אינטערנאַ-ציאָנאַליזם, פאָליטישע צוגרייטונג אַ חוץ דעם „בלויז עקאָנאָמיזם“, און קולטור אַנשטאַט בלינדע אַגיטאַציע. אין צייט פון אַסימילאַטאָ-רישן סאָציאַליזם, באַטראַכטנדיק אַסימילאַציע ווי אַ פראָדוקט פון סאַפיטאַליזם און ברוזשואַזער געזעלשאַפט, האָט „וואַלטאַוושטישנע“ געפונען דעם סינטעז צווישן פאָלק און קלאַס. גלויבנדיק, אַז דער אינ-טערנאַציאָנאַליזם דאַרף זיין פאַר פּעלקער דאָס, וואָס סאָציאַליזם איז פאַרן קלאַס. די באַפרייאונג פון קלאַס און פאָלק איז ניט נאָר אַ קעגנ-

זאץ, נאָר אַ גלייכצייטיקע לייזונג. נאָך אינטערעסאַנטער איז דער אופן ווי עס דאַרף געפירט ווערן דאָס פריידיקן סאָציאַליזם. אים איז אויסגעקומען מאָדנע, וואָס מען וויל דערנרייכן די אידישע מאַסן מיט געדאַנקען און פּסוקים, וואָס זיינען פרעמד דעם אידישן מאַסן-מענטש. ער האָט געגלויבט, אַז פאַרן אידישן אַרבעטער און קבצן דאַרף מען ברענגען די סאָציאַליסטישע לערע דורך אַרויסדרינגען איר עטיק פון דער גמרא און פון די מוסר-ספרים.

ליעסינס נייגונג צו רעליגיעז-פעסימיסטישער עטיק איז אזויאַרום געווען דער גרונט פון זיין פּאָעטישן מאַטעריאַל. דער פּועל יוצא פון דערזעלביקער נייגונג, ד. ה. זעלבסט-אַנאַליטישע רעפּלעקטיוו-קייט, איז געוואָרן דער פּראָצעס, וואָס האָט פּאַנאַדערגעוויקלט זיין פּאַרם.

עטיק, ווען זי ווערט ניט פאַרוואַנדלט אין אַ טרוקענער דאָנמע פון פּאַרמאַליזם, איז אַ שאַפּנדיקע פּונקציע. זי פירט צו שלימות צווישן דורכגעפאַלענע פאַרווכן צו געפינען אַ מאַראַל, וואָס איז הע-כער פון די פּאַרויסבאַשטימונגען פון מאַראַלישן באַוואוסטזיין אַליין. זוכנדיק העכערע האַרמאָניע, זעט זי צוליב דעם, דעם שמענדיק-בייטנ-דיקן אויסזען פון פּראָבלעמען. אַ דאַנק דעם זעלבסט-אַנאַליז ווערן איר קלאָר די דורכגעפאַלענע פאַרווכן. דאָס פירט: דעם שאַפּנדיקן עטיקער צום אויסדויערנדיקן צווייפל, און דעם דאָנמאַטישן עטיקער צו סקעפּטיציזם און רעזיגנאַציע.

ליעסינס געהערט צו די ערשטע. דורכגייענדיק פאַרשידענע ביי-טונגען און אַנטווישונגען אויף זיין וועג, פון מוסר צו השכלה און אידישן סאָציאַליזם, איז ער אַלעמאַל פאַרבליבן אַ ווילנפּולער, אַן ענערגישער זעלבסט-אַנאַליטיקער, און אַ צווייפּלער. ניט קיין סקעפּ-טיקער און ניט קיין רעזיגנירער, דורשט ער אַלעמאַל, אין טיפּסטע מאַטערינשן, נאָך אַ דערלייזונג-האַפּענונג.

ניט נאָר די העלדן פון זיינע פּאָעמען זיינען אַקטיווע און פאַר-עקשנטע

„גייט דאָס פּאָלק גלות-אויס, גלות-איין,
דאָך ווי דו, אַזוי שטאַרק און פאַרעקשנט,
אַ, בר-כוכבא, דו זוניקער מייין“.

(בר-כוכבא)

„די האָט זיך פיל יאָרן געגרייט צו דער תליה,
ביז ענדלעך די שעה איז געקומען ;
דאָן איז זי באַגייסטערט אַריין אין דער פעטליע,
אין אַלטן באַגער, אין דעם פרומען“

(א קראַנץ אויפן קבר)

„נאָך האַרטער איז אָבער דער ווילן
פון הייליקן גאון, וואָס שמאַכט דאָ פאַרשפּאַרט,
האַלב טויט אין אַ קאַמף אין אַ שטילן.“

(מהר"ם מראַטענבורג)

נאָר ליעסיסן אַליין, אין זיין פּאַעמע, „אידיש“, דערקלערט דעם לעצטן
זין פאַר דעם

„וואונדער פון ווילן און וויי —“.

ליעסינס דראַנג האָט געשאַפן אין זיינע איבערלעבונגען אַ ווילן-
פולן טראַגזום, אַן אינערלעכן זוכן צו פאַרדייניקן דעם עמישן ריס: צווישן
אויספיר און אַנאַליז; צווישן „הייליקע תורות“, פאַר וואָס מען דאַרף
„שטאַרבן מיט פעסטקייט פאַר זיי“, און דעם צווייפל; צווישן גלויבן
און ניט-גלויבן. זוי טראַגיש דערדאָזיקער דראַנג זאָל ניט זיין, איז
דערדאָזיקער דואַליזם ביי ליעסינען אַ מין אַסקעטישער גענוס. ווען
ער דערנרייכט דעם סינטעזן, ווען „אַלץ גיסט זיך אינגאַנצן צונויף
מיטן ליכט“,

פאַרמאָד איך די אויגן און חלש.“

דער וועג צו דעמדאָזיקן סינטעזן איז אַ מאַטערנדיקער. ער ווערט
פון ליעסינען כאַלויכטן קאָנטעמפלאַטיוו-רעליגיעז, ווייל וויסט איז
דער רוף פון זיינע טיפענישן:

„איך האָב פון דער טיפעניש וויסט

גערופן צו דיר:

אַ וואו נאָך דיין ליכטיקייט פליסט,

זאָל לויכטן אויך מיר!

איך גיי אין די שאַטנס פון שטאַרבנדע טעג

נאָך בלאַנדזשנדע פלעמלעך, וואָס ווערן ניט באַלד.

ווי סומע, ווי איינזאַם, ווי פוסט איז דער וועג,

און קאַלט, אַזוי קאַלט!

(ממעחסיס)

די תפילה-פארם איז כאראקטעריסטיש פאר ליעסינס זוכן שלימות,
באזעלונג, וואָס ווערט ביי אים אונטערגעריסן פון דעם קריטיש-אַנצ-
ליטישן עלעמענט פון דער דערזעלכער עטיק, וואָס נערט בידע.

„איך בין אין די בלויע פארטאָג
אַרויס די ביקורים צו טראָג.

איך בין, ווי אין חלום, געגאַנגען
אַרויף צו, צום באַרג צום געזוכטן,
געטראָגן די ערשטע פון זאַנגען,
געטראָגן די ערשטע פון פרוכטן.

געטראָגן די ערשטע פון פריידן,
די אָפּפער־עקסטאַז פון לעבן,
געגעבן זיך פריידיק אין ליידן,
אין גאַנצן זיך איבערגעגעבן.

איך האָב די פאַרנעבלטע וועגן
נאָך קוים־וואָס געקאַנט אונטערשיידן,
דאָס בין איך מיין שטערן אַנטקעגן
געגאַנגען אין פלייצנדע פריידן.

איך האָב זיך אַלץ העכער געהויבן,
און ראַזיקער האָט זיך אַלץ אויבן
צעגליט דער פרימאָרגן פון גלויבן.

(ביקורים)

ליעסינס באַדויער,

„ווי גיד, אָ, ווי גיד איז אַריבער
דער חג הביקורים דער ליבער“,

ווערט דורך זיין ענערגישקייט פאַרוואַנדלעט אין דורשטנדיקע זוכע-
נישן. זיי פירן אים צו פעסימיזם און פאַרצווייפֿלונג. זיי שוואַכן

אָבער דערביי נישט אָפּ זיין דראַנג נאָך שלימות. פאַרקערט, זיי פאַרשטאַרקן אים. אָט שווימט ארויס אַ שטימונג, וואָס קאָן פירן צו אומעטיקער רעזיגנאַציע:

„דו טיילסט פון מיר זיך אָפּ, מיט ווייט און נאָכט פאַרהאַנגען, עס שווינדט דער לעצטער ליכט־פּאַס פון צוזאַמענהאַנג, און ווילד־פּרעמד גליווערן די פּלאַמיקע פאַרלאַנגען, און ווילד־פּרעמד וועפט זיך אויס דער איידל־אַלטער דראַנג.“

און אָט ווערט „דער איידל־אַלטער דראַנג“, וואָס וועפט זיך אויס אַזוי אַקטיוו, „ווילד־פּרעמד“, פאַרוואַנדלט אין אַ שטייגונג:

„וואו זיינען דייע שליסלען פון גענאָד, אָ, וואו ?“

אַזאַ שטייגונג פירט אים שטענדיק צו אַ פאַרצווייפלונג, ניט קיין היציק־באַוועגלעכע, נייערט אַ שווערמוטיקע, דורכגעגלייט מיט אינער־לעבן אויסדויער:

„איך ווין פאַרן גרויסן באַלויכטער אין האַרצן:
פאַרהויל פון מיין זעל מיט דיין שטראַלנדער מאַכט
דעם אָפּגרונט דעם ביזן פון גאַרניט פון שוואַרצן,
וואָס האָט זיך געעפנט פאַר מיר אין דער נאָכט.“

ווי ווייט דאָ מיט וויימוט די וויסטקייט פון וועלטן,
וואָס איז אַזוי ענדלאָז און דאָך אַזוי ענג!
ווי אַטעמט דאָ טויטלעך מיט הינטער־וועלט קעלטן
די גאַרניט־געהיימניש אין גרוילן־געדערענג!

דיין ליכט־דינער קניט זיך אין שטויב דיר אַנטקעגן
און רופט אין פאַרצווייפּלונג אין טיפּער צו דיר :
דערוואָרעם מיך, גאָטהייט, באַלויכט מיר די וועגן —
ווי קאַלט און ווי פּוסט און ווי פינצטער איז מיר.

(אין דער פּרי)

אין די מאַטערנישן פּון אינערלעכן פּאַלן און אויפשטייגן, שטענדיקן
אַפּפּלום און צופּלום פּון „פּלאַמיקע פּאַרלאַנגען“ און פּאַרצווייפּלונגען,
העלפּט אים ניט דער געדאַנק פּון נישטיקייט, אַז

„עס פּאַרלעשן זיך די פּאַרבן,
און עס שטאַרבט די פּלאַמען־פּראַכט“

און אַז

„אַלע זיינען גלייך און הילפּלאַז
פּאַר דער אַלטער שוואַרצער נאַכט“

(אַ אָוונט אין די בערג)

נייערמ נידערט אים פּון נישטיקייט נאָך טיפּער אין דעם „נישט“.

„איך זוך אים, דעם בליץ־שפור, אומזיסט
און נישטער אין טויט־שרעק און נישטער ;
ער שווינדט אין דער שוואַרצן אַ פּאַרווישטער —
אין אייביקן נישט.“

(ביים תּהום)

„און וואָס שוואַרצעס איז איבערגעפּלויגן
און איז אין דעם חושך אַוועק.“

ווי שמערצלעך איד האָב זיך אים כאַפּן געמאַטערט —
ער איז אין דעם חושך אַוועק“

אין דורכפּלי פּון שאַטענס, טיף־איינזאַם אין ציטער,
פּאַרלאַרן אין סוד פּון דער נאַכט“

(אין דורכפּלי)

א. כישוף ארויס מיך פון גארניס פון שווארצן !

(אין דער פרי)

דער „נישט“ איז אָבער ביי ליעסיגען, אַ דאַנק זיין שווערמוטיקער קאָנ-
טעמפלאַטיווקייט, ניט קיין אַנטגילטיק־לעצטע קאַטעגאָריע, נאָר אַן
עלעמענטאַלער אור, אַן אייביק לויפֿנדיקע תהומיקייט. בלויז
אַ דאַנק זיין גאַכטראַכטן און אויסדויער, טראַגט ער
אַרויס צום פולן אויסדרוק בילדער־באַגריפֿן פון כאַאָס, וואָס דיטן אָן,
אין זייער פאַרם, אויף אַנשטרענגונג און דיסציפּלין.

„איך ווילן אַזוי וויסט מיט מיין ניט־אויג און ווילן
נאָך ערד־ווייען לאַנג־שוין פאַרווייטע,
און הער מיטן ניט־אויער מיינעס אַליין,
ווי שטום איז דער עלנט פון טויטע.

(ערדישקייט)

אַדער :

ווער שפּרייט אין די הויכן
די אָפּגעהאַקט־פעסטע
פאַרצווייפּלונג־סיגנאַלז ?
אַט דאָרט אין די רויכן
פון וואַלקנס געפרעסטע
און שויס־כּהקלן

(אין שטורעם)

כאַאָטישע אורן זוערן ליעסינס מאַטעריאַל, און דאָך איז דער
אור־כאַאָס ביי אים אויסגעדריקט פאַרשטענדלעך. זואַלט די פאַר-
שטענדלעכקייט דערגרייכט געוואָרן דורך דעם באַוואוסזיניקן אָנ-
שטרענג אַיינצוצאַמען און אויסדריקן דאָס אומבאַוואוסטע, וואַלט זיין
תהומיקייט, אַרויסקומענדיק ביי אים פאַרשטענדלעך, געמוזט ווירקן
באַרואיקנדיק. ליעסינס פאַרשטענדלעכקייט אָבער איז ניט אַ פועל
יוצא פון באַוואוסזיניקער סינטעטישקייט פון דעם כאַאָטישן, וואו

זיינע „שויס-כה-הקלן“ טויכן-אויף מיט „פארצווייפלונג-סינגאלן“. דער סינטעז איז אן אומרואיקער, אפילו א דינאמישער, וואָס לאָזט איבער א טיפן אָנרעגנדיקן רושם, אן עכאָ, א קאָסמיש-פּאַטאַלן צוזאַמענ-האַנג. דער דואליזם דאָ איז אַ קאָמבינאַציע פון שלימות און שרעק. זיין אינערלעכע שלימות איז בלויז אן אנערקענונג פון א טיף-ווייטער אָנגעהערדיקייט צום אוניווערסאַלן זיין.

„דערפיל איך אַמאָל, אַז זיי זיינען פאַראַן
אין מיר וואו, די פאַרבן פון אַלט-אַקעאַו.“

זיי פלאַמען אַ ווייל מיר אַדורך און פאַרשווינדן
צוריק אין דער אור-שוואַרצן אָפּגרונט דעם בלינדן.“

(ביים ים)

צוליב דעם עלעמענט פון שרעק און צוליב דעם דיכטערס פאַר-שמענדלעכע דערקלערונגען, דאַרף די דאָזיקע אנערקענונג באַטראַכט ווערן ווי אַ פרימיטיוו באַוואוסטזיין. דאָסדאָזיקע פרימיטיווע באַ-וואוסטזיין איז באַראַקטעריסטיש פאַר דער פאַר-אינדיווידואַליסטישער עפאָכע אין דער אידישער פּאָעזיע. ביי ליעסינען וָאָבער דערהייבט זיך דאָס פרימיטיווע באַוואוסטזיין. ספּעציעל אין יענע לידער, וואָס טראַגן אין זייער מאַטעריאַל גופא: אָדער אַ ווייטערע דיסטאַנץ, ווי אין די לידער באַזירט אויף היסטאָרישן אינהאַלט, אָדער אַ טיפן אָפּגרונט פאַר עכאָס, וואָס צווינגען נאָכצוטראַכטן, ווי אין זיינע נאַטור, ים און פּסיכאָלאָגיש-געשטאַלטנדיקע לידער. אין די לידער פון זיין גאָר פריסטער פּעריאָדע און אין די, וואו דער מאַטעריאַל אַליין פירט ניט אַרויס אויף ווייטע פּאָעטישע וויסטאַס, באַמערקט זיך, מיינמאָל, דער קלאַנג פון גראַם. אמת, אזעלכע לידער זיינען ביי ליעסינען ניט פאַראַן פיל, אָבער זיי זיינען ערות, אַז ער, ווי יעדער שאַפּנדיקער נייסט, אן אויסנאַם, צאָלט אין דער יוגנט ציגן פאַר די פענטעס פון זיין צייט.

„איך ווייס, צו דער מענטשהייט אַנטקעגן דער“

מענטשהייט אַליין

איז שוידערלעך דום נאָכאנאנד אָפעלירן ;
נאָר אויפגעבן אויך אָט דעם גלויבן, וואָלט הייסן

דאָך שוין

דאָס לעצטע פאָרלירן !"

„איך וויל פאָר אַ נביא ניט גילטן
איך קען דיך ניט שימפן און שילטן.

איך קען מיט אַ וואָרט מיט אַ פרעכנ
דיין הייליקן גייסט ניט פאָרשוועכנ

עס בלייבט אין דער וועלט אין דער ליבער
נאָר טויט און פארלענדונג אונדז איבער.

(און פלעגט אויף דיר אָנפאלן)

דער ריטם פארנעמט דאָ דעם אויבנאָן, ווערט געשלאָסן מיטן
גראַם אַזוי, אַז דאָס געוויכט פאלט אויפן גראַם און פירט אים כולט
אַרויס.

„נאָר זי הערט ניט און באַמערקט ניט,
אימער שטאַלץ און אימער שלאַנק,
פול מיט מאַכט און פראַכט און צויבער,
פול מיט שטרעבן און געדאַנק."

(די סטאַטוע פון פרייהייט)

„נאָך אַ יאָר איז אַוועק, פול עינויים און שלעק —
אַ ביטערער פּיוצטערער יאָר !
און עס נעמט ניט קיין עק צו די רדיפות און שרעק —
דיזעלבע אַזוי ווי בעפאָר !

און מיר שטייען גענאָרט, אין די געטאָס פאַרשפּאַרט,
און זוכן אַ וועג פון אַסטראָג;
און מיר טאַפן פאַרשמאַכט אין דער פינצטערער נאַכט,
און זוכן אַ סימן פון טאַג

(נאָך אַ יאָר איז אַוועק)

„דאָס לאַזט זיך אַוועק אויפן מערב צופוס
די הונגערונדע, שמאַכטונדע, בלוטונדע רוס“

זי גייט מיטן אַלטן היסטאָרישן וועג
פון הון און פון טאַטער און פון פעטשעניעג

(רוסלאַנד)

דער עלעמענט פון באַשעפטיקן זיך און בייקומען די שרעק באַ-
שטעטיקט נאָך מער זיין דערהייבן זיך איבערן פרימיטיוו. דאָרט איז
דער אינהאַלט אין אַ פּראָצעס פון סינטעזירן זיך מיט זיין אור-כאַאַם.
ווען נאָך אַ קינד האָט ליעסין געזען שרעק אין אַרומיקן לעבן. דער
מוסר, מיט זיין „דע לפני מי אתה עומד“ און שווערן פאַטום פון דעם
גרויסן יום הדין, האָט אים גענערט מיט שרעק. אין קלויז זעט ער
אימה.

„און אימהדיק קוקן די אַלע געזיכטער,
פאַרהילטע ביינאַכט אין טליתים,
אַזוי ווי עס וואָלט זיך דאָ הוידעו און שאַקלעו
אַ גרויזאַמער קהל פון מתים.“

(דער קליינער צווייפלער)

דאָסזעלבע אויך אין די לידער פון איינזאַמקייט, אַפּגרונטן און „נישט“:
„זיי האָבן געלאָזן אין שרעק
מיך איינעם מיט זיך.“

איד שרעק זיך און קען זיך אליין ניט פארשטיין.

(אליין)

„און איצט, ביים סוף וועג, ווען איד גיי פון דיין וועלט
אין שווארצן און אייביקן גארנישט אַוועק,
זערפיל איד די פרעמדקייט — אַ טויטלעכע קעלט,
אַן אַפּגרונט פון שרעק!“

(חמעמקייט)

„און פלוצלונג האָט שנעל אַ געדאַנק דורכגעפלאַטערט,
אין שטילקייט פון נאַכטיקער שרעק.“

(אין דורכפלי)

„איד זוך אים, דעם בליץ־שפור, אומזיסט
און נישטער אין טויט־שרעק און נישטער.“

(ביים תהום)

„זי זאָל ניט אין מיטן פון די ווייטסטע אימות
פאַרשווינדן ווי די אינדן אין צעשטויבטן שויס“

(אויפן וועג צו סאַנדי הוק)

עס איז אמת, ליעסינס עלעמענטאַלקייט ברענגט אים ניט צו אַ
מין נירוואנא. צוזאַמן מיט דעם פאַנאנדערלערן זיך אין ברייטנדיקע
תהומען פון פוסטקייט און אור־באַגריפן, גייט אויך אַן דאָס אַנלאַדן
זיך מיט תהומען פון שווערמוטיקער געהיימניש און שרעק. דאָס
באַוועגלעכע ווערט ניט איינגעשטימלט. פאַרקערט, צוליב זיין „וויילן
און וויי“ ווערט זי דינאַמיש. דורך דערדאַזיקער דינאַמישקייט פאַר־
זינקט ער אין דעם באַמטישן אור פון זיין. זיין אויסדויער און די־
זעלביקע דינאַמישקייט ווערן אין אים פאַראייניקט, האַלטן גלייכגע־
וויכט צווישן באַאָס און זיין „וויילן און וויי“. דאָס היט אָפּ זיין
אויסדרוק פון ווערן פאַרוואַנדלט אין אַן אומאַרגאַניזירט געשריי.

דערדאָזיקער אָנשטרענג ווידער רופט אַרויס אין ליעסינס אויסדרוק
געצאמטקייט און קאָמפּאָקטקייט.

ליעסינס קאָמפּאָקטקייט און געצאמטקייט זיינען אויך אַ רעזולטאַט
פון זיין קינסטלערישער גערולדיקייט. דאָס בולטסטע וואָס די פריי-
ערדיקע טראַדיציע האָט צוגעגרייט פאַר די דיכטער פון ליעסינס
עפאָכע איז געווען באַרדעוודיקייט. דאָס אַרויסקריגן דעם תּמציית
פון אַן אינהאַלט דורך דעם סאַמע עקאָנאָמישסטן וואָרט, ד. ה. דורך
אַ קינסטלערישער פאַרמולע, האָט אין דער אידישער פּאָ-
עזיע זיך אַנטוויקלט מדרגהווייז. אין דערדאָזיקער אַנט-
וויקלונג האָט ליעסינס געשפּילט אַ וויכטיקע ראָל מיט זיין נייגונג צו
קאָמפּאָקטקייט און געצאמטקייט. דורך דידאָזיקע אייגנשאַפטן האָט
שוין ליעסינס געשאַפן: די אָנגעלאָדענע שורה. אין זיין ווייטערדיקער
אַנטוויקלונג האָט ער ניט נאָר פאַרפעסטיקט די אָנגעלאָדענע שורה
אין דער אידישער פּאָעזיע, ניערט אויך אָנגעשלאָגן אין דער פּאָר-
מולאַטייווער שורה. ווען אַ שורה ווערט דערבראַכט צו אַ פּאָעטישן
מאַססיים, צו אַ פּאָעטישער פאַרמולע, ווערט דער מאַטעריאַל אין
איר אַזוי קאָנצענטרירט, אַז אין דערדאָזיקער שורה בלייבט אַרט
פאַר רעפּלעקטן און אָנרעגן, — פּלאַץ און מעגלעכקייט פאַר דעם
נאָכשאַף פּונם לעזער.

„איך גיי אין די שאַטנס פון שטאַרבנדע טעג“ (ממעחקיס)
„פאַרמאַך איך די אויג און חלש“ (ערדישקייט)
„וואו זיינען דינע שליסלען פון גענאָד, אָ, וואו?“

(אין דערווייטערונג)

„אַלע זיינען גלייך און הילפּלאַץ
„פאַר דער אַלטער שוואַרצער נאַכט“ (אַן אַוונט אין

די בערג)

אין די לידער אָבער, וואו עס הערשט בלויז די אָנגעלאָדנקייט פון דער
שורה, זיינען די מעגלעכקייטן צו פאַרוואַנדלען דעם מאַטעריאַל אין
קאָנצענטרירטער ענערגיע אַ סך קלענער.

„זי דערשיינט אונדז אין חורבן, אין רוטן פארהילט
מיטן פאקעל, וואָס פלאַקערט און קנאַקט אַזוי ווילד“.

(די נקמה).

„און עס קוילעט דער קוילער אין בלוט ביז די קני (נקמה)

„אַ, קיין וועג און קיין שטראל ! עס איז שוואַרץ

איבעראַל,

און דיק איז דער חושך און שטום ;
סיהערט זיך אָפּט נאָר אַ קנאַל פון דעם פיינדס איבערפאַל
דעם צוררס א שרעקלעכער ברוס“.

(נאָך אַ יאָר איז אַוועק)

„דאָס קינד פאַלט אין שטראַלן אַנידער
מיט אויגלעך צעעפנטע גרויס ;
די מוטער דערזעט עס און ווידער
איר קוואַל פון די טרערן ברעכט אויס“.

(די מוטער און דאָס קינד)

אַבער ליעסין נוצט אויס זיינע אָנגעלאָדענע שורות אויף אַ גלענצנדיקן
אופן אין יענע לידער, וואו עס טרעט ביי אים אַרויס אַ גוטמוטיק אונט-
טערלאַכן. מיט דער הילף פון דעמדאָזיגען גוטמוטיקן טאָן בינדט ער
אַבזיכטלעך צונויף זיין אָנגעלאָדענע שורה מיט איבערטרײַבונג,
נוזמא („באַמבאָדירן הייס דעם בורא“). ער שאַפט אזוינאָך אין זיין
מילדן סאַרקאַזם אַ נייעם עלעמענט אין דער פּאָעזיע פון זיין עפאָכע :
דעם גראַטעסק. („עקספּלאָאטאַטאָר“, „געלעכטער“, „שמחת בית
השואבה“)

דער וויכטיקסטער אויפטו אין זיין דערהויבן דאָס ליד איבער
זיין „צייט און סביבה“ באַשטייט אין זיינע סינסעטיזירטע פּאַראַלגע-

מיינערונגען און דעטאלן. דורך דעמדאזיקן סינטעז האָט ער בולט אַרויסגעבראַכט און באַפעסטיקט דעם אַטריבוט. מיט אים באַנוצט ער זיך דערפאַלגרייך, און ער האָט דערמיט פריי געמאַכט דעם וועג פאַרן אַנקומענדיקן סימבאָל.

דער רייפער סימבאָל איז אַ פאַרמולע; דער אַטריבוט איז אַ צו-שרייבונג. דער אַטריבוט געפינט ניט, ווי דער סימבאָל, דעם אויס-דרוק אין אַן אנדער אַביעקט. ער שרייבט-צו צום אַביעקט, דרויסן פון אים, אַזעלכע אייגנשאַפטן, וואָס דער קינסטלער גלויבט אין מאַ-מענט פון אויסדרוק, אַז דער אַביעקט באַזיצט זיי אין זיך. אין דער אמתן איז דאָס בלויז אַ צולייג אָדער אַן אַראָפּנעם פונם קעגנשטאַנד. דאָס ווערט געמאַן מיט דער הילף פון צוגעבן ווערטער, בילדער, אַדיעק-טיוון. דער אַטריבוט קאָן פאַרעכנט ווערן פאַרן שטאַפּל, וואָס פירט פון מאַטיוון געזעלשאַפטלעכע צו אינדיווידועלע, פון באַהויפטונגען צו סימבאָלן. אַזוינאָך איז דער אַטריבוט געוואָרן אַ נויטווענדיקער איבערגאַנג-שטאַפּל אין דער אידישער פּאָעזיע. ער ווערט אויסגעדריקט אַמבולטסטן דורך ליעסינען, אין וועמען דער איבערגאַנג פלעגט פאַר-זיגלט ווערן ווי אַ סינטעז. דער אַטריבוט איז מערסטן אויסער דעם קעגנשטאַנד און ווערט געבאָרן אין דער עמאַציע פון דעם דיכטער, זייער אָפט אין דעם ראַציאָנאַליזירטן עמאַציאָנאַליזם.

„און אַט זע איד אים אויפגיין אין חושך
ווי דער צאָרן פון פּאָלק, אַזוי גרויס.“

(בר־כוכבא)

„איד לויף און עס לויפט פאַר מיר בלאס
אַ פחד אין פּראַסט־בלויען רוים.“

(אגרת בת מחלת)

„און עפעס די גאַנצע נאַטור האָט אַזוי ווי
אַ פּלוצלעכן שוידער געגעבן.“

(אור וחשך)

„עס פארלעשן זיך די פארבן,
און עס שטאַרבט די פלאַמען־פראַכט“

„אונטן ליגט דער טאָל אין נאַכט שוין
פול מיט טונקעלן פאַרדרוס“

(אַ אָונט אין די בערג)

אַזוי ווי דער אַטריבוט איז ניט קיין רעזולטאַט פון אַ פאַרמולע,
מוז ער אויך, צייטנווייז, אַרויסרופן פאַראַלגעמיינערונגען ביים דיכטער.
ניט פונם מאַטעריאַל, נאָר פון אויסדרוק־מיטלען, כדי צו באַהערשן
די ענערגיע פונם אויסדרוק:

„און עס בייט זיך אַלץ אַרום
און פאַרשלינגען אַלץ אַרום“

„איך זע זיי, די שרעק־בילדער, בלייכער און בלייכער,
און ווייט, אדזי ווייט ערגעץ־וואו“.

„פאַרשווינדט עס אין גאַרניט פון בלויקייט.“

(אין שלאַפלאַזן אומעס)

„אין אוראַלטן וואַלד ערגעץ־וואו“.

(געבל)

„און איצט בייס סאָף וועג, ווען איך גיי פון דיין וועלט
אין שוואַרצן און אייביקן גאַרנישט אַוועק.“

(ממעקיס)

נעפל, שוים, נאַרנישט, נאַכט, זיינען ליעסינס באַליכטסטע ווערטער.
צוליב דעם כאַראַקטער וואָס זיי טראָגן אין זיך, איז זייער פאַראַלגע־

מיינערונג אפילו גרעסער פון דעם אלגעמיינעם וואָרט „אָזוי“. אויב
ביי די אינגערע פּאָעטן איז דאָס געווען אַן אומפּאַנעבלעכער מיטל
פון גרינגסטן ווידערשטאַנד, אַן אָפּשוואַך און ענערגיע-לאָזיקייט, איז
דאָס ביי ליעסינען געווען אַן עלעמענט אין זיין סינטעז פון צוויי
קעמפּנדיקע פּאָעטישע פּאַרמען. צוזאַמען מיט זיין

„און נעם מ'ד אַרום אָזוי שטיל“

„איך פיל אָזוי רואיק, אַז עפעס אָזוי ווי
אַ בושע דערוועקט זיך אין מ'ד“

„עס ברענטן די ליכט אָזוי מיד-מעלאַנכאָליש“

(דער קליינער צווייפּלער)

„עס הענגט אָזוי שטום“

(נעבל)

„איר באק איז געווען אָזוי שוואַך“

(איר חלוט)

איז אויך גענאָנגען אַן אָנשטרענג צו געפינען דאָס פּאַסיקע וואָרט
און דעם פּאַסיקן גראַם. אויסדריקנדיק זיינע אטריבוטן, ספּעציעל
אין יענע לידער, וואו ער דריקט אויס אומבאַשטימטע אורן, זוכט זיין
באַוואוסטזיין דאָס נאָך-ניט-עקזיסטירנדיקע וואָרט.

די צוויי-וואָרט קאָמבינאַציע איז כאַראַקטעריסטיש פאַר ליעסינען:
אויבקימ-נאַכט, בליץ-שפור, גאַס-ווייסן, קיל-שטילן, הינטער-וועלט
קעלטן, פּוסט-וויסטע וועלט, דיין ליכט-דינער, קאַלט-שווערן שטיין,
דאָס ליכט-בעט, ערד-ווייען, ניט-אויג, ניט-אויער, טרוים-לייכט, די
ביזדירקני באַרד, די וועלט-ווינטערס, די יענע-זייט, ווייט-וואו, קאַש-
מאַרן-געשעפענצמער, שוים-כה-קלן.

דער גראַם ווערט אויך ביי ליעסינען געזוכט אָזוי, אַז ער זאָל זיין
אמפּאַסיקסטן צו דער אָנגעלאָדנקייט, וואָס זיין שורה פּאָדערט, און
וואָס זאָל פאַרענטפּערן זיין אָנשטרענג:

„און ווידער זע איך : עשו יאָגט אין ווילדן צאָרן :
אַט פּלאַקערט אויף דער ערשטער אידישער פּאָגראַם !
און כּיטרע ווערט ביי יעקבן דער פּלאַן געבאָרן,
וואָס איז דער טוד פון אונדזער קיום עד-היום.

(אל תירא עבדי יעקב)

„מיט טויזנט וואונדן בלוטעט גוסס שוין די אומה.
און טויט צו שטיקן איז זיין האַנט נאָך אויסגעשטרעקט,
ניט האַבן זאָל די אומה אויך אין גייסט קיין תקומה,
עס זאָל ישראלט נאָמען ווערן אָפּגעמעקט.“

(רבי יהודה בן בבא)

דאָס כאַראַקטעריסטישע ביי ליעסינען איז די אָנגעלאָדנעקייט
פון : שורה, וואָרט און גראַם. עס איז נויטיק צוצוגעבן,
אַז זיין קאָמפּאָזיט געווינט זייער אַ סך אין זיינע נאראטיוווע,
נאָטור און עלעמענטאַל-לידער. דאָרט ווערט די פּאַראַלגעמיינערונג און,
אין דער זעלביקער צייט, געצאמטקייט, דערהויבן דורך זיין לירישקייט.
דאָרט גרייכט ער דעם אומדירעקטן אומבויט צווישן מענטש, נאָ-
טור און דעם לעבן הינטער זיי. די דיסטאַנץ, וואָס שאַפט זיך אין זיינע
נאראטיוווע און נאָטור-לידער, ווערט דערהויבן פון דעם שאַבלאָן, מיט
וואָס עס האַבן זיך אויסגעצייכנט די לידער פון דער עפאָכע פאַר
אים. דיראָזיקע דיסטאַנץ טראָגט מיט זיך אַ לירישן אָנוויי פון ווייטע
בילדער און געדאַנקען. דאָ טרעט אַרויס ליעסין ווי אַ ליריקער, וואָס
האָט דערנרייכט דעם סינטעז צווישן דעם געזעלשאַפטלעכן עלעמענט
און דעם אינדיווידועלן ; צווישן דעם אָביעקט, דרויסן פון אים, און
זיין אינדיווידועלן צופאַרב.

ליעסין, דער דואליסט, האָט געקאָנט פאַרפיקסירן דעמדאָזיקן
ברוונדריקן איבערגאַנג אין דער אידישער פּאָעזיע אין אַ סינטעז, ווייל
ער איז געווען סינסטלעריש רייפער פון זיינע פּאָרגענגער. זיין באַציר-
אונג צו זיין שפּראַך-מעדיום איז געווען אַ העכערע. זיין אידיש איז
ניט געווען פאַר אים די שפּראַך :

„פון ווילנער מאַרק און דינאבורגער יאַטקעס
מיט אַלערליי פאַרוואַלגערטע אַסטאַטקעס“ (ש. פּרוג)

„פון אידישע ווערטער אלטמאָדישע,
פון איינפאַכע רייד אָ אַ קלאַנג,
פון טענער אָפט ווייניק מעלאָדישע“
(מאָריס ווינטשעווסקי)

וואָס האָט

„קיינ רעכטן קלאַנג, קיינ רעכטן טאָן!
ס'האַט פאַר ליבע, פאַר געפיל
נישט קיינ פאַסנד וואָרט, קיינ סטיל...“
(י. ל. פּרז)

פאַר אים איז אידיש געווען

„אַזוי ווי די שיינקייט פון מענטשלעכע זעלן,
אַזוי ווי די שיינקייט פון פאַלקס־זעל אַליין.“

דאָס לשון, וואָס האָט „נאָר די חנ'ען פון תּחינות פון פרומע... די
שיינקייט פון קידוש השם“,

„... פלעג אין פאַרטאָגן אין שטילע
מיט ציטער מיט צאַרטן אַרײַן —
אַ פליסטער פון עפעס אַ תּפילה,
אַ שימער פון עפעס אַ שײַן.
און ערגעץ אין חושך אין שטילן
פלעגט דענסטמאָל אַ וואונדער געשען:
איך פלעג דאָס פאַרהוילענע פילן,
איך פלעג אומגעזעענע זען.“

און האַרציק, מיט טרייסטונג מיט גוטער,
פלעגט קלינגען מעלאָדיש אַ קול

מיט שטילע באַהאַלטענע פריידן,
אַזוי ווי מײַן מוטער אַמאָל.

איך פלעג אין זיך פליגלען דערפילן,
איך פלעג אין דער הויך זיך דערזען.
און אויסברעכן פלעגן מער טרערן
פון גרויסער אַנטציקנדער פרייד,
און וויינענדיק פלעג איך איר שווערן
אַ רינגל צו זיין אין דער קייט,
צו ציען אַלץ ווייטער דורך דורות
דעם וואונדער פון ווילן און וויי.

(אידיש)

אַן צוגעגרייטע קונסט־באַגריפן פון דער פרויערדיקער אידישער
פּאָעזיע, אין אַ צייט פון משכילישע און „באוועגונג־פּאָעזיע“־שאַבלאַך־
נען, האָט ליעסין, אַ דאַנק זיין דואַליזם, אַרײַנגעבראַכט אין דער מאַך־
דערנער אידישער פּאָעזיע דעם סינמעז צווישן :

1) דעם דירעקטן און אומדירעקטן מעטאָד אין באַהאַנדלען דעם
מאַטעריאַל ;

2) דעם געזעלשאַפּטלעכן און אינדיווידואַליסטישן וועלט־באַנעם ;

3) פּרימיטיוון באַוואוסטזיין און לירישער פאַרגעסנקייט ;

4) אַקטיווקייט פון פּאָעטישער פאַרטראַכטונג און רעפּלעקט־
טיווקייט ;

5) יאוש און ווילנפולן טראַגזום.

דאָס אַלץ האָט געפירט צו אַן אָנהויב פון שלימות צווישן עטיק
און עסטעטיק, אויסגעדריקט אין אַ פּיל־באַדייטנדיקער האַרמאָניע פון
אינהאַלט און פּאָרם.

אברהם רייזען

(דער דיכטער פון ליד)

אברהם רייזען

(דער דיכטער פון ליד)

רייזענס אינהאלט און פאָרם זעען אויס, פון אויבנאויף, זעלבסט-
פארשטענדלעך און איינפאך. דערדאָזיקער איינדרוק איז אָבער אַ
פארפירערישער. ביים אָפגעבן זיך חשבון, ווערט קלאָר, אז מען איז
געווען אין אַ צושטאַנד פון אַ ווייטער און העכערער אומוואַנדלונג;
אַ לעבן-דערפאַרונג דערבראַכט צו אַ לעבן-דערקענטניש; פון דער
פשוטער ווירקלעכקייט ביז אַ הויכער באַגרייפלעכקייט.

יעדע עמאָציאָנעלע דערפאַרונג, געבויט, ווייזט אויס, אויף אונד-
זער פאַרשטעלונגס-קראַפט, שאַפט אַ צושטאַנד פון אומוואַנדלונג.
ליענענדיק רייזענען אָבער, שאַפט זיך די אומוואַנדלונג אזוי אומ-
באַמערקט, ניט געזען און ניט געפילט, אז בלויז ביים באַטראַכטן דעם
איינדרוק דערפילט מען, אז דאָ איז פאַרנעקומען אַ באַווירקונג-פראַ-
צעס ווי דורך אַ טראַנס. דערדאָזיקער אומבאַמערקטער פראַצעס
שוועבט הינטער זיין שאַפן, און אין אים ליגט דער סוד פון רייזענס
גרויסער מייסטערשאַפט.

דער אינהאלט פון זיינע לידער איז אַ רעאַליסטישער; די פאָרם
איז פשוטות פון געדאַנק. ער דריקט אָבער אויס זיין כלומרשט איי-
פאכן אינהאלט און פשוטע פאָרם אויף אַזאַ אופן, אז זיי ווערן פאַר-
וואַנדלט אומבאַמערקט אין ווייט-אַפגערוקטע בילדער, געדאַנקען און
שטימונגען, וואָס שאַפן הערספעקטיוו, און, במילא, אַ געפיל פון
שטייגונג.

נאָכצופאָלגן זיין „איינפאַכן“ מעטאָד איז זייער שווער, ווייל ער
איז, ווי פריער דערמאָנט, ניט קיין מערקבאַרער. זיין אינהאלט און
פאָרם קאָן מען נאָך נאָכגיין, ווען מען באַטראַכט זיי ווי אָפּשפינד-
לונגען פון דער ווירקלעכקייט, וואָס איז ביי רייזענען בלויז די שאַ-
לעכץ. ווען מען זוכט גענוי צו באַשטימען זיין אופן פון מיטטיילן

זיינע פאָעטישע דערפארונגען, ווערט זיין מעמאָד פלוצים ווי פאָר-
שוואַנדן פון אונדזער אויג. וויל מען פרובירן צוריק אויפשטעלן
אלע באַשטאַנדטיילן פון זינס אַ ליד, אָן זיין אייגנאַרטיקן אופן
פון מיטטיילן, קומט פאָר דערזעלביקער פראָצעס: די פערספעקטיוו און
געפיל פון שטייגונג ווערן צערונען. עס ווערט אוממעגלעך ארויס-
צוקריגן צוריק דיזעלביקע אָפגעווייטערטע בילדער, געדאַנקען און
שטימונגען, וואָס רייזען שאַפט, בלויז אַ דאַנק זיין אייגנאַרטיקן אופן
פון מיטטיילן. הינטער זיינע קאָנקרעטע און איינפאַכע ווערטער
און פורעמס באַזיצט רייזען אַ שפע ניט-באַמערקטע און פאַרשידנ-
אַרטיקע באַציאונגען — דאָס איז דער ערשטער געדאַנק, וואָס שאַפט
זיך, בעת מען פרובירט צו לייזן די פראָבלעם פון אומבאַמערקטער
אומוואַנדלונג. דערדאָזיקער ערשטער געדאַנק ווערט באַלד אַרי-
בערגעטראָגן אויף די תנאים, וואָס אונטער זיי האָט רייזען געשאַפן
זיינע ווערק. זיינע פילע באַציאונגען קומען צו אים פון דעם, וואָס
אים איז אויסגעקומען דורכצוגיין און, אַ דאַנק זיין פילבאַרן גע-
שמאַק, פאַרהיטן אין זיך אלע שטאַפלען פון דעם רעאַליסטישן קאָ-
לעקטיוו-רבאַגריף ביז דער ראַמאַנטישער יחידישקייט, וואָס אונדזער
פאָעזיע האָט דערפאַרן אין איר אַנטוויקלונג ביז דער וועלט-מלחמה.

זיין מייסטערשאַפט אָבער באַשטייט אין דורכפירן זיינע פיל-
פאַכיקע באַציאונגען מיט דער העכסטער עמאָציאָנעלער אָרדענונג
און באַגרייפלעכקייט. ער פאַרפאַרטיקט זיי טראָץ יענע שוועריקייטן,
וואָס באַווייזן זיך אויפן וועג פון איינעם, אויף וועמעס גורל איז אויס-
געפאלן צו זיין אַ פיאָנער און אַן איינפונדעווער, אַ שליסער פון אַ
פּעריאָד און אַן אָנזאָגער און צוגרייטער פון נייע וועגן.

דעם פיאָנער, ווי דעם שליסער פון אַ פּעריאָד, איז שווער ביי-
צוקומען פאַרשידענע אומגינסטיקייטן, וואָס קומען אים אַנטקעגן.
זיין בילד בלייבט אָבער גאַנץ און דער רעזולטאַט ווערט דאָך
ניט צעשטערט. אַנדערש איז אָבער מיט דעם, וואָס טראָגט אויס
מיט זיך די קריסטאַליזאַציע פון זיין עפאָכע. ביי אים צעפאלט דאָס
בילד אין אַ סך געזיכטן, אפילו אין סתירות און אין פילע שטראַמען
פון בייטנדיקע דוכטענישן. דאָרט, וואו עס ענדיקט זיך דאָס וויסן

פונם פיאָנער אָדער סומירער, הייבט זיך אָן דער אומפאַרשטענדר לעכער פאַרלאַנג אָפּצוונדערן זיך פון דעם וויסן, זיך צו דערשפירן אין דער ספער פון אומבאַטראַטענער און אומבאַגריפענער אָנונג. זעט ניט אויס דער וועג פון יעדן שאַפנדיקן וואַנדערער, יעדן קריס־טאַליזאַטאָר, ווי אַ שטענדיקער אויפֿלויכט פון פענטענדיקע און צוויי־בערנדיקע רעגונגען? און פאַרפירן דען ניט דיִאָזיקע רעגונגען אין פאַטאַלע גרייזן און ווידערשפּרוכֿן, ביז דורשט געבערט אַנטפּלעקונג, און ביז די כּישוף־בליצן ווערן אונטערוואָרפן דער באַזיניקונג? קאָן מען דען אַנדערש פאַרוואַנדלען זיך אַליין פון אַן אומבאַשטימטקייט אין אַ דורכזיכטיקער וויזיע, אויב ניט דורך אונטערוואָרפן זיך אַליין דער באַזיניקונג, דער עמאַציאָנעלער אָרדענונג? וויפל טעותן און קאָנפּליקטן זוכן זיך אויסצולעבן, זיך באַרואיקן און אויסגענלעט צו ווערן אין אַ פּוּל און פאַרגאַנצט בילד. און דאָס ווערט געזוכט אין דעם מאַגישן פיער פונם באַוואוסטזיין. זוניקט דען ניט הינטער יעדן טראַכטן, אַפילו דעם מעטאַפּיזישן, דאָס קלאַרע אָנגעזיכט פון אַ באַשטימטער פאַרשטעלונג?

אין דערזעלביקער דעקאַדע, ווען די פּאָטערס פון דער מאָדערנער אידישער פּאָעזיע האָבן אָנגעמערקט אירע טריט, באַווייזט זיך רייזען צווישן זיי מיט זיין קינסטלעריש פּאַרמולירן דעם כלל־גייסט פון זיין צייט. אַ פּיאָנער צוזאַמען מיט זיי, דאָך טיילט ער זיך אינגיכט אָפּ פון זיער גרונט־באַציאָנונג: די פאַראַלגעמיינערונג פונם כלל. פאַר אים איז די גענעראַליזאַציע שוין דעמלט געווען אַ דערמייכט און זעלבסטפאַרשטענדלעך וויסן. ער, דער צוקונפטיקער איינסטאַלירער פון זיין עפּאָכע, לאָזט זיך אַוועק אויף פאַרשידענע וועגן, בייַוועגן און שטרויכלונגען. ער זוכט נאָכצושפירן און זיך פאַרייניקן מיט די פאַרשידנאַרטיקע און ווידערשפּרעכנדיקע איבערלעבונגען פון דעם איינצלנעם.

צו זיין אַ דיכטער, וואָס אין אים און דורך אים ווערן אויסגע־קריסטאַליזירט די עמפּינדלעכקייטן און סתירות פון זיין עפּאָכע, און דערביי ניט אַרויסווייזן אַפילו קיין סימנים פון צעריסנקייט און כאַ־אָס, איז אַ באַווייזן: 1) פון קלאַרן עמאַציאָנעלן אויפנעמען איינ־

דרוקן, און 2) פון אַרדענונגפולער באַגרייפלעכקייט. דידאַזיקע צוויי מעלות זיינען דער גרונט־שליסל פון רייזענס אויסערגעוויינלעכער אויפריכטיקייט. עס איז גענוג צו דערמאָנען זיך אין זיינע אַוטאָ־ביאָגראַפישע לידער, כדי איינצוזען מיט וואָס פאַראַ גרויסער איינפאַכקייט ער שטרייכט אונטער זיין סביבה, זיין הייס־טראַדיציע. אמבולטסטן זיינען יענע שורות, וואו ער ווייזט אָן ווי אוממעגלעך ס'איז פאַר אים צו באַזיצן „שיינקייט“ אין זיין פּאָעטישן באַנעם. דידאַזיקע גרויסע פּשטות און, נאָכמער, דאָס אָנווייזן אויף די טעמים פון זיין „אומקונסטלערישקייט“, זיינען ניט נאָר אויבנאויפיק רירנדיק. זיי זאָגן עדות וועגן יענער עלעמענטאַלער אויפריכטיקייט, וואָס פאַרניטיקט די פּאָעטישע קלאַרקייט און געבערט אַ העכערן באַדייט. דאָס זיינען פאַרטיפטע מאַרק־שאַנאַלישע מאָטיוון.

„ווי קום איד צו שיינקייט ? פון וואָנען, מיין קינד ?
 דער וועג צו די פעלדער — דורך גוים און הינט ...
 די גאַס איז געווען אַזוי אַרים און וויסט,
 ביי אַיטלעכער טיר נאָר — אַ בערגעלע מיסט ...
 (ווי קום איד ?)

„נאַכט און קאַלט. דאָס קליינע שטיבל
 קוקט ווי אַ גרויסער קבר אויס,
 און דאָס אַרימע געזינדל
 קאָן פון דאָרטן ניט אַרויס.“

סישפּילט דער ווינט אַ מתים־נגון
 הינטער שטיבל אויף דער גאַס
 און די מתים אין דעם שטיבל
 האַרכן צו אָן צער, אָן כּעס ...“
 (נאַכט און קאַלט)

רייזענס זעלבסט־קריטיק, ווי מען זעט עס אין זיין דירעקטן אופן פון באַהאַנדלען דעם מאַטעריאַל, איז אַ זעלטענער פאַל אין זיין

סביבה. עם איז אָן שום צווייפל, אַז יעדער קינסטלער מוז פריער אָדער שפעטער זיך פארטראַכטן וועגן דעם באַרן און די גרענעצן, וואָס זיין טראַדיציע האָט פאַר אים צוגעגרייט. רייזענס פערזן באַ- וויזן גרינטלעך, אַז ער פאַרלירט קיינמאָל ניט פון אויג זיין געירשנטע טראַדיציע. ער ווייס ווען זי שטערט און פילט ווי זי העלפט. ער איז דערפאַר טיף-אויפריכטיק וועגן זיינע פערזענלעכע כלומרשטע „באַגרענעצונגען“. ער גייט קיינמאָל ניט אַרויס פון זיינע אייגענע אָנגעצייכנטע ברעגעס. ער געהערט צו דעם וואָס ער שאַפט, און איז אַ טייל דערפון. אין זיינע לידער זיינען ניטאָ קיין בולטע רוי- קייטן און איבערטרעיבונגען, אַזעלכע וואָס האָבן צונישט געמאַכט אַ סך לידער פון וויכטיקע דיכטער פון זיין צייט. רייזענס שטריך ניט צו רייסן זיך אַריבער די גרענעצן פון זיינע מעגלעכקייטן ליגט ניט דוקא נאָר אין זיין טעמפעראַמענט, וואָס האָט זיך אויסגעפאַרמירט אונטער די „אַרימע און וויסמע“ לעבן-באַדינגונגען. דער שטריך ליגט גיכער אין זיין קינסטלערישער לאַגישקייט. זוכן און געפינען די גרענעצן און באַגרענעצונגען פון דער אייגענער ענערגיע היט זייער אָפט אָפּ פון אומזיסטע געוואַגטקייטן און צוועקלאָזע דורכפאַלן. אַזאַ זעלבסט-קריטיק, צוזאַמען מיטן אָנגעשטרענגען דעם גאַנצן פּאַעטישן כוח צו קולטיווירן דעם שטח, איז אַ הויכע מדרגה. דאָס מיינט: מוט, אויפריכטיקייט און אמתע באַשיידנקייט. אָבער דאָס וויכטיק- סטע דערביי איז די קינסטלערישע פילבאַרקייט און פאַרשטייעניש.

„און מײן לעבן איז געגליכן.

צו אַ לאַמפּ מיט ווייניק נאַפּט:

ווערן ווערט ער ניט פאַרלאָטן,

ברענען האָט ער ניט קיין קראַפט ! . . .“

(לעבן ווילט זיך)

רייזענס פילבאַרקייט צוזאַמען מיט זיין פּאַעטישער קלאַרקייט האָבן גענערט זיין זעלבסט-קריטיק. זיי האָבן אים אויך אָפּגעהיט פון אַ מעגלעכער באַאָטישקייט. דאָס בילד ביי זיינע פאַרלויפער איז ניט געווען סימבאָליש און ניט פילגנעזיכטיק. עס האָט געהאַט די

איינגשאפטן בלויז פון פערזאניפיקאציע . די פרטים פון דעם בילד האָבן זיך בולט ניט אַרויסגעזען. זיי האָבן זיך ניט באַוווּזן אין שאַרפן רעליעף און זיינען ניט געווען פאַרטיפט. דאָס בילד אין דער פּאָר-עזיע פון זיין צייט איז אין מערסטע פּאַלן געווען אַ כּלל-גענעראַלי-זאַציע. רייזען האָט זיך ניט באַנוגנט מיט דערהאַזיקער אומקלאָרער פּאַראַלגעמיינערונג. ער האָט זיך אַוועקגעלאָזן צו דערקענען די פרטים פון דעם כּלל. זיין וואַנדערוועלט איז געוואָרן פאַר אים אַ לאַבירינט פון אַן אומענדלעכער צאָל איינצלנע געזיכטער, אין וואָס זיין כּלל האָט זיך אָנגעהויבן אויסשילן. צייטנווייז האָבן די געזיכטער אויס-געזען ווי סתירות, ווי כאַאָס. זיין פּילבאַרסקייט און קלאַרקייט האָבן אים דאָ געהאַלפּן. יעדע דערשיינונג און יעדער יחיד פון דער כּלל-גענעראַליזאַציע ווערט ביי רייזענען ניט נאָר אַן אַרויסגעהויבענער אָדער פאַרטיפטער פרט, נאָר טאַקע אַ פּולער, זעלבסטשטענדיקער איינס. דער איינס בלייבט אָבער שטענדיק אין זיין פּולקאָמער אָנ-געהעריקייט צום גאַנצן כּלל.

דערשיינונגען און איבערלעבונגען ווערן פאַר רייזענען אַנט-פּלעקט איינציקווייז. זיי ווערן פון אים אויפגעכאַפט אין איינצלנע אַנבליקן, און אויסגעדריקט ווי איינצלנע דערפאַרונגען פון דער פּיל-געזיכטיקער רעאַליטעט. די ווירקלעכקייט, וואָס גייט דורך רייזענס פּסיכיק, דאַרף ווערן פאַר אים, ווי פאַר יעדן מענטשן, פריער פאַר אַלץ אַ ריין-סוביעקטיווע דערקענטניש. האָס דערקענטע ווערט איינס מיט אים אַליין. דאָך ניט ענג און פּערזענלעך-איכיש. זי ווערט ביי אים אַ פּאַעטישע זאַלעכקייט, אויסגעמאָן סיי פון אומבאַשטימטער סוביעקטיווער קרענלעכקייט, סיי פון בלענדענישן און ראַשי-קייטן. רייזענס פּאַעטישע דערקענטניש איז אַ רעאַלע פּאַעטישע חכמה.

ביי קיין אידישן דיכטער איז ניט פאַראַן אַזאַ שפע לידער, וואָס רירט אָן אַזוי פּיל און אַזעלכע פאַרשידענע מאַמענטן פון זיין לעבן. די לידער ברענגען אַרויס פון יעדן מאַמענט די לעבן-חכמה פון דעם דיכטערס דערפאַרונג. און קיינער אין דער אידישער פּאַעזיע איז ניט און קאָן ניט זיין אַזוי פּראָדוקטיוו ווי ער, און דאָך דערביי ניט אַריינפאַלן אין אַ פּאַעטיזירנדיקן פּערזן-זשורנאַליזם.

עם וואָלט געווען אַ טעות צו באַטראַכטן רייזענען פאַר אַן אינדי-
 ווידוואַליסט, אין דעם זין, ווי מיר זיינען געוואוינט געווען צו באַ-
 נוצן דעם טערמין. דאָ דאַרף אינדיווידוואַליזם ניט פאַרשטאַנען ווערן
 אינם ענגסטן זין: אַן אַרויסשטעל פון ענגאַצענטרישקייט, אַ פרימיר-
 טיווער אופן פון אָפּגעבן זיך מיט זיך, מיט די אייגענע גלוסטונגען און
 פאַרלאַנגען. צו דער קאַטעגאָריע טאָר מען רייזענען בשום אופן ניט
 צורעכענען. רייזען איז דער אינדיווידוואַליסט פון קאַסמישן אָפּ-
 בילד, און ניט דער איינזייטיקער סוביעקטיוויסט. ער איז דער דע-
 טאַליזירער פון איינצלענע פּאַזעס פון דער גרויסער קאַסמישער אָנגע-
 העריקייט. ער ווערט ניט דער בלוטלאָזער, צימערדיקער פאַרצווייפּ-
 לער. ער איז ניט קיין קרבן פון אַן ענגאַאיזם, וואָס איז אונטערוואָרפּן
 דעם שפּיל פון דרויסנדיקע רעגונגען, אויף וויפּל זיי פאַרשאַפּן לינ-
 דערונג בלויז אים אַליין. ער איז דער רעאַליסט, וואָס צעאיינצלט און
 דערהויבט מאַטיוון און טיילן פון דער ווירקלעכקייט. ער רעאַגירט
 באַוואוסטזיניק אויף יעדער דרויסנדיקער רעגונג. ער נעמט אויף
 איינציקווייז דאָס לעבן־דערפאַרענע אין איר ווירקלעכקייט־באַדייט.
 אָבער ניט דאָס איז די סיבה, וואָס ער ווערט ניט כאַאָטיש אין זיין
 אויפגעמען אַלערלייאיקע איינדרוקן. ער איז טאַקע ניט קאַלידאָס-
 קאַפּיש אין אויפכאַפּן דאָס לעבן. זיינע אָנצאַליקע איינדרוקן זיינען
 אָבער פול מיט קעגנזאַצן און פאַרשידנקייטן. ניט צוגעבונדן צו אַן
 איינזייטיקייט, צו אַ באַשטימטער איין־ליניקייט, לעבט ער זיך אויס
 אין יעדער רעגונג, וואָס רירט אים אָן. דאָ קומט פאַר די פאַרבליענ-
 דעניש פון זיין פּשטות. זיינע טעמעס און זיין פאַרם זעען אויס
 צו זיין איינפאַכע. זיינע טעמעס זיינען איינפאַכע, אָבער פאַרשידנ-
 אַרטיקע און קעגנזעצלעכע. אָבער זיין רעאַגירן אויף יעדן אָנריר
 איז אַזוי קאַמפּליצירט, אַז, מערסטנטייל, זעען אויס זיינע רעאַקציעס
 ווי אומבאַשטימטע און ניט גענוי־דערקענטע באַפאַרבונגען. און דאָך
 זיינען זיי ניט אין דעם צושטאַנד פון ווירואַר און ווערן געהאַלטן
 אין פולער האַרמאָנישקייט, בלויז אַ דאַנק זיין באַשטימטער און גע-
 נוער פאַרם, וואָס רוט אויף קלאַרקייט.

רייזען שאַפט מיט זיך אַ זעלמענע געלעגנהייט צו באַטראַכטן אַ
 סתירה, וואָס איז שווער אָנצוכאַפּן און וואָס איז אין דערזעלביקער

צייט א פראָדוקט פון האַרמאָניע. ווי מיר האָבן פריער דערמאָנט: אומבאַשטימטע און ניט־גענוי־דערקענטע באַפאַרבונגען פון זיינע רע־אַקציעס ווערן אַריבערגעטראָגן אין דער ספּער פון אַ באַשטימטער און גענויער פּאָרם. פּאָרם דאַרף דאָ פאַרשטאַנען ווערן ווי אַ קינסטלעריש־דערלייזטע באַגרייפֿלעכקייט. די טעמעס, ווי איינפאַך זיי זאָלן ניט זיין, ווי פאַרשידנאַרטיק און ווי ווידערשפּרעכנדיק; די רעאַקציעס פון יעדן שטריך אָדער פונם גאַנצן געוועב ווי סתירהדיק; איז אָבער די פּאָרם יענער כּוּח, וואָס נעמט דאָס אַלץ אַרום און האַלט עס אי פּריי, אי סאָליד, פּילבאַוועגנדיק און דאָך סטאַביל. די פּאָרם איז דאָס פּולע פּנים, דער נאַנצער מהות פונם דיכטער. ווען מען דערקענט גענוי די אַלע פּונקציעס און באַ־שטאַנדטיילן פון רייזענס טעמע, רעאַקציע און פּאָרם, דערקענט מען אויך, אַז אַלע קנייטשן און צוזאַמענשטויסן אין זיינע טעמעס און מאַטיוון זיינען אין דער אמתן קנייטשן און צוזאַמענשטויסן אין די גרענעצן פון איין באַשטימטן, אויסגעשפּראַכענעם קינסטלערישן באַ־ראַקטער.

עס איז וויכטיק אָנצואווייזן אויף די שייכותן צווישן פאַרשידענע איינהייטן אין רייזענס לידער. אמבולטסטן טרעט אַרויס זיין אינ־דיווידעל באַנעמען דעם עבר און עתיד אין צוזאַמענהאַנג מיט דער קעגנזאָרט. יעדער מאַטיוו פון אַ פאַרגאַנגענער פּאַסירונג, אָדער פון אַ פאַרטראַכטונג אין דער צוקונפּט, דינט פאַר אים ווי אַן אָפֿ־שפּיגלונג: זי ווערט אַן אַלעגאָריע פון דער קעגנזאָרט. דאָס וואָס ער האָט דערלערנט אין דעם עבר און וואָס ער פאַרטראַכט אין דעם עתיד פאַרוואַנדלט ער אין באַשטימטע עטאַפּן פון זיין ווירקלעכקייט. דער ווערב ווערט געברויכט אין דער איצטיקער צייט און דערמיט שאַפט זיך דער איינדרוק פון דינאַמישקייט, דירעקטקייט, נאָענטקייט און באַשטימטקייט.

זיין קעגנזאָרט איז אַ דערנענטערונג פונם עבר און עתיד, פון ווייטע קאַטעגאָריעס, וואָס זיינען אומבאַשטימט און אַטמאָספּעריש. דערפאַר זעען אַויס זיין דינאַמישקייט, דירעקטקייט, נאָענטקייט און באַשטימטקייט פון דער איצטיקער צייט איינפאַך בלוז פון אויבנ־אויף. אין גרונט זיינען דאָס אָבער שייכותן פון פאַרשידענע איינ־

הייטן, צייטנווייז אפילו קעגנזעצלעכע, אָבער אַלץ אין די ראַמען פון אַ באַשטימטער פּאָרם, — אין דעם פּאַל זיין קעגנוואַרט, זיין רעאַ- ליסטישער וועלט-באַנעם.

אַן ענלעכן ביישפּיל פון פּילפּאַכקייט און כמעט פון ווידער- שפּרעכלעכקייט זעען מיר אין זיין מאַטיוו פון איראַניע. אין זיין ליד „זיינע וואונדער“ טרעט זיין איראַניע ארויס אַ ביטערע (ניט קיין פאַרביטערטע) און אַ טראַגישע. ריזען שפּעט אָפּ פון גאַטס וואונדער, „זיי זיינען גרויס אַז די וועלט — זי האַלט נאָך אויס...“ און

„אַז ער זעט דאָס אַלץ און שווייגט,
האַט ער זעלבסט זיך איבערשטייגט...“

און אַט ווערט דאָסזעלביקע געפּיל פאַרביטן אויף אַן איראַניע, וואָס גרענעצט זיך מיט רחמנות און ביטול. זייענדיק פאַרוואונדערט פון דעם, וואָס עס ווערט פינסטערער אויף דער גאַס פאַרטאָג, ווען „ער איז שטיל אַהיים גענאַנגען“, באַמערקט ער אַז

„עס איז אַ מענטשעלע אַ קליינט :
האַט עפעס אין דער האַנט געהאַלטן
און מיט אַ ביזן בלאָז און קאַלטן
געלאָשן האַט ער איינס נאָך איינס.“

מיין גליק איז דאָן געווען גרויס ;
ווען איך פאַרשלאָף ווי אַלע נאַרן,
וואָלט איך דאָך קיינמאָל ניט דערפאַרן,
ווער סילעשט פאַרטאָג לאַמטערנעס אויס...“

(פאַרטאָג)

אין זיין ליד „פאַרגעבונג“ זעען מיר גאָר אַן אַנדער אויסזען פון זיין איראַניע. גוטמוט און פאַרגעבונג פאַר די מענטשלעכע שפּיר- לערייען מישן זיך צוזאַמען מיט סקעפטישקייט און שיר ניט מיט ביטול צום לעבן :

„גיב זיך אָפּט אַ בייזער,
אַבער ניט צופיל !

דען די קינדער שפילן,
ביז סיפאָרגייט די זון,
און זיי גייען שלאָפֿן —
סיאיז קיין בייז דערפֿון.“

(פאָרגעבונג)

און אָט נאָר אַן אַנדער אויסזען. אומהיימלעך ווערט פֿון זיין
איראַניע וועגן דעם פּילאָסאָף, וואָס האָט אויף יעדער פּשוטער פּראָגע
וועגן סאַציאַלן אומגלייך און נויט, געענטפערט, גריבלענדיק זיך, און
פּיל־באַדייטנדיק: „נעם טיפּער די פּראָגע, נעם טיפּער די זאַך...“

אַזוי זיינען יאָרן געשוואונדן אַלץ מער,
געפּרעגט האָט זיך יענער, געענטפערט האָט דער ...
ביז וואָנען איינמאָל אין אַ פינצטערער נאַכט
האַט דער פּילאָסאָף זיינע אויגן פּאַרמאַכט ...

געגראָבן אַ גרוב האָבן קברים־לייט צוויי —
דער חבר געשטאַנען איז האָרט נעבן זיי ...
און סײַהאַט זיך געדאַכט אים אַזוי ווי ער הערט
אַ שטיק פֿון דעם טויטן: גראָבט טיפּער די ערד ...“

(דער פּילאָסאָף)

אַזוי זיינען זיך סותר אין רייזענס איראַניע: גוטמוט און חזק,
רחמנות און ביטול, מיטגעפּיל און וויציקייט. און די אַלע אָנגעזיכטן
פֿון זיין איראַניע האַלט ער אין לאַגישער האַרמאָניע, אין די ראַמען
פֿון אַ נאַנצקייט, פֿון זיין פּאַרם, וואָס דריקט איינגעמלעך אויס זיין
באַגריפּלעכקייט. אַזוי איז מיט זיינע אַלע מאַטיוון. צוליב די
פּאַרשידנאַרטיקייטן פֿון זיינעם אַ מאַטיוו, האַרמאָניש דורכגעפירט,
ווערט זיין שאַפֿן באַרייכערט. זיינע סתירות שאַפֿן בייטנדיקע און

מיניענדיקע גאמעס, וואָס ס'איז שווער אָנצוכאַפֿן. פינקטלעך אין דער טעמע און רייצנדיק-אומזיכער אין זיינע ענטפערס, לויכט רייזען אויף ווי אַ לעבן-חכם, וואָס האָט „נאָך אין לעבן פיל אַרבעט, פיל פליכטן“ און זוכט „וואו זאָל איך זיך מיט מוין שיפּל, מיט מוין שיי-פעלע זיך שטעלן?“ און פלוצים — אַ זאָרגלאָזער („זאָל עס פריי און האַסטיק פליסן“), אַ באַהעמער, וואָס וויל פאַרגעסן נאָרמעס, מוסר, און וועמעס לעבן הייסט אים:

„קלאַפּ איז אַלע לעבנס-טירן,
און ניט קלער וואוהין זיי פירן...“

(פריי זיך בחור)

אַ סענטימענטאַלער, וואָס האָט „אַלעס פיינט, וואָס לייכט און פינקלט“, וואָס האָט נאָר ליב דאָס וואָס „אַרים און עלענד, דאָס וואָס מען דאַרף באַוווינען...“, דערקלערט ער זיך מיטאַמאָל פאַר אַ ניכטערן און פאַר אַ פאַרפאַלנער

„איך בין ניכטער און מיר זעט זיך
וואָס איר טוט,
און איך הער אַ קול עס בעט זיך:
שווייג קיין בלוט.“

יענעם קול נאָר מוז איך פאַלגן
כיפּיל אים מיט,
און אָן אויפהער וועט פאַרפאַלגן,
איין מיין ליד...“

(צו שיכורים)

און אָט דערקלערט ער זיך פאַר אַ שטרענגן און אומסענטימענטאַלן,

„איך בין קיינמאָל סענטימענטאַל,

און דער לבנהס געלבו שיין
פארטרוי איד ניט מיין הארצנס־פֿיין.

און גיט דאָס האַרץ אַמאָל אַ קלעם, —
דאָס אויג איז אָן אַ טרער,
איד בין אַ זון פון דער וואָך און שטרענג:
קײן דומע שטיק, ווען ס׳ווערט מיר ענג וײַ

און אָט ווײַל ער ווײַזן פאַרקערט, ווי סענטימענטאַל ער איז:

„און דאָך, מיין פיל געליבטע, דאָך:
כיגעפֿין אַ שטיקעלע פּאַפֿיר
געשריבן לאַנג פון דיר צו מיר
און קען אויף אויסווייניק שוין לאַנג —
ווי ווערט מיר יוס־טובדיק און באַנג!
און דאָס געשריפט צום האַרץ איד דריק
און בענק און ווײַן פאַר ווײַ און גליק וײַ“

(איד בין קיינמאָל סענטימענטאַל)

אָט הערן זיך אין זיינע לידער הכנעהדיקע „ווערטער, שטיל, גע-
וואוינן, ווי עם פאסט פאר אונדז קבצנים“, די שרעק צו זינגען זיין
ליד אין כאָר („עפעס הער איד“) און אָט זיין גארן צו הערן דעם
שטורעם „מיט די שרעקן“, מיטן „דונערן און וועקן“ („שטורעם“).
אָט איז ער גרייט צו פאַרגעבן דעם בייזן („ווען“, „פאַרגעבונג“) און
אָט איז אַ שבועה „צו פאַדערן חשבון פאַר אימלעכן לעבן פון בלוי-
טיקן לאַנד...“

די טעמע פון

״כײַטראָג אַ האַרץ פּול ליבע,
כײַבן מיט ליבע רײך:
גוטע מענטשן, שלעכטע —
אַלע זײַנען גלײַך.“

גייט מיט דער טעמע:
„דריקער צו פארדאמען
און געפאנגשאפט פלוכל...“

(דער אָדלער)

יאוש, פעסימיזם, אויסגעדריקט אין ווערטער, וואָס קלינגען ווי
אָנגענומענע פאקטן, זיינען אָפט דעם דיכטערס געמיט-צושטאנד:

„איך ווייס נאָר פארשימלט
איז אַלץ און פארדאָרבן...“

(איך ווייס ניט)

„איביק בלייבן נאָר די צרות,
איביק בלייבט דער טויט אַליין...“

(און דער זומער..)

זיי ווערן אָבער פארביטן פון אַ שטארקן גלויבן אין דער „צייט פון
ליבע און פון שלום“ (דאָס נייע ליד), אז „דורך די פלאַמען קוקט
ארויס ס'נייע, פרייע, העלע הויז!...“ (שטורעם). דייזענס רוף איז
פול מיט האַפענונגען:

„זע ווי טיווינקט דער נייער וועג...“ (בלאָנזשען)
„שטייט צו לעבן אויף!“ (די קירכן-גלאָר)

הגם דייזענס טעמאטיק האָט געוואַלט פון די טיפסטע גרונטן
פון פאָלק, איז זיין מעטאָד, אין די ערשטע יאָרן, געווען דער אַל-
געמיינער משכיליש-געזעלשאַפטלעכער: אַ מין פרימיטיווער רעאָליזם.
אָפטיילנדיק זיך פון דעמדאָזיקן באַגרענעצטן מעטאָד, האָט ער אָבער
אין די פילפאַכע באַשטימטע און איינצלע געזיכטן פון אַ דערשיי-
נונג געפונען די גענארטע עסענץ. ער האָט טאָקע מיטגעטראָגן מיט
זיך דאָס, פון וואָס ער האָט געוואַלט אוועקגיין; אָבער דערפאר האָט
ער אין די צעאיינצלטע געזיכטן פון אַ דערשיינונג דערזען אַלץ קאָנ-
צענטריטער און בולטער, פרטיותדיק און מענטשלעכער. פארענט-
פערט האָס ניט דעם פאקט, וואָס רייזען האָט דערזען דאָס פאר-

צווייגטע און דאָס פאַרפלאַנטערטע אין דער געזעלשאַפֿט — אַז
 נאָענסטן, אַמאָינטימסטן ? אָבער די נייע פּראָבלעם פון אן אינ-
 טימער און נאָענטער ווירקלעכקייט, האָט דאָך געזוכט אַ נייעם אויס-
 דרוק, אַ נייעם מעטאָד. דאָס האָט געמוזט פירן צו אַ פאַרטיפּטער
 סוביעקטיווקייט, ווי אַן עסענץ-טייל אין דער רעאַליסטישער ספּערע.
 האָט האָט געפירט צו זיין דערווייטערן זיך פון אַלגעמין-אַנגעוואָר-
 פענע שטריכן. די דערשיינונגען אין דער געזעלשאַפֿט באַנעמט ער
 טיף פּערזענלעך.

אויפבאַנדיק יעדן טייל און באַריר פון זיין ווירקלעכקייט, פאַר-
 צייכנט ריזען דעם איינדרוק צוזאַמען מיט זיין אייגענעם ענטפּער
 אויף דעם איינדרוק. דערפאַר ציטערט אַן אינטימער אָפּשיין הינטער
 ריזענס לידער. ער איז פאַרהושט אין יעדן פרט; ער איז פאַר-
 שלונגען אין יעדער איבערלעבונג, מיטן ענטפּערן

„ . . . נייע נגונים
 צום אייביקן סעקסט“.

(דאָס אייביקע ליד)

אַ דאַנק ריזענס באַרירן די פאַרשידנאַרטיקע איינצלעהייטן פון
 דער ווירקלעכקייט ווערן זיין אינהאַלט, מאָטיוון און פאַרם באַריר-
 כערט און אויסגעברייטערט. זיי קריגן נייע אינטאַנאַציעס און נייע
 באַפאַרבונגען. כדי דאָס צו דערזען איז נויטיק פריער צו פאַרענט-
 פערן פיר פּראָגעס:

- (1) ווי אזוי האָט זיך געביטן ריזענס פּאָעטישער געדאַנק ?
  - (2) וואָס איז געווען זיין לייט-מאָטיוו ?
  - (3) וואָס זיינען געווען זיינע איינדרוקן ? און
  - (4) ווי אזוי האָט ער געענטפּערט אויף זיי ?
- מען דאַרף געדענקען, אַז ריזען האָט געשאַפּן אונטערן צייכן
 פון אַ פּולן צייט-אָפּשניט:

- (1) ווי אן אנהייבער אין א נייעם דרך,
- (2) ווי א פורעמער פון דעמזעלכיקן דרך, און
- (3) ווי א סומירער פון זיין עפאָכע.

צוליב די סיבות האָט זיין פאָעטישער געדאַנק זיך פאָאָנדרעגוויקלט אין דער פּוּלסטער רייפּקייט, און איז נאָ-טידלעכערהייט, דורכגעגאַנגען דעם טראַדיציאָנעלן, דעם קריי-טישן, דעם פּאַזיטיוון און דעם אידעאָלאָגישן אופן פון טראַכטן. אַזוינאָך קאָן מען דעם גאַנצן רייזענען דערזען קלאָר דורך אַלע זיינע אומציייליקע סתירות. מען דאַרף בלויז נאָכגיין דער אַנט-וויקלונג פון זיין טראַכטן. עס איז וויכטיק אונטערצושטרייכן, אַז יעדע פון די פיר שטופּעס פון רייזענס טראַכטן האָט ניט דורכגע-מאַכט איר גרענעץ-באַשטימטע אַנטוויקלונג. יעדע שטופּע, נאָך איר אָפּטרעטן, האָט געלאָזן אויך סימנים פון דער פריערדיקער אַנטוויק-לונג. און יעדע שטופּע, בעת איר רייפּקייט, האָט געטראָגן אין זיך אַנאַאָגן פון דער שפּעטערדיקער באַנייאונג. רייזען האָט דאָס אַלץ אויסגענוצט: ער האָט געהאַלטן אין איין מאָדולירן, באַרייכערן, בייטן. און אַזוי איז ער דורכגעגאַנגען דעם:

(1) פרימיטיוון רעאליזם,

(2) קריטישן,

(3) פאָזיטיוון, און,

(4) דעם דאָמאַנטישן רעאליזם.

זיין טראַדיציאָנעל טראַכטן האָט ער שנעל פאַרלאָזן. די פאַר-אַלגעמיינערונג פונם כלל, די אַבסטראַקטע גענעראַליזאַציעס, דער פריי-מיטיווער רעאליזם — דאָס אַלץ האָט אים ניט צופרידנעשטעלט. דאָך האָט ער זיין טראַדיציע געצאָלט מעשר.

די פּאָלגנדיקע שורות קאָנען אונדז דינען ווי אַ ביישפּיל. דער פאַראַלגעמיינערטער כלל ווערט דאָרט פאַרמולירט ווי „די גאַנצע

וועלט"; די אבסטראקטע גענעראליזאציע ווערט אויסגעדריקט אין דעם בילד „וואָלט איך דאָן די וועלט די גאַנצע איינגעלאָדן אין מיין הויז"; און דער פרימיטיווער רעאליזם ליגט אין דעם, וואָס ער באַשרייבט דירעקט און איינפאַך ווי אזוי ער וואָלט געהאַנדלט און גע־רעדט מיט דער וועלט :

„ווען די גאַנצע וועלט וואָלט ליידן
גוט אַליין זאָל מיר זיין בלויז :
וואָלט איך דאָן די וועלט די גאַנצע
איינגעלאָדן אין מיין הויז.

איך וואָלט טרייסטן זי און צערטלען.
און געזאָגט : ניט זאָרג זיך וועלט,
ביז זי וואָלט צו זיך געקומען
און זיך אויף די פיס געשטעלט."

(איך און די וועלט)

„איך טראָג אין האַרץ אַ גרויסן צער —
ער איז ניט מיינער ;
אַ, וועלט, נעם צו פון מיר דעם צער,
ער איז דאָך דיינער."

(צווייערליי צער)

אין איינעם פון זיינע ערשטע ווערק „מיין צוריקסער אַהיים" באַווויזט זיך קלאַר רייזענעם פרימיטיווער רעאליזם. דאָס איז דער רע־אַליזם פון זיין צייט. דאָס איז זיין טראַדיציע, פון וואָס ער האָט שנעל זיך אָפגעריסן, בעת ער איז אַוועק אויף פילפאַרצווייגטע און פאַרטיפטע וועגן. אין וואָס איז איינגעטלעך באַשטאַנען דער פרימי־טיווער רעאליזם ? ער איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט גע־שילדערט די אויבערפלאַך פונם אַרומיקן נאָענטן לעבן. ער האָט צייטנווייז אַפילו געפונען פאַרענטפערונגען. צו די וואַרצלען אָבער

פון דעמדאָזיקן לעבן, צו די קוואַלן, ווי צו אונטערשטע טיפערע פּראָ-
צעסן פון לעבן, האָט ער זיך ניט דערשלאָגן.

די סאַציאַלע אומגלייכקייט און אומגערעכטיקייט האָט שטענדיק
אַרויסגערופן אין רייזענען טרויעריקע און פיינלעכע געפילן. אין
דער צייט פון זיין פרימיטיוון רעאַליזם, איז די אומגערעכטיקייט גע-
ווען פאַר אים בלוז אַן עמאַציאָנעלע דערפאַרונג, אַן שום קריטיש-
קלאָרער באַלויכטונג. זיין גרייטקייט צו זיין איינס מיטן אונטערדריקטן
און ליידנדיקן פּאָלק איז ניט קיין פּועל-יוצא פון ספּעקולאַטיוון אויס-
קלייב אָדער אינטעלעקטועלער עכטיקייט, נאָר פון עמאַציאָנעלן צו-
גאַנג: פון מיטלייד. אין די ערשטע יאָרן פון זיין שרייבן פאַרצייכנט
ער פאַרשידענע דערשיינונגען פון סאַציאַלן לעבן. ער גיט אָבער
דערביי ניט אַן קיין שום באַשטימטע צייכנס פון זיין פאַרלאַנג צו
אַנטפלעקן די טיפע וואַרצלען, צילן און שטרעבונגען פון די ליידנ-
דיקע מאַסן. צוזאַמען מיטן פּאַעטישן מעטאָד פון זיין צייט האָט
אויף אים מן הסתם אויך געווירקט דאָס אומקלאָרע ביכר פון דער
אידישער אַרעמשאַפט. די אַרעמשאַפט האָט זיך ערשט שפּעטער אָנ-
געהויבן קלאָר אויסצושילן אין אַ באַשטימטן קלאַס, אין דער פּראָ-
לעטאַריזירנדיקער מאַסע. דאָס האָט אויך גורם געווען, אַז רייזענס
פּאַעטישער געדאַנק זאָל אָנהויבן צו זוכן פאַרטיפונגען און קלאָרערע
ליניעס פאַר זיינע ביכרער. דעמלט טאַקע האָט זיין טראַכטן אָנגע-
הויבן אַרויסצושילן די אומציייליקע אָנבליקן פון דער ווירקלעכקייט.
דאָ האָבן אָנגעהויבן זיך באַווייזן די כלומרשטדיקע ווידערשפרוכן פון
די פאַרשידענע פּרטים פון יעדער דערשיינונג. יעדער איינער פון
זיי האָט אויף אַן אַנדער אופן און פון אַן אַנדער אָרט באַלויכטן די
ווירקלעכקייט. דאָ האָט זיך אָנגעהויבן די מייסטערשאַפט צו האַלטן
באַלאַנס און די קינסטלערישע באַגרייפּלעכקייט אויסנוצן די עשירות
פון אַזויפיל פּרטים.

זיין טראַדיציאָנעל-פאַרטיקער געדאַנק האָט צוזאַמען מיטן פּרי-
מיטיוון רעאַליזם אָפּגעטראָטן דעם וועג אַ העכערער אַנטוויקלונג.
די העכערע אַנטוויקלונג האָט אים געפירט דורך קריטישן טראַכטן,
צום קריטישן רעאַליזם. דידאָזיקע פאַרטיפונג פונם פּאַעטישן געדאַנק

האָט הויפטזאַכלעך געשאפן אַ פאַרמערונג פון פּאָעטישע באַציאונגען
און נייע באַליכטונגען.

ווען אַ גלויבן פאַרלירט זיין לעבן־קראַפט און נייע אויסבליקן
ווייזן זיך ניט, דעמלט שווימט־אַרויף דער פעסימיזם. די שוואַכערע
פירט עס צו ציינום און פאַנאַנדערפאַל, די שטאַרקערע צו סקעפטיש־
קייט. דאָס לעצטע פאַרמאָגט גענוג טרייב־קראַפט צו דערנערן קרי־
טישע באַטראַכטונגען.

רייזענס קריטישע באַציאונגען צו יעדן פּרט פון דער גרויסער
ווירקלעכקייט שטראָמען איינגעלעך אַרויס פון זיין סקעפטישן בליק
אויף דעם טראַדיציאָנעלן אופן פון טראַכטן. דאָס אָנגענומענע האָט
פאַר אים אָנגעוואָרן זיין אָנהאַלט. באַשרייבונגען ווערן אַלץ בולטער
אַרויסגעבראַכט. נאָך מער, איבער דעם גרעסטן טייל פון רייזענס
שאַפן באַווייזט זיך דער פּאָעטישער אויסדרוק, וואָס באַצייכנט גענויע
סיבות. דאָס בילד ווערט אַלץ קלערער. די פריערדיקע אַבסטראַקטע
פאַראַלגעמיינערונגען ווערן פאַרוואַנדלט אין פינקטלעכע באַגריפן.

די אַנטיקע סקעפטיקער האָבן דורך זייער אומצוטרוי צו אַלץ
זיך איבערגעגעבן דער פּולשטענדיקער רו און באַפרידיקונג פון לאַך־
נישע ווענדונגען. די ראַמאַנטיקער האָט דער סקעפטיציזם פאַריאָגט
אין אַ באַהעלטעניש און אין אַ טרוים וועגן אַ ניט־דאָאיקער וועלט.
ביי רייזענען, דעם רעאַליסט און סאַציאַלן עטיקער, האָט אָבער דער
סקעפטיציזם געהאַלטן אין איין אויסוויקלען פּרט נאָך פּרט, מאַטיוו
נאָך מאַטיוו פון זיין גרויסער ווירקלעכקייט. זיין סקעפטיציזם איז
אַ טעטיקער, „ניט קיין שטענדיקער רו־אַרט פאַרן מענטשלעכן גע־
דאַנק“, נוצנדיק קאַנטס אַן אויסדרוק. אָפּטרעטנדיק פון דער טראַ־
דיציע, און פאַרלאָזנדיק זי מיטן אייגענעם ווילן, עפנט זיך פאַרן
דיכטער אַ תהום. ער צווייפלט אַפילו אין זיינע אייגענע זוכענישן.
די אייביקע תהומען צווישן זיין גלויבן און זיין אומזוכעניש, זיין
סקעפטיציזם און אַקטיוויטיט. ס'איז איראָניש, אָבער עס מוז באַ־
מערקט ווערן: רייזענס טראַגישקייט איז עשירות פאַר זיין שטענדי־
קער פּאָעטישער קוואַליטיט.

ווען דער סקעפטציזם אין באַצונג צום פריערדיקן טראַדיציאָן־
נעלן אידישן לעבן־באַגריף האָט באַדאַרפֿט דעמדאָזיקן באַגריף פֿאַר־
בייטן, האָט רייזען געפילט, אַז

„מיר וועלן זיין פריי, דאָך געבונדן
צו דעם וואָס געווען און פֿאַרשוואַונדן...“

(סונקעלע נביאות)

„נייע ווערטן ווערן אַלטע
און די אַלטע דרייט מען איבער.“
(כיווייס)

ער שטרייכט אָפֿט אונטער:
„איך האָב קיין גאָט צו קניען פֿאַר אים,
דער הימל איז מיר לער.“

(איך בין קיינמאָל סענטימענטאַל)

ער צווייפֿלט אויך אין דעם מענטש, וועמען ער ווייזט ארויס אזויפיל
רחמנות און מיטגעפיל:

„אַמאָל וועט די וועלט ווערן שיין!
איך הער זי, די טרייסט, נאָכאַנאַנד:
דאָך, ווער וועט זי שיין מאַכן, ווער? —
פֿאַרשטיין עס בין איך ניט אין שטאַנד.“

דער מענטש! — אַך, מיר קענען אים גוט,
מיר ווייסן שוין קלאָר, ווער ער איז:
מיר האָבן געזען אים ניט לאַנג —
אַנטקעגן זיין פֿריינט מיט אַ שפיז.

דער מענטש, וואָס ער האָט זיך פֿאַרשטעקט
אַזוי ווי אַ חיה אין וואַלד,
געלויערט אויף איינעם, ווי ער,
געשאַפֿן אין זעלבן געשטאַלט.“

(דער זעלביקער)

„אלעס וועט ווערן פאַריכט,
גלייך וועלן ווערן די טאָלן,
זיין וועט דער שאָדן באַצאָלט —
מיר אָבער ווער וועט באַצאָלן ?

כיהאָב איז דעם מענטשן געגלויבט,
פלעג אים אַלס ברודער זיך מאַלן, —
האַט מען מיין גלויבן גערויבט —
ווער וועט מיין שאָדן באַצאָלן ?”
(שאָדנס)

אַן אַ נאָט, פול מיט צווייפל אין דעם מענטשן, דאַכט זיך אים
אויס, אַז איבער אונדזער לעבן הענגט אַ פאַטום,

„קומט די שעה, דאָ מוז ער שלאָגן,
אַ זיין רצון, אַ זיין ווילן.”

(מאָיקאַ משמעלן ?)

„די נאַרישע שפּיל פון פּרייהייט און גליק, דער אייביקער ציל —
נייט היין און צוריק”, און קיין זין איז נישטאָ אין דעם אַלעם („די
נאַרישע שפּיל”) און „אַז די אַלע גליקן האָבן נישט קיין ווערט”
(„קהלת”) און וואָס מיר זאָלן נישט טאָן, וועט אונדזער לעבן אַלץ
פאַרבלייבן „אַ דריקנדיקער פאַלשער ניגון” („אַ געדאַנק”)

און וואָס וועט דיר העלפן פאַרמאַכן די אויגן
און ווידער זיך קליגלען ? —
דו זעסט דאָך, דער אַדלער אַליין איז פאַרבלוטיקט —
צעבראַכן די פליגלען !...”

(אַ, שטאַלצעס האַרץ מיינט...)

ער איז פול מיט „שרעק און פיין”, „פינצטערקייט אין יעדער זייט”,
„און דעם פירער” זעט ער נישט („אין טונעל”). די אומרואיגע סקעפֿ-

טישקייט און דער דאָזיקער פעסימיוזם, די עצבות וועקן אין אים אויף
א פאַרלאַנג, א בענקשאפט:

„פאַרו פאַר איד צו א ציל:
ערגעץ זאָרף איד גליקלעך זיין —“
(אין טונעל)

און זיין גלויבן און מונטערקייט ווערט, ניט אויף לאַנג, ווידער באַ-
ניט, באַשאַפט „א נייעם גלאַק... צו דערוואַכן טויטע שקלאַפן... צו
וועקן נאָר די וועלט אין אלע עקן“ („קירכן-גלאַקן“). ער גלויבט ווי-
דער, אַז די צייט פון נייעם ליד איז ניט ווייט, נאָר זיין פּערזענלע-
כער טרויער בלייבט אים ליב:

„און ווען יענע פרייהייט וועט קומען
און לעבן וועט זיין מיר באַשטעט,
לאַזט איבער פאַר מיר צוויי דריי בלומען
אויף אונדזער בשותפישער ערד.

לאַזט איבער אַ ביכעלע לידער
און טרויעריק זאָלן זיי זיין;
און אויב עס איז אייך ניט דערווידער —
לאַזט איבער אַ קריגעלע וויין.

און צווינגט מיך ניט גליקלעך צו לעבן
און לאַזט מיך צורו און אליין;
און איך וועל מיין ברכה דאָן געבן
דער פרייהייט, וואָס איז אזוי שיין...
(יענע פרייהייט)

זיינע קריטישע פארטראַכטונגען האָבן אָבער רייזענען דערפירט
ביז צו אַ באַשטימטקייט: צו אַ פּאָזיטיווער באַשטעטיקונג.

אין דער צייט פון זיין פּאָעטישן פּאָזיטיוויזם ווייזן זיך פּולשמענ-
דיק בולט אַרויס צוויי עלעמענטן. זיי האָבן שוין געשטראַמט אין
זיין פּריערדיק שאַפן, נאָך איידער זיי האָבן געפונען רייפּקייט און
אויסגעשפּראַכנקייט. די צוויי עלעמענטן זיינען שפּעטער געוואָרן דער

יסוד פון דר פראָלעטאָרישער ליטעראַטור פון די לעצטע יאָרן. זיי זיי-
נען — צילבאַוואוסטקייט און צוועקבאַוואוסטקייט.

דריי סיבות האָבן געפירט דערצו :

(1) די פאַרצווייפלונג און די פאַרלאַרנקייט האָבן אין אים גע-
שטאַרקט דעם מאַמין אין דעם אַנטגילטיקן זיג פון דער סאָציאַלער
גערעכטיקייט ;

(2) זיין פאַרטיפט איבן זיך אין די לאַבירינטן פון קריטישן
רעאַליזם ; און

(3) די רוסישע רעוואָלוציע.

אינם גרונט פון זיין צווייפל און קריטישן אופן פון טראַכטן
איז געלעגן דער וועג צו ריזענס פּאָזיטיוון וועלט-באַנעם. אויפן
וועג צום פּאָזיטיוון געדאַנק האָבן זיך געפורעמט ריזענס רייפסטע
פּאָעטישע באַציאונגען און מעטאָדן.

אַן דעם עטישן גרונטמאָן אָבער, וואָלט ריזענס סקעפטיציזם,
ביים אַפרייסן זיך פון דער טראַדיציע און אַנטזאָגן זיך פון בלינדע
באַגריפן, אים פאַרוואַנדלט אין אַ פרוכטלאָזן און אַנמעכטיקן ראַד-
מאַנטיקער אָדער גאָר ציניקער. זיין פּאָזיטיווע באַציאונג צום כלל
און דער טיפער חוש פאַר סאָציאַלער גערעכטיקייט האָבן ריזענען
געפירט פון זיינע פאַראַלגעמיינערטע באַגריפן, ד. ה., פון זיין פרימיר-
טיוון רעאַליזם, צו אַ העכערן גראַד סקעפטיציזם, — צו יענעם גראַד,
וואו עס ווייזט זיך די טראַגישע אומזיכערקייט, אפילו אין דעם סקעפ-
טיציזם גופא. און ווייל ריזען איז עטיש אין זיין באַציאונג צום
כלל און צו דער פאַרווירקלעכונג פון סאָציאַלער גערעכטיקייט, האָט
זיין צווייפל אינם צווייפל גופא אים געבראַכט ניט צו יאוש, נאָר צו
טיפן גלויבן. ריזען קאָן ניט אָננעמען דעם געדאַנק, אַז אַלץ איז
פאַרפאַלן. און וואָס מער די שוועלן צום ליכטיקן טאָג פאַלן פאַנאַנ-
דער פאַר זיינע אויגן, וואָס טיפער דער תהום, אַלץ זיכערער ווערט
ער, אַז עס גרייט זיך דער סוף פון „מענטשלעכן עלנט און נויט“.
אינם פעריאָד פון זיין קריטיש-סקעפטישן צוגאַנג און טראַכטן

באנונט זיך ניט רייען מיט בלויז קאנסטאטירן שלעכטס. ער ווייזט אן ניט בלויז סאציאלע אומגערעכטיקייטן, נאָר אויך זייערע וואָרצלען, זייערע סיבות. דאָס איז שוין אַן אנדער קינסטלערישער מאַטעריאַל און אַן אנדער מעטאָד. דער קריטישער רעאַליזם איז אַזוינאָך דאָ פאַרטיפט.

די אַסטועלעקייט פון דער רוסישער רעוואָלוציע האָט אָפגעקלונג גען אין זיינע לידער ווי יעדע ווירקלעכקייט. דאָס ליד פון פרייהייט און פרייד, פון זיכערקייט און דערקענטן אמת פלעגט אויך פריער דורכלייטערן דורך זיינע לידער פון נויט און דערשלאַנגקייט. די אָס-טאַבער רעוואָלוציע האָט אָבער פאַריאַגט פון אים זיינע יאוש-מאָטיוון און אַרויסגערוקט רייענעס מונטערקייט, און צילבאַוואוסטקייט. די צוועקמעסיקייט איז פאַר אים דער קוואַל פון אַ דויערנדיקער שטי-מונג, וואָס לעבט מיט באַנייטער שאַפונג-קראַפט. ער דערקענט אין זיך דעם סימבאָל פון דער רעוואָלוציע, דעם זינגער פון „זייער צער“, „פון זייער קאַמף — דער צייכן“.

זיין לשון, בילד, פּאָעטישע באַשטימונג ווערן ממשותדיקער, קאָנקרעטער און דייטלעכער.

„איך וועל ניט ווערן אנדערש,
ווי פריינד פון מיר פאַרלאַנגען;
איך בין דעם וועג צו פרייהייט
פון יוגנט און געאַנגען.“

איך וועל ניט ווערן אנדערש,
ווי סימיינען גאָר די ווייטע;
איך האָב אין זייער רייען
געזונגען פון באַפרייטע . . .

עס וועט מיר בלויז זיין גרינגער
די אַלע פריינד צו גרייכן;
פון זייער צער — דער זינגער,
פון זייער קאַמף — דער צייכן“.

די פערטע פּאַזע פון רייענעס פּאָעטישן מהות וואָלט מען גער-קאָנט באַצייכענען מיטן נאָמען: ראַמאַנטישער רעאַליזם. ביז דער

פאזע האָט רייזענס רעאַליזם פאַרענדיקט זיין קרייז. ער האָט אָנגע-
זאָגט די פאַרטיפונג פונם יסוד, וואָס עקזיסטירט הינטער דער אוינג-
שיינלעכער ווירקלעכקייט. דאָ טרעט אַרויס רייזען ווי דער אָנזאָגער
פון דער נייער ווירקלעכקייט. אַן אָנהייבער פונם רעאַליזם אין זיין
פרימיטיוון אויסזען, גייט רייזען דורך דעם וועג פון קריטישן רעאַליזם;
ציט אונטער סך־הכלען אין דעם אויסגערייפטן פּאָזיטיוון רעאַליזם.
און פון אונטער די סך־הכלען שטראָמט שוין רייזענס אָנזאָג פון דער

„ . . . בענקשאַפט אָן אַ נאָמען,

אַ האַפּענונג אַ מאַטע ;

אין הויכן, צי אין תהומען,

נאָר ניט אין וועגן גלאַטע.“

(אין שטילקייט)

אין דערדאָזיקער בענקשאַפט ליגט שוין דער אָנרעג פאַר דער ווייטער-
דיקער אַנטוויקלונג פון אינדיווידואַליזם אין דער אידישער פּאָעזיע.
רייזען האָט גערעדט וועגן דערפאַרונגען, וואָס געפינען זיך הינטער
אויסגעאיבטע און אויסגעפרואוועט דערקענטנישן . ער רעדט וועגן
דעם ניט־אָנאַפּנדיקן, דעם ניט־גערעדטן און וועגן „שיינקייטס־
דורשט“ לידן. דאָ טרעטן שוין אַרויס אַלע סימנים, וואָס האָבן גע-
הערשט אין דעם אינדיווידואַליסטישן ראָמאַנטיזם פון די „יונגע“.

„קיינמאָל ניט גערעדטע ווערטער

ווילט זיך מיר געפינען,

זיי באַנעמען זאָל דאָס האַרץ נאָר,

אַבער ניט דער זינען.

נאָך פון קיינעם ניט גערעדטע

און נאָך ניט באַגריפּן,

וואָלט איד זיך אין זייער צויבער

בלויז אַליין פאַרטיפּן.

וואָלט איך זיי ניט ווידערהאַלן,
רעדן זיי — פאַרמיטן ;
בלויז פאַר דעם, וואָס האָט אויך שטענדיק
שיינקייטס־דורשט געליטן . .

(ניט גערעדטע ווערטער)

דער לייט־מאַטיוו, וואָס שטראַמט דורך אַלע לידער רייזענעם,
אין אַלע זיינע אַנטוויקלונגען, איז דער סאָציאַל־עטישער, פון אַ בעל־
רחמים. צוליב דערדאָזיקער עטישער פליכט צום כלל, טרעט ער ניט
אַפּ פון דער ווירקלעכקייט. אין דעם ליגט טאַקע די סיבה פון זיינע
אַנטוויקלונגען אין דעם רעאַליזם גופא. ער דערגרייכט דערפאַר דאָס
אינטימסטע בנוגע דעם פרט, דעם אומציייליקן טייל פון כלל. דער וועג
פירט צוריק צום אינדיווידואַליזם, און רייזען איז טאַקע דער שליסער
פונם פאַרפולקאָמטן רעאַליסטישן פּאָעטישן געדאַנק אין דער אידישער
פּאָעזיע, און דער אָנזאָגער פונם שפּעטערדיקן אינדיווידואַליזם. זיין
אינדיווידואַליזם איז אָבער ניט קיין עגאָצענטרישער, ניט קיין ענג־
איכיקער, נאָר אַן עטישער : שטענדיק אין שייכות מיטן מיטמענטש.
אַפּגיין פון דער ווירקלעכקייט איז שוין ביי רייזענען אַ בולטע
פּראָבלעם. ער לייזט דידאָזיקע פּראָבלעם דערמיט וואָס ער זאָגט זיך
אַפּ צו באַפרייען זיך פון זיינע אייגענע ליידן. בלויז ווען „יענע
פרייהייט“ וועט קומען, ווען דער מענטש וועט זיין אויסגעלייזט, בלויז
דעמלט וועט ער שיקן זיין ברכה „דער פרייהייט, וואָס איז אזוי שוין“
און בלייבן אַליין מיט „צוויי דריי בלומען . . . אַ קריגעלע וויין . . .
און טרויעריקע לידער...“ אָבער ביז דעמלט איז דאָס גליק קיין שום
גליק ניט, כל זמן מיטמענטשן ליידן.

גייענדיק אין די „רייען“ פון כלל און זייענדיק זייער „זינגער“ און
„צייכן“, וויל זיך רייזען ניט באַפרייען פון זיינע אייגענע „שטריק“.
ער נעמט אָן פאַר ליב זיינע אייגענע ליידן.

„אַ, לייטער זיך, האַרץ מיינס, לייטער זיך אויס !

קיין אויסגאַנג ניטאָ אויף דער ערד.

דער צער פון דער וועלט איז אומענדלעך און גרויס —

דיין אייגענער צער האָט קיין ווערט !

וואָס זוכסטו ? צי קאָנסטו געפינען דען רב,

ווען סײַבלאָנדזשעט די מענטשהייט אָן זײַן ?
 און וועסטו געפֿינען דאָס גליק ערגעץ וואו —
 דאָס אומגליק וועט גרייכן אַהײַן.
 און ווען עס זאָל ווערן די מענטשהייט באַפֿרייט
 פֿון גאָר אַל דאָס בײַז און דעם פֿײַן,
 נאָר אײַנער וועט/ זײַן ערגעץ וואו, וואָס ער לײַדט —
 וועסטו קאָנען גליקלעך דען זײַן ?

(אָ, לײַטער)

ניט וועלן זען די ווירקלעכקייט, „פאַרמאַכן די אויגן און ווידער
 זיך קלײַנען“, וואָלט אפשר אים אַלײַן געהאַלפֿן. דער בעל־רחמים
 אין אים איז אָבער צונױפֿגעהאַפֿט מיטן מענטשן.
 אין זײַנע „קינדערשע גליקן און פֿרײַדן“ האָט ער ניט געפֿילט,
 ווי אידישע קינדער פֿלעגן פֿילן, אַז „יאַנעס דער גזלן“, וואָס „האַט זיך
 דאָן קײַנמאָל געשלאָגן“ און „מאַרפּא, די שכנה, די גויע“ זײַנען
 מענטשן פֿון אַ נידעריקערן מין און קאָנען זיך ניט גלײַכן צו אידן.
 פֿאַרקערט, אים פֿלעגט זיך אויסדאַכטן, אַז „מענטשן דאָך זײַנען מיר
 אַלע“ (בײַם זײַרנס הױז). די שקאַצײַם, וואָס „לאָזן ניט דורכגיין נאָר
 קײַן מענטשן“, מוז ער „שטילערהײַט זײַ בענטשן... אין האַרץ“
 (פֿײַער) און אַז

„אַלעס וועלן מיר פֿאַרגעבן
 אײַן דעם ווײַטן, ווײַטן שפֿעטער
 ווען מיר וועלן נאָכאַנאָנד
 מיטן די פֿאַרווײַנטע בלעטער...“

(אײַביק)

רײַזען זאָגט זיך אָפֿ פֿון צו זײַן גלײַקלעך אין אָנזיכט פֿון פֿרעמדע אומ־
 גליקן. עס זוניקט פֿון רײַזענס לידער אַן אויסגעוויינלעכע ליבשאַפֿט
 צו מענטשן. ער פֿאַרלירט אָפֿט די אמונה אין זײַ, ווען ער זעט דעם
 מענטש, „אַזױ ווי אַ חיה אין וואַלד, געלױערט אויף אײַנעם, ווי ער,
 געשאַפֿן אין זעלבן געשטאַלט.“ ער צווייפֿלט אָפֿטמאָל אין אים אַלס
 אַ מעגלעכן דערלײַזער, פֿאַרדאַמט אונטערדיקער, באַדויערט פֿאַר־
 צווייפֿלטערהײַט „די קרוין דער וועלט, ס'העכסטע פֿון די ברױת!—“
 דאָך איז רחמים דער העכסטער אמת, דער זײַן פֿון דערלײַזונג.

„א טעמפל אינמיטן געשטאנען איז לער, —
די הייליקע בילדער — געוועזן נישט מער :
ער האָט אים, דעם טעמפל, דער מידער דערקענט
ער האָט אים געשענדט מיט די אייגענע הענט . . .

דאָך איז נאָך אין טעמפל געבליבן איין בילד,
וואָס האָט אויפן מידן געקוקט אזוי מילד,
ער האָט אים דאָס בילד ווייך געגלעט און געטרייסט
און האָט ווי געשמייכלט : נישט זיי צופיל דרייסט“.

(פאָרגעבונג)

זיין ליבשאפט און מיטליידן פאָרענטפערן זיין טרייסטן דעם גע-
ליטענעם, זיין לינדערן די לידן, זיין האָפן און גלויבן אין דעם זיג
פון גוטסקייט. כדי „ווייניקער טרערן צו זיין אויף דער ערד“ איז
זיין טרייסט דער גרויסער יום-טוב, וואָס דארף קומען.

און אַ חוץ זיין רוה צום קאמף, אין זיין טרייסטן, אין מונטערן,
פאָרוואַנדלט דער גרויסער בעל-רחמים די שטרויכלונגען פון ביטערן
לעבן אין אַ שפּיל, אויב מעגלעך אין אַ שפּאַס, ווי גראַטעסק און
טראַגיש דאָס זאָל ניט זיין.

„מיר וואַרטן אויף יום-טוב און וואַרטן
און בלאַנדזשען און טומלען אָן ציל“

(דער דערוואַרטעטער טאָג)

„און זוכן אַלץ זיך מער באַטריגן“.

(געדאַנק)

„וואָס איך בעט און וואָס איך וויל,
ווילסטו קיינמאָל נישט דערפילן : —
חזל, אויב דאָס איז אַ שפּיל,
דאָן געפעלט מיר — לאַמיר שפּילן ! . . .“

(צום חזל)

ער אַליין פאַרשפּילט זיך אין ביטערן שפּיל אזוי, אַז אים דאַכט
זיך אָפּט, אַז די זועלע ווערט „דאָן שענער, העלער“. ער בלייבט אין
דער ספּער פון זוּרקלעכקייט און בייט די שטימונג אין זיך, כדי די
זועלע זאָל אַנדערש אויסזען. ער שאַפט איבער אין לויף פון „בא-“

טריגן זיך" די הארטע ווירקלעכקייט און לינדערט די יסורים פון
טראגן דעם יאך פון לעבן. און אין דעם „באטריגן זיך" הערן זיך
שוין אינדיווידואליסטישע מאטיוון און באאבאכטונגען.

„איד האָב ליב די אינסטרומענטן
פון דעם שפּילנדן אָרקעסטער:
יעדער איז מיר אַ באַקאַנטער,
סײַ דער קלענסטער, סײַ דער גרעסטער,

כיָקאַן זײַ אַלע מיט די נעמען
און די שטימען און די טענער,
און די שטעל, וואָס זײַ פאַרנעמען —
ווער סײַ איז גרויס און ווער סײַ איז קלענער:

אַלע זײַערע געדאַנקען,
אַלע זײַערע געפילן:
ווען זײַ צערטלען זיך און צאַנקען,
ווען זײַ שווייגן, ווען זײַ שפּילן,

ווען זײַ ווילן איבעריאָגן,
אײַנס דעם צווייטן איבערשטייגן,
און ווי קײַנער קאָן פאַרטראָגן,
ווען דער „פּירער" הייסט אים שווייגן . . .

כיקען די פידעלע די צארטע —
קיינער קען איר ווייטיק שאַצן:
נאָר זי רעדט צו הערצער האַרטע,
ביז די סטרוונעס אירע פלאַצן,

כיקען די „טשעלאַ", דער בעל־תפילה,
וואָס ער שפּילט זיין אײַגינעם ניגון:
ווען עס שפּילן זײַ די פּילע,
ווערט ער דעמאָלט שטאַלץ אַנטשוויגן . . .

כיקען דעם קאָנטראַבאַס, דעם שווערן,
מיט די פאָר געציילטע נאָטן:

ווען ער לאָזט אַליין זיך הערן,
לייגט זיך אויפן האַרץ אַ שטאַטן.

דער טראַמפּייט איז מיר קיין ווייטער,
לאָזט זיך הערן גאָר אָן צילו ;
ווי אַ אינגל אַ פאַרשייטער
רופט ער : קומט מלחמה שפּילן !

און די פלייט ! ווי נאַכטיגאַלן
רופן דיך פון שטאַט און ישוב :
הייבט זי פייפן אָן און שאַלן —
ציט אין פעלד דיר, ווי מיט כישוף,

היינט דער פויק ! דאָס איז אַ גיבור,
פון אַ פעל גאָר אַ געזונטער :
לאָזט אַרויס אַ קול, דער ליבער —
דאַכט זיך, אַז די וועלט גייט אונטער ..

כיקען און ווייס פון וואו זיי שטאַמען,
ווייס פון מאַכן אויך זיין פעלער :
אַבער שפּילן זיי צוזאַמען —
ווערט די וועלט דאָן שענער, העלער..."

ער קען יעדן איינעם באַזונדער, גיט איבער מיט ליבשאַפט פון
אַ קאַריקאַטוריסט זייערע אייגנשאַפטן און „פעלערן“. דערביי מיר
נערט ער ניט אויף אַ האָר קיינעמס וויכטיקייט. ער פאַרענטפערט
און פאַרשענערט יעדערנס באַזונדערע ערנסטע פונקציע, וואָס שפּיגלט
זיך אָפּ גוטמוטיק אינם דיכטער גופא. און אין צוזאַמענשפּיל פון
אַלע איינצלנע אַטריבוטן פון איין כלל פאַרפולקאָמט ער פאַר זיך
דעם באַגריף פון אַ שענערער וועלט. די ליידן פון איינצלנעם ווערן,
אַזוינאָך, געלייזט אין פּילטאַניקן צוזאַמענשפּיל פון אַלע איינצלנע
אין איין קאָלעקטיוון. אין דעם ליגט די עסענץ פון ריזענס באַנעמען
די וועלט : קאָמפּליצירט אין יחיד-כלל שייכותן, אידישעלעך-דיאָניסיש
אין טרויעריקן שפּיל, און פול מיט רחמים-ליבשאַפט, וואָס פּירט צו
חכמה און הומאָר. זיין חכמה שעפט איר דערפאַרונג: פון דעם רע-

אַלזום, — דורך סקעפטיציזם, האָפענונג און ביטער־שפּאַסיקן שפּיל.
זיין הומאַר וואַרימט־דורך זיין עמאַציע: פון ביטערן פעסימיזם, דורך
רחמנות, ביז גוטמוטיקן ביטול.

די חכמה פון עפיקורייער שטרייכט־אונטער די אומוויכטיקייט
און אַטראַפּירונג פון דער פאַרגאַנגענהייט און שויןלאַזיקייט פון דער
קעגנוואַרט. ביידע וואַסן אַרויס ביי רייזענען פון דעם הומאַר
ניטאַרישן שטריך: אין דעם מוז צו לינדערן די לידן פון דעם מיט
מענטשן, און אין דער נויטווענדיקייט צו קרעפטיקן אים מיט טרויסט
און רוה. צוליב זיין שטענדיקער געפיל־וואַכזאַמקייט און צוליב זיי
נע מאַמענטאַלע פּאַעטישע רעאַקציעס אויף דערשיינונגען, איז שווער
אַנצוכאַפּן רייזענס באַשטימטע כאַראַקטער־שטריכן. דאָך קאָן מען
פעסטשטעלן רייזענס לעבן־חכמה פון אַן עפיקורייער און זיין איראַניע
פון אַ גרויסן אוהב, ווי די פונדאַמענטאַלע הויפט־שטראַקמען פון זיין
אינערער וועלט.

ווי אַן ערשטע באַשטעטיקונג קאָן דינען דער פּאָלנדיקער פּאַסט:
ווי נאָר די קעגנוואַרט שיינט צו זיין דערטרעגלעך און די ביטערקייט
פון דער ווירקלעכקייט אָפּגעשוואַכט, ווערט דער עפיקורייער פּאַרביטן
אויף אַ רואיקן טחאָכטער. ער חלומט ניט דעמלט וועגן אַ יום־טוב,
וואָס דאַרף טרויסטן און לינדערן יסורים, נאָר וועגן אַ יום־טוב פון
זעליקייט. רייזענען איז דאָס אין תוך פרעמד. דער גרויסער יום־
טוב „מיט ליכט און מיט שטראַלן און רו“, די טרוימען וועגן דעם
יום־טוב, דאָס מעדיטירן וועגן זיין אַנקום און וועגן די סיבות פון
זיין זעליקייט, דעם מענטשנס גליק אין אַראַפּברענגען די־אַזיקע איי־
ביסע מנוחה — דאָס אַלץ איז רייזענען פרעמד. פאַר רייזענען, וואָס
האַט

„... אַ שבועה געגעבן

ניט וועלן קיין גליק און קיין פרייד,

נאָר שענקען און ווידמען מיין לעבן

דעם מענטשלעכן עלנט און נויט.“

איז ניט כאַראַקטעריסטיש צו טרוימען וועגן דעם דערוואַרטן יום־
טוב ווי וועגן דעם אַפּאַמעאַז פון גליקזעליקייט, און דערביי רעפּלעקט־
טירן וועגן אונדזער קוויטקייט. רייזענען גייט אַן דאָס לינדערן לידן,

דאָס ענטפערן גלייך אויף נויטן. דערדאָזיקער יום־טוב איז ניט קיין שפּיל, ניט קיין דעהוּיבענע אָפּנאַרעריי.

„ליגט דער יום־טוב אין דער שויס פון דעם הימל
און גליט אין דער זון פּורפּור־רויט ;
ער קאָן זיך פאַר אונדז נאָך ניט ווייזן —
עס איז נאָך די ערד פול מיט קויט.

זי וועט אָבער ריין אַמאָל ווערן
(דער מענטש — ער מוז העלפּן דערצו)
און נידערן וועט ער פון הימל
מיט ליכט און מיט שטראַלן און ר.ו.”

(דער דערוואַרטעטער)

ווי אַ צווייטע באַשטעטיקונג קאָן דינען רייזענעם איבערגאַנג פון
איראָניע צו ביטול. זיין הומאָר איז, ווי זיין גאַנצע פּאָעזיע, דורכ־
געדרונגען מיט אַ הומאַניטאַרישן לעבן־באַנעם. זיין הומאָר זוכט
צו דעהוּיבן די חשיבות פונעם מענטשן דורך פאַרגרינגערן זיין ליידן־
וועג :

„דער שטילער הומאָר,
די פּליסנדע רייך —
ווי וואַסער קלאָר
זיי לייטערן לייך.

דער צאָר, דער האָט —
דאָס לעבן אין רינג ;
גוטמוטיקער שפּאַט
און לייך ווערט גרינג.”

(הומאָר)

דער ביטול אָבער, וואָס טרעט אַמאָל אַרויס פון צווישן די פּילע
שאַטירונגען פון רייזענעם „גוטמוטיקן שפּאַט“, איז בשום אופן ניט
די געוויינלעכע אָנגענומענע פאַראַכטונג. דאָס איראָניזירן איבערן
גרויסן גליק, וואָס ער האָט אַמאָל ניט „פאַרשלאָפּן ווי אַלע נאַרן“,
און דורכדעם דערפאַרן „ווער ס'לעשט פאַרטאָג לאַמטערנעס אויס...“

און דער ביטולדיקער שפאס, אז „עס איז א מענטשעלע א קליינס“,
וואָס טוט אָפּ אזעלכע גרויסע חידושים ווי פארלעשן נאַכט־ליכט פאַר־
טאָג („פאַרטאָג“) — דאָס איז ניט דער צוגאַנג פון אויבן־אַראָפּ.
אַמת, עס איז שווער אַפילו אָנצואווייזן אויף דער בולטקייט פון זיין
כלומרשטן ביטול. ספּעציעל איז עס שווער אָנצודייטן אין יענע לוי־
דער, וואו דער צוועק איז אויסשליסלעך צו דערהויבן דעם געליטער־
נעם. אין אזעלכע לידער איז דער ביטול פאַרבאָרגן. ער ווערט
פאַרשאַטנט פון א גרעסער, פאַר ריזענען מער כאַראַקטעריסטיש,
געפיל פון וועלן לינדערן לידן. און דערפאַר זעט עס אויס ניט ווי
קיין גרינגשעצונג, נאָר ווי אַ טראַגישע הומאַרפולע דערפאַרונג. אין
ליד „מוטער“ דייט אָן דער דיכטער, דורך אַ מערקווירדיק מלחמה־
בילד, אויף מאַדנע גראַמעסקע אויספירן. ווען דאָס הונגעריקע יתומל־
פרענט „מאָ וואָס־זשע שווייגט דער פעטער האָרט, אין לאַנד פון
נאָלד דעם ווייטן?“, איראַניזירט דער דיכטער איבערן זאַטן פעטער
אויף אַ מאַדנעם אומהוימלעכן אופן. און, כאַטש דער ביטול צום
פעטער פילט זיך אין דער ביטערער שפאַסיקייט, ווערט ער פאַרטרוני־
קען פון אַ הויכן גוטמוט, וואָס מונטערט און טרייסט די מוטער דורך
דעם קינדס העכערן באַגריף פון גוטסקייט, וואָס דער „זאַטער פע־
טער באַזיצט ניט:

„ — דיין פעטער, קינד ניט פרעג, ניט פרעג —
אַן אומגליק האָט געטראָגן :
ער האָט אַ זאַטער זיך געלייגט
און איז פעסט איינגעשלאָגן.

און אויפגעשטאַנען איז דער פרי —
אַ, וויי צו מיינע יאָרן ! —
פון גוטן פעטער מיט זיין גאָלד
איז גלייך אַ שטיין געוואָרן.

דאָס קינד שטעלט אויס די אויגעלעד
פול שרעק און פול סכנות,
און ענדלעך וויינט עס : מאַמעשײ,
דעם פעטער — אַ רחמנות !...“

(מוטער)

די ווירקלעכקייט מיט אירע ווידערשפרעכנדיקע דערשיינונגען איז דער קוואַל פון רייזענס איינדרוקן. זיינע ענטפערס אויף אלע אירע אַנשלאַגן ווערן שנעל געבוירן. זיי זאָגן עדות וועגן אַ שאַרף-עמפּינדלעכן קינסטלער. יעדער ריר אין דער ווירקלעכקייט פון ריי-זענס מיטלעכן, רופט אין אים אַרויס אַן אַפּקלאַנג. זיינע לידער קאָ-נען דינען ווי די געשיכטע פון זיין צייט, און אויך פון זיינע אלע איבערלעבונגען. די פּראָבלעם פון באַהערשן באַלדיקן קעגנוואַרטליכן מאַטעריאַל האָט פון אים געמוזט געלייזט ווערן דורך אַן אייגענעם מעטאָד. פאַרוואַנדלען ווירקלעכקייטן אין אַ פּאָעטישן אויסדרוק איז ניט אזוי שווער, ווען מען נוצט דעם מעטאָד פון שילדערן דעטאַלן אָדער ווען מען דערציילט וועגן זיי. אַרויסברענגען אָבער די תּיכּפּ-דיקע ווירקלעכקייט דורך אַ לירישער לאַקאָנישקייט איז זייער שווער. דאָ פּאָדערט זיך שוין מיסטרשאַפּט. דאָס געפיל אַליין שאַפּט דאָ דעם קינסטלערישן אויפלייז פונם מאַטעריאַל, דורכלויכטנדיק אים מיט אַן אומרעאַלער שוין. ביי רייזענען איז זעלטן צו טרעפן לידער, וואו דער נאַראַטיוו אָדער די שילדערונג זאָל ווערן אויסגעדריקט אין דער פּולער דעטאַליזירונג, און וואָס זאָל דורכאויס טראָגן דיזעלבע טעמפּאָ. זיי פאַרוואַנדלען זיך שנעל אין אַ ווייטקייט, אין אַ פאַר-טראַכטיקייט. זיי ווערן געפורעמט דורך איינצלנע און פּרעציזע שטריכן, וואָס ליין-אויף אַ דורכגעליטענע עמאַציע.

די מיטלען, וואָס רייזען באַנוצט פאַר דעם, שיינען צו זיין אומ-רעאַל צוליב זייער פאַרבאָרגנקייט הינטער זייער מאַטעריאַל. ער רע-אַגירט אויף יעדער דערשיינונג ; זאַפּט-איינ אין זיך יעדן קלאַנג, וואָס שוועבט דורך ; און באַפאַרבט עס מיט זיין ספּעציפּיש-שנעלער באַ-ציאונג. דעמדאָזיקן אויגנבליקלעכן, אומבאַוואוסטזיניקן פּראָצעס ברענגט ער אָבער אַרויס צום אויסדרוק אויף אַ באַוואוסטזיניקן אופן. ער ווייזט דערביי אַרויס אַ הויכע מיסטרשאַפּט, ווייל ער באַנוצט זיך מיט אַ שווערן מעטאָד, וואָס ער אַליין האָט פאַר זיך באַשטימט.

זיינע לידער זעען אויס, אויפן ערשטן בליק, ווי אַן אויסדרוק פון דורכגעטראַכטע טראַזימען, אויבערפּלעכלעכע באַפאַכטונגען. זיי ווערן אָבער שנעל פאַרוואַנדלט, אומבאַמערקטערהייט, אין אַ קאָמ-

פליצירט געוועב פון זעאונגען געמישט מיט פאָעטישער חכמה. וואָס מער דערציילערישן אָדער אַלעגאָרישן עלעמענט זיינס אַ ליד באַ- זיצט, אַלץ מערקבאַרער איז דער איבערוואַנדל פון אַ ווירקלעכן פּאָסט אין אַ ווייטער זעאונג. אָבער די סיוושעטיק פון זיינע לידער איז מערסטן ניט דערציילעריש. דער רעאַליזם, אָן דער פּולער דערצייל- לערישקייט, ווערט פון אים קוים געצייכנט. יעדנפאַלס — מיט גאָר ווייניק און מיט מאַטע שטריכן.

קלאָר ווערט דאָס געזען אין איינס פון זיינע פּרעכטיקסטע לידער :

„איך בין געגאַנגען אין דעם שטילן פעלד, —
עס האָט דער צער מײַ ווייט געטריבן,
ביז וואָנען איך בין שטיין געבליבן,
איך האָב דערהערט דעם טרויער פון דער וועלט.

סיאיז שטיל געוועזן, דאָך איך האָב געהערט
ווי עמיצער איז שטיל ארומגעגאַנגען
און פול געוואָרן איז די לופט מיט קלאַנגען,
און שטיל געטרודערט האָט די גאַנצע ערד.

און אָס איז נאַכט געוואָרן, די לבנה הויך —
איך ווייס ניט ווי אַזוי, פון וואָנען,
איז אויפן הימל ציטערדיק געשטאַנען
און האָט געטרודיערט, דאַכט זיך, אויך.

און וואָס די גאַנצע וועלט האָט דורכגעלעבט,
אין אַלע אירע צייטן דורכגעליטן, —
האַט שטיל פאַרביי מײַ דורכגעריטן,
און דורכגעקלונגען, דורכגעשוועבט...“

(וועלט־טרויער)

בולטער באַווייזט זיך דער אומכייט דאָרט, וואו דער סיוושעט פון ליד איז אַ קאָנטראַסטער. דעמלט איז דער איבערנאַנג פון ווירק- לעכטייט אין אומווירקלעכקייט אַ סך שאַרפּער :

„נאכט און קאלט. דאָס קליינע שטיבל
קוקט ווי אַ גרויסער קבר אויס,
און דאָס אָרימע געזינדל
קאָן פון דאָרטן ניט אַרויס.

טישפילט דער ווינט א מתים-נגון
הינטער שטיבל אויפן גאַס,
און די מתים אין דעם שטיבל
האָרכו צו אָן צער, אָן כעס...“

(נאכט און קאלט)

פון דער צווייטער זייט, וואָס קאָנצענטרירטער עס איז דער עפּי-
גראַם-עלעמענט אין זיינעם אַ פּערז, וואָלץ ריינער און דורכזיכטיקער
שטייגט זיין לירישע לעבן-חכמה. אויך אין דעם פּאַל איז די עפּי-
גראַמאַטישקייט פון זיינע לידער קוים געצייכנט.

„האַסט געוואָלט זיך נאָרו
אין די שענסטע יאָרו,
איצט פון אַלע צערן
איז נאָר פרייד געוואָרו.“

און דאָס לאַנג דערגרייכטע,
פול מיט יוגנטס-ברענען,
שמייכלט אַ פאַרבלייכטע,
גאָרניט צו דערקענען.“

(האַסט געוואָלט זיך נאָרו)

„ביטער איז געווען מיין נעכטן
און דער היינט איז אויך פיל זאָרגן —
און דער היינט און נעכטן — ביידע
שאַפן, וועבן מיר מיין מאָרגן.“

אָ, אַזעלכע צוויי שלימזלס
קענען רעכטס דען עפעס מאַכן? —
סיוועט ארויסקומען אַ מאַרג
(מיינע טעג) נאָר צום חוּק, נאָר צום לאַכן..."

„איך פאַר אַלע טאָג אויפן בריק —
פעסט הענגט ער אויף אייזערנע שטריק.
און מעג דער טראַמוויי זיין ווי שווער —
דער בריק איז נאָך שטאַרקער ווי ער.

איז זיך איך מיר רואיק און טראַכט :
ווי זיכער מען האָט עס געמאַכט !
נאָר אָפּטמאָל דערשרעקט זיך מיין האַרץ.
אַ וואָגן באַגעגן איך שוואַרץ.

ער פאַרט מיטן זעלביקן בריק,
וואָס הענגט אויף די אייזערנע שטריק...
איז אַרום ליגט עמיצער שטום — —
דאָ דאַכט מיר, דער בריק וויגט זיך אום..."

(אויפן בריק)

לפנים נעמט ריזען אויף די ווירקלעכקייט אימפולסיוו. אין
דעם מעמאָד פון זיין אויסדרוק פילט זיך אָבער עפעס באַשטימטס,
איבערלייגנדיקס און באַוואוסטזיניקס.

אין די קעגנזייטיקע בייטענישן צווישן בילד און איבערלעבונג,
פאַעטישן געדאַנק און באַטראַכטונג, דערגרייכט ער אַ האַרמאָנישע
גאַנצקייט. ער דערגרייכט דעמדאָזיקן שטריך מיט דער הילף
פון שאַפן אַ פערספעקטיוו פאַר זיין ווירקלעכקייט. זיין מעטאָד
צווינגט צו דערשפירן אַ דערווייטערטן אָפּשיין און אַ מאַטן אָפּקלאַנג
פון אַ האַלב-וואַכן צושטאַנד. ווי לעבן-געטריי און ניכטער ריזען
זאָל ניט אָנהויבן זיינס אַ ליד, איז שווער אָנצודייטן ווי אזוי מען
איז אומבאַמערקטעהייט פאַרנאַרט געוואָרן אין אַן איבערגעוואַנדל-
טער שטימונג. די כלומרשמע ניכטערקייט פון ליד ווערט שטיל אויס-

געוועפט און דערפאר ווערט זי ווי אוועקגעטרעגן אין א ווייטקייט, וואָס שפיגלט אָפּ דאָס עמערישע פון דער ווירקלעכקייט. אזוינאָך ווערן ביי אים קאָנקרעטע שילדערונגען פאַרוואַנדלט אין אויפלוכטנ-דיקע בילדער, אין מינאַרע זעאונגען.

אין זיין פראַקטישער דערפאַרונג זעט רייזען די ווירקלעכקייט נאָענט. אין זיין פאָעטישער דערפאַרונג זעט ער די ווירקלעכקייט אין פערספעקטיוו. אין ביידע פאַלן איז זיין ווירקלעכקייט אַ סטאַטישע, הן רעאַליסטיש, הן פאַרגייסטיקט. פון נאָענטן זעט ער דורכדרינג-לעך דעם פאַקט. פון ווייטן זעט ער דאָס טיפערע, דאָס עצמדיקערע פון דעם פאַקט. און ביידע געפינען זיך אין זיינע פערזן אין איין און דערזעלביקער צייט. און דאָס איז דאָס רייזנדיקע פון זיין ליד. רעאַליסטיש אין אומפאַס, כלומרשט פשוט און ניכטער אין אויס-דרוק, צווינגט ער ארויף אַ מין אַלעגאָריע און סימבאָלישקייט, אַ מין אידעאָליזם. אָבער דער סוד פון פאַרוואַנדערונג און אומדער-וואַרטקייט ליגט אין זיין דינאַמיק. דאָס איז זיין אומבאַוואוסטער איבערגאַנג פון איין סטאַטישקייט צו אַ צווייטער, ד. ה. פון זיין פאַק-טישער אין זיין פאָעטישער דערפאַרונג. דאָ ליגן קערנער פון דעם שפעטער-אויפבליענדיקן אינדיווידואַליזם אין דער אידישער פאָעזיע. דאָ ליגט דער סוד פון

„ . . . דעם ווייטן רויש פון ווערטער,

וואָס פון אַ ליד טראָגט,

דעם אָפּקלאַנג פון די בלאַנקע ערטער,

דאָס וואָרט, וואָס ניט דערזאָגט.“ (כיהאָב ליב)

אַנגערעגט פון אַן אימפרעסיע ווערט רייזען גלייך באַוואוסט-זיניק וועגן זיך אַליין אין אַנגעזוכט פון דעם אָביעקט, וואָס האָט אויף אים געווירקט. זיין באַציאונג צום אָביעקט ווערט אַ וואַריאירנדיקע. זי ווערט אינטימער דערמיט, וואָס ער באַרירט זיך אַליין, דורך זיין נאָענטקייט צום אָביעקט. די אומציייליקע פרטים פון דעם אָב-יעקט רופן אַרויס אויך אומציייליקע פרטים אין רייזענס פאָעטישע ענטפערס. ביי רייזענען ווערט די בייטבאַרקייט און קאָמפליצירטקייט

נאך מער וואריאירט צוליב דעם, וואָס דער אָביעקט ווערט געביטן פון אַ נאָענט-באָגרענעצטער קאָטעגאָריע אין אַ ווייטער און אַ צור-נויפגעגאָסענער מיט די שייכותן פון אַנדרע עקזיסטענצן. אזוינאָך ווערט די אינטימקייט צו דעם, וואָס ער באַהאַנדלט, נאָך געענטער. אין פּלוג גיט ער אַ בילד. נאָר הינטער דעם איז פאַרבאָרגן אַ פּסיכאָ-געזעלשאַפּטלעכער און פּסיכאָ-אינדיווידועלער הינטערגרונט, ד. ה. אַ שייכות צווישן אַ פּסיכאָלאָגישער רעאַגירונג און אַ באַשטימטער געזעלשאַפּטלעכער סיטואַציע; אָדער אַ שייכות צווישן אַ פּסיכאָלאָג-נישער דערשיינונג און אַ פּערזענלעך-אייגענעם באַוואוסטזיין. ביים פּלוצימדיקן דערווייטערן דעם אָביעקט פון זיך, דערזען מיר די פאַר-שידענע פּנימדיקע סתירות אין זייער האַרמאָנישן צוזאַמענהאַנג.

אַ דאַנק זיין אינטימקייט מיטן אָביעקט דערגרייכט ער די פּלוצ-צימדיקע דערווייטערונג פונם אָביעקט דורך שטילע שטריכן, אויס-געדריקט אין אַ שאַרפּער לאַקאָנישער פּראָזירונג. דערפון, אייגנט-לעך, נעמט זיך די שווערקייט אָנצואווייזן אויף דעם מעכאַניזם פון זיין ליד און אויף דעם תוך פון זיין פאַרם. דער שטילער, קוים-געהערטער טאָן איז זיין באַליבעטער רויש. ער האָט ליב

„דאָס שטילע מורמלען ווי פון קוואַלן,

וואָס דיך איז ניט באַקאַנט

פון וואו זיי גייען, וואו זיי פאלן —

איז וועמעס וואונדערלאַנד...”

(כיהאָב ליב)

שטילקייט איז זיין געמיט-צושטאַנד און די טיף פון אַלע זיינע אי-בערלעבונגען. זיינע פרייהייט-לידער, וואָס טראָגן מיט זיך אַ מונד-טערקייט און דערהויבנקייט, רייסן זיך קיינמאָל ניט אַריבער די גרע-נעצן פון הויכע טענער. זיי פאַלן קיינמאָל ניט אַרײַן אין דעם שאַ-בלאָן פון שרייעדיקער דעקלאַמאַציע. פאַרקערט, זייער יסוד איז די שטילקייט און זייער צאָרן איז דער גליענדיקער, פאַרצווייפלטער, אָבער-ניט-היסטערישער אָפּשיין פון פּיין. די ווערטער וואָס דריקן אויס שטילקייט, ווי שמיכל, גוטמוט, לייטערונג, פליסן, בלייך א. א. זיינען

זיינע באַליבטע ווערטער און באַשטימונגען. דאָס וואָרט אַליין „שטיל“
קאָן מען טרעפֿן כמעט אין יעדן צווייטן ליד :

„ביז איך וועל אַזוי מיר אויסגיין
אין דער שטיל, אין מזרח־ווינקל...“

(מאָיקאַ משמעלן ?)

„אַז מיר ריידן,

לאַזן מיר אַראָפּ דעם פנים

און די ווערטער שטיל, געוואויגן,

ווי עס פאַסט פאַר אונדז, קבצנים“

(מיר קבצנים)

— — — — —

ווען די לופט איז פול מיט קלאַנגען

און די שטילקייט זינגט איר ליד...“

(אַפּסטמאָל)

„ווער איז געווען אַמאָל דער ערשטער,

וואָס האָט די אותיה אויסגעטראַכט ? —

געזעסן איז ער אַ באַהערשטער,

אין שטילקייט פון געהיימער מאַכט...“

(ווער ?)

אין דעם קעגנזאָץ פון זיין שטילקייט און זיין שאַרפער לאַקאָ-
נישער פראַזירונג ליגט דער סוד, וואָס זיין פראַזירונג זעט אויס פאַר-
עטיש. אין זיין העלן ליד רומט אַ דעמער־פאַרב און פאַרווייכטער קלאַנג.
דער „איבערגאַנג פון דעם טאָג אין נאַכט“ איז כאַראַקטעריסטיש פאַר
זיין איבערגאַנג פון ווירקלעכקייט אין ראַמאַנטיק :

„אין דעם איבערגאַנג

פון דעם טאָג אין נאַכט,

אין דער צווישן־שעה

איז אַזויפיל גנאָד, געאַנג,

איז אַזויפיל גוטסקייט דאָ.

זע, ווי פאַרזיכטיק און זאַכט

גייט די זון איר וועג

אין איר העלער פראַכט

צו דעם מערבס ברעג...“

דע, ווי לאַנגזאַם אירע סריט,
 ווי זי וואָלט געוואָכט,
 ווי זי וואָלט געהיט,
 פּלוצלונג זאָל ניט ווערן נאַכט...
 און ווי לאַנגזאַם שטיל עס דעקן
 שאַטנס אַלע מערק און גאַסן,
 שלייכן צווישן זונען־פּאַסן
 אַזוי אומבאַמערקט, געלאַסן,
 אַזוי פּאַרזיכטיק, באַדאַכט,
 אום די וועלט ניט צו דערשרעקן
 פּלוצלונג מיט דער נאַכט...

(אין איבערגאַנג)

רייזענס לאַקאָנישע און זאַכלעכע שורה, אין איר גאַנג דורך
 זיין שטילקייט און באַדאַכטקייט, שאַפט „דאָס וואָרט, וואָס ניט דער-
 זאָגט“, די ווייטקייט פון „קיינמאַל ניט גערעדטע ווערטער“. ביי עט-
 לעכע שפּעטערדיקע דיכטער פאַרמערט זיך די געפרעסטיקייט און די
 פינקטלעכקייט פון דער שורה. ביי רייזענען אָבער איז עס שוין אַ
 כאַראַקטעריסטישער פאַרטיפּטער שטריך. זיין פשוט לשון ווערט
 פאַרוואַנדלט אין אַ פּאָעטיש, ניט מיט דער הילף פון נוצן פּאָעטישע
 באַשטימונג־ווערטער אָנשטאַט פשוטע, נאָר צוליב זיין צאַרטן און
 שפּאַרעוודיקן צייכענען די קאָנטורן פון וואָרט. דאָס פירט צום
 צמצום. און ביי רייזענען באַווייזן זיך קלאַרע אָנזאָגן און ביישפּילן
 פון דער פאַרמולע־שורה. דאָס לעצטע איז ניט בלויז צמצום, אָדער
 אַן אונטערגעשטראַכענער באַשטאַנדטייל. די פאַרמולע־שורה לעבט,
 ווי אַן אינדיווידועל וועזן, איר אייגן זעלבסטשטענדיק לעבן. און אָנ-
 געזאָגט האָט רייזען די פאַרמולאַטיווע שורה מיט קאָנקרעטע ביי-
 שפּילן. זיין גרויסער אָנזאָג און צוגרייט איז געלעגן אין דער עפּי-
 גראַמאַטישקייט און, נאָכמער, אין דעם אומעדרוואַרטן ווענד צום
 סוף ליד. דער אומגעריכטער קלימאַקס און זיין אויפלייז צום סוף
 פון ליד רופט אַרויס

„דאָס ציטערדיקע זיך פאַרטראַכטן,
 ביים לעצטן וואָרט און קלאַנג.

ווי דו פארטראכטט זיך אין פארנאכטן
ביים שטילן זון־פארגאנג...

(כיהאב ליב)

„דאס ציטערדיקע זיך פארטראכטן“ העלפט נאך מער טראכטן
וועגן דער באַרירטער דערשיינונג און זען זי אויף אַ ווייטערער דיס-
טאַנץ. אינם ליד „אויף דער חתונה, צ. ב.,“ דערציילט רייזען וועגן
אַן אַרימען קרוב, וואָס „פאַר דעם טיש איז ער קיין ציר — זיצט
דער אַרעמער ביים טיר“. די שילדערונג פון דער חתונה פליסט אַזוי,
אַז זיין אַרימקייט און דערשלאַנגקייט זאָל ווערן אונטערשטראַכן ווי
אַ קעגנזאַץ צו אַ רייכער חתונה. פּלוצים, ביים סוף פון ליד, דער-
פילט זיך אַן אומדערוואַרטע שטייגונג אין דעם אַרימאָנס שטימונג.
דאָס קומט־פאַר אַ דאַנק רייזענס ווענד אין זיין טעכניק פון צוגרייטן
כסדרדיקע קעגנזאַצן, און ווען אַ ווייטערדיקער קעגנזאַץ ווערט נאַ-
טירלעכערהייט דערוואַרט, ווענדט ער אַן דאָס אויף וואָס מען האָט
זיך לחלוטין ניט געריכט. אין דעם נאָרוואָס דערמאָנטן ליד, צ. ב.
גרייט ער צו די פאַרטיפונג פונם אונטערשייד צווישן אַרים און רייך.
מער פון אַלעמען פילט און לעבט איבער דעם ווייטיק דער אַרימאָן
אַליין, דער פאַרשעמטער און פאַרשטויסענער ביי דער טיר. אָבער

„נעמען דאָך די קלענער שפּילן,

הייבט ער אָן זיך הויך דערפּילן.

קלאַנגען קומען גלייך צום טיר,

און ער שמייכלט ווי אַ גביר...“

דאָ קומט פאַר דיזעלעבע פּסיכאָלאָגישע צוגרייטונג פאַר איינ איבער-
לעבונג און דער פּלוצימדיקער איבערקער צו אַ פאַרקערטן אויספיר.
דערדאָזיקער אומגעריכטער ווענד רוקט אָפּ דאָס שוין־באַנומענע אויף
אַ ווייטן שטח. דערמיט רופט עס אַרויס ביים לעזער מער ענערגיע
און אַנרעגונג נאָכצוטראַכטן דאָס דערווייטערנדיקע. אומבאַוואוסט-
זיניק האָבן מיר שטענדיק אַ נייגונג אָפּצופּלאַנטערן די קאָמפּליצירט-
קייט פון צוויי בייטנדיקע קעגנזאַצן. דאָס שאַפט אַ מער דויערנדיקע
וויקונג און רופט אַרויס אַ פאַרלאַנג מיטצופּילן. רייזענס לידער
„דאָס ניגערל“, „קרויסטלעך“, „צוויי בילדער“, „פאַרטאָג“, „אַמאָל איז“,
„ניט זאָגט“, „פאַרגעבונג“, „אַ טרוים“, אויסרעכענענדיק בלויז צו-

פעליק אָנגעכאַפטע לידער פון איין באַנד, זיינען קאָנסרעטע אילור-
סטראַציעס פון זיין אומגעריכטן סוף־וועג אינם ליד.

אַנאַליזירן רייזענס פּאָעטישע אַנטוויקלונג מיינט אויך אַנאַליזירן
די פולע פאַרענדיקטע אַנטוויקלונג פון רעאַליזם אין דער אידישער
פּאָעזיע. רייזען איז דורכגעגאַנגען דעם פרימיטיוון, דעם קריטישן און
דעם פּאָזיטיוון רעאַליזם. דורך אלע עטאַפּן פון זיין רעאַליזם פילן
זיך אַנדייטן פונם אָנקומענדיקן אימפרעסיאָניזם. רייזען לאָזט אויף
זיך שטרעמען אומציייליקע מאַמענט־איינדרוקן. אַ רעאַליסט נאָך דער
טראַדיציע נאָך, אַן אימפרעסיאָניסט נאָכן טעמפּעראַמענט, גייט ער
דורך דעם וועג פון כסדרדיקע מערנדיקע סתירות פון דער ווירקלעכ־
קייט. דער אַקטיווער סקעפטיקער, וואָס געפינט אין זיך פאַרשידענע
אָנגעזיכטן פון אַ מאַמיו, זוכט ער אינטימקייט אין קלענסטן פרט
פון דערשיינונגען, אין ווייטסטן אָפּקלאַנג. אויף אלץ ענטפּערט ער
ווי אַ טיפּער עטיקער — אַ בעל־רחמים, אַ זוכנדיקער צווייפלער, אַ
טראַגישער איראָניקער, אַפילו אַ ראַמאַנטיקער.

מיט דעם קול פון ראַמאַנטיקער רעדט רייזען דער אָנזאָגער פון
אידווידואַליזם אין דער אידישער פּאָעזיע. אָבער איבער אלץ הערשט
זיין האַרמאָניע איבער סתירות. ער דערגרייכט די־אָזיקע הויכע באַ-
גרייפֿלעכקייט דורך דעם מעטאָד פון שילדערן די ווירקלעכקייט, ווערנ-
דיק אויפגעלייזט אין איר. נאָכמער אָבער דורך דערווייטערן זי, כדי
זי טיפּער דערזען און דורכדעם זי באַהערשן. בלוז מייסטערס דער-
גרייכן די פולשטענדיקע באַהערשונג פון זייערע קאַטעגאָריעס, און
קאָנען אַזוינאָך קומען צו יענער גרויסער באַגרייפֿלעכקייט, וואָס זאָל
באַרעכטיקן זייער אויספיר, אַז

„מיין ליד איז געבויט
מיט חָאָס און מיט קלאַנג,

איך ווייס וואו איך גיי...”

(צי איז דאָס מאָדערן)